

การศึกษารูปแบบของวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

**A STUDY OF A SUITABLE PATTERN OF THE TEMPLE
FOR BEING LIFE – LONG EDUCATION SOURCE**

นางนรีวัลค์ ธรรมนิมิตโชค

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๐

การศึกษารูปแบบของวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

นางหรีวัลค์ ธรรมนิมิตโชค

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

A Study of a Suitable Pattern of the Temple for Being Life-long Education Source

Mrs. Nareewan Dhamnimitchok

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
2007

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้ับ
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

.....
(พระศรีสิทธิมนี)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(พระเมธีรัตนติก)

.

..... กรรมการ
(พระสุธีวรญาณ)

.....กรรมการ
(พล.ต. ดร.วีระ วงศ์สรรค์)

.....กรรมการ
(นายรังษี สุทนต์)

.....กรรมการ
(นางพิศมัย แฝงนุเคราะห์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระสุธีวรญาณ

ประธานกรรมการ

นายรังษี สุทนต์

กรรมการ

นางพิศมัย แฝงนุเคราะห์

กรรมการ

วิทยานิพนธ์ : ศึกษาารูปแบบของวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ผู้วิจัย : นางนรีวัลย์ ธรรมนิมิตโชค

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ) ป.ธ.๘, พธ.บ., M.A., Ph.D.

: นายรังษี สุทนธ์ ป.ธ.๙, พธ.ม.

: นางพิศมัย แฝงนุเคราะห์ กศบ., กศม.

วันสำเร็จการศึกษา : ๑๙ กันยายน ๒๕๕๐

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง การศึกษารูปแบบของวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีความเป็นมาของวัดในสมัยพุทธกาลและวัดดีเด่นในปัจจุบัน และเพื่อศึกษารูปแบบที่เหมาะสมของวัดเพื่อเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ภายใต้กรอบแนวคิดเรื่องการบริหาร การจัดการความรู้ และแนวคิดด้านการเรียนรู้

การดำเนินการวิจัย ใช้การวิจัยภาคเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) กลุ่มประชากรคือ พระภิกษุสามเณร ประชาชน เด็กและเยาวชน จำนวน ๕๖๖ รูป / คน จากวัดกรณีศึกษา ๓ วัดในเขตกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล คือ วัดราชโอรสาราม วัดโสมนัสวิหาร และวัดปัญญานันทาราม โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) การเก็บข้อมูลใช้แบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามความคิดเห็น ประมวลผลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS ในส่วนของข้อมูลทั่วไปนำเสนอด้วยคำร้อยละ แบบสอบถามความคิดเห็นใช้ค่าไคสแควร์ เพื่อวิเคราะห์ความแตกต่างด้านความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง ภายใต้กรอบการดำเนินการด้านนโยบาย ด้านคุณลักษณะของพระภิกษุสามเณรในวัด ด้านสถานที่ สิ่งอำนวยความสะดวก และด้านกิจกรรมการเรียนรู้

ผลการวิจัยได้ข้อสรุปว่า แนวคิดทฤษฎีในการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้สมัยพุทธกาล และวัดดีเด่นในปัจจุบัน คือ การสร้างบุคคลที่มีความพร้อมสามารถเป็นกัลยาณมิตรเป็นปัจจัยแรกที่มีความสำคัญอันจะนำไปสู่การจัดเตรียมปรโตโมสะ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดโยนิโสมนสิการ จนเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่สามารถพัฒนาตนไปสู่การเป็นกัลยาณมิตรต่อตนเอง และผู้อื่นได้ในที่สุด โดยในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงใช้หลักธรรมวินัย และพุทธวิธีการบริหารดูแลสังคมสงฆ์ในอารามให้มีความสัปปายะทั้ง ๔ ด้าน คือ เสนาสัปปายะ บุคคลสัปปายะ อาหารสัปปายะ และธัมมสัปปายะ ส่วนวัดดีเด่นในปัจจุบัน ยังคงใช้หลักธรรมวินัยเป็นเครื่องกำกับดูแลการพัฒนาตนของพระภิกษุสามเณร ร่วมกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายอาญา โดยเจ้าอาวาสวัดเป็นผู้นำในการกำหนดนโยบาย สร้างจิตสำนึกให้เกิดความร่วมมือในการจัดสถานที่และกิจกรรม

จากการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติพบว่า

๑. ด้านนโยบาย วัดควรมีนโยบายในการปรับปรุงอาคารสถานที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายและเหมาะสมสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาด้านศีล สมาธิ และปัญญา รวมทั้งต้องมีแผนพัฒนาบุคลากรให้มีศักยภาพ สร้างเครือข่ายของวัดเพื่อแลกเปลี่ยนพระวิทยากรและสื่อการเรียนรู้ จัดวัดให้เป็นศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชน จัดทำปฏิทินกิจกรรมประจำปีของวัด ด้านเนื้อหาหลักสูตรที่นำมาใช้สอน ควรปรับปรุงให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

๒. ด้านคุณลักษณะของพระภิกษุสามเณร ต้องประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม มีทักษะในการจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับบุคคลและกาลเทศะ

๓. ด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก สถานที่ควรร่มรื่น สะอาด และสงบ มีห้องน้ำสะอาดและเพียงพอ มีป้ายหัวข้อธรรมะข้อคิดที่เป็นประโยชน์ จัดพื้นที่ให้ผู้เข้ามาใช้บริการมีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องธรรมะ และควรมีห้องสมุดประจำวัดเพื่อให้ผู้สนใจได้ค้นคว้า

๔. ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ ควรเพิ่มกิจกรรมการเจริญวิปัสสนากรรมฐานสำหรับประชาชน มีกิจกรรมพระสงฆ์ให้คำปรึกษาแก่ประชาชน เชิญวิทยากรภายนอกเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา การสวดมนต์แปลเพื่อให้เข้าใจความหมายของบทสวดมนต์ ควรเปิดโอกาสให้พระภิกษุสามเณรเลือกเรียนรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมไปพร้อมกัน รวมทั้งจัดถวายความรู้แด่พระสงฆ์ด้านการเผยแผ่ที่เหมาะสมกับสังคมไทย การพูดในที่ชุมชน กฎหมายที่พระสงฆ์ควรทราบ และการจัดทำเว็บไซต์ประจำวัด

ผลการวิเคราะห์แสดงให้เห็นว่า รูปแบบของวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จำเป็นต้องใช้การจัดการความรู้ (Knowledge Management) เข้ามามีส่วนในกระบวนการสร้างรูปแบบของวัดให้เป็นไปตามความต้องการของพุทธบริษัทแต่ละกลุ่ม วัดต้องมีลักษณะการวางแผนด้านนโยบายที่ชัดเจนแน่นอน เพื่อจัดกิจกรรมพัฒนาคุณภาพของพระภิกษุสามเณรให้เป็นผู้ที่มีความสมบัติพร้อมที่จะเป็นกัลยาณมิตร ก้าวทันโลกในยุคปัจจุบันโดยไม่ทิ้งสมณสาธูปและสมณสัญญา รวมทั้งการปรับปรุงสถานที่จัดกิจกรรม และข้อเสนอแนะต่าง ๆ ที่ได้รวบรวมมา สิ่งเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นเครื่องชี้ถึงความต้องการของผู้ใช้บริการที่วัดจะต้องใช้เป็นจุดเริ่มต้นในการปรับปรุงกระบวนการดำเนินงาน ตลอดจนใช้เป็นแนวสำหรับกำหนดทิศทางในการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่เหมาะสมของพุทธบริษัท ทั้งนี้ เพื่อความมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของแหล่งการเรียนรู้อย่างแท้จริง อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อวัด และสังคมโดยรวมอย่างยั่งยืน

Thesis Title: A study of a suitable pattern of the temple
for being life-long education source
Researcher : Mrs. Nareewan Dhamnimitchok
Degree : Master of Arts (Buddhism)
Thesis Advisory committee
: Phra Sudhivorayan Pali VIII,B.A.,M.A.,Ph.D.
: Mr. Rangsi Suthon Pali IX,M.A.
: Mrs. Pissamai Pangnukrow B.Ed., M.Ed.
Date of Graduation : 19 September 2007

ABSTRACT

The thesis is to study a suitable pattern of the temple for being life - long education source. It is of the objective to study the theoretical concept of the background at the temples in the Buddha's time and the excellent temples at the present time. It is to study of a suitable pattern of the temple for being a life-long education source under the framework of the administration, the knowledge management, and the concept of theoretical learning.

The method of the research is a documentary one and a survey one. The groups of populations are monks, novices, people and youth 566 in number. The three temples in Bangkok and its suburb:- Wat Ratchaorosaram, Wat Somanat Vihara and Wat Panyanantaram are in the case study. The way to collect the data is in the type of purposive sampling. The collections of data have been gathered by interview and questionnaires. The data was analysed by SPSS program. The general data are presented by percentage. Chi – Square is used to analyze the difference in opinions found in the sampling group under framework of administration of policy, the monks' quality, the places, the facilities and the activities in learning.

The result of study can be concluded that theoretical concepts of the management in the temples as educational sources in the Buddha's time and the excellent temples at the present time are to develop the person who are ready to be good friends. This is the first important factor to induce someone to learn from others (Paratoghosa) to enable the learner to be possessed of systematic attention (Yonisomanasikara) up to entering the learning process for long life to finally develop oneself to be a good friend to oneself and others. In the Buddha's time, the Buddha used the principle of Dhamma – Vinaya and the Buddha's way to take care the monk association in a temple to have the four kind of suitabilities, i.e., suitable abode, suitable person, suitable food, and suitable teaching. The excellent temples at present still use the principle of Dhamma – Vinaya to control and to take care of self development of monks in cooperate with of hierarchy legislation and the rule of Sangha association by the abbot, who is the leader

to specify the policy, to cultivate consciousness to create cooperation in arrangement of the places and the activities.

From statistical data analysis, it is found that

1. Policy. The temple has to have plan to improve the place for various learning activities. It is a source of the knowledge in morality, concentration and wisdom. The plan to develop the master monk in the propagation of the Dhamma, to have the temple network for the exchange of the master monk and mass learning media, to take the temple as a centre of the community learning. Making the annual activity calendar. In detail the Dhamma should be improved and applied to the daily life.
2. In the monks' and novices' quality activities, they must have good behavior, the excellence in the activity arrangement, to have the skill in the propagation of Dhamma properly according to the age and time, and to give a chance to the monks and novices who want to know the worldly activities and the Dhamma.
3. Regarding the place and facilities, the place should be pleasant clean and calm, with adequate and clean bathroom. Placing the boards of Dhamma which are useful and set up the area for participants in exchanging and learning the Dhamma. The library for interested people should also be set up.
4. In learning activity, the meditation practice should be added for the Buddhists. The monks can advise the people about the mental problems. Some outside masters should be invited to attend and exchange the knowledge about Dhamma to the Buddhists. The morning and evening chanting stanzas should be translated to enable the people to know the meaning, to give a chance to the monks and novices who want to study the worldly activities and Dhamma. Adding some knowledge to the monks such as : how to propagate the Dhamma to Thai societies, how to speak in the public, the law that monks should know and creating a website of the temple.

The results of research show that the temple for being life long educational source have to use knowledge management to participate in the process of temple plan and to follow the requirement of each Buddhist group. The temple must have the planning policy clearly in order to have the development activity for monks' and novices' qualities of being good friends and knowing the present world by not abandoning the monkhood, including the improving of the place of learning and various collected suggestions. These are the points of the requirement needed by the users of the temple which is beginning place in improving the process of operation including the use of it for fixing the direction in the arrangement of temple to be a source of

learning for long life which is suitable for all the Buddhists. This is for taking a part in being the owner of the actual source for learning which will be cause of sustaining benefit both to the temples and to societies.

กิตติกรรมประกาศ

ขอกราบขอบพระคุณพระศรีสิทธิมนี คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ให้การสนับสนุนในการเรียนการสอนสาขาวิชาพระพุทธศาสนา สำหรับคฤหัสถ์ ทำให้ผู้วิจัยมีโอกาสดำเนินการศึกษาในสถาบันแห่งนี้

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ สำเร็จลงได้ด้วยดี เพราะอาศัยความช่วยเหลือจากท่านพระอาจารย์และท่านอาจารย์เหล่านี้ คือ พระสุธีรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ) ประธานกรรมการนายรังษี สุทนต์ และนางพิศมัย แฝงนุเคราะห์ กรรมการ ซึ่งเป็นคณาจารย์ที่ปรึกษาได้เสียสละเวลาให้คำแนะนำ ท่านอาจารย์วศิน อินทสระ ผู้ให้ทั้งความเมตตา และข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง พระมหาดวงดี วิสุทธธมโม และรองศาสตราจารย์ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร ได้กรุณาตรวจแก้ไขภาษาอังกฤษให้วิทยานิพนธ์สมบูรณ์ยิ่งขึ้น รวมทั้งครูอาจารย์ท่านอื่น ๆ ที่ได้เอื้อเฟื้อช่วยเหลือค้นคว้าในด้านข้อมูลและให้คำแนะนำบางส่วน ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความเมตตากรุณาของท่านที่กล่าวนามและท่านที่ไม่ได้ออกนาม ขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณพระครูใบฎีกาสันนันทยรโก และเจ้าหน้าที่ห้องบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทุกท่าน ที่ช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกในการค้นคว้าข้อมูล

คุณความดีที่เกิดจากวิทยานิพนธ์นี้ ขอโน้มบวชคุณพระรัตนตรัย พระคุณของคุณตาคุณยาย มารดาบิดาผู้ให้กำเนิด และคุณครูบาอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ ตลอดทั้งกัลยาณมิตรผู้มีอุปการคุณต่อข้าพเจ้าด้วยดีเสมอมา

นรีวัลย์ ธรรมนิมิตโชค

๑๓ กรกฎาคม ๒๕๕๐

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย	(๑)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(๓)
กิตติกรรมประกาศ	(๖)
สารบัญ	(๗)
สารบัญตาราง	(๙)
สารบัญแผนภูมิ	(๑๑)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(๑๒)

บทที่ ๑ บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ สมมติฐานของการวิจัย	๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๖ วิธีการดำเนินการวิจัย	๕
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๖

บทที่ ๒ แนวคิดทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ ความหมายของแหล่งการเรียนรู้	๘
๒.๒ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	๙
๒.๓ วัด : แหล่งการเรียนรู้สมัยพุทธกาล	๒๑
๒.๔ วัด : แหล่งการเรียนรู้ในปัจจุบัน	๓๙
๒.๕ ข้อมูลทั่วไปและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัดที่ได้รับการคัดเลือก	๔๑
๒.๖ การบริหารและการจัดการวัดของคณะสงฆ์ไทย	๖๒
๒.๗ วัดและพระภิกษุสงฆ์ในปัจจุบันจากมุมมองของนักวิชาการ และนักการศึกษา	๖๗

บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย

๓.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๘๕
๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๘๖
๓.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๘๗
๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล	๘๗

บทที่ ๔ ผลการวิจัย

๔.๑ ลักษณะของวัดในสมัยพุทธกาล	๘๘
๔.๒ ลักษณะของวัดดีเด่นในปัจจุบัน	๘๙
๔.๓ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม	๙๙

บทที่ ๕ สรุปและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๕๖
๕.๒ อภิปราย	๑๖๔
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๖๙

บรรณานุกรม	๑๗๑
ภาคผนวก	๑๗๗
ประวัติผู้วิจัย	๑๙๗

สารบัญญัตราง

ตารางที่	หน้า
๑.๑ การจัดกิจกรรมการเผยแผ่ศาสนาธรรมสำหรับพุทธบริษัทของวัดราชโอรสาราม ประจำปี ๒๕๕๙	๔๔
๑.๒ สถิติผู้เข้าร่วมกิจกรรมของวัดราชโอรสาราม ในปี ๒๕๕๙	๔๕
๒.๑ การจัดกิจกรรมการเผยแผ่ศาสนาธรรมสำหรับพุทธบริษัทของวัดโสมนัสวิหาร ประจำปี ๒๕๕๙	๕๐
๒.๒ สถิติผู้เข้าร่วมกิจกรรมของวัดโสมนัสวิหาร ปี ๒๕๕๙	๕๑
๓.๑ การจัดกิจกรรมการเผยแผ่ศาสนาธรรมสำหรับพุทธบริษัทของวัดปัญญานันทาราม	๕๗
๓.๒ สถิติผู้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ธรรมของวัดปัญญานันทาราม ปี ๒๕๕๙	๕๗
๔.๑ ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นพระภิกษุสามเณร	๙๙
๔.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล : ด้านนโยบาย	๑๐๐
๔.๓ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล : ด้านคุณลักษณะของพระภิกษุสามเณรในวัด	๑๐๒
๔.๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล : ด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก	๑๐๓
๔.๕ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล : ด้านกิจกรรมการเรียนรู้	๑๐๔
๔.๖ ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นประชาชน	๑๐๗
๔.๗ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล : ด้านนโยบาย	๑๐๘
๔.๘ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล : ด้านคุณลักษณะของพระภิกษุสามเณรในวัด	๑๑๐
๔.๙ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล : ด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก	๑๑๑
๔.๑๐ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล : ด้านกิจกรรมการเรียนรู้	๑๑๒
๔.๑๑ ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นเด็กและเยาวชน	๑๑๕
๔.๑๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล : ด้านนโยบาย	๑๑๖
๔.๑๓ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล : ด้านคุณลักษณะของพระภิกษุสามเณรในวัด	๑๑๘
๔.๑๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล : ด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก	๑๑๙
๔.๑๕ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล : ด้านกิจกรรมการเรียนรู้	๑๒๐
๔.๑๖ สรุปจำนวนผู้ใช้บริการทั้งหมดจำแนกตามกลุ่มและวัด	๑๒๒
๔.๑๗ เปรียบเทียบความคิดเห็นด้านนโยบาย	๑๒๓
๔.๑๘ เปรียบเทียบความคิดเห็นด้านคุณลักษณะของพระภิกษุสามเณร	๑๓๐

สารบัญญัตราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
๔.๑๙	เปรียบเทียบความคิดเห็นด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก	๑๓๔
๔.๒๐	เปรียบเทียบความคิดเห็นด้านกิจกรรมการเรียนรู้	๑๓๘
๔.๒๑	ค่า CC : ความคิดเห็นด้านนโยบาย	๑๔๘
๔.๒๒	ค่า CC : ความคิดเห็นด้านคุณลักษณะของพระภิกษุสามเณรในวัด	๑๔๘
๔.๒๓	ค่า CC : ความคิดเห็นด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก	๑๔๙
๔.๒๔	ค่า CC : ความคิดเห็นด้านกิจกรรมการเรียนรู้	๑๔๙
๔.๒๕	ค่า CC : ความคิดเห็นด้านกิจกรรมการเรียนรู้เพิ่มเติมของพระภิกษุสามเณร	๑๕๐
๔.๒๖	ค่า CC : ความคิดเห็นด้านกิจกรรมการเรียนรู้เพิ่มเติมของเด็กและเยาวชน	๑๕๐
๔.๒๗	ค่า CC : ความคิดเห็นด้านกิจกรรมการเรียนรู้เพิ่มเติมของประชาชน	๑๕๐
ตัวอย่าง	การออกแบบสอบถามเพื่อการพัฒนาคุณภาพการจัดกิจกรรมภายในวัด	ภาคผนวก

สารบัญแนญภูมิ

แนญภูมิที่		หน้า
๑	รูปแบบกระบวนการเรียนรู้เชิงพุทธ	๑๔
๒	รูปแบบวัด : แหล่งการเรียนรู้ในสมัยพุทธกาล	๓๘
๓	รูปแบบ : การจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ของวัดราชโอรสาราม	๔๖
๔	รูปแบบ : การจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ของวัดโสมนัสวิหาร	๕๓
๕	รูปแบบ : การจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ของวัดปัญญานันทาราม	๕๙
๖	รูปแบบวัดดีเด่น : แหล่งการเรียนรู้ในปัจจุบัน	๖๑
๗	รูปแบบของวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต	๑๖๘

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

การใช้อักษรย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้ข้อมูลอ้างอิงจากพระไตรปิฎก ภาษาบาลี และภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรียงตามลำดับคัมภีร์ ดังนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(ไทย) =	วินัยปิฎก มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.จุ.	(ไทย) =	วินัยปิฎก จุฬวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม.	(บาลี) =	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวคคปาฬิ	(ภาษาบาลี)
ที.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปรปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ส.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอกก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตุตก	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.อุ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระวินัยปิฎก

วิ.จุ.อ.	(บาลี) =	วินัยปิฎก จุฬวรรคปาฬิอรรถกถา	(ภาษาบาลี)
----------	----------	------------------------------	------------

อรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก

ช.ธ.อ. (ไทย) = ชุททกนิกาย ธรรมบทอรรถกถา (ภาษาไทย)

การระบุหมายเลข

การระบุหมายเลขคัมภีร์ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙ โดยใช้การระบุหมายเลขเป็น เล่ม/ข้อ/หน้า เช่น อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖/๙-๑๑. หมายความว่า การอ้างอิงนี้ระบุถึงคัมภีร์ อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๑ ข้อที่ ๖ หน้า ๙ ถึง ๑๑ เป็นต้น

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์มีการเจริญเติบโตและต้องเรียนรู้นับตั้งแต่ปฏิสนธิตราบจนสิ้นชีวิต การเรียนรู้ก่อคุณสมบัตินี้ที่พึงประสงค์และบางครั้งเกิดผลในทางเสื่อมและความเสี่ยง^๑ ในช่วงวัยต้น ๆ เด็กและเยาวชนได้รับการฝึกหัดอบรมช่วยเหลือดูแลจากผู้ใหญ่ เช่น พ่อแม่ ครู และสังคมที่แวดล้อม รวมไปถึงการเรียนรู้แบบลองผิดลองถูกด้วยตนเอง อีกทั้งสื่อต่าง ๆ และกิจกรรมในชีวิตได้ช่วยสร้างประสบการณ์ขั้นพื้นฐานเพื่อพร้อมที่จะแสวงหาความรู้ใหม่เพื่อเติบโตขึ้นเป็นเยาวชนคนหนุ่มสาว

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ^๒ ได้บัญญัติความหมายของการศึกษาว่าเป็น กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึกอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากสภาพแวดล้อม สังคมการเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยมีจุดมุ่งหมาย และหลักการว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรม ในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

การจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๔๕ ได้บัญญัติให้วัดมีสิทธิและหน้าที่ในการจัดการศึกษา รัฐบาลควรจัดให้วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน เพราะในกระบวนการเรียนรู้ การเรียนรู้ทางศาสนาถือเป็นกระบวนการสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และวัดเป็นสถาบันทางสังคมที่มีบทบาทในการจัดการศึกษาให้กับประชาชนมาหลายยุคหลายสมัย ให้บุคคลเกิดความรู้

^๑ สุมน อมรวิวัฒน์, วิธีการเรียนรู้: คุณลักษณะที่คาดหวังในช่วงวัย, (กรุงเทพ ฯ : พริกหวานกราฟฟิค จำกัด, ๒๕๔๖), หน้าคำชี้แจง.

^๒ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๔๕, (กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, ๒๕๔๖), หน้า ๒.

คู่คุณธรรมตลอดชีวิต ซึ่งปัจจุบันวัดจำนวนมากจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับเป้าหมายการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

วัดในพระพุทธศาสนา มีหน้าที่หลัก คือ เป็นสถานที่ปฏิบัติศาสนกิจและแหล่งเรียนรู้ทางศาสนา พระสงฆ์ช่วยปลูกฝังคุณธรรมให้เกิดขึ้นแก่คนในชุมชน สั่งสอนให้คนเป็นคนดี ระบบการศึกษาสมัยใหม่และสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปของสังคมไทย ทำให้คนไทยห่างไกลออกไปจากวัดมากขึ้นทุกที ทั้ง ๆ ที่วัดยังคงมีภาพของความเป็นผู้ให้อยู่อย่างไม่เปลี่ยนแปลง แต่การที่วัดได้มีบทบาทเปลี่ยนแปลงไปในสายตาของคนในสังคม ก่อให้เกิดผลกระทบเกิดการเปลี่ยนแปลงต่อสังคมชาวพุทธแบบดั้งเดิมของคนไทย หากเราจะนำวัดกลับมาเป็นที่พักผ่อนเกล้าปลูกฝังจริยธรรมความดีงามต่าง ๆ ดังเช่นอดีต เราจะสามารถทำได้หรือไม่

วัดมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อสังคมและวิถีชีวิตของคนไทย ทั้งในอดีตและปัจจุบัน เพราะนอกจากจะเป็นสถานที่พำนักของพระภิกษุสามเณรแล้ว ยังเป็นสถานที่สำหรับศึกษาเล่าเรียนและเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามประเพณีดั้งเดิมมาช้านานตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิรูปการศึกษาตามแนวทางของตะวันตก วัดหลายแห่งทั้งในเมืองหลวงและหัวเมือง ได้ให้ความช่วยเหลือแก่รัฐในการจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษาตามวิธีการสมัยใหม่ แต่เมื่อการศึกษาในระบบโรงเรียนมีการขยายตัวมากขึ้น มีระดับการศึกษาสูงขึ้น และเนื้อหาวิชาที่สอนในโรงเรียนมีเรื่องราวที่ไม่เกี่ยวข้องกับพระศาสนามากขึ้น วัดกับโรงเรียนก็แยกออกจากกันจนเกือบสิ้นเชิง พระสงฆ์ไม่เกี่ยวข้องกับวิชาที่มากับความเจริญสมัยใหม่ ทำให้ขาดสื่อกลางในการรับรู้ร่วมกัน ความเชื่อถือของประชาชนต่อพระสงฆ์ที่เคยนับถือว่าเป็นผู้นำทางปัญญา คำแนะนำสั่งสอนของพระสงฆ์ที่เคยมีค่ายิ่งกลับแปรเปลี่ยนไป บทบาทของวัดและพระสงฆ์ห่างเหินกับสภาพสังคมและความเจริญที่นับวันจะมีมากขึ้นทุกวัน การที่จะชักนำคนเหล่านั้นให้เข้าหาหลักธรรมทางศาสนาที่เขายังไม่รู้นั้น เกิดเป็นความไม่เข้าใจกันมากขึ้น^๓

ปัจจุบันสังคมไทยมีความเปลี่ยนแปลงที่นับวันจะทวีปัญหาความรุนแรงมากขึ้น ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ความรวดเร็วของข้อมูลข่าวสาร การชื่นชมในวัฒนธรรมวัตถุนิยม บริโภคนิยมทำให้คนในสังคมไทยหลุดลอยจากรากเหง้าทางวัฒนธรรมเดิมของตนเอง ตกเป็นทาสของการยั่วยุให้เกิดความอยาก มุ่งเอาเปรียบแข่งขันกันทางธุรกิจโดยไม่คำนึงถึงคุณธรรม ชุมชนที่เคยอบอุ่นกลับกลายเป็นสังคมที่มีแต่ความว้าวุ่น คนเกาะกลุ่มกันแต่ไม่มีน้ำใจให้แก่กัน สังคมไทยบางส่วนกลายเป็นสังคมของอวิชชา หลงนับถืออำนาจและเงินเป็นใหญ่ ชีวิตคนไทยห่างไกลจากธรรม คือ ธรรมชาติ และรู้จักแต่การพึ่งพาเทคโนโลยี ความเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้นทั้งที่ตัวบุคคลและที่สังคมโดยรวม

^๓ พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน, หนังสือชุดหลักธรรมเฉลิมพระเกียรติ เล่ม ๕๔/๖๐, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐), หน้า ๑๖-๑๘.

เพราะเหตุนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าควรทำการศึกษาในเรื่องนี้ เพราะไม่ว่าสังคมไทยจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร วัดยังคงเป็นสถาบันที่หล่อหลอมคนในสังคมให้มีคุณธรรม จริยธรรมและมีความรู้ สังคมไทยทุกหน่วยต่างมีวัดประจำหมู่บ้านของตนเองเป็นศูนย์กลาง หากรู้จักดำเนินการให้ดี พระสงฆ์สามารถนำคนในสังคมไปสู่ความเจริญทางปัญญาได้ โดยวิถีทางที่เหมาะสมและมีหลักเกณฑ์ วิธีที่จะทำให้พระสงฆ์เข้าถึงประชาชนได้อย่างแท้จริง พระสงฆ์จะต้องตระหนักมั่นอยู่เสมอในหน้าที่เดิมแท้ตามธรรมวินัย และปรับปรุงบทบาทเก่าขึ้นในรูปแบบใหม่ให้เหมาะสมกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป^๔ การจะเริ่มบทบาทใหม่หรือปรับปรุงบทบาทเก่าขึ้นมาในรูปแบบใหม่ด้วยวิธีการอย่างไรบ้างนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าสมควรที่จะต้องศึกษาให้ออกมาเป็นรูปแบบที่ชัดเจน ทำให้ชาวบ้านเกิดความรู้สึกเคารพและเลื่อมใสศรัทธาว่า พระสงฆ์เป็นผู้นำด้านสติปัญญาอย่างแท้จริงทั้งในอดีตและปัจจุบัน ซึ่งจะทำให้การปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระสงฆ์เป็นไปด้วยความเต็มใจและเต็มกำลังศรัทธา ในเมื่อวัดยังถือเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญที่สุดในวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย วิถีชีวิตกับวิถีการเรียนรู้จึงควรบูรณาการกันไปตลอด ตราบใดที่ชีวิตต้องเจริญเติบโต ปัญหาความเสื่อมทรามในสังคม ตั้งแต่ปัญหาระดับครอบครัวไปถึงปัญหาใหญ่ระดับชาติเกิดขึ้นจากการที่คนในสังคมขาดศีลธรรม เรื่องนี้เป็นปัญหาเร่งด่วนที่ควรทำการวิจัย หากวัดมีรูปแบบและการจัดการที่ดีสามารถจัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ร่วมสมัย สามารถกล่อมเกล้าให้คนในสังคมมีจิตใจที่พัฒนาให้ดีขึ้นได้แล้ว ปัญหาที่เกิดขึ้นอาจจะบางเบาลง เรื่องนี้เป็นปัญหาที่ควรจะทำการศึกษาและแก้ไข เพราะหากปล่อยปละละเลยไว้ก็จะยิ่งเพิ่มความรุนแรงของปัญหาและแผ่ขยายเป็นวงกว้างออกไป ซึ่งเป็นการยากแก่การแก้ไข เรื่องนี้มีผู้ทำวิจัยศึกษาข้อมูลเบื้องต้นมาบ้างแล้ว การศึกษารครั้งนี้จึงเป็นการต่อยอดงานวิจัย เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์กับวัดและชุมชนอื่นในประเทศไทย

๑.๒ วัดอุปประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีและความเป็นมาของการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ในสมัยพุทธกาล และวัดดีเด่นในปัจจุบัน

๑.๒.๒ เพื่อศึกษารูปแบบของวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

๑.๓ สมมติฐานของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้ตั้งสมมติฐานไว้ดังนี้ พระภิกษุสามเณร ประชาชน เด็กและเยาวชนมีความคิดเห็นแตกต่างกัน ในด้านนโยบาย คุณลักษณะของพระภิกษุสามเณร สถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก รวมถึงกิจกรรมการเรียนรู้ในวัด

^๔ พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), สถาบันสงฆ์ในสังคมไทย, หนังสือชุดหลักธรรมเฉลิม

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๔.๑ การวิจัยนี้จะทำการศึกษาถึงความเป็นมา แนวคิด รูปแบบในการดำเนินงานของ วัด : แหล่งการเรียนรู้สมัยพุทธกาลที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถา เอกสาร ตำรา และวัดดีเด่น ในปัจจุบัน

๑.๔.๒ ศึกษาความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับแนวทางการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาไว้ดังนี้ คือ

๑. พื้นที่ที่ทำการศึกษา ผู้วิจัยได้คัดเลือกวัดที่จะทำการศึกษาจากทำเนียบวัดดีเด่นใน โครงการวิจัยและส่งเสริมวัดเพื่อพัฒนาการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรม ระหว่าง พ.ศ.๒๕๔๕-๒๕๔๗ ของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา โดยผู้วิจัยเลือกวัดที่ได้รับการยกย่องว่ามีรูปแบบและ ยุทธศาสตร์การจัดการเผยแผ่ศาสนาธรรมดีเด่นในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ๓ วัด

(๑) วัดราชโอรสาราม	กรุงเทพมหานคร
(๒) วัดโสมนัสวิหาร	กรุงเทพมหานคร
(๓) วัดปัญญานันทาราม	ปทุมธานี

๒. ประชากรที่ทำการศึกษา ผู้วิจัยได้คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนของพุทธบริษัท จากบ้าน วัด โรงเรียน (บวร) โดยการจำแนกกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้ คือ

(๑) บ้าน	คือ	ประชาชนผู้เข้ามาใช้บริการในวัด
(๒) วัด	คือ	พระภิกษุสามเณรในวัด
(๓) โรงเรียน	คือ	เด็กและเยาวชนผู้เข้าร่วมกิจกรรมในวัด

เหตุผลที่เลือกกลุ่มตัวอย่างดังนี้เพราะข้อมูลและความคิดเห็นของประชากรกลุ่มตัวอย่างนี้มีพอเพียง และสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มีรูปแบบที่เหมาะสมได้

๓. ขอบเขตด้านเนื้อหาหรือประเด็นที่ทำการศึกษา ได้ทำการศึกษาโดยใช้กรอบแนวคิดตามทฤษฎีการเรียนรู้แนวพุทธ แนวคิดเรื่องการเรียนรู้ตลอดชีวิต ผสมกับแนวคิดเรื่องการจัดการความรู้ (Knowledge Management) กล่าวคือ ได้ทำการวิเคราะห์ประเด็นต่อไปนี้

- (๑) นโยบายของวัด
- (๒) แนวทางการจัดการวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ครอบคลุมถึงเรื่องคุณลักษณะของพระภิกษุสามเณร สถานที่ สิ่งอำนวยความสะดวก และกิจกรรมการเรียนรู้

๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

วัด หมายถึง วัดในพระพุทธศาสนาที่ได้รับอนุญาตให้ตั้งวัดถูกต้องตามกฎหมายและเป็นนิติบุคคล หมายรวมถึงที่ดินและสิ่งก่อสร้างบนที่ดินนั้นด้วย

วัดดีเด่น หมายถึง วัดที่ได้รับการคัดเลือกจากสภาการศึกษาว่ามีความโดดเด่นในด้านการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรม ๓ วัด ได้แก่ วัดราชโอรสาราม วัดโสมนัสวิหาร และวัดปัญญานันทาราม

รูปแบบ หมายถึง รูปแบบการจัดการวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ประกอบด้วยนโยบาย คุณลักษณะของพระภิกษุสามเณรในวัด สถานที่ สิ่งอำนวยความสะดวก และกิจกรรมการเรียนรู้ที่ควรจะมีในวัดที่จะเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

รูปแบบที่เหมาะสม หมายถึง ความคิดเห็นที่เป็นความคาดหวังของผู้เข้ามาใช้บริการในวัดกรณีศึกษาที่มีต้นนโยบาย คุณลักษณะของพระภิกษุสามเณร สถานที่ สิ่งอำนวยความสะดวกภายในแหล่งเรียนรู้ และกิจกรรมการเรียนรู้ในวัด ความคิดเห็นเหล่านี้เป็นความคิดเห็นที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของบุคคลที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นตัวแทนจาก บ้าน วัด และโรงเรียน และความคาดหวังจากผลการวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ผู้บริหารวัด หมายถึง เจ้าอาวาสวัด พระสังฆาธิการ หรือผู้ที่เจ้าอาวาสมอบหมายให้ดูแลดำเนินการในโครงการต่าง ๆ ของวัดและกรรมการวัด

พระเจ้าหน้าที่ พระวิทยากรและบุคลากร หมายถึง บุคคลที่ได้รับมอบหมายจากเจ้าอาวาสให้เป็นผู้สอน ผู้ฝึกอบรมตามโครงการและกิจกรรมของวัด

การเรียนรู้ตลอดชีวิต หมายถึง การศึกษาหรือการเรียนรู้ของบุคคลตั้งแต่เกิดจนตาย เพื่อให้บุคคลนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในการพัฒนาชีวิตให้มีคุณภาพ

แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต หมายถึง สถานที่ บุคคล และกิจกรรมที่วัดจัดขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาหาความรู้ตามความสนใจด้านธรรมะ ทั้งศาสนาธรรมและศาสนปฏิบัติที่วัดสามารถจัดได้ตามศักยภาพของวัด โดยอาจจัดกิจกรรมเป็นครั้งคราวหรือสม่ำเสมอก็ได้

ผู้ให้บริการ หมายถึง พระภิกษุสามเณร ประชาชน เด็กและเยาวชนที่เข้ามาเรียนรู้ในวัด

๑.๖ วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้ดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้ คือ

๑.๖.๑ การวิจัยภาคเอกสาร (Documentary research) เป็นการวิจัยโดยศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือ พระไตรปิฎกและจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ ส่วนที่เป็นอรรถกถา ฎีกา พร้อมทั้งเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา

๑.๖.๒ การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เป็นการศึกษาโดยการแจกแบบสอบถามบุคคลทั่วไป พระภิกษุสามเณร เด็กและเยาวชนที่เข้าไปเรียนรู้ในวัดกรณีศึกษา ๓ วัด ในเขตกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล เพื่อศึกษาความคิดเห็นของพุทธบริษัทเกี่ยวกับแนวคิดในการจัดวัดเพื่อเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

๑.๖.๓ นำข้อมูลที่ได้มาสรุปวิเคราะห์ และสร้างเป็นรูปแบบของวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ได้ทราบแนวคิดทฤษฎีและความเป็นมาของการจัดวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในสมัยพุทธกาลและวัดดีเด่นในปัจจุบัน

๑.๗.๒ ได้รูปแบบของวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

บทที่ ๒

แนวคิดทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๒ ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษาไว้ว่าต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา มีความรู้ ควบคู่กับการมีคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิต ใฝ่รู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และในมาตราที่ ๖ สถาบันศาสนาถือเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน วัดในฐานะที่เป็นสถาบันทางพระพุทธศาสนา ได้ดำเนินการให้การศึกษาก่อนศาสนาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ประชาชนตามศักยภาพของวัดอยู่แล้ว ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน วัดกับการศึกษามีความเกี่ยวเนื่องกันตลอดมา แต่จากการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และเทคโนโลยี สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มีผลกระทบถึงสังคมไทยทั้งทางตรงและทางอ้อม หากประชาชนคนไทยรู้ไม่เท่าทัน ก็ไม่สามารถปรับตัวและดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมท่ามกลางสภาพความเปลี่ยนแปลงนี้ได้ การนำความรู้ทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน ถือว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง วัดและพระภิกษุสงฆ์เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญของคนทุกเพศทุกวัยที่จะเข้ามาศึกษาเรียนรู้ได้โดยไม่จำกัดระยะเวลา ไม่ว่าจะอยู่ในวัยเด็ก วัยหนุ่มสาว หรือผู้สูงอายุ พระธรรมคำสอนนั้นเป็นอภิลักขิต ไม่จำกัดกาล ศึกษาเรียนรู้และประพฤติตนอยู่ในศีลในธรรมเมื่อใด ก็จะได้รับผลคือการคลายความทุกข์ร้อน เพิ่มความสงบเย็นได้เมื่อนั้น พระภิกษุสงฆ์จะเป็นผู้นำทางสติปัญญาต่อพุทธศาสนิกชนได้ด้วยการดำเนินงานอย่างไร จึงจะสอดคล้องและเหมาะสมกับความต้องการของผู้เกี่ยวข้อง เพื่อหาคำตอบในเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากพระไตรปิฎก เอกสาร และข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๑ ความหมายของแหล่งการเรียนรู้

๒.๒ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

๒.๓ วัด : แหล่งการเรียนรู้สมัยพุทธกาล

๒.๔ วัด : แหล่งการเรียนรู้ในปัจจุบัน

๒.๕ ข้อมูลทั่วไปและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัดที่ได้รับการคัดเลือก

๒.๖ การบริหารและการจัดการของคณะสงฆ์ไทย

๒.๗ วัดและพระภิกษุสงฆ์ในปัจจุบันจากมุมมองของนักวิชาการและนักการศาสนา

๒.๑ ความหมายของแหล่งการเรียนรู้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒ ให้คำจำกัดความว่า แหล่ง หมายถึง ถิ่น ที่อยู่ บริเวณ ศูนย์รวม บ่อเกิดแห่งการเรียนรู้ หมายถึง เข้ารับความรู้จากผู้สอน รับ การศึกษาอบรมเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ หรือความชำนาญ ผักผ่อนให้เกิดการเรียนรู้ ความ เข้าใจจนกลายเป็นความชำนาญ และ รู้ หมายถึง แจ่ม เข้าใจ ทราบ

ดังนั้น แหล่งการเรียนรู้ หมายถึง ถิ่น ที่อยู่ บริเวณ บ่อเกิด แห่ง ที่ หรือศูนย์รวมความรู้ ที่เข้าไปศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจและความชำนาญ

แหล่งการเรียนรู้โดยทั่วไป หมายถึง แหล่ง หรือที่รวมสาระ ความรู้ อาจเป็นสถานที่ ศูนย์ข้อมูลข่าวสาร สารความรู้ และบุคคลที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต แหล่งการเรียนรู้มีอยู่ ทุกที่ ทุกเวลา มีคุณค่าน่าสนใจ และกระจายอยู่รอบตัว ทุกส่วนของสังคมสามารถเป็นได้ทั้งผู้ให้ ความรู้และผู้รับความรู้ ขึ้นอยู่กับการมีส่วนร่วมและสนับสนุนกันและกัน ก็สามารถส่งผลให้เป็น สังคมแห่งการเรียนรู้ได้^๑

แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต หมายถึง สถานที่ บุคคล หรือกิจกรรมที่สามารถให้ความรู้ ให้ประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ แก่ประชาชน นักการศึกษาได้จัดประเภทของแหล่งการเรียนรู้ไว้ หลายประเภท ได้แก่ แหล่งการเรียนรู้ที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งการเรียนรู้ประเภทกิจกรรม ศาสนาประเพณี แหล่งการเรียนรู้ประเภทภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งการเรียนรู้ประเภทสื่อ และแหล่ง การเรียนรู้ที่รัฐหรือเอกชนสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ทางการศึกษา เช่น ศูนย์การเรียนรู้ ที่อ่านหนังสือ พิพิธภัณฑ์^๒

จากการศึกษาดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่าแหล่งการเรียนรู้ หมายถึง แหล่งข้อมูล ข่าวสาร สารสนเทศ สถาบัน หน่วยงาน อาจเป็นวัตถุสิ่งของที่มนุษย์สร้างขึ้น หรือเป็นสิ่งที่ มี อยู่ตามธรรมชาติก็ได้ เช่น กิจกรรม ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี ที่มีคุณค่ามีความสำคัญต่อ การศึกษาและทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้

วัดเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย ทุกอาชีพ ทุกอายุ สามารถ เข้ามาศึกษาหาความรู้ได้โดยไม่มีขีดจำกัดและสามารถหาความรู้ได้ตลอดชีวิต ขึ้นอยู่กับความสนใจ ของผู้นั้นว่าจะต้องการหาความรู้ศาสนาธรรมในรูปแบบใด หากต้องการหาความรู้เพิ่มเติมก็สามารถ

^๑ สุมาลี สังข์ศรี และคณะ, การจัดการเรียนรู้ของแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต : พิพิธภัณฑ์, รายงาน การวิจัย, (กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์, ๒๕๕๘), หน้าคำนำ.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.

สอบถามได้จากผู้รู้ (พระสงฆ์) ในเรื่องนั้น ๆ ได้ วัดเป็นสถานที่ที่บุคคลทั่วไปสามารถไปศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมปัญญาให้แก่ตนเองได้ตลอดชีวิต เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต (ตั้งแต่เกิดจนตาย)

๒.๒ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

๒.๒.๑ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้

ในการวิจัยนี้ ต้องนำแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้มากล่าว เพื่อเป็นกรอบในการนำข้อมูลไปสร้างแบบสอบถาม เพื่อตอบวัตถุประสงค์ที่ผู้วิจัยต้องการทราบ ดังนั้นผู้วิจัยจึงกำหนดกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้อธิบายถึงกระบวนการเรียนรู้ ดังนี้

๑. แนวคิดพื้นฐานองค์ความรู้ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา

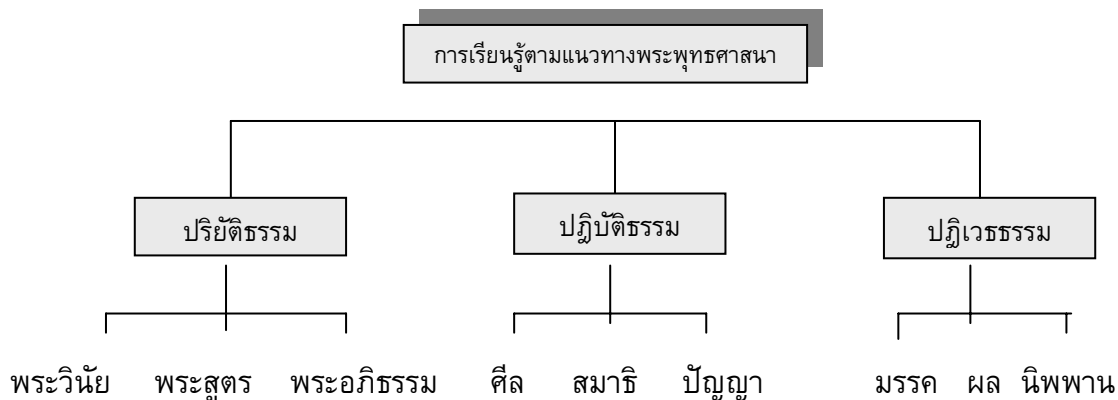
การเรียนรู้ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา เกิดขึ้นเมื่อสองพันห้าร้อยกว่าปีมาแล้ว พระพุทธเจ้าได้ตรัสประเมินผลการเรียนของบุคคลผู้เรียนรู้ไว้ ๔ ประเภท พอสรุปใจความได้ว่า บุคคลที่เรียนน้อยแต่ไม่มีความหมายของสิ่งที่เรียนมาน้อยนั้น บุคคลที่เรียนน้อยแต่รู้ความหมายของเรื่องที่เรียนมาน้อยนั้น บุคคลที่เรียนมากแต่ไม่มีความหมายของเรื่องที่เรียนมามากนั้น บุคคลที่เรียนมามากและรู้ความหมายของเรื่องที่เรียนมามากนั้น

ตามนัยแห่งพระสูตรที่ได้ยกมากล่าวนี้ ทรงแสดงว่า

๑. ผู้เรียน (ทฤษฎี) น้อยและไม่เข้าถึงในสิ่งที่เรียน (ปฏิบัติไม่ได้) ก็มี
๒. ผู้เรียนน้อย แต่เข้าถึงตามที่เรียนมา ก็มี
๓. ผู้เรียน (ทฤษฎี) มาก แต่ไม่เข้าถึงตามที่เรียน (ปฏิบัติไม่ได้) ก็มี
๔. ผู้เรียนมาก และเข้าถึงตามที่เรียนมา ก็มี^๓

พระศาสดาทรงยกย่องสรรเสริญผู้ที่เรียนรู้แล้วสามารถเข้าถึง หรือปฏิบัติตามที่เรียนมาได้ ฉะนั้น บุคคลจะเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนานั้น จะต้องเรียนรู้ทฤษฎี และต้องเข้าถึง (ปฏิบัติ) ตามทฤษฎีนั้นให้ได้

^๓ อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖/๙-๑๑. อ้างใน สนิท ศรีสำแดง, พระพุทธศาสนากับการศึกษา, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๔๒.

สนิท ศรีสำแดง กล่าวถึงการเรียนรู้เชิงพุทธไว้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งความรู้ ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มีจุดหมายระยะยาวในการพัฒนามนุษย์ให้สมบูรณ์ ไม่ได้มุ่งเน้นให้ผู้เรียนรู้แต่ประโยชน์ในปัจจุบัน ซึ่งทำให้เกิดการแข่งขันเอารอดเอาเปรียบกัน มุ่งแสวงหาแต่ประโยชน์ส่วนตัว ไร้หิริโอตตปละ หาวีถิทางได้เปรียบผู้อื่นโดยเรียกวิธีการเหล่านี้ว่า กลยุทธ์ การเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนานั้น หากเรียนรู้แล้ว “ละชั่วทำดี” ยังไม่ได้ จะไม่เรียกว่าเป็นผู้ “มีการศึกษา”^๔

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ให้ความหมายของการศึกษาหรือการเรียนรู้ไว้ว่า เป็นการฝึกฝนพัฒนาคนให้รู้จักดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องดีงาม คำว่า “ชีวิตที่ดีงาม” หมายรวมถึงความเป็นอยู่อย่างถูกต้อง มีคุณค่าเกื้อกูลเป็นประโยชน์ และมีความสุขโดยไม่เบียดเบียนตนไม่เบียดเบียนผู้อื่น การดำเนินชีวิตของมนุษย์ก็เหมือนเป็นการเดินทาง เรามองเห็นการมีชีวิตหรือการเป็นอยู่ของมนุษย์ว่า คือการเดินทางสู่จุดหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับความหมายของการศึกษาหรือการเรียนรู้ที่ว่า เป็นการพัฒนาคนโดยทำให้คนนั้นก้าวไปในวิถีชีวิตที่ดีงามสู่จุดหมายมากยิ่งขึ้น ๆ ขึ้น นอกจากนี้ท่านได้กล่าวสรุปไว้ว่า หากเราต้องการสภาพสังคมที่ดี การเรียนรู้เชิงพุทธต้องมุ่งสร้างแหล่งเรียนรู้ให้เป็นกัลยาณมิตร^๕ ดังพระพุทธพจน์ว่า “เพราะกัลยาณมิตรเป็นบุญนิมิตแห่งความเจริญ เรามองไม่เห็นองค์ประกอบภายนอกอื่นใด มีประโยชน์มากเท่าความมีกัลยาณมิตรเลย”^๖ โดยเฉพาะการผลิตครูอาจารย์ที่มีคุณภาพ ช่วยกันทำตนเป็นแหล่งความรู้ และแบบอย่างที่ดี พัฒนาระบบและรูปแบบต่าง ๆ ของความสัมพันธ์ให้สะดวก ชวนใจ และได้ผล โดยมีเป้าหมายที่ชัดเจนและ

^๔ สนิท ศรีสำแดง, พระพุทธศาสนากับการศึกษา, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๔๓ - ๔๗.

^๕ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), “รุ่งอรุณของการศึกษา” <<http://www.budpage.com/dawn.shtml>>, August 2004.

^๖ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๙/๔๓.

จริงจางจะทำให้สำเร็จ จนถึงขั้นที่เด็กหรือบุคคลที่เข้าไปเรียนรู้สามารถพัฒนาองค์ประกอบภายใน คือ โยนิโสมนสิการขึ้นมาให้ได้ จนทุกคนสามารถพึ่งตนเองได้ แล้วทุกคนก็จะเป็นสมาชิกที่ดีของ สังคมซึ่งเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ประกอบกันจนเป็นสังคมที่มีความเป็นกัลยาณมิตร นอกจากนี้ ท่าน ยังกล่าวถึงการเรียนรู้ว่าคือเรื่องของชีวิตทั้งหมด ชีวิตต้องเรียนรู้เพื่อปฏิบัติตนต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ให้เกิดผลดี เพื่อให้อยู่รอดท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่ชีวิตเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย ฉะนั้น การเรียนรู้จึงเริ่ม ตั้งแต่เกิด เพราะมนุษย์ต้องหาทางรอด และต้องอยู่ให้ได้^๗

แนวคิดพื้นฐานองค์ความรู้ตามนัยของพระพุทธศาสนา ซึ่งให้เห็นว่า ปัจจัยที่ทำให้มนุษย์ เกิดการเรียนรู้ มี ๒ ประการ คือ ปัจจัยจากภายนอก และปัจจัยจากภายใน ประโตโฆสะ หมายถึง การเรียนรู้ที่เกิดจากการกระตุ้นหรือชักจูงจากภายนอก เช่น เรียนรู้จากบุคคล ตำรา สิ่งแวดล้อม สำนักเรียน เรียกว่าเป็นองค์ประกอบจากภายนอก เป็นปัจจัยทางสังคม เป็นวิธีการแห่งศรัทธา^๘ และ โยนิโสมนสิการ หมายถึง การเรียนรู้ที่เกิดจากภายใน การรู้จักคิด คิดเป็น รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลาย โยนิโสมนสิการเป็นปัจจัยภายในตัวบุคคล เป็นวิธีการแห่งปัญญา^๙

พระมหาพงศ์นรินทร์ จิตวิโส มีความคิดเห็นสอดคล้องกับแนวคิดพื้นฐานตามหลักธรรม คำสอนของพระพุทธเจ้าที่ได้กล่าวถึงปัจจัย ๒ ประการที่จะนำมาสู่ปัญญา (สัมมาทิฐิ) อันหมายถึง การเรียนรู้ที่ถูกต้อง ซึ่งทำให้เกิดไตรสิกขาได้ครบทั้ง ๓ ส่วน คือ (๑) ปัจจัยภายนอก (ประโตโฆสะ) หมายถึง คำสอน การถ่ายทอด การเรียนรู้จากผู้อื่น เนื้อหาวิชา หนังสือ อุปกรณ์และสื่อการเรียนรู้ ต่าง ๆ (๒) ปัจจัยภายใน (โยนิโสมนสิการ) อันเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ผ่านการใส่ใจคิดพิจารณาของ ผู้เรียนโดยแยกกาย การรู้จักคิด คิดเป็น ในขณะที่เดียวกัน ท่านแสดงความคิดเห็นว่า ปัจจัยทั้ง ๒ ประการนี้ จะเกิดขึ้นได้ก็มาจากปัจจัยแรกเริ่มที่สำคัญที่สุด ๑ ประการ คือ ผู้ที่จะมาทำหน้าที่เป็น กัลยาณมิตรที่จะแสวงหาจัดเตรียมพัฒนาเนื้อหา อุปกรณ์การเรียนการสอนต่างๆ อันเป็นปัจจัย ภายนอกดังที่กล่าวมาแล้ว และพร้อมกันนั้นก็สร้างเงื่อนไขเอื้อให้เกิดปัจจัยภายในแก่ผู้เรียน ให้เกิด ความสนใจคิดพิจารณาไตร่ตรองได้อย่างแยกกายจนเกิดปัญญาอย่างแท้จริงได้^{๑๐}

^๗ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), “สรุปธรรมกถาเรื่องโรงเรียนวิถีพุทธปฏิรูปการศึกษารูปแบบบูรณาการ”, ใน ยุทธศาสตร์การพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อุษากการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๑.

^๘ หมายถึง การไว้วางใจในปัญญาของผู้อื่น

^๙ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สหธรรมิก จักกิต, ๒๕๔๙), หน้า ๖๒๑ – ๖๒๔.

^{๑๐} ดูรายละเอียดใน Phramaha Pongnarin Thitavamsa, “An Analytical Study of Process of Learning in Theravada Buddhism”, **Master of Arts (Buddhist Studies)**, (Graduate School : Mahachulalongkornrajavidyalaya University), 2005.

คุณสมบัติของกัลยาณมิตร มี ๗ ประการ คือ

๑. ปิโย เป็นคนน่ารัก อยู่ในฐานะให้ความสบายใจและสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษา

๒. ครุ เป็นคนน่าเคารพ ประพฤติสมควรแก่ฐานะ ให้ความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้

๓. ภาวนียो เป็นคนน่ายกย่อง เป็นผู้มีวัจนธรรมที่ดี เป็นผู้มีความรู้และภูมิปัญญาอย่างแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกรบม และปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ เป็นคนควรเอาอย่าง ทำให้บุคคลอื่นระลึกถึง และเอ่ยถึงด้วยความซาบซึ้งภูมิใจ

๔. วัตตา เป็นคนที่มีรู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไร พูดอย่างไร คอยให้คำแนะนำ กล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี

๕. วณักขโม เป็นคนอดทนต่อถ้อยคำ พร้อมจะรับฟังคำปรึกษา ไม่ฉุนเฉียวง่าย ใจคอหนักแน่น

๖. คัมภีริญจ กถิง กัตตา เป็นผู้มีความสามารถในการแถลงเรื่องล้าลึกให้กระจ่างชัด และสามารถอธิบายเรื่องสลับซับซ้อนให้เข้าใจง่ายโดยไม่รู้สึกเบื่อหน่าย

๗. โน จัฏฐาเน นิโยชเย เป็นคนไม่ชักนำในเรื่องเหลวไหล ไร้สาระ หรือไม่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย^{๑๑}

สรุปได้ว่า กระบวนการเรียนรู้แนวพุทธมีองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อกันดังนี้ คือ กัลยาณมิตร คือ ผู้จัดเตรียมปัจจัย ๒ อย่างให้พร้อม ซึ่งจะช่วยน้อมนำให้ผู้เรียนรู้เกิดกระบวนการเรียนรู้ขึ้นภายใน และพัฒนาไปสู่กระบวนการของการเรียนรู้ตามหลัก ศีล สมาธิ ปัญญาอย่างเป็นองค์รวมทั้ง ๓ ด้านให้เกิดเป็นวิถีชีวิตที่ดีงาม^{๑๒} ซึ่งถือได้ว่าเป็นวิถีแห่งการเรียนรู้ที่แท้จริง และเมื่อผู้เรียนได้รับการศึกษาด้านใดด้านหนึ่งก็จะเกิดผล คือ การพัฒนาอย่างสมบูรณ์ครบทั้ง ๔ ด้าน คือ กายภาวนา (ฝึกรบมพัฒนากายให้เกี่ยวข้องกับสิ่งภายนอกในทางที่ไม่เกิดโทษ) สิลภาวนา (พัฒนาความประพฤติให้อยู่ในระเบียบวินัย ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อน อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี) จิตตภาวนา (ฝึกรบมจิตใจให้เข้มแข็ง เจริญด้วยคุณธรรมทั้งหลาย ขยันหมั่นเพียร มีสมาธิ) และ ปัญญาภาวนา (การพัฒนาปัญญาให้รู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง สามารถแก้ไขปัญหา

^{๑๑} อ.สตตก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗. อ้างใน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๐๔. (และดูธรรมของสัตบุรุษ คือ คุณสมบัติของกัลยาณมิตรในส่วนเฉพาะตัวที่เรียกว่า สัปปริสธรรม ๗ เพิ่มเติมใน พุทธธรรม, อ้างแล้ว, น. ๖๒๗)

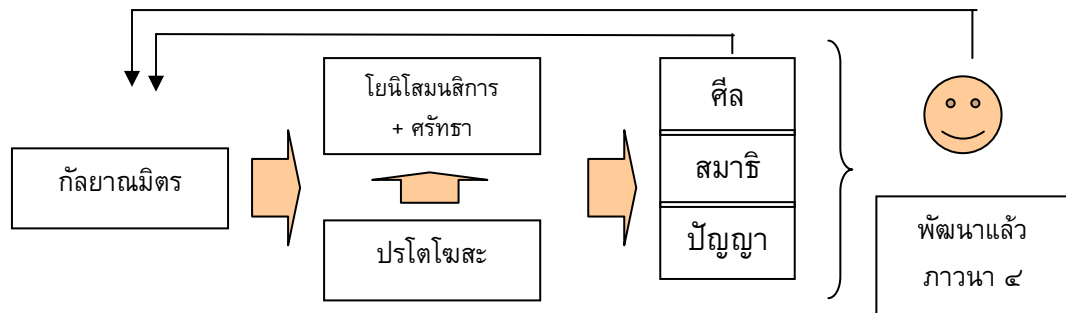
^{๑๒} หมายความว่า ศีลจะพัฒนาด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ผู้เรียนรู้สามารถกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น ไม่หลงใหลกับสิ่งที่ยั่วยุ สมาธิ เป็นคุณสมบัติทางจิตใจที่มีความเข้มแข็งตั้งมั่น ปัญญา คือ มีความรู้ความเข้าใจสามารถแยกแยะวิเคราะห์หาเหตุปัจจัยได้เป็น จนแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมที่ดีขึ้น ๆ เช่น คิดได้ว่าคนอื่นเขารักชีวิต เพราะฉะนั้นเราก็ไม่ทำร้ายกัน

ที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญาได้ในที่สุด)^{๑๓} และผู้ที่เรียนรู้ก็จะเป็นกัลยาณมิตรที่ดีให้ทั้งกับตนเองและผู้อื่นต่อไปได้ แม้จะยังอยู่ในระหว่างกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองอยู่ก็ตาม ซึ่ง สนิท ศรีสำแดง มีความเห็นสอดคล้องกันว่า การเรียนรู้แนวพุทธนี้ไม่ใช่การศึกษาตามประเพณี แต่เป็นการศึกษาเพื่อเปิดตา คือ ปัญญาของชาวโลกให้มองเห็นแสงสว่างด้วยตัวเอง ผู้สอนเป็นเพียงผู้บอกทาง และจัดลำดับข้อมูลให้เป็นระบบ ส่วนความรู้เป็นหน้าที่ของผู้เรียนที่จะได้จากแหล่งข้อมูลนั้นโดยการคิดอย่างลึกซึ้ง เกิดปัญญาญาณและความสว่างในเรื่องที่ไม่เคยได้ยินได้ฟังได้ศึกษาจากใครหรือแหล่งใดมาก่อน ท่านได้กล่าวสรุปไว้ว่า การเรียนรู้ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา ต้องการผลิตคนให้เป็นคนที่รังเกียจความชั่ว กลัวบาป บุคคลที่เรียนรู้จะได้รับการยกย่องต่อเมื่อมีความรู้ดี และมีศีลสมบูรณ์ การเรียนรู้แนวพุทธส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง โดยมีวิธีการเรียนรู้ คือ การมีศีลสมาธิ ปัญญา อันเป็นตัวนำไปสู่เป้าหมายสูงสุด คือ ความพ้นทุกข์ในที่สุด ทฤษฎีการเรียนรู้แนวพุทธสอนให้ผู้เรียนรู้ว่า ทำอย่างไรจึงจะดำรงชีวิตอย่างมีความสุข เจริญก้าวหน้าและดีงาม มองเห็นความนากลับในความผิดแม้เพียงเล็กน้อย เมื่อเริ่มต้นจากจุดนี้แล้ว ถือว่าการเรียนรู้ไม่มีการสูญเปล่าแล้ว การเรียนรู้แนวนี้เป็นการเรียนรู้เพื่อพัฒนาบุคลิกภาพที่ดีของผู้เรียนทั้งด้านความรู้ และความประพฤติ ถือได้ว่าเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่สมบูรณ์^{๑๔}

^{๑๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๗๐ - ๗๑.

^{๑๔} สนิท ศรีสำแดง, พระพุทธศาสนากับการศึกษา, หน้าความนำ (๔) - (๕).

แผนภูมิที่ ๑ รูปแบบกระบวนการเรียนรู้เชิงพุทธ^{๑๕}

๒. แนวคิดเรื่องการเรียนรู้ตลอดชีวิต

แนวคิดเรื่องการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นการเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาบุคคลให้สามารถดำรงชีวิตและปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคมสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสมในแต่ละช่วงชีวิต การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นการเรียนรู้สำหรับประชาชนทุกคน ในทุกช่วงอายุ ตั้งแต่เริ่มต้นของชีวิตจนสิ้นอายุขัย โดยไม่มีข้อจำกัดเรื่องเพศ อายุ อาชีพ พื้นฐานทางการศึกษา และการจัดการเรียนรู้ต้องสนองความต้องการของประชาชนให้มากที่สุด และต้องครอบคลุมทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต เริ่มจากการกำหนดนโยบาย การบริหารจัดการ ทรัพยากร การจัดกิจกรรม การปรับปรุงหลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล การพัฒนาบุคลากรผู้สอน การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต เช่น การสร้างเครือข่ายเพื่อการเรียนรู้ เครือข่ายสื่อ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมและประสานความร่วมมือของผู้เกี่ยวข้อง และการใช้ประโยชน์จากสื่อและเทคโนโลยีที่ทันสมัย^{๑๖}

๓. ทฤษฎีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

ทฤษฎีนี้พยายามจะอธิบายว่า การเรียนให้ “รู้” นั้นเกิดขึ้นที่จิตใจ การเรียนการสอนที่ไม่เข้าถึงจิตใจของผู้เรียนจึงไม่สามารถทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ หลักของการเรียนรู้คือต้องให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม ที่ว่ามีส่วนร่วมก็คือ จิตใจของเขาเข้าร่วม ทฤษฎีนี้มีหลักการสำคัญคือ การเรียนที่ทำให้ผู้เรียนสร้างพลังความคิดของตัวเองมากที่สุดจะเกิดขึ้น เมื่อผู้เรียนมีส่วนร่วมในการสร้างสิ่งที่มี

^{๑๕} ปรับปรุงจาก “Simple Model of Buddhist Education”, ใน Phramaha Pongnarin Thitavamsa, **An Analytical Study of Process of Learning in Theravada Buddhism**, p. 58.

^{๑๖} สุมาลี สังข์ศรี, “การศึกษาตลอดชีวิตเพื่อสังคมไทยในศตวรรษที่ ๒๑”, (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี), หน้า ๑๖๑. (เอกสารอัดสำเนา).

ความหมายต่อตนเอง ได้เลือกสิ่งที่ผู้เรียนชอบและสนใจ ผู้เรียนก็จะเต็มใจมีส่วนร่วมและทำงานนั้น

๑๗

๔. ทฤษฎีการเรียนรู้ที่มีความสุข

ทฤษฎีนี้กล่าวถึง สภาพของการจัดการเรียนการสอนในบรรยากาศที่ผ่อนคลาย มีอิสระ ยอมรับความแตกต่างของบุคคล มีวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลาย ซึ่งมีแนวทางสำคัญ คือ บทเรียนต้อง เป็นเรื่องใกล้ตัว มีความหมาย มีประโยชน์ กิจกรรมการเรียนรู้ต้องมีความหลากหลาย สื่อการเรียนรู้ ต้องน่าสนใจ การประเมินผลมุ่งเน้นตามศักยภาพของผู้เรียนเป็นรายบุคคล ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครู กับผู้เรียนต้องแสดงออกอย่างนุ่มนวล เป็นมิตร มีเมตตา อ่อนน้อม เข้าใจ และยอมรับกันและกัน ให้กำลังใจและเกื้อกูลกัน^{๑๘}

สรุปแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ที่กล่าวมาข้างต้น ซึ่งผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง จะต้องมีบทบาทร่วมกัน ประกอบด้วยสิ่งต่อไปนี้ คือ

๑. การกำหนดนโยบาย หรือเป้าหมายของวัดให้ชัดเจน เพื่อวางแผนการเรียนรู้ วางแผน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เข้ามาใช้บริการในวัด
๒. สำรวจความสนใจ และความต้องการของผู้เข้ามาเรียนรู้ในวัด ในด้านคุณลักษณะ ของพระภิกษุสามเณรในวัด สถานที่ สิ่งอำนวยความสะดวกของแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต และ กิจกรรมการเรียนรู้ที่ควรจะมีในวัด

๒.๒.๒ แนวคิดเรื่องการบริหารจัดการ

๑. หลักการบริหารทั่วไป

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน กล่าวว่า การบริหาร คือ การดำเนินการ จัดการ^{๑๙}

การบริหาร เป็นกระบวนการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุจุดหมายขององค์การ โดยอาศัย หน้าที่ทางการบริหารที่สำคัญ คือ การวางแผน การจัดองค์การ การนำ และการควบคุม^{๒๐}

^{๑๗} คณะอนุกรรมการการปฏิรูปการเรียนรู้, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ปฏิรูปการเรียนรู้ ผู้เรียนสำคัญที่สุด, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๓), หน้า ๔๐.

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒.

^{๑๙} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ : บริษัท อักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๔๖๕.

^{๒๐} วิโรจน์ สารัตนะ, การบริหาร หลักการ ทฤษฎี และประเด็นทางการศึกษา, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ทิวพิสุทธิ์, ๒๕๔๒), หน้า ๓.

พรนพ พุกกะพันธุ์ กล่าวว่า ปัจจัยสำคัญของการบริหารต้องประกอบด้วย กำลังคน
งบประมาณ วัสดุครุภัณฑ์ต่าง ๆ และการจัดการบริหาร^{๒๑}

โดยมีกระบวนการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมาย ดังนี้

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง การกำหนดงาน วัตถุประสงค์ในการปฏิบัติงาน
และวิธีการปฏิบัติงาน ก่อนที่จะมีการปฏิบัติจริง

๒. การจัดองค์กร (Organizing) หมายถึง การกำหนดหน้าที่ของบุคคล หรือหน่วยงาน
ต่าง ๆ รวมถึงวิธีติดต่อประสานงานระหว่างกัน

๓. การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) หมายถึง การบริหารงานด้านบุคคล การสรรหา
การพัฒนาบุคคล และการเสริมสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี

๔. การวินิจฉัยสั่งการ (Directing) หมายถึง การสั่งการหลังจากการพิจารณางาน และ
ติดตามผลการปฏิบัติ

๕. การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง การสร้างความร่วมมือระหว่างบุคคลใน
ตำแหน่งต่าง ๆ หรือหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความคล่องตัวและมีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน

๖. การรายงาน (Reporting) หมายถึง การแจ้งให้ผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบต่าง ๆ ทั้ง
ผู้บังคับบัญชา และผู้ใต้บังคับบัญชาทราบความเคลื่อนไหว ความก้าวหน้าในการทำงานภายใน
หน่วยงาน

๗. การจัดทำงบประมาณ (Budgeting) หมายถึง การทำโครงการจัดสรรงบประมาณ
การทำงาน และการควบคุมการใช้จ่ายให้รัดกุม^{๒๒}

พรนพ พุกกะพันธุ์ ให้ความหมายของผู้บริหารไว้ว่า ผู้บริหาร คือ ผู้ดำเนินการ
จัดการให้งานสำเร็จตามวัตถุประสงค์ การบริหารเกิดขึ้นเพราะปริมาณงานมากจนไม่อาจทำให้
สำเร็จลงได้ด้วยคน ๆ เดียว^{๒๓}

วิโรจน์ สารรัตนะ กล่าวว่า ผู้บริหาร หมายถึง บุคคลที่รับผิดชอบให้การปฏิบัติงานของ
องค์การเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล^{๒๔}

จากความหมายดังกล่าวสรุปได้ว่า การบริหาร คือ กิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลตั้งแต่สองคน
ขึ้นไปร่วมมือกันดำเนินการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ร่วมกันกำหนด โดยใช้กระบวนการอย่างมี
ระเบียบ และใช้ทรัพยากร ตลอดจนเทคนิคต่าง ๆ อย่างเหมาะสม

^{๒๑} พรนพ พุกกะพันธุ์, ภาวะผู้นำและการจูงใจ, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จามจุรีโปรดักท์, ๒๕๔๔),
หน้า ๓.

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓ - ๔.

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

^{๒๔} วิโรจน์ สารรัตนะ, การบริหาร หลักการ ทฤษฎี และประเด็นทางการศึกษา, หน้า ๓

๒. หลักการบริหารเชิงพุทธ

พระพุทธเจ้าทรงใช้พุทธวิธีในการบริหาร ตั้งแต่การเริ่มต้นมีสมาชิกใหม่ในพระพุทธศาสนา หลังจากที่ได้ตรัสรู้แล้ว พระองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศนาครั้งแรกแก่พระปัญจวัคคีย์ทำให้เกิดพระสังฆรัตนะขึ้น แนวคิดการบริหารนี้ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก^{๒๕} เช่น

๑. พุทธวิธีในการวางแผน เมื่อท่านอัญญาโกณฑัญญะ หนึ่งในพระปัญจวัคคีย์ได้ดวงตาเห็นธรรมแล้วขอบวชเป็นพระภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงประทานการอุปสมบทด้วยพระพุทธดำรัสว่า “เธอมาเป็นภิกษุเถิด ธรรมเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด”^{๒๖} พระพุทธเจ้าทรงกำหนดให้ผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนามีเป้าหมายเดียวกัน คือ มุ่งปฏิบัติเพื่อให้หลุดพ้นจากความทุกข์

๒. พุทธวิธีในการจัดองค์กร เมื่อมีผู้ออกจากเรือนเข้ามาขอบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา จะมีการกำหนดให้เป็นสงฆ์เสมอกันหมด ไม่อนุญาตให้นำชาติวรรณะหรือตำแหน่งหน้าที่ในเพศฆราวาสเข้ามาในองค์กรคณะสงฆ์ นอกจากนั้น พระองค์ทรงแต่งตั้งสาวกทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์เป็นเอตทัคคะในด้านต่าง ๆ เช่น พระมหากัสสปะ เป็นผู้ชำนาญด้านธุดงค์ พระปุณณมณโฑเป็นบุตร เป็นผู้ชำนาญด้านการแสดงธรรม ภิกษุณีปัญจาวรา เป็นผู้ชำนาญด้านวินัย การแต่งตั้งผู้ชำนาญการด้านต่าง ๆ นี้ ถือเป็นการใช้คนให้เหมาะกับงานในพระพุทธศาสนา

๓. พุทธวิธีในการบริหารงานบุคคลในพระพุทธศาสนา การบริหารงานบุคคลเริ่มตั้งแต่การรับผู้ที่เข้ามาขอบวช ต้องมีการกลั่นกรองโดยคณะสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าทรงมอบความเป็นใหญ่ให้การรับคนเข้ามาอุปสมบท ต้องได้รับความเห็นชอบเป็นเอกฉันท์จากคณะสงฆ์ที่ประชุมพร้อมกันในอุโบสถที่ประกอบพิธีอุปสมบท และเมื่อบวชแล้ว พระบวชใหม่ต้องได้รับการฝึกหัดอบรมและศึกษาเล่าเรียนจากพระอุปัชฌาย์ โดยอยู่ภายใต้การปกครองดูแลของท่านจนกว่าจะมีพรรษาครบ ๕ จึงเรียกว่า นิสัยมุตตกะ คือ ผู้พ้นจากการพึ่งพาพระอุปัชฌาย์

๔. พุทธวิธีในการอำนวยการ การดำเนินงานในพระพุทธศาสนานั้น อาศัยภาวะผู้นำเป็นสำคัญ พระองค์ทรงใช้หลักการสื่อสารเพื่อการบริหาร โดยการอธิบายขั้นตอนในการดำเนินงานอย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง (สันตัสสนา) จูงใจ (สมาทปนา) หมายถึง เมื่อเข้าใจและเห็นชอบกับวิสัยทัศน์จนเกิดศรัทธาแล้วจึงจูงใจ จากนั้นคือ แก่ลวล้ำ (สมุตเตชนา) หมายถึง ปลุกใจให้เกิดความเชื่อมั่น

^{๒๕} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๔ - ๒๑.

^{๒๖} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๘/๒๕.

ในตนเองและกระตือรือร้นในการดำเนินการไปสู่เป้าหมาย และร่าเริง (สัมปหังสนา) หมายถึง สร้างบรรยากาศในการทำงานร่วมกันแบบกัลยาณมิตร ซึ่งจะส่งเสริมให้สมาชิกมีความสุขในการทำงาน

๕. พุทธวิธีในการกำกับดูแล การกำกับดูแลความประพฤติของพระสงฆ์นั้นพระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย มหาสมุทรย่อมขัดสาดซากศพที่ตกลงไปขึ้นฝั่งเสีย ไม่ยอมให้ลอยอยู่นานฉันใด ในธรรมวินัยก็ฉันนั้น สงฆ์ย่อมไม่อยู่ร่วมกับภิกษุผู้ทุศีลมีใจบาป มีความประพฤติไม่สะอาด มีการกระทำที่ต้องปกปิด ไม่ใช่สมณะ สงฆ์ประชุมพร้อมกันแล้วย่อมขับภิกษุนั้นออกเสียจากหมู่ ภิกษุเช่นนี้ แม้จะนั่งอยู่ท่ามกลางสงฆ์ ถึงอย่างนั้นเธอก็ได้ชื่อว่า ห่างไกลจากสงฆ์ และสงฆ์ก็ห่างไกลจากเธอเช่นกัน^{๒๗}

แม้ว่าหลักการบริหารเชิงพุทธจะเกิดขึ้นกว่า ๒,๕๐๐ ปีแล้วก็ตาม แต่จากข้อมูลที่ยกมาสรุปได้ว่า แนวคิดในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลนั้น ยังสามารถนำมาใช้ได้เป็นอย่างดี ทฤษฎีการบริหารในยุคปัจจุบัน ยังคงใช้แนวทางตามหลักการบริหารสมัยพุทธกาล กล่าวคือ เรื่องของการวางแผน การจัดองค์กร การบริหารงานบุคคล การอำนวยการ จะแตกต่างกันบ้างในรายละเอียดปลีกย่อย เช่น การบริหารในยุคปัจจุบันจะมีเรื่องงบประมาณเพิ่มขึ้นมาเป็นปัจจัยสำคัญ สมัยพุทธกาล เรื่องงบประมาณจะขึ้นอยู่กับศรัทธาของมหาชนที่มีต่อพระภิกษุสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบมากกว่าสิ่งอื่นใด

๓. แนวคิดเรื่องการจัดการความรู้ (Knowledge Management) หรือ KM

การจัดการความรู้ คือ กระบวนการที่ถูกสร้างขึ้นมารวบรวม และจัดเก็บความรู้ภายในองค์กรอย่างเป็นระบบ เพื่อที่จะนำมาใช้หรือถ่ายทอดกัน เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการปฏิบัติงาน และความรู้ที่ได้รับการจัดการอย่างเป็นระบบนี้จะคงอยู่เป็นความรู้ขององค์กรตลอดไป^{๒๘}

ประพนธ์ ฝาสุกยัต ให้ความหมายของการจัดการความรู้ว่า คือ การศึกษาที่เป็นการเรียนรู้ในรูปแบบที่ไม่ตายตัว เป็นการเรียนที่สามารถผสมผสานและกลมกลืนไปกับการใช้ชีวิต และการจัดการความรู้ก็คือ การขยายผลสิ่งดี ๆ ที่คนทุกคนมีอยู่ในตัว^{๒๙}

^{๒๗} วิ.จุ. (ไทย) ๗/๓๘๔/๒๕๐. อ่างใน วติน อินทสระ, “ความอัศจรรย์ของธรรมวินัย”, ใน พระอานนท์ พุทธอนุชา, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๗๖.

^{๒๘} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, <<http://www.nesac.go.th/office/onesac/papers/paper09.php>>, เมษายน ๒๕๔๙.

^{๒๙} ประพนธ์ ฝาสุกยัต, การจัดการความรู้จากหลักคิดสู่การปฏิบัติจริง, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : ไยใหม่, ๒๕๔๘), หน้า ๔ - ๕.

การจัดการความรู้ มีองค์ประกอบหลัก ๓ อย่าง

๑. ทิศทางของการจัดการความรู้ หรือ วิสัยทัศน์ (Knowledge Vision) ก่อนที่จะเริ่มทำ KM ต้องตอบให้ได้ก่อนว่าเรากำลังจะมุ่งหน้าไปทางไหน และ เราทำ KM ไปเพื่ออะไร

๒. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Share and Learn) คือ หัวใจของ KM เป็นการสร้างเหตุปัจจัยที่จะทำให้คน “มีใจ” ให้แก่กันและกัน ทำอย่างไรคนจึงจะยินยอมและพร้อมที่จะแบ่งปัน ทำอย่างไรให้คนเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ ประเด็นที่ท้าทายในการจัดการความรู้ เป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างกัน คำว่า “จัดการ” ก็คือ การจัดการให้เกิดเหตุปัจจัยและสิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริมให้คนพร้อมที่จะแบ่งปันและเรียนรู้ร่วมกัน

๓. ตัวเนื้อความรู้ (Knowledge Assets) ที่ต้องเก็บสะสมไว้เป็นคลังความรู้ จะต้องออกแบบวางโครงสร้างไว้อย่างเหมาะสม เป็นระบบ เพื่อความสะดวกในการเรียกใช้ นอกจากนี้ต้องมีระบบการปรับแต่งเนื้อหาความรู้ให้ทันสมัยอยู่เสมอ (Update) ความรู้ใดที่ตกยุคใช้ไม่ได้แล้วต้องกำจัดทิ้ง ตัวองค์ความรู้ที่เก็บไว้ถ้าจะให้ดีต้องมีบริบท อาจจะใช้การเล่าเรื่อง (Story Telling) หรือใช้กรณีศึกษา (Case Study) และมีการใส่ข้อมูลอ้างอิงหรือแหล่งข้อมูลไว้ด้วย

การทำ KM ในหน่วยงานต่างๆ จะแตกต่างกันไป บางสถานที่อาจจะเน้นส่วนที่เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในขณะที่บางแห่งอาจจะเน้นตรงส่วนที่เป็นคลังความรู้ การเริ่มต้นทำ KM คือ การเริ่มจัดทำวิสัยทัศน์จัดการความรู้ (Shared Vision) คือ ต้องเริ่มด้วยการมีเป้าหมาย (Goal) ต้องมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน ต้องรู้ว่าสภาวะที่เราต้องการคืออะไร โดยที่เราจะร่วมกันกำหนดและระบุไว้ตรงส่วนบนของตาราง เพื่อเตือนใจเราไว้เสมอว่าเรากำลังทำ KM นี้ไปเพื่ออะไร^{๓๐} (ยกตัวอย่างในภาคผนวก)

ผลที่ได้จากการประเมินนี้ จะนำไปใช้เพื่อการพัฒนา มิใช่เพื่อการพิจารณาโทษหรือพิจารณาความดีความชอบ ข้อมูลเหล่านี้มีประโยชน์สำหรับจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพราะสามารถจัดผู้ที่ต้องการจะเรียนกับผู้ที่มีความสามารถหรือมีศักยภาพในเรื่องนั้น ๆ มาอยู่ร่วมกันโดยอยู่ในหลักการที่ว่า คนทุกคนสามารถเรียนรู้ร่วมกัน และได้รับประโยชน์จากกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยกันทั้งสิ้น (Knowledge Sharing) และหากต้องการให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้มีสีสัน มีชีวิตชีวาและสั่นไหว จะต้องมีส่วนอำนวยความสะดวก และการสร้างบรรยากาศให้ทุกคนมีส่วนร่วม ทำให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้มีเนื้อหาสาระ โดยไม่ทิ้งสิ่งที่เป็นเนื้อหา ซึ่งในที่นี้ เรียกว่า ขุมความรู้ (Knowledge Assets)

หรือจากตัวอย่างดังต่อไปนี้ อาจจะทำให้เราได้ทราบความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาปรับปรุงสิ่งต่าง ๆ ในวัดได้เช่นกัน

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑ - ๒๖.

ช่วยกันบอก...เพื่อวัดของเรา

Tell us

Name/ ชื่อ

Address/ ที่อยู่

E-mail/ อี-เมลล์

เพราะ...คุณ คือ คนสำคัญสำหรับเรา ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ที่ได้รับจากท่าน คือข้อมูลที่เป็นประโยชน์ สำหรับเรา เพื่อพัฒนา และปรับปรุง วัด ให้ “โดนใจ” ทุกท่านตลอดไป

พลิกกระดาษแผ่นนี้แล้วลงมือเขียนได้เลย...

Let us know what you think. Your views on what we are doing and how we could make things even better at Temple are important to us.

Please place your comments on the back of this card.

(ตัวอย่างนี้ พัฒนาจาก การ์ดแสดงความคิดเห็น TK Park สำนักงานอุทยานการเรียนรู้)

วิธีการจัดการแบบนี้ มีสิ่งที่ต้องพิจารณาในรายละเอียด คือ

๑. เวลา ต้องมีเวลามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมคิด ร่วมแก้ปัญหา ช่วยกันพัฒนางาน หรือสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้น

๒. เรื่องใจ คือ น้ำใจไมตรีที่คนจะมีให้กัน

๓. เรื่องพื้นที่หรือเวที ควรมีหลากหลายรูปแบบ คือ เป็นทั้งเวทีแบบเป็นทางการ เช่น การจัดประชุม หรือเวทีแบบไม่เป็นทางการ เช่น จัดพื้นที่ให้คนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในบรรยากาศสบาย ๆ พื้นที่นี้สำหรับให้คนที่สนใจเรื่องคล้ายกัน หรือเป็นคนที่ทำงานด้านเดียวกันได้มีโอกาสจับกลุ่มสนทนาปรึกษาหารือกันได้ด้วยความสมัครใจ

๔. เรื่องเทคโนโลยีการสื่อสาร และสารสนเทศ ถือเป็นเครื่องมือการจัดการความรู้ที่ให้ความสะดวกและรวดเร็ว^{๓๑}

จากแนวความคิดดังกล่าว สรุปบทบาทในการจัดการแบบ KM ได้ดังนี้

๑. ร่วมกำหนดวิสัยทัศน์และกลยุทธ์ เพื่อดำเนินการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ มีการจัดระบบการให้รางวัล และให้การยกย่องที่สอดคล้องกับการทำงาน

๒. ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการแบ่งปันความรู้ โดยผู้นำมีหน้าที่ส่งเสริมการสร้างวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในทุกช่วงของการทำงาน ทั้งก่อนเริ่มงาน อาจอยู่ในรูปของการขอคำแนะนำ ขอคำปรึกษาผู้ที่เคยผ่านงานในทำนองเดียวกันมาก่อน เรียกว่า เป็นการ

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๙.

ช่วยกันฉันเพื่อน ในระหว่างการทำงาน อาจเป็นการพูดคุยกันเมื่อทำงานเสร็จช่วงหนึ่ง ๆ โดยมารวบรวมกันสรุปบทเรียนว่า เท่าที่ผ่านมา มีอะไรบ้างที่ถือว่าทำได้ดีแล้ว และมีอะไรบ้างที่ยังบกพร่องต้องปรับปรุง เมื่อจบงานแล้ว ก็มีการวิเคราะห์ใหญ่กันอีกครั้งว่า อะไรบ้างที่ยังบกพร่อง ต้องปรับปรุงแก้ไข เป็นการวิเคราะห์ สังเคราะห์ความรู้ที่ได้จากการทำงานเก็บไว้เป็นบทเรียน เป็นขุมความรู้สำหรับใช้ประโยชน์ต่อไปในภายหน้า

๓. จัดระบบและโครงสร้างสำหรับการรับความรู้จากภายนอกเข้ามา ผู้นำต้องรับผิดชอบในการจัดโครงสร้างพื้นฐานให้เอื้อต่อการหยิบความรู้จากที่อื่นมาใช้ และทำให้เป็นเรื่องง่ายสำหรับคนในองค์กร

๔. จัดให้มีการสร้างขุมความรู้ (Knowledge Assets) ขึ้นสำหรับใช้ในองค์กร คือ นอกจากจะนำความรู้จากภายนอกมาใช้โดยสะดวกแล้ว ยังต้องมีการจัดระบบภายใน เพื่อให้คนในองค์กรสามารถหยิบเอาความรู้ที่มีอยู่มาใช้ได้โดยสะดวกอีกด้วย

๕. ส่งเสริมให้เกิด บุคคลไม่รู้ (unlearn) ในองค์กรให้มีมาก ๆ ควบคู่ไปกับการสร้างวัฒนธรรมองค์กรให้เป็นวัฒนธรรมการเรียนรู้ โดยมีเป้าหมายว่าสิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำพาองค์กรไปสู่การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ได้ในที่สุด^{๓๒}

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่กล่าวมาแล้ว สรุปได้ว่า สังคมทุกวันนี้เป็นสังคมของการเรียนรู้ การเปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน จะนำมาซึ่งวิธีการที่หลากหลายกว้างขวางและเหมาะสมมากยิ่งขึ้น วัดนอกจากจะเป็นสถานที่ที่พระสงฆ์ใช้อบรมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนและประชาชนทั่วไปอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยมีพระสงฆ์ผู้นำในการอบรมและเป็นตัวอย่างในการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบให้ปรากฏแก่สายตาพุทธศาสนิกชนแล้วยังสามารถใช้เป็นสถานที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างพระสงฆ์กับพระสงฆ์ และพระสงฆ์กับพุทธศาสนิกชนได้อีกด้วย ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ที่สะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายทางความคิดของคนในสังคมนั้น ๆ

๒.๓ วัด : แหล่งการเรียนรู้ในสมัยพุทธกาล

๒.๓.๑ ความเป็นมาของวัดในสมัยพุทธกาล

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว เสด็จไปแสดงปฐมเทศนาโปรดปัญจวัคคีย์ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี ต่อมาได้เสด็จไปยังกรุงราชคฤห์ เมืองหลวงของแคว้นมคธ พร้อมด้วยพระสงฆ์อรหันตสาวกอีก ๑,๐๐๐ รูป ประทับที่ป่าต้นตาล (ลุมพินีวัน) เมื่อพระเจ้าพิมพิสารราชาแห่งแคว้นมคธได้ทรงฟังเทศน์แล้วมีพระราชศรัทธาเลื่อมใส ประกาศพระองค์เป็นอุบาสก และได้ทรง

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๕ - ๖๖.

ถวายพระราชอุทยานเวพูน (สวนไม้ไผ่ของหลวง) แก่พระสงฆ์ โดยมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข^{๓๓} พระพุทธเจ้าทรงรับและมีพุทธดำรัสอนุญาตว่า ภิกษุทั้งหลายเรอนุญาตอาราม”^{๓๔}

“อาราม” เป็นคำที่ใช้เรียกวัดเป็นครั้งแรกตั้งแต่สมัยพุทธกาล มีความหมายว่า “เป็นที่มา รื่นรมย์”^{๓๕} หมายถึง สถานที่ที่สะดวกสบาย น่ายินดี หรือมีความหมายว่า วัด คือ ทรงอนุญาตให้ พระสงฆ์อยู่อาศัยในพระราชอุทยานเวพูน พระราชอุทยานนี้จึงได้ชื่อว่าเวพูนาราม หรือวัดเวพูน ซึ่งนับว่าเป็นวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา มีสภาพเป็นป่าไม้ไผ่ ไม่ปรากฏว่ามีอาคารที่พักอาศัย อย่างอื่นใด ในสมัยพุทธกาลพุทธศาสนิกชนนิยมถวายสวนเพื่อเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าและ พระสาวก ลักษณะของวัดสมัยต้นพุทธกาลจึงเป็นป่าหรือสวนที่สงบร่มรื่น เหมาะแก่การเจริญ สมณธรรม อีกทั้งยังเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ไม่ไกลหรือไกลจากชุมชน กลางวันไม่มีคน พลุกพล่าน กลางคืนเงียบสงัดปราศจากเสียงรบกวน เป็นสถานที่ ๆ เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติธรรม แต่ทั้งนี้ยังเป็นที่ที่พระสงฆ์จะสงเคราะห์ชาวบ้านให้ตั้งมั่นอยู่ในการทำดี และชาวบ้านก็สะดวกในการ ได้ตามปัญหาธรรมะกับพระสงฆ์ เช่น สวนเวพูนที่พระเจ้าพิมพิสารถวายให้เป็นที่ประทับของ พระพุทธเจ้า ชั่วกัมพวันหรือวัดป่ามะม่วงที่หมอชิวโกมารักจถวายแด่พระพุทธเจ้า เป็นต้น แต่เดิมนั้นพระสงฆ์จะพักที่โคนไม้หรือถ้ำ เป็นการอยู่กับธรรมชาติเพื่อทำความเพียร พุทธประสงค์ ในการอนุญาตให้มีอารามในพระพุทธศาสนานั้น เพื่อให้เป็นที่อยู่อาศัย และประกอบศาสนกิจของ พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ทำให้มีความเหมาะสมในการดำรงเพศพรหมจรรย์ และเพื่อความเจริญ มั่นคงของพระพุทธศาสนา ต่อมา มีการสร้างเสนาสนะและสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ถวายพระสงฆ์ แต่ก็ เป็นไปเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการทำสังฆกรรมต่าง ๆ การสร้างวัดถวายไว้ในพระพุทธศาสนานั้น จุดประสงค์ก็เพื่อใช้เป็นสถานที่พำนักของพระสงฆ์ผู้สละแล้วจากการเป็นอยู่อย่างคฤหัสถ์ พระสงฆ์ผู้ ปรารถนาความเพียรเพื่อให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน วัดจึงต้องเอื้ออำนวยต่อการประพฤติพรหมจรรย์ ของพระสงฆ์ และเพื่อเสริมสร้างความเลื่อมใสศรัทธาให้เกิดขึ้นกับบุคคลทั้งหลายผู้ได้มาสัมผัส

พระมหาสมชาย เจริญกิจ ศึกษาวิจัยเรื่อง วัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์ ศึกษา เปรียบเทียบลักษณะและกิจกรรมของวัดที่พึงประสงค์กับวัดในสังคมไทยปัจจุบันพบว่า วัดในสมัย พุทธกาลที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้นเกิดขึ้นเพราะพระเจ้าพิมพิสาร พระราชาแห่งแคว้นมคธ ทรง

^{๓๓} พระธรรมราชานุวัตร (กมล โกวิท), “วัดของเรา”, ใน ชีวิตและงานของหลวงเตี้ย, (ม.ป.ท., ๒๕๓๔), หน้า ๑๖๐.

^{๓๔} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๘/๗๒.

^{๓๕} พระมหาสมชาย เจริญกิจ, “วัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์ : ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะและ กิจกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์กับสภาพความเป็นจริงของวัดในสังคมไทยในปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๔๐.

หาสถานที่ที่เหมาะสมจะเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าและพระสาวก ลักษณะของสถานที่ที่พึงประสงค์นั้นปรากฏในพระไตรปิฎก ดังนี้^{๓๖}

พระผู้มีพระภาคพึงประทับอยู่ ณ ที่ไหนดีหนอ ซึ่งจะเป็นสถานที่ไม่ไกลไม่ใกล้จากบ้านนัก สะดวกด้วยการคมนาคม ควรที่ประชาชนผู้ต้องประสงค์จะเข้าไปเฝ้าได้ กลางวันไม่พลุกพล่าน กลางคืนเงียบสงัด เสียงไม่กึกก้อง ปราศจากลมแต่ชนผู้เดินเข้าออก ควรเป็นที่ประกอบกิจของผู้ต้องการที่สงบ และควรเป็นที่หลีกเลี่ยงตามสมณวิสัย^{๓๗}

จุดประสงค์ในการสร้างวิหารหรือเสนาสนะต่างๆ ภายในวัดมิใช่เพื่อการเป็นอยู่สุขสบายเหมือนชาวบ้าน แต่เพื่อเกื้อกูลต่อการปฏิบัติธรรม และป้องกันอันตรายต่างๆ ของภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า “วิหารย่อมป้องกันหนาวร้อนและเนื้อร้าย นอกนั้นยังป้องกันงูและยุง ฝนในสิริรัตน^{๓๘} นอกจากนั้น วิหารยังป้องกันลมและแดดอันร้อนกล้าที่เกิดขึ้นได้ การถวายวิหารแก่สงฆ์เพื่อหลีกเลี่ยงเพื่อความสุข เพื่อเพ่งพิจารณา และเพื่อเห็นแจ้ง”^{๓๙}

เมื่อมีวัดเวฬุวนารามแล้ว พระพุทธเจ้าก็ได้มีพุทธบัญญัติให้พระสงฆ์ต้องอยู่เฉพาะในวัดเวฬุวนารามเท่านั้น เมื่อมีผู้ศรัทธามารับบวชเพิ่มมากขึ้น พระสงฆ์ต่างก็ออกไปบำเพ็ญสมณธรรมในป่าในดง ตามโคนไม้ ภูเขา ถ้ำ ป่าช้า ต่อมาเศรษฐีชาวเมืองราชคฤห์ได้เห็นพระภิกษุเหล่านั้นเดินมาจากสถานที่ต่าง ๆ มีอาภักิริยาสงบเรียบร้อย งดงาม น่าเคารพ เกิดศรัทธาเลื่อมใส ประารถนาจะสร้างที่พักอาศัยถวาย ได้เข้าไปพาราณาต่อพระภิกษุเหล่านั้นว่า จะสร้างวิหารถวาย ท่านจะอยู่ในวิหารหรือไม่ พระภิกษุเหล่านั้นได้ไปกราบทูลพระพุทธเจ้า และพระองค์ทรงอนุญาตให้พระภิกษุอยู่ในวิหารได้^{๔๐} เศรษฐีผู้นั้นได้สร้างวิหารขึ้นถวาย ๖๐ หลัง คำว่า “วิหาร” จึงหมายถึง วัดที่สร้างขึ้น แปลว่า ที่อยู่ของพระสงฆ์ หรือหมายถึงวัดอีกชื่อหนึ่ง^{๔๑}

จะเห็นได้ว่า แต่เดิมนั้นวัดเกิดขึ้นเพราะมีผู้บรรลุลหกรรมและเลื่อมใสในพระพุทธเจ้าผู้มุ่งทำประโยชน์เพื่อความสุขของมหาชนในสังคม และวัดเป็นสัญลักษณ์ของความสงบ ร่มเย็น สะอาด ทั่วกาย วาจา ใจ เพราะเป็นที่พำนักของผู้มีบาปอันสงบระงับแล้วที่เรียกว่า สมณะ เป็นที่อยู่ของผู้เห็นภัยในวัฏฏะที่เรียกว่า ภิกษุ เป็นผู้ละเว้นห่างไกลจากความชั่วทุกรูปแบบที่เรียกว่า บรรพชิต^{๔๒}

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑.

^{๓๗} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๙/๗๑.

^{๓๘} ฝนตกมีลมพัดมาหนาวเย็น, วิ.จ.อ. (บาลี) ๓/๓๑๙.

^{๓๙} วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๕๕/๙๑.

^{๔๐} พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง, เล่ม ๔, หน้า ๖๘. อ้างใน พระธรรมราชาวัตร, “วัดของเรา”, ใน ชีวิตและงานของหลวงเตี้ย, หน้า ๑๖๑.

^{๔๑} พระธรรมราชาวัตร (กมล โกวิท), “วัดของเรา”, ใน ชีวิตและงานของหลวงเตี้ย, หน้า ๑๖๑.

^{๔๒} คณินันต์ จันทบุตร และ สุบรรณ จันทบุตร, “ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัดศึกษาเฉพาะกรณีวัดป่านานาชาติ”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพฯ : บริษัท พรักหวานกราฟฟิค จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๔

๒.๓.๒ สภาพแวดล้อมของสถานที่ที่ปรากฏเป็นวัดในสมัยพุทธกาล

๑. วัดพระเชตุพนมหาวิหาร เมืองสาวัตถี แคว้นโกศล อนาถปิณฑิกเศรษฐีเป็นผู้สร้าง โดยซื้ออุทยานของเจ้าชายเชต วัดนี้เป็นวัดที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่นานที่สุดเป็นเวลาถึง ๑๙ พรรษา แต่ไม่ได้ประทับจำพรรษาตลอดปีไม่ ประทับเพียง ๓ เดือนในฤดูฝนเท่านั้น อีก ๙ เดือนเสด็จไปแสดงธรรมในคามนิคมอื่น^{๔๓}

วสิน อินทสระ กล่าวถึงที่มาแห่งอารามนี้ไว้ว่า สุตตตะคฤหบดี หรืออีกนัยหนึ่ง คือ อนาถปิณฑิกเศรษฐี มองหาสถานที่ที่จะสร้างอารามถวายพระศาสดาและภิกษุสงฆ์ เห็นที่อยู่แห่งหนึ่ง เป็นสวนของเจ้าชาย ผู้ทรงพระนามว่า “เชตนะ” ได้ลักษณะควรเป็นอารามสำหรับพุทธนิवास คือ อยู่ไม่ใกล้ไม่ไกลจากหมู่บ้าน มีทางเข้าออกได้สะดวก ไม่อึกทึบในเวลากลางวันและเงียบสงบในเวลา กลางคืน ห่างจากหมู่บ้าน เหมาะสำหรับเป็นที่สำราญพระอิริยาบถของพระตถาคต และเป็น ที่ตรีกตรองธรรมอันลึกซึ้งสำหรับพระภิกษุสงฆ์ เมื่อสร้างอารามเสร็จ อนาถปิณฑิกเศรษฐีตั้งใจจะซื้อ ที่ทำชุ่มประตุ พอดีเงินหมด ตั้งใจว่าจะไปยืมเพื่อนคนหนึ่ง เจ้าชายเชตนะทรงสงสารและเห็นใจเศรษฐี จึงทรงยกเนื้อที่ตรงนั้นให้ เศรษฐีดำริว่า เจ้าชายเชตนะมีคนเคารพนับถือมากในเมืองสาวัตถี จึงให้ซื้อ อารามนี้ว่า “เชตวัน” แต่คนทั้งหลายมักจะต่อท้ายว่า “อารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี” อนาถปิณฑิกะ ให้สร้างกุฏิ วิหาร ห้องประชุม ห้องเก็บของ ขุดสระใหญ่ ปลูกบัวขาว บัวขาว บัวเขียว บานสะพรั่ง ชูดอกไสว ปลูกมะม่วงเพิ่มเติมจากเดิมที่มีอยู่แล้ว ยังมีพันธุ์ไม้หลากหลายเป็นทิวแถว ที่ทำเป็นชุ่ม เป็นพุ่มก็มี สะอาด สวยงาม และร่มรื่น ต้นไม้ส่วนมากมีผลอันจะเป็นประโยชน์แก่ภิกษุสามเณร รวมความว่า เชตวันเป็นอารามที่น่าอยู่ มีสัปปายะธรรมพร้อมทั้ง ๔ ประการ คือ เสนาสัปปายะ ที่อยู่สบาย บุคคลสัปปายะ มิตรสหายดี มีผู้เอาใจใส่พอสมควร อาหารสัปปายะ มีข้าวปลาอาหาร บริบูรณ์ และธัมมสัปปายะ มีธรรมที่จะปฏิบัติเพื่อบรรลุคุณเบื้องสูงเหมาะแก่จริตอัธยาศัย^{๔๔}

๒. วัดบุพพาราม นางวิสาขา มหาอุบาสิกาเป็นผู้สร้างถวาย อยู่ทางทิศตะวันออกของ กรุงสาวัตถี แคว้นโกศล จัดแบ่งเป็นส่วน ๆ ส่วนหนึ่งเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้า มีห้องพระโรง เป็นที่ประชุมฟังธรรม มีที่พักกลางวัน กลางคืน ที่จงกรม ส่วนหนึ่งเป็นที่อยู่ของพระผู้ทรง อภิธรรม พระผู้ทรงพระวินัย พระผู้ทรงพระสูตร พระผู้เล่าเรียนคัมภีระ พระผู้เล่าเรียนวิปัสสนาธุระ ส่วนหนึ่งเป็นที่พักของพระอาคันตุกะ พร้อมทั้งญาติโยมที่ติดตามมา ส่วนหนึ่งเป็นห้องพักพระภิกษุ อาพาธ มีห้องหมอ ห้องพยาบาล ห้องยา ส่วนหนึ่งมีห้องพัสดุกัณฑ์ ส่วนหนึ่งมีห้องพักโยมวัดผู้ทำ

^{๔๓} ราชบัณฑิตยสถาน, สารานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. ๑๐ (๒๕๑๒ - ๒๕๑๓) : ๖๓๕๙.

^{๔๔} วิ.จุ. (ไทย) ๗/๓๐๗/๑๑๗-๑๑๙. อ้างใน วสิน อินทสระ, “สุตตตะผู้สร้างอารามเชตวัน”, ใน พระอานนท์พุทธอนุชา, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๙๖ - ๙๗

กิจของพระ มีวัจกุฎีทั้งเจเพาะและส่วนรวม รอบบริเวณมีต้นไม้ปลูกเป็นแถว มีทางเดิน มีสระน้ำ สำหรับพระสงฆ์ มีสระน้ำนั้น^{๔๕}

๓. วัดนิโครธาราม อยู่ที่กรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ พระเจ้าสุทโธทนะ พระพุทธบิดา ทรงถวายสวนของเจ้านิโครให้เป็นสังฆาราม คือ ที่อยู่ของพระสงฆ์ ในคราวที่พระพุทธเจ้าเสด็จไป กรุงกบิลพัสดุ์พร้อมด้วยพระสงฆ์อีก ๒๐,๐๐๐ องค์ พระเจ้าสุทโธทนะทรงโปรดให้สร้างที่ถวายเป็น เอกเทศเพื่อสะดวกในการต่าง ๆ โดยเลือกสถานที่ที่เหมาะสมแก่พระสงฆ์ ไม่ห่างบ้านนักเพื่อไปมาได้ สะดวก ไม่ไกลบ้านนัก เพื่อมิให้เสียงรบกวนความสงบ สร้างเสนาสนะที่ประทับของพระพุทธองค์ ที่พักของพระสงฆ์ที่เป็นพระเถระ มีชัฏมิและนวกะตามควร^{๔๖}

นอกจากนี้ ยังมีวัดที่เศรษฐีเมืองกรุงโกสัมพี ๓ ท่าน ได้สร้างถวายพระพุทธเจ้า ๓ วัด พร้อมกัน คือ ท่านโฆสเศรษฐีสร้างวัดโฆสิตาราม ท่านกุกกุฏเศรษฐีสร้างวัดกุกกุฏาราม ท่าน ปาวาริกเศรษฐีสร้างวัดปาวาริการาม ปรากฏในคัมภีร์ต่าง ๆ ว่า พระพุทธองค์เสด็จมาประทับสอน ประชาชนอยู่มิได้ขาด ทำให้ประชาชนชาวกรุงโกสัมพี ตั้งแต่พระเจ้าอุเทน พระราชาธิบดี ตลอดถึง ชนทุกชั้นวรรณะพากันรับเอาพระรัตนตรัยเป็นสรณะประจำชีวิต^{๔๗}

นอกจากวัดที่กล่าวถึงแล้วนี้ พระพุทธองค์ก็ทรงจำพรรษาตามภูเข ป่า ใต้ต้นไม้ หมู่บ้านต่าง ๆ จนถึงปัจจุบัน พระภิกษุสงฆ์จะต้องอยู่สังกัดวัดใดวัดหนึ่งตามแจ้งความของกระทรวง ธรรมการ ลงวันที่ ๒๙ สิงหาคม รัตนโกสินทร์ศก ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๔) ซึ่งกำหนดว่า “ภิกษุสามเณร ทั้งปวงต้องมีสังกัดว่าอยู่วัดไหน ถ้าไม่มีสังกัดจัดว่าเป็นพระจรจัด”^{๔๘}

จากข้อความที่ยกมา แสดงให้เห็นว่า สภาพแวดล้อมของสถานที่ที่เรียกว่า อาราม หรือ วัดในสมัยพุทธกาลนั้น เป็นที่อยู่อาศัยที่พร้อมไปด้วยสัปปายะธรรม ๔ ประการ ร่มรื่น สงบ เย็นสบายเป็นสัดส่วน เหมาะแก่การเป็นแหล่งเรียนรู้และปฏิบัติธรรมเพื่อบรรลุคุณเบื่องสูง ทำให้สามารถน้อมใจไปเพื่อละอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว พยายามมิให้ออกุศลที่ยังไม่เกิดได้เกิดขึ้น เพื่อทำกุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดมี และเพื่อรักษาอกุศลที่เกิดขึ้นแล้วให้คงอยู่และเจริญยิ่งขึ้นไป

^{๔๕} ราชบัณฑิตยสถาน, สารานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. ๑๖ (๒๕๒๒ - ๒๕๒๓) : ๑๐๔๖๑ - ๑๐๔๖๔.

^{๔๖} ราชบัณฑิตยสถาน, สารานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. ๑๕ (๒๕๒๑ - ๒๕๒๒) : ๙๗/๔๘ - ๙๗/๔๙.

^{๔๗} ราชบัณฑิตยสถาน, สารานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. ๗ (๒๕๐๙ - ๒๕๑๐) : ๔๑๖๘ - ๔๑๘๗.

^{๔๘} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, การคณะสงฆ์, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศรี ศตวรรษ, ๒๕๑๔), หน้า ๖.

๒.๓.๓ บุคคลภายในวัด หมายถึง พระภิกษุสงฆ์

ในที่นี้จะกล่าวถึงลักษณะ และบทบาทหรือหน้าที่ของพระภิกษุสงฆ์ ตามหลักพระพุทธศาสนา ในวันมาฆปุรณมี วันเพ็ญเดือน ๓ พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมที่ถือว่าเป็นหลักคำสอนที่สำคัญของพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า โอวาทปาติโมกข์^{๔๙} แก่ภิกษุ ๑,๒๕๐ รูป ที่มาประชุมกันโดยมิได้นัดหมาย พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวถึง สาระสำคัญของโอวาทปาติโมกข์ พอสรุปได้ว่า มี ๓ คาถา คือ

๑. คาถาแรก

ชนดี ประมัตตไป ตีติกา	นิพพาน ประมัตต พุทธา
น หิ ปพฺพชิตฺโต ปฐมาตี	สมณโหติ ปรี วิหรุญนโต. ^{๕๐}

เป็นคาถาที่แสดงลักษณะของพระพุทธศาสนาที่แตกต่างจากศาสนาอื่น ทั้งในด้านการปฏิบัติตน และในด้านของจุดหมายของศาสนา คือ นิพพาน จากนั้นได้แสดงคุณลักษณะของบรรพชิตในพระพุทธศาสนาว่าต้องมีลักษณะเช่นใด กล่าวคือ พระองค์ตรัสว่า ผู้ที่จะเป็นบรรพชิตนั้นต้องไม่เป็นผู้ทำร้ายผู้อื่น ไม่เบียดเบียนใคร เป็นผู้ไม่มีภัยไม่มีเวร เป็นแบบอย่างของการนำสังคมไปสู่สันติ^{๕๑}

๒. คาถาที่สอง

สพฺพปาปสฺส อกรรม	กุสลสฺสุปสมฺปทา
สจฺจิตฺตปริโยทปนํ	เอตํ พุทฺธาน สาสนํ. ^{๕๒}

คาถานี้พระพุทธเจ้าทรงแสดงคำสอนชั้นปฏิบัติว่า คือ ไม่ทำชั่ว ทำความดี และทำใจให้ผ่องใส

๓. คาถาที่สาม

อนูปวาโท อนูปมาโต	ปาติโมกฺเข จ สํวโร
มตฺตตณฺณตา จ ภตฺตสฺมี	ปนฺตณฺจ สยนาสนํ
อริจิตฺเต จ อาโยโค	เอตํ พุทฺธาน สาสนํ. ^{๕๓}

^{๔๙} โอวาทคือคำกล่าวสั่งสอน ปาติโมกข์ แปลว่า ที่เป็นหลัก หรือ เป็นประธาน โอวาทปาติโมกข์ จึงแปลว่า คำกล่าวสอนที่เป็นหลักหรือเป็นประธาน อ้างใน พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), จาริกบุญจาริกธรรม, (กรุงเทพฯ : บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๑๒๒ - ๑๒๘.

^{๕๐} ที่.ม. (บาลี) ๑๐/๙๐/๔๓.

^{๕๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), จาริกบุญจาริกธรรม, หน้า ๑๒๑ - ๑๒๒.

^{๕๒} ที่.ม. (บาลี) ๑๐/๙๐/๔๓.

^{๕๓} ที่.ม. (บาลี) ๑๐/๙๐/๔๓-๔๔.

คำสอนในคานาถา^{๔๔} เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า สำหรับพระสงฆ์ที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระศาสนาว่า ควรจะดำเนินชีวิตและประพฤติปฏิบัติตนอย่างไร สรุปได้ว่า พระที่จะไปสอนผู้อื่นต้องเป็นตัวอย่าง ไม่กล่าวร้ายใคร ไม่ทำร้ายใคร สำรวมตนในปาติโมกข์ คือ ประมวลข้อกำหนดความประพฤติที่เป็นระเบียบกฎเกณฑ์ข้อบังคับในการดำเนินชีวิตของพระภิกษุ เพื่อรักษามาตรฐานแห่งความเป็นอยู่ที่เหมาะสม และเอื้อต่อการเจริญในไตรสิกขาของพระภิกษุ ที่เรียกกันว่า ศีล ๒๒๗ ข้อ และต้องเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร บริโภคด้วยความรู้ เข้าใจวัตถุประสงค์โดยใช้ปัญญา ไม่ฉันทอาหารเพียงเพื่อเอร็ดอร่อย ตามใจอยาก พระสงฆ์เป็นผู้ดำเนินชีวิตด้วยอาศัยผู้อื่น ต้องทำตัวให้เขาเลี้ยงง่าย เป็นอยู่ง่าย ไม่รบกวนยใช้เวลาหมดไปกับการแสวงหาสิ่งเสพบริโภค คือ ไม่มุ่งหาความสำราญจากเรื่องของวัตถุ นอกจากนี้ ต้องเป็นผู้รู้จักอยู่ในที่หนึ่งที่นอนอันสงัด ไม่มัวออกไปคลุกคลีกับชาวบ้านจนไม่รู้จักหาความสงบ ไม่ปลีกตัวออกไปหาเวลาพัฒนาจิตใจและปัญญา ต้องไม่ละทิ้งการอยู่ในที่สงัดเพื่อเป็นฐานที่มั่นคงภายใน จะได้ไม่ถูกกลืนเข้าไปในสภาพที่ยุงเหยิงของสังคมภายนอก เมื่อได้ที่สงัดแล้วก็ใส่ใจในการฝึกฝนจิตใจให้เจริญยิ่งขึ้นไป เมื่อพระสงฆ์พัฒนาจิตใจแล้วก็จะเป็นผู้มีจิตใจประณีตงดงาม มีความสุขทางจิตใจโดยพึ่งพาอาศัยวัตถุน้อย มีชีวิตที่เป็นสุขบนความเรียบง่าย เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ประชาชนได้ คำสอนในคานาถา^{๔๕} ถือเป็นแนวทางและเป็นคติแก่ประชาชน ทำให้ประชาชนมีความหวังและเลื่อมใสศรัทธาต่อพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา^{๔๔}

จากอวาสสิกธรรม ๕ ได้แสดงถึงธรรมของภิกษุผู้อยู่ประจำวัดไว้ว่า

๑. ถึงพร้อมด้วยอากัปภิกขี และวัตรปฏิบัติ คือ มีกิริยามารยาท ทำที่การแสดงออกทางกาย วาจา สำรวม งดงาม และเอาใจใส่ปฏิบัติกิจหน้าที่สม่าเสมอเรียบร้อย
๒. เป็นพหูสูต คือ ได้ศึกษาเล่าเรียนมาก รู้หลักพระธรรมวินัย มีความรู้ความเข้าใจกว้างขวางลึกซึ้ง
๓. ประพฤติขัดเกลา ฝึกอบรมตนในไตรสิกขา ชอบความสงบ ยินดีในกัลยาณธรรม
๔. มีกัลยาณพจน์ มีวาจางาม กล่าวกัลยาณพจน์ รู้จักพูด รู้จักเจรจาศรัทธา และนำปัญญา
๕. มีปัญญา รู้เข้าใจ รู้พิจารณา เฉลียวฉลาด สามารถแก้ปัญหา ไม่ซึมเซอเบอะบะ^{๔๕}

^{๔๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), จาริกบุญจาริกธรรม, หน้า ๑๒๒ - ๑๒๘.

^{๔๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๘๗

พระราชวรมุณี (ประยูรธ ปยุตโต) สรุปหน้าที่ของพระภิกษุสงฆ์ไว้ ๒ ประการ คือ^{๕๖}

๑. บทบาทหรือหน้าที่ต่อตนเอง จากอรรถกถาธรรมบท^{๕๗} พระจกขุบาลเข้าไปทูลถาม พระพุทธเจ้าว่า “ฐานะในศาสนาของพระองค์มีเท่าใด” พระองค์ตรัสว่า “ภิกษุ ฐานะในศาสนานี้มี ๒ คือ คันถฐานะและวิปัสสนาฐานะ คันถฐานะ หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนธรรมวินัยตามสมควรแก่ปัญญาของตน แล้วบอกกล่าวต่อ ๆ กันไป วิปัสสนาฐานะ คือ การพิจารณาสังขารโดยความเป็นของไม่เที่ยงเป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา จนสามารถบรรลุอรหัตตผลเป็นจุดหมายสูงสุด”^{๕๘}

๒. บทบาทและหน้าที่ต่อผู้อื่นเกิดขึ้นเนื่องจากความผูกพันในด้านความเป็นอยู่ พระสงฆ์ถูกกำหนดให้ต้องฝากชีวิตความเป็นอยู่ไว้กับคฤหัสถ์ เริ่มตั้งแต่อาหาร และความเป็นอยู่อื่น ๆ ดังมีพระพุทธพจน์เตือนพระสงฆ์ให้ระลึกถึงความรู้สึกที่ต้องรับผิดชอบของตนว่า “บรรพชิตพึงพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า ความเป็นอยู่ของเราเนื่องด้วยผู้อื่น วันคืนล่วงไป ๆ บัดนี้เราทำอะไรอยู่”^{๕๙} ในแง่ของคุณธรรม เมื่อมีความผูกพันกันในด้านความเป็นอยู่ พระสงฆ์ย่อมต้องมีหน้าที่ช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ด้วยความเมตตา พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนหน้าที่นี้ตั้งแต่เริ่มประกาศพระศาสนาว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์แก่ชนหมู่มาก โดยอาศัยความอนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อความเกื้อกูล และเพื่อความสุขของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย”^{๖๐}

ภิกษุทั้งหลาย พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายเป็นผู้มีอุปการะมากแก่เธอทั้งหลาย บำรุงเธอทั้งหลายด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัย เกสัชบริวาร แม้เธอทั้งหลายก็จึงเป็นผู้มีอุปการะมากแก่พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย จงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศแบบการครองชีวิตอันประเสริฐ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะแก่พราหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้นเถิด”^{๖๑}

สรุปหน้าที่และความผูกพันของพระสงฆ์ต่อสังคม เกิดจากองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ

๑. การดำรงชีวิตของพระสงฆ์ ต้องอาศัยปัจจัย ๔ ที่ชาวบ้านถวาย
๒. สภาวะและเหตุการณ์ในสังคม มีผลเกี่ยวข้องในการบำเพ็ญสมณธรรม
๓. โดยคุณธรรมแล้ว จะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากทุกข์ด้วยความเมตตา

^{๕๖} พระราชวรมุณี (ประยูรธ ปยุตโต), บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน, หน้า ๓ - ๑๖.

^{๕๗} วชิร อินทสระ, ธรรมบททางแห่งความดี, เล่มที่ ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ : ธรรมดา, ๒๕๔๘), หน้า ๓๔.

^{๕๘} ตูรายละเอียดยใน ข.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๑/๑๕.

^{๕๙} อ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๔๘/๑๐๔.

^{๖๐} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^{๖๑} ข.อติ. (ไทย) ๒๕/๘๔/๔๔๙-๔๕๐.

๒.๓.๔ กิจกรรมของวัดในสมัยพุทธกาล

พระมหาสมชาย เจริญกิจ แบ่งกิจกรรมของวัดในสมัยพุทธกาลไว้ ๒ ประเภท คือ^{๒๒}

๑. กิจกรรมภายในสังคมสงฆ์ เป็นการกระทำกิจกรรมร่วมกันของพระสงฆ์ภายในวัด ตามบทบัญญัติตามพระธรรมวินัย มีการลงพระอุโบสถเพื่อฟังพระปาติโมกข์ พระสงฆ์ต้องยี่ดมนั้นในพระวินัยโดยพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจกรรมของสงฆ์ กิจกรรมทั้งหมดเป็นเรื่องของพระวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เมื่อภิกษุเข้ามาอุปสมบท ช่วยให้สังคมสงฆ์ภายในวัดเป็นแหล่งพัฒนาบุคคลผู้เป็นสมาชิกให้มีความเจริญก้าวหน้า และเป็นแบบอย่างที่ดีต่อสังคม กิจกรรมภายในสังคมสงฆ์ที่เกิดขึ้นในสมัยพุทธกาล เช่น การประชุมกันอยู่อย่างพร้อมเพรียงของพระอรหันตสาวก จำนวน ๑,๒๕๐ รูป ที่เรียกว่า จาตุรงคสันนิบาต ในวันเพ็ญเดือน ๓ พระองค์ทรงประทานโอวาทปาติโมกข์แก่พระสงฆ์ เพื่อบอกเป็นนโยบายในการประกาศพระศาสนา การสวดพระปาติโมกข์ทุกกึ่งเดือน เป็นการเริ่มต้นอุโบสถในพระพุทธศาสนา การสมมุติพระสงฆ์ผู้แจกเสนาสนะและภัตต การบัญญัติสิกขาบท ซึ่งบัญญัติโดยพระพุทธเจ้า โดยที่พระองค์ไม่ได้ทรงบัญญัติขึ้นมาก่อน แต่บัญญัติเมื่อเกิดเหตุการณ์ไม่ดีไม่งามขึ้น พระองค์จึงให้ประชุมสงฆ์เพื่อให้ภิกษุผู้ทำผิดนั้นยอมรับในสิ่งที่ตนกระทำ และทรงติเตียนการกระทำนั้นพร้อมทั้งกำหนดโทษ โดยการบัญญัติเป็นสิกขาบทเพื่อมิให้บุคคลอื่นล่วงละเมิดอีก หากล่วงละเมิดจะมีโทษตามที่กำหนดไว้ในสิกขาบทนั้น

วัดเป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการแสดงพระธรรมเทศนา เพื่อปลุกฝังหลักไตรสิกขาแก่ภิกษุทั้งหลาย ดังปรากฏหลักฐานจากพระไตรปิฎกว่า คราวที่พระผู้มีพระภาคประทับ ณ อัมพปาลีวัน เขตเมืองเวสาลีนั้น ทรงกระทำธรรมิกถานี้แหละเป็นอันมากแก่พวกภิกษุว่า อย่างนี้ศีล อย่างนี้ปัญญา สมาธิอันมีศีลอบรมแล้วย่อมมีผลใหญ่ จิตอันปัญญาอบรมแล้ว ย่อมหลุดพ้นอาสวะโดยชอบ คือ กามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ”^{๒๓}

เมื่อพระสงฆ์ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบแล้ว จึงรับกุลบุตรผู้มีความศรัทธาเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ซึ่งถือว่าเป็นกิจกรรมของวัดที่พระสงฆ์ต้องทำร่วมกันตามพระวินัย

การทำกิจกรรมของพระภิกษุสงฆ์ภายในวัด เป็นการปฏิบัติตามหลักการของพระพุทธศาสนาให้ดำเนินไปได้ด้วยดี ทำให้วัดเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่พัฒนาบุคคลให้มีความเจริญก้าวหน้าจนสามารถเป็นคนที่ดีของสังคมได้ สังคมสงฆ์เป็นชุมชนที่พระพุทธเจ้าทรงตั้งขึ้นเองตามหลักการและความมุ่งหมายที่ทรงกำหนดไว้โดยเฉพาะ เพื่อให้มีสภาพเกื้อกูลที่สุดแก่การปฏิบัติที่มุ่งตรงต่อ

^{๒๒} พระมหาสมชาย เจริญกิจ, “วัดในพระพุทธศาสนาที่ฟังพระสงฆ์ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะและกิจกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาที่ฟังพระสงฆ์กับสภาพความเป็นจริงของวัดในสังคมไทยในปัจจุบัน”.

^{๒๓} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๔๒/๘๘.

จุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ พระนิพพาน และเผยแผ่ความดีงามที่เกิดจากการปฏิบัตินั้น
ให้กว้างขวางออกไปเพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก

กิจกรรมและเหตุการณ์ส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นในพระไตรปิฎกนั้น เป็นเรื่องภายในของ
พระสงฆ์ผู้อยู่ในวัดกระทำร่วมกันตามพระวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ เช่น ต้องรักษาสิกขาบท
๒๒๗ ข้อ ต้องปลงอาบัติ พิจารณาปัจจัย ๔ ดูแลทำความสะอาดเสนาสนะ และพร้อมกันนั้นภิกษุ
ต้องอยู่ร่วมกันภายในวัดหรืออาราม ดำเนินกิจกรรมของวัด โดยพระสงฆ์ทุกรูปต้องร่วมกัน
รับผิดชอบตามพระวินัย เช่น การลงอุโบสถ การปวารณา การกรานกฐิน และการระงับอธิกรณ์

กิจกรรมในวัดส่วนใหญ่เป็นไปเพื่อความเจริญมั่นคงของพระพุทธศาสนา พระสงฆ์เป็น
ผู้สละแล้วซึ่งการอยู่ครองเรือน เป็นผู้ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ และวัดเป็น
สถานที่พำนักของพระสงฆ์ซึ่งแตกต่างไปจากบ้านเรือน พระสงฆ์ผู้อยู่ในวัดต้องปฏิบัติตามพระธรรม
วินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ การเป็นอยู่ของพระสงฆ์นั้นผูกพันกับชาวบ้าน พระสงฆ์
ต้องเป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัยเพื่อสร้างศรัทธาให้เกิดแก่ประชาชนทั่วไป

๒. กิจกรรมของวัดที่สัมพันธ์กับชาวบ้าน เพราะวัดเกิดขึ้นจากความเลื่อมใสศรัทธาใน
พระพุทธศาสนาของชาวบ้าน พระสงฆ์มีชีวิตอยู่เนื่องด้วยชาวบ้าน กิจกรรมหลักที่พระสงฆ์ควร
กระทำตอบแทน คือ สอนให้เว้นจากความชั่ว ตั้งอยู่ในความดี อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม
สอนสิ่งที่ยังไม่เคยได้สดับเล่าเรียน ชี้แจงให้เข้าใจชัดเจนในสิ่งที่ได้สดับเล่าเรียนแล้ว แนะนำวิธีการ
ครองชีวิตให้ได้รับผลดีและมีความสุข พระพุทธเจ้าทรงแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับ
ประชาชนที่ควรต่อกันไว้ใน สังคาโลวาสสูตร^{๒๔} ดังความว่า “คฤหบดี สมณพราหมณ์ ผู้เป็นทิศ
เบื้องบน อัญชลนุตรพึงบำรุงโดยฐานะ ๕ คือ

๑. ด้วยกายกรรมประกอบด้วยเมตตา
๒. ด้วยวจีกรรมประกอบด้วยเมตตา
๓. ด้วยมโนกรรมประกอบด้วยเมตตา
๔. ด้วยความเป็นผู้ไม่ปิดประตู (เต็มใจต้อนรับ)
๕. ด้วยการจัดหาอามิสทานถวาย

สมณพราหมณ์ ผู้เป็นทิศเบื้องบน เมื่อได้รับการบำรุงจากอัญชลนุตรโดยฐานะ ๕ อย่าง
แล้ว ย่อมอนุเคราะห์อัญชลนุตรโดยฐานะ ๖ อย่าง คือ

๑. สอนให้ละเว้นจากความชั่ว
๒. แนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี
๓. อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม
๔. สอนสิ่งที่ยังไม่เคยได้สดับเล่าเรียน

^{๒๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗/๒/๒๑๖.

๕. ชี้แจงให้เข้าใจชัดในสิ่งที่สดับเล่าเรียนแล้ว

๖. บอกทางสวรรค์ให้

จะเห็นได้ว่า พระสงฆ์มีหน้าที่ช่วยผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ด้วยความเมตตากรุณา ดังนั้น วัดจึงต้องมีกิจกรรมที่ทำให้ชาวบ้านและชุมชนคลายจากความทุกข์ และพบทางสว่างแห่งชีวิต รักษาความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนให้อยู่ในสภาพที่ถูกต้องและมั่นคง ดำรงสถาบันคณะสงฆ์ให้อยู่ในฐานะมีเกียรติ เป็นที่เคารพ อนุเคราะห์ประชาชนด้วยคุณธรรม หวังประโยชน์สุขของประชาชนอย่างแท้จริง

กิจกรรมการเผยแผ่ของวัดในสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธเจ้าทรงมีจุดมุ่งหมายในการแสดงธรรมสั่งสอนพุทธบริษัท ๓ ประการ คือ

๑. เพื่อให้ผู้ฟังรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น (อภิญญา) สิ่งใดที่พระองค์ทรงรู้แล้วเห็นแล้ว ถ้าทรงเห็นว่าไม่จำเป็นสำหรับผู้ฟัง ก็ไม่ทรงสอน ทรงสอนแต่ความรู้ที่จำเป็นเท่าที่บุคคลพอจะรับได้ เพื่อประโยชน์แก่ผู้รับ ดังพระพุทธวาทะที่พระองค์ตรัส ณ สีสพาวน (ป่าประดู่ลาย) ทรงถือใบประดู่ลายเพียงเล็กน้อยในพระหัตถ์ แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ใบไม้ในพระหัตถ์กับใบไม้ในป่าอย่างไหนมากกว่ากัน ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ใบไม้ในป่ามีมากกว่า หมายความว่า เรื่องที่พระองค์ทรงรู้นั้นมีมากเหมือนใบไม้ในป่า ส่วนที่ทรงแสดงแก่ภิกษุนั้นเป็นใบเพื่อประโยชน์ เพื่อความเบื่อง่ายคลายกำหนด เรื่องที่ทรงแสดงนั้นคือ เรื่องทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ ความดับทุกข์ และทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์^{๖๕} เป็นไปเพื่อการตรัสรู้และนิพพาน

๒. ทรงแสดงธรรมมีเหตุผลที่ผู้ฟังตรองแล้วเห็นจริงได้ (สนิทาน) คือ มีเหตุผลที่ผู้ฟังพอตรองตามให้เห็นได้ด้วยตนเอง ไม่มงงาย เลื่อนลอย พระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าส่วนใหญ่ ทรงสอนให้ใช้ปัญญาพิจารณาด้วยตนเอง ไม่ยากและไม่ง่ายจนเกินไป เมื่อตรัสตรองขบคิดแล้วก็จะเห็นได้ รู้ได้ เพื่อให้ผู้ฟังธรรมได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามสมควร

๓. ทรงแสดงธรรมมีปฎิหาริย์ (สปปาฏิหาริย์) คือ ผู้ปฏิบัติตามย่อมได้รับประโยชน์ควรแก่การปฏิบัติ ไม่ใช่ปฎิหาริย์อย่างอื่น ใครปฏิบัติชอบมาก ย่อมได้รับผลแห่งการปฏิบัติมากตามสมควรแก่การปฏิบัติของตน^{๖๖}

จากการศึกษาพระพุทธรจรียา พบว่า พระพุทธเจ้าทรงมีหลักหรือแนวทางการเทศนาสั่งสอน ๔ ประการ ดังนี้ คือ สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้งเหมือนเห็นกับตาตนเอง จูงใจให้น้อมนำไปปฏิบัติ

^{๖๕} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๐๑/๖๑๓.

^{๖๖} ออง.ติก. (ไทย) ๒๐/๖๑/๒๓๕. อ้างใน วติน อินทสระ, พุทธวิธีในการสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๔,

ให้กำลังใจ แก้วกล้า ทำให้ดูเป็นแบบอย่าง และร่าเริง มีอารมณ์ร่วมสอดคล้องไปตามบทเรียน^{๖๗} โดยพระองค์มีท่าทีที่ทรงสอนอย่างละมุนละม่อมบ้าง เช่น ในอัคคิขันธปมสูตรที่กล่าวถึงการทอดกองไฟยังดีกว่าการที่ภิกษุทุศีลบริโภคปัจจัย ๔ ของชาวบ้าน บางครั้งพระองค์ตรัสอย่างเข้มงวด ใช้พระวาจารุนแรงเพื่อให้ภิกษุได้สำนึก จากจตุตถสูตร^{๖๘} เมื่อครั้งภิกษุจัดเสนาสนะส่งเสียงเอะอะ พระองค์ตรัสว่า เหมือนเสียงชาวประมงแย่งปลากัน ทรงตำหนิเพื่อให้ภิกษุทั้งหลายได้สำนึก และการสอนอย่างขอร้องวิงวอน ในอากังเขยยสูตร พระองค์ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ถ้าหวังให้เป็นที่รักที่พอใจของเพื่อนพรหมจารี พึงเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีลเถิด^{๖๙}

พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) ให้ทรรศนะเกี่ยวกับวัดในสมัยพุทธกาลไว้ว่า “วัดในสมัยพุทธกาลนี้เป็นที่อยู่ของพระเพื่อความสงบ พระสงฆ์ตั้งใจศึกษาปฏิบัติ ส่งเสริมการมีปัญญาของประชาชน พระสงฆ์ในวัดเป็นผู้ประพาศธรรม ดำเนินชีวิตตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า วัดต้องเป็นสถานที่ให้การศึกษแก่ประชาชน ผู้ใดเข้ามาในวัดก็ควรจะสอนเขาให้ฉลาด ให้เข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา เพื่อจะได้ปฏิบัติตนตามหลักธรรมะให้ถูกต้อง”^{๗๐}

วศิน อินทสระ กล่าวถึงแหล่งการเรียนรู้ของวัดในสมัยพุทธกาลว่า วัดเวฬุวัน วัดเชตวัน นั้นร่มรื่น มีป่า มีต้นไม้ใหญ่ ไม้ดอกไม้ผล รวมความว่าเป็นวัดที่สงบ คนเข้าไปแล้วรู้สึกสงบ ได้ทันทีเพราะบรรยากาศดีดังดูให้สงบ คนในวัดมีความสำคัญมากพอ ๆ กับหรือมากกว่าบรรยากาศของวัด คือ คนในวัดต้องเป็นคนที่มีคุณภาพ เป็นคนที่ได้พัฒนาจิตใจพัฒนาตนดีแล้ว อยู่ใกล้แล้วเย็นมีความสุขใจ บรรยากาศของวัดให้มีความสุขกาย คนในวัดก็ให้มีความสุขใจ ให้ความเย็นนอกเย็นใจ มีการปฏิสันถารดี เมื่อมองย้อนหลังไปในด้านของความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้านนั้นมีความสัมพันธ์กันในแง่บุญกุศล ยิ่งในสมัยพุทธกาลยิ่งเห็นได้อย่างชัดเจน คือ ชาวบ้านกับพระสงฆ์จะสัมพันธ์กันในแง่บุญกุศล สงเคราะห์ด้วยความศรัทธาเลื่อมใส ด้วยความรู้สึกอ้อมอกอ้อมใจ มีความรู้สึกที่ดีต่อพระสงฆ์ว่าพระสงฆ์ปฏิบัติตนดีแล้ว สงเคราะห์ชาวบ้าน เอื้อเฟื้อ เอ็นดู ประพฤติตนเป็นแบบอย่าง สั่งสอนชาวบ้าน และในส่วนของกิจกรรมของพระสงฆ์สมัยพุทธกาลมีแต่สิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติให้ทำเท่านั้น เช่น จาริตศีล อุโบสถ สังฆกรรม ปวารณาเข้าพรรษา ออกพรรษา ทำพิธีกรรมเฉพาะที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติเท่านั้น พิธีกรรมอย่างอื่นเหมือนสมัยปัจจุบันนี้ไม่มี^{๗๑}

^{๖๗} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๒/๒๕. อ้างใน พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ขอบฟ้าแห่งความรู้ กับผลงานด้านการศึกษา, (กรุงเทพฯ : หจก. สามลดา, ๒๕๔๘), หน้า ๖๔ - ๖๕.

^{๖๘} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๖๕/๕๗.

^{๖๙} วศิน อินทสระ, พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๕๖.

^{๗๐} พระมหาสมชาย เจริญกิจ, “วัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์: ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะและกิจกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์กับสภาพความเป็นจริงของวัดในสังคมไทยในปัจจุบัน”.

^{๗๑} สัมภาษณ์ อาจารย์วศิน อินทสระ, อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑ สิงหาคม ๒๕๔๙.

เมื่อมองจากภาพรวมของกิจกรรมภายในวัดจะเห็นได้ว่า วัด : แหล่งการเรียนรู้สมัยพุทธกาลนั้นเป็นแหล่งการเรียนรู้พุทธธรรมที่มีบรรยากาศสงบ ร่มรื่น ส่งเสริมการมีคุณธรรม มีกิจกรรมที่เน้นการพัฒนาตนและผู้อื่นอย่างเหมาะสม โดยมีพระภิกษุสงฆ์เป็นกัลยาณมิตร เมื่อบวชแล้วก็ตั้งใจปฏิบัติปฏิบัติชอบเพื่อความพ้นทุกข์ในสังสารวัฏ และช่วยกันสั่งสอนประชาชนในการครองเรือนที่ถูกต้อง สั่งสอนเพื่อให้รู้จักทางดำเนินชีวิต อันจะทำให้พบกับความสุข ความสงบเย็นที่ประณีต

๒.๓.๕ การบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวถึงวิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ว่า สองเดือนนับจากวันที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้^{๗๒} พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาเป็นครั้งแรก^{๗๓} แก่พระปัญจวัคคีย์ ทำให้เกิดพระสังฆรัตนะขึ้น นับเป็นการเริ่มต้นมีสมาชิกใหม่ในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงใช้พุทธวิธีในการบริหารกิจการคณะสงฆ์นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลานานกว่า ๒,๕๐๐ ปี ซึ่งหากใช้กรอบในการพิจารณาหลักของนักบริหารในปัจจุบันที่มีอยู่ ๕ ประการ ดังคำย่อว่า POSDC ก็จะได้เห็นว่าพระพุทธพจน์ที่เกี่ยวข้องกับการวางแผน (Planning) การจัดองค์กร (Organizing) การบริหารงานบุคคล (Staffing) การอำนวยการ (Directing) และการกำกับดูแล (Controlling) ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกมากมาย เช่น^{๗๔}

๑. พุทธวิธีในการวางแผน

เมื่อท่านอัญญาโกณฑัญญะ หนึ่งในพระปัญจวัคคีย์ได้ดวงตาเห็นธรรมแล้ว ขอบวชเป็นพระภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงประทานการอุปสมบท ด้วยพระพุทธดำรัสว่า “เธอจงมาเป็นภิกษุเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด”^{๗๕} พระพุทธเจ้าทรงกำหนดให้ผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนามีเป้าหมายเดียวกัน คือ มุ่งปฏิบัติเพื่อให้หลุดพ้นจากความทุกข์ โดยพระองค์ตรัสว่า ผู้บริหารต้องมีจักขุมา^{๗๖} แปลว่า ต้องมีสายตาวัดยาวไกล เพราะวิสัยทัศน์ทำให้ผู้บริหารวาดภาพจุดหมายได้ชัดเจน และใช้การสื่อสารให้สมาชิกยอมรับ จากนั้นก็ดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทาง องค์กรสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าทรงจัดตั้งขึ้นเจริญก้าวหน้าไปด้วยวิสัยทัศน์นี้ โดยพระองค์กำหนดไว้ว่า การประพฤติปฏิบัติธรรมทุกอย่างมีเป้าหมาย

^{๗๒} คือ วันอาสาฬหบูชา

^{๗๓} ธรรมจักกปวัตตสูตร ที่ อสิปตมฤคทายวัน เมืองพาราณสี

^{๗๔} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีบริหาร, หน้า ๔ - ๒๑.

^{๗๕} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๘/๒๕.

^{๗๖} อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๔๕๙/๑๔๖.

อยู่ที่วิมุตติ คือ ความหลุดพ้นจากความทุกข์ ดังพระพุทธพจน์ว่า “เปรียบเหมือนมหาสมุทรมีรสเดียว คือ รสเค็ม ฉะนั้น ธรรมวินัยนี้ก็มีรสเดียว คือวิมุตติรส ฉะนั้น”^{๗๗}

๒. พุทธวิธีในการจัดองค์กร

เมื่อมีผู้ออกจากเรือนเข้ามาขอบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา จะมีการกำหนดให้เป็นสงฆ์เสมอกันหมด ไม่อนุญาตให้นำชาติวรรณะ หรือตำแหน่งหน้าที่ในเพศฆราวาสเข้ามาในองค์กรคณะสงฆ์ ดังพระพุทธพจน์ที่ทรงแสดงความอัศจรรย์ของธรรมวินัย ๘ ประการ^{๗๘} เปรียบด้วยความอัศจรรย์แห่งมหาสมุทร ที่ว่า

ภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำสายต่างๆ ย่อมหลั่งไหลลงสู่มหาสมุทร และเมื่อรวมกับน้ำในมหาสมุทรแล้ว ย่อมละชื่อเดิมของตนเสีย ถึงซึ่งการนับว่ามหาสมุทรเหมือนกันหมด ฉะนั้น ในธรรมวินัยนี้ ก็ฉะนั้น กุลบุตรผู้มีศรัทธาปรารถนาจะบวชออกจากตระกูลต่าง ๆ วรรณะต่าง ๆ เช่น วรรณะพราหมณ์ กษัตริย์ ไวศยะ ศูทร จัณฑาล เมื่อมาบวชในธรรมวินัยนี้ ละวรรณะ สกุลและโคตรของตนเสีย ถึงซึ่งการนับว่าเป็นสมณะศากยบุตรเหมือนกัน^{๗๙}

และเมื่อทุกคนที่เข้ามาบวชเป็นภิกษุเสมอเหมือนกันหมด การอยู่ร่วมกันของผู้เสมอกัน อาจทำให้เกิดปัญหาในการบังคับบัญชาได้ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “การอยู่ร่วมกันของคนที่ไม่เสมอกัน นำความทุกข์มาให้”^{๘๐} เพราะไม่มีใครยอมลงให้ใคร พระองค์จึงทรงกำหนดให้พระภิกษุเคารพกันตามลำดับพรรษา ผู้บวชทีหลังต้องเคารพผู้บวชก่อน

นอกจากนั้น พระองค์ทรงแต่งตั้งสาวกทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์เป็นเอตทัคคะ^{๘๑} ในด้านต่างๆ เช่น พระมหากัสสปะ เป็นผู้ชำนาญด้านธุดงค์ พระปุณณมิตตานีบุตร เป็นผู้ชำนาญด้านการแสดงธรรม ภิกษุณีปัญจาวรา เป็นผู้มีอำนาจด้านวินัย^{๘๒} การแต่งตั้งผู้ชำนาญการด้านต่างๆ นี้ ถือเป็นการใช้คนให้เหมาะกับงานในพระพุทธศาสนา

๓. พุทธวิธีในการบริหารงานบุคคล

ในพระพุทธศาสนา การบริหารงานบุคคลเริ่มตั้งแต่การรับผู้ที่เข้ามาขอบวช ต้องมีการกลั่นกรองโดยคณะสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าทรงมอบความเป็นใหญ่ให้ การรับคนเข้ามาอุปสมบทต้องได้รับความเห็นชอบเป็นเอกฉันท์จากคณะสงฆ์ที่ประชุมพร้อมกันในอุโบสถที่ประกอบพิธีอุปสมบท

^{๗๗} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๔๔/๒๔๑.

^{๗๘} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๔๔/๒๔๐ - ๒๔๒.

^{๗๙} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๔๔/๒๔๓. อ้างใน วทีน อินทสระ, “ความมหัศจรรย์ของธรรมวินัย”, ใน พระอานนท์พุทธอนุชา, หน้า ๑๗๖.

^{๘๐} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๐๒/๑๒๗.

^{๘๑} ผู้ชำนาญงานในด้านต่าง ๆ

^{๘๒} อง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๓๘/๓๐.

และเมื่อบวชแล้ว พระบวชใหม่ต้องได้รับการฝึกหัดอบรมและศึกษาเล่าเรียนจากพระอุปัชฌาย์ โดยอยู่ภายใต้การปกครองดูแลของท่าน จนกว่าจะมีพรรษาครบ ๕ จึงเรียกว่า นิสัยมุตตกะ คือ ผู้พ้นจากการพึ่งพาพระอุปัชฌาย์

ระบบการบริหารงานบุคคลในพระพุทธศาสนานั้น มีปรากฏในพระไตรปิฎกว่า “ข่มคนที่ควรข่ม ยกย่องคนที่ควรยกย่อง”^{๘๓}

ในเกสสูตร^{๘๔} สารถิผู้ฝึกม้าชื่อเกสทูลถามพระพุทธเจ้าว่า ทรงมีวิธีการฝึกคนอย่างไร พระพุทธเจ้าตรัสย้อนถามว่า ท่านมีวิธีฝึกม้าอย่างไร นายเกสกราบทูลว่าใช้ ๓ วิธี คือ วิธีนุ่มนวล วิธีรุนแรง และวิธีผสมผสาน คือมีทั้งนุ่มนวลและรุนแรง พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า ถ้าใช้ ๓ วิธีนี้แล้วยังไม่ได้ผล จะทำอย่างไร นายเกสกราบทูลว่า ถ้าฝึกไม่ได้ก็ฆ่าม้าทิ้งเพราะปล่อยไปก็เสียชื่อสถาบัน พระพุทธเจ้าตรัสกับนายเกสว่า พระองค์ทรงฝึกพระสาวกเหมือนที่นายเกสฝึกม้า คือ ฝึกอย่างละมุนละม่อมบ้าง อย่างรุนแรงบ้าง ใครที่ฝึกไม่ได้ก็ทรงฆ่าเหมือนกันคือไม่ทรงสอน เลิกสอน การไม่สอนคือการฆ่าในวินัยของพระอริยะ ท่านองเดียวกับที่นายเกสฆ่าม้าที่ฝึกไม่ได้ เพื่อไม่ให้แพร่พันธุ์ที่เลวคนที่พระพุทธเจ้าเลิกว่ากล่าวสั่งสอน ย่อมหมดโอกาสเจริญเติบโตในธรรม^{๘๕}

ในเรื่องของการบริหารงานบุคคลนี้ บางคราวพระองค์ตรัสกับพระอานนท์ว่า จักทรงขนาบแล้วขนาบเล่า ไม่ถนอมพวกเธอเหมือนช้างหม้อถนอมหม้อที่ยังใหม่ ผู้ใดมีสาระ ผู้นั้นจักอยู่ได้ (ในธรรมวินัยนี้)^{๘๖}

๔. พุทธวิธีในการอำนวยการ

การดำเนินงานในพระพุทธศาสนานั้น อาศัยภาวะผู้นำเป็นสำคัญ พระองค์ทรงใช้หลักการสื่อสารเพื่อการบริหาร โดยการอธิบายขั้นตอนในการดำเนินงานอย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง (สันทัสสนา) จูงใจ (สมาทปนา) หมายถึง เมื่อเข้าใจและเห็นชอบกับวิสัยทัศน์จนเกิดศรัทธาแล้วจึงจูงใจ จากนั้นคือ แก้วกล้า (สมุตเตสนา) หมายถึง ปลุกใจให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเองและกระตือรือร้นในการดำเนินการไปสู่เป้าหมาย และร่าเริง (สัมปหังสนา) หมายถึง สร้างบรรยากาศในการทำงานร่วมกันแบบกัลยาณมิตร ซึ่งจะส่งเสริมให้สมาชิกมีความสุขในการทำงาน

ความสามารถในการจูงใจคนของพระพุทธเจ้าตรงกับพระสมัญญาว่า “ตถาคต” ซึ่งหมายถึง คนที่พูดอย่างไรแล้วทำอย่างนั้น^{๘๗}

^{๘๓} ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๙/๕๙๗.

^{๘๔} ตูรายละเอียดยใน อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๑๑/๑๖๙ - ๑๗๑.

^{๘๕} วคิน อินทสระ, พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๕๔.

^{๘๖} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๙๖/๒๓๓. อ้างใน วคิน อินทสระ, พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๕๖.

^{๘๗} ตูรายละเอียดยใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๙๖/๒๓๑.

๕. พุทธวิธีในการกำกับดูแล การกำกับดูแลความประพฤติของพระสงฆ์นั้น พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย มหาสมุทรย่อมซัดสาดซากศพที่ตกลงไปขึ้นฝั่งเสีย ไม่ยอมให้ลอยอยู่นาน ฉะนั้น ในธรรมวินัยก็ฉนั้นนั้น สงฆ์ย่อมไม่อยู่ร่วมด้วยภิกษุผู้ทุศีล มีใจบาป มีความประพฤติไม่สะอาด มีการกระทำที่ต้องปกปิด ไม่ใช่สมณะ ปฏิญาณตนว่าเป็นสมณะ สงฆ์ประชุมพร้อมกันแล้วย่อมขับภิกษุนั้นออกเสียจากหมู่ ภิกษุเช่นนี้ แม้จะนั่งอยู่ท่ามกลางสงฆ์ ถึงอย่างนั้น เธอก็ได้ชื่อว่าห่างไกลจากสงฆ์ และสงฆ์ก็ห่างไกลจากเธอเช่นกัน^{๔๘}

สรุปได้ว่า การบริหารปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลนั้น เน้นการอยู่ร่วมกันแบบสังฆะยึดพระธรรมวินัยเป็นหลัก โดยผู้บริหารประพฤติธรรมและใช้ธรรมเป็นหลักในการบริหารเทียบได้กับหลัก “ธรรมาธิปไตย”^{๔๙} ในทางพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า วัด : แหล่งการเรียนรู้ในสมัยพุทธกาลมีสถานที่และบรรยากาศสภาพแวดล้อมเป็นสัปปายะ มีการบริหารจัดการโดยใช้พุทธวิธีในการบริหาร การจัดการกิจกรรมการเรียนรู้มีจุดมุ่งหมายให้คนที่เข้ามาเรียนรู้ มีความเข้มแข็งทางจิตใจตามแนวทางของพุทธศาสนา คือ เรียนรู้เพื่อฝึกฝนพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา เป้าหมายของการเรียนรู้ที่สูงสุด คือ การหลุดพ้นจากความทุกข์อย่างสิ้นเชิงที่เรียกว่า พระนิพพาน การเรียนรู้ครอบคลุมถึงเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา ศึกษาเรียนรู้จนผู้เรียนสามารถรู้ความจริงแห่งกฎของธรรมชาติที่ว่า สิ่งทั้งหลายล้วนเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป เป็นไปตามเหตุปัจจัย จากนั้นก็เผยแผ่ศาสนาแก่ผู้มีอุปการะคุณทั้งหลาย โดยการประกาศธรรมเผยแผ่สู่สาธารณะต่อไป

สรุปองค์ประกอบสำคัญของวัดที่เป็นแหล่งการเรียนรู้ในสมัยพุทธกาลมีรูปแบบ ดังนี้

๑. สภาพแวดล้อมโดยทั่วไปเป็นสวนป่ามีความสงบ ร่มรื่น เป็นธรรมชาติเหมาะแก่การเรียนรู้ที่จะปฏิบัติธรรมและเผยแผ่พุทธธรรม

๒. ด้านบุคลากร หมายถึง พระภิกษุสงฆ์ มีหน้าที่ปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย มีความเป็นกัลยาณมิตร พระพุทธเจ้าทรงกำหนดวัตถุประสงค์หรือบทบาทของพระภิกษุสงฆ์ตามหลักทางศาสนาไว้ว่า ให้ภิกษุปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นทุกข์ส่วนตัวที่เรียกว่า อัตตहितสมบัติ และการปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นทุกข์ของคนอื่นที่เรียกว่า พรหิตปฏิบัติ^{๕๐} โดยการบำเพ็ญสมณกิจเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และดำเนินการเผยแผ่ศาสนาแก่ชุมชน

^{๔๘} วิ.จุ. (ไทย) ๗/๓๘๗/๒๕๐. อ่างใน วศิน อินทสระ, “ความมหัศจรรย์ของธรรมวินัย”, ใน พระอานนท์พุทธธนา, หน้า ๑๗๖.

^{๔๙} ดูรายละเอียดใน อัง.ตัก. (ไทย) ๒๐/๔๐/๒๐๓.

^{๕๐} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีบริหาร, หน้า ๘.

๓. กิจกรรมภายในวัดแบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ กิจกรรมในชุมชนสงฆ์ และกิจกรรมระหว่างพระสงฆ์กับชุมชน พระธรรมวินัยกำหนดให้พระสงฆ์ใช้ชีวิตเกี่ยวเนื่องและผูกพันกับสังคม พระสงฆ์ต้องฝากชีวิตความเป็นอยู่ไว้กับคฤหัสถ์ เริ่มจากอาหารบิณฑบาต และปัจจัย ๔ ทำให้พระสงฆ์มีหน้าที่ทางสังคมเพื่อที่จะช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ โดยอาศัยความเมตตากรุณาของตน

๔. การบริหารจัดการคณะสงฆ์ และวัด : แหล่งการเรียนรู้ในสมัยพุทธกาล ด้านการบริหารปกครองพระภิกษุสงฆ์ภายในวัด ไม่มีระเบียบแบบแผนอะไรมากนัก พระสงฆ์ทุกรูปมีหน้าที่ปฏิบัติตามธรรมวินัย การปกครองมักเป็นไปในรูปของอาจารย์ปกครองศิษย์ พระเถระผู้เป็นอุปัชฌาย์มีหน้าที่สั่งสอนดูแลศิษย์ของตน และถือธรรมเป็นหลักในการปกครอง ดังพระพุทธโอวาทก่อนปรินิพพานว่า “ธรรมและวินัยจะเป็นศาสดาของพวกเธอแทนเราต่อไป เธอทั้งหลาย จงมีธรรมวินัยเป็นที่พึ่งเกิด อย่าได้มีอย่างอื่นเป็นที่พึ่งเลย”^{๙๑} หรือในคราวหนึ่ง พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในสังฆาฏิสูตรว่า

ภิกษุทั้งหลาย แม้ว่าภิกษุจะจับชายสังฆาฏิของเรา ติดตามเราไปทุกอย่างก้าว แต่เธอเป็นผู้มากไปด้วยความโลภ มีความกำหนัดกล้าในกามทั้งหลาย มีจิตพยาบาท มีใจคิดแต่เรื่องประทุษร้ายอยู่เสมอ หลงลืมนสติ ไม่มีสัมปชัญญะ มีใจไม่มั่นคง มีจิตตื่นเหมือนเนื้อที่ตื่นไฟ มีอินทรีย์ปรากฏ (ไม่สำรวมอินทรีย์) ภิกษุเช่นนั้น ชื่อว่าอยู่ห่างไกลจากเรา และเราก็ตกห่างไกลจากภิกษุเช่นนั้น ข้อนั้นเพราะเหตุไร ภิกษุทั้งหลาย เพราะภิกษุนั้นมีได้เห็นธรรม ผู้ไม่เห็นธรรมชื่อว่าไม่เห็นเรา”^{๙๒}

เนื่องจากพระสงฆ์สาวกมีจำนวนไม่มาก และเจตจำนงในการออกบวชเกิดจากความเบื่อหน่ายและมุ่งหาทางหลุดพ้นทางโลก ความเสื่อมอันเกิดจากวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์จึงมีน้อย ดังปรากฏหลักฐานจากพระไตรปิฎกว่า พระสงฆ์ที่ล่วงละเมิดสิกขาบทต่าง ๆ มีเพียงกลุ่มพระฉัพพัคคีย์ และหลักที่ใช้ในการปกครองพระสงฆ์มีเพียงหลักพระธรรมวินัยเท่านั้น ไม่จำเป็นต้องอาศัยพระราชอำนาจพระเจ้าแผ่นดิน^{๙๓}

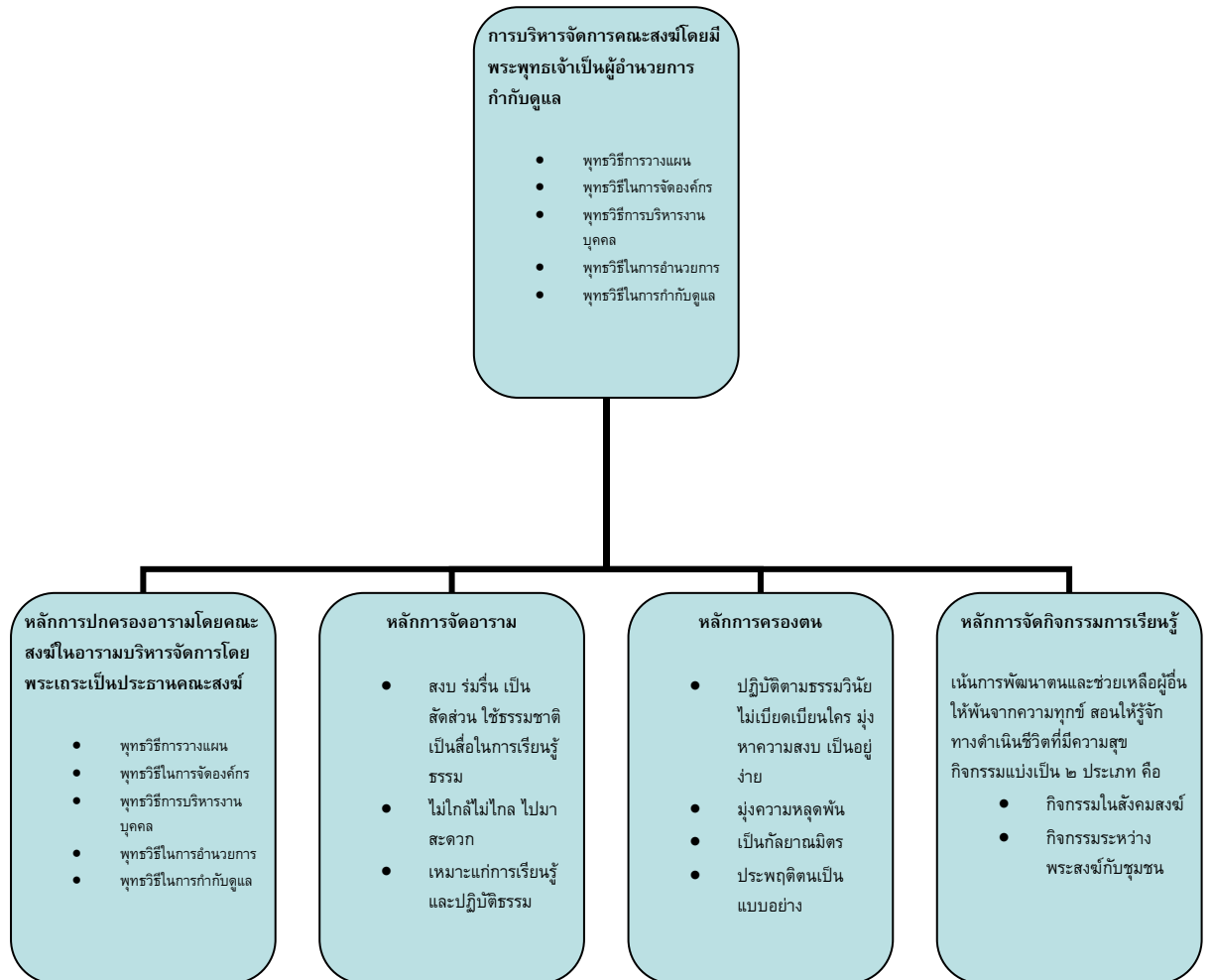
ด้านที่เกี่ยวข้องกับสังคมคฤหัสถ์ มุ่งเน้นให้ประชาชนได้รับประโยชน์จากการเผยแผ่ศาสนา ช่วยให้พ้นจากความทุกข์ โดยพระพุทธเจ้าทรงสอนพุทธบริษัทด้วยวิธีการที่เหมาะสมเป็นขั้นตอนแก่ผู้ฟัง เหมาะกับสภาพของแต่ละบุคคลและสถานการณ์ในช่วงนั้น ๆ

^{๙๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

^{๙๒} ขุ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๙๒/๔๖๕. อ้างใน วคิน อินทสระ, พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๓๐.

^{๙๓} คณินันต์ จันทบุตร และ สุบรรณ จันทบุตร, “ความสำเร็จในการปฏิบัติการกิจของวัดศึกษาเฉพาะกรณีวัดป่านานาชาติ อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพฯ : บริษัทพริกหวานกราฟฟิค จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๑๖.

แผนภูมิที่ ๒ : รูปแบบวัด : แหล่งการเรียนรู้ในสมัยพุทธกาล

๒.๔ วัด : แหล่งการเรียนรู้ในปัจจุบัน

วัดเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ในการสืบทอดพระพุทธศาสนา ปลูกฝังศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมอันดีงามแก่พุทธศาสนิกชนจากชนรุ่นหนึ่งสู่ชนอีกรุ่นหนึ่ง พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ ได้กำหนดภารกิจของคณะสงฆ์ไว้ ๖ ด้าน ได้แก่ การปกครอง การเผยแผ่ การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ และการสาธารณูปการ^{๔๔} ซึ่งแต่ละด้านต่างสนับสนุนภารกิจซึ่งกันและกัน แต่ภารกิจหลักของวัด คือ การให้การศึกษแก่คณะสงฆ์เพื่อให้มีความรู้พร้อมที่จะให้การศึกษแก่ประชาชนทั่วไป ที่เรียกว่า การเผยแผ่ศาสนธรรมนั่นเอง และการให้ความรู้แก่ประชาชนมีหลากหลายรูปแบบ เช่น การศึกษาสงเคราะห์ที่มีทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการให้การศึกษิตตามความต้องการของผู้เรียน

สุจิตรา อ่อนค้อม กล่าวถึงการจัดการศึกษาตามภารกิจ ๖ ด้าน ในรูปแบบของการศึกษาในระบบ นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยของวัดว่า เป็นการจัดการศึกษาตามแนวทางของพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นหลักการพัฒนามนุษย์โดยตรง ทำให้เกิดการพัฒนทั้งทางร่างกายและปัญญาไปพร้อมๆ กัน โดยเริ่มต้นพัฒนาบุคคลก่อน เมื่อบุคคลมีความรู้ความสามารถในตนเองแล้วก็จะนำไปสู่การพัฒนาบุคคลอื่นต่อไป หรือมนุษย์ที่ได้รับการพัฒนาแล้วจะเป็นกลไกและกำลังสำคัญในการพัฒนาสังคม และประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า^{๔๕}

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ กล่าวถึงการจัดการศึกษาที่เรียกว่า การศาสนศึกษา ว่า มีภารกิจที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาหรือการเรียนรู้ของคณะสงฆ์ว่า มีเป้าหมาย ๓ ระดับ คือ จัดเพื่อตัวบุคคล จัดเพื่อพระศาสนา และจัดเพื่อสังคม

การจัดการเรียนรู้เพื่อตัวบุคคล คือ พระภิกษุสามเณรทุกรูปที่เข้ามาบวชเรียนต้องศึกษาพระวินัย ระเบียบปฏิบัติทางศาสนา รวมถึงธรรมเนียมต่างๆ เพื่อปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง เรียนรู้เพื่อให้เอาตัวให้รอด ให้หลุดพ้นจากความทุกข์ เช่น การศึกษาและปฏิบัติกรรมฐาน การจัดการเรียนรู้ชนิดนี้ เป็นการ จัดแบบได้ประโยชน์เฉพาะตัว ใครทำใครได้ เรียนตามอัธยาศัย โดยเรียนรู้จากตำราหรือจากครูอาจารย์ก็ได้

^{๔๔} พระวิสุทธิภักตธาดา (ประสิทธิ์ พุทธิมรฺสี), พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎหมายเถระ, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๗๙.

^{๔๕} สุจิตรา อ่อนค้อม, “รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาวัดสามชุก”, สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๔๖. (อัดสำเนา).

การจัดการเรียนรู้เพื่อพระศาสนา คือ การจัดหลักสูตรเนื้อหาสาระเกี่ยวข้องกับแก่นของพระศาสนา ได้แก่ การเรียนนิกกรรมและบาลี ศึกษาพระไตรปิฎกและหลักธรรมต่าง ๆ เป็นการเรียนรู้เพื่อรักษาพระพุทธศาสนา

การจัดการเรียนรู้เพื่อสังคม เป็นการจัดศึกษาเพื่อช่วยเหลือสังคม ช่วยให้ผู้ไม่รู้แต่ขาดทุนทรัพย์ได้มีโอกาสเรียนรู้ อาศัยการบวชจึงได้เรียน การเรียนแบบนี้เรียกว่า พระปริยัติธรรมแผนกสามัญ คือ การเรียนรู้วิชาทางโลกควบคู่ไปกับการเรียนทางธรรม^{๙๖}

ในส่วนของการจัดการเรียนรู้เพื่อคฤหัสถ์ วัดได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้านศาสนธรรมและศาสนปฏิบัติให้แก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป ด้วยการดึงเยาวชนให้เข้ามาเรียนรู้ในวัด โดยมีพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้สอนและควบคุมดูแล โดยบางวัดได้เปิดวัดเป็นโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โรงเรียนการกุศลของวัด หรือการจัดกิจกรรมอบรมพัฒนาจิตใจ การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสำหรับประชาชนเป็นครั้งคราวหรือสม่ำเสมอแล้วแต่ความพร้อมของแต่ละวัด ดังนั้น จะเห็นได้ว่า วัดและคณะสงฆ์ได้ดำเนินการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ทางศาสนธรรมมานานแล้ว

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ มีเนื้อหาครอบคลุมและเกี่ยวข้องกับบทบาทของวัดในหลายด้าน ดังนี้คือ

๑. มาตรา ๔ กล่าวถึงการศึกษาว่า คือ “กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างองค์ความรู้ขึ้นเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต” และวัดเองเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นสถาบันสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น

๒. มาตรา ๖ จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา ต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรม

๓. มาตรา ๑๒ สถาบันศาสนา มีสิทธิในการจัดการศึกษา

๔. มาตรา ๒๒ การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามศักยภาพ

๕. มาตรา ๒๔ การจัดกระบวนการเรียนรู้ ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน ฝึกทักษะ กระบวนการคิด และประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อแก้ไขปัญหา จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ โดยอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยการจัดสภาพแวดล้อม บรรยากาศ สื่อการเรียน ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจ

^{๙๖} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), บทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการจัดการศึกษา, (กรุงเทพฯ : บริษัท พิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๓.

เรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอน และแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นทุกเวลาทุกสถานที่ โดยประสานความร่วมมือกับบุคคลทุกฝ่ายเพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนรู้ตามศักยภาพ

จากเนื้อหาดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า คณะสงฆ์ได้ดำเนินการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ มาก่อนแล้ว แต่พระราชบัญญัตินี้เมื่อออกมาแล้วก็เอื้อประโยชน์แก่การจัดการศึกษาในวัดให้มีความเข้มแข็งและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น^{๙๗} การจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตถือเป็นการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการอบรมสั่งสอน และให้ความรู้ควบคู่ไปกับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนและพุทธศาสนิกชนเป็นหลัก เพื่อสร้างรากฐานที่มั่นคงในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและดีงาม

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะศึกษารูปแบบของวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งการเรียนรู้ โดยเลือกศึกษาเฉพาะกรณีวัดที่จัดการศึกษา และเผยแพร่ศาสนธรรมดีเด่น ในเขตกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล ซึ่งสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ) ได้คัดเลือกและดำเนินการวิจัยไว้ระหว่าง พ.ศ.๒๕๔๕ - ๒๕๔๗ ได้แก่ วัดราชโอรสาราม วัดโสมนัสวิหาร และวัดปัญญานันทาราม

๒.๕ ข้อมูลทั่วไปและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัดที่ได้รับการคัดเลือก

๒.๕.๑ วัดราชโอรสาราม

เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรวิหาร และเป็นวัดประจำรัชกาลที่ ๓ ตั้งอยู่เลขที่ ๒๕๘ แขวงบางค้อ เขตจอมทอง กรุงเทพมหานคร ปัจจุบันมีพระภิกษุสามเณรจำพรรษา ประมาณ ๗๐ รูป (ข้อมูลปี พ.ศ.๒๕๕๐)

ประวัติความเป็นมา วัดราชโอรสาราม เดิมเรียกว่า วัดจอมทอง มีรูปแบบสถาปัตยกรรมประยุกต์ผสมผสานศิลปกรรมแบบจีนและศิลปกรรมแบบไทย เป็นวัดที่มีเอกลักษณ์พิเศษ คือ ไม่มีช่อฟ้า ใบระกา มีจุดเด่นในด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุ มีพระประธานนามว่า “พระพุทธอนันตคุณอดุลญาณบพิตร” มีพระวิหารพระพุทธไสยาสน์ พระวิหารยืน ศาลาการเปรียญ ศาลาเจษฎาภิดินทร์ และเป็นสถานที่ตั้งโรงเรียนวัดราชโอรส โรงเรียนพระปริยัติธรรม สำนักเรียนวัดราชโอรสและห้องสมุดประชาชน เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน คือ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ท่านดำรงตำแหน่งเป็นหัวหน้าพระธรรมทูตสายที่ ๘ และเป็นราชบัณฑิต

ด้านการจัดการวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ ศรินทิพย์ สกัรศิลป์ และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบและการเผยแพร่ศาสนธรรมของวัดราชโอรสาราม เมื่อมองจากภาพรวมจะเห็นว่า วัดราชโอรสารามเห็นความสำคัญของการเรียนรู้พระปริยัติธรรมของพระภิกษุสามเณรว่า เป็นหัวใจของ

^{๙๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.

การดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาและเพื่อเป็นการพัฒนาดนให้เป็นกัลยาณมิตรที่สมบูรณ์ โดยวัดได้จัดหลักสูตรการเรียนรู้อุประยัติธรรมให้กับพระภิกษุสามเณรอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ วัดยังจัดกิจกรรมการเรียนรู้นิรูปแบบต่าง ๆ ทั้งสำหรับบรรพชิตและคฤหัสถ์ เช่น โครงการฝึกอบรมพระนักเทศน์ การสวดมนต์ประจำวัน และการอบรมพัฒนาจิตใจสำหรับนักเรียน การอบรมพัฒนาจิตใจสำหรับบุคคลทั่วไป โดยท่านเจ้าอาวาสมีนโยบายชัดเจนว่า วัดต้องเป็นสถานที่ให้ความรู้ อบรม ความประพฤติ จริยธรรม คุณธรรม และพัฒนาจิตใจสำหรับบุคคลที่เข้ามาเรียนรู้ จะเห็นได้ว่าวัดราชโอรสารามได้จัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้สำหรับบุคคลครบทุกกลุ่ม^{๙๘}

คณะวิจัยโรงเรียนวัดราชโอรส ได้ศึกษารูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมที่บูรณาการกิจกรรมการเรียนรู้อุประยัติธรรมระหว่างวัด โรงเรียน ครอบครัว และชุมชน ผลการวิจัยพบว่า วัด โรงเรียน ครอบครัว และชุมชน ต่างก็มีรูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของตน แต่ละสถาบันมีบุคลากรที่มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน เมื่อนำรูปแบบของสถาบันทั้ง ๔ มาหลอมรวมกัน จึงได้รูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมที่บูรณาการกิจกรรมการเรียนรู้อุประยัติธรรมระหว่างวัด โรงเรียน ครอบครัว และชุมชน ซึ่งมีบุคลากรที่เกี่ยวข้องจากทั้ง ๔ สถาบันเป็นผู้มีบทบาทในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม โดยได้ร่วมมือกันประชาสัมพันธ์ จัดกิจกรรม ระดมทรัพยากร ชมผลงานของนักเรียน มอบรางวัล และทุนการศึกษาให้แก่เด็กนักเรียนที่มีความประพฤติดีมีผลงานเป็นที่ประจักษ์ต่อสาธารณชน นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่ากิจกรรมการเรียนรู้อุประยัติธรรมที่บูรณาการระหว่างสถาบันโดยมีวัดเป็นศูนย์กลางนั้น แบ่งได้เป็น ๓ ประเภท คือ กิจกรรมที่จัดตามโครงการของวัดราชโอรสาราม กิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา และกิจกรรมในวันสำคัญอื่น ๆ^{๙๙}

ผู้วิจัยได้เข้าไปสำรวจข้อมูล สำนวณพื้นที่ สังเกตการจัดกิจกรรมที่วัด โดยการศึกษาภาคสนามและเก็บข้อมูลภายในบริเวณวัด พบว่า

๑. ด้านสภาพแวดล้อม วัดราชโอรสาราม ตั้งอยู่เขตจอมทอง กรุงเทพมหานคร เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรวิหาร ทิศตะวันออกติดคลองสนามชัย ทิศตะวันตก ติดเหนือติดคลองบางหว้า ทิศใต้เลียบบแนวทางรถไฟสายวงเวียนใหญ่มาห้วย มีอาณาเขตพื้นที่ด้านหน้าติดกับคลองบางขุนเทียน ด้านข้างวัดติดทางรถไฟสายวงเวียนใหญ่ สมุทรสงคราม วัดไม่ได้ตั้งอยู่ติดถนนใหญ่ ทำให้วัดมีบรรยากาศเงียบสงบ และไม่มีมลพิษรบกวน จะมีเพียงเสียงเครื่องยนต์จากเรือและเสียงรถไฟเป็นระยะนาน ๆ ครั้ง บรรยากาศโดยรอบ สงบร่มรื่น มีสนามหญ้า และไม้ดอกไม้ใบทั่วอาณาบริเวณวัด ในช่วงเช้าและเย็น จะมีประชาชนในชุมชนบริเวณใกล้เคียงเข้ามาใช้เป็นสถานที่

^{๙๘} ครินทิพย์ สติธิลปิน และคณะ, “รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา กรณีศึกษา วัดราชโอรสาราม เขตจอมทอง กรุงเทพมหานคร”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๗๑ - ๗๖.

^{๙๙} คณะวิจัยโรงเรียนวัดราชโอรส, “รูปแบบการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมที่บูรณาการกิจกรรมการเรียนรู้อุประยัติธรรมระหว่างวัด โรงเรียน ครอบครัว และชุมชน”. (เอกสารอัดสำเนา).

ออกกำลัง เด็ก ๆ เข้ามาวิ่งเล่นได้อย่างปลอดภัย เพราะไม่มีรถผ่านเข้าออกมากนัก บริเวณรอบวัด ยังคงสภาพเป็นชุมชนที่สงบ

อาคารสถานที่ภายในวัด นอกจากกุฏิที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสามเณร ที่แบ่งเป็น ๓ คณะ คือ คณะเหนือ คณะกลาง และคณะใต้ ซึ่งกำลังบูรณะอยู่บางส่วนในขณะนี้แล้ว จะเห็นพระอุโบสถ พระวิหาร ศาลาการเปรียญ หอพักผู้ปฏิบัติธรรม โรงเรียนพระปริยัติธรรม ห้องสมุด สภาพทั่วไปบริเวณวัดได้รับการดูแลรักษาอย่างดี ไม่ได้ปล่อยให้ชำรุดทรุดโทรมแต่ประการใด

สิ่งอำนวยความสะดวกภายในบริเวณวัด มีที่นั่งพักผ่อนสำหรับพุทธบริษัท มีห้องน้ำสะอาด ที่จอดรถกว้างขวางพอเพียง ถึงขยะ ถูกจัดวางไว้อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย

๒. บุคลากรภายในวัด พระวิทยากรมีความเป็นมิตร อธิษาศัยดี ดูแลเอาใจใส่ผู้เข้าอบรม กระตือรือร้นพร้อมให้คำแนะนำสั่งสอน ด้านการเรียนรู้ธรรมวินัยของพระภิกษุสามเณรภายในวัดเป็นไปตามหน้าที่ของตนเอง ไม่มีกฎกติกาหรือระเบียบเพิ่มเติม ในการทำวัตรเช้าเย็นพระภิกษุสามเณรรูปใดไม่มีกิจธุระ ก็จะร่วมทำวัตรสวดมนต์ และนั่งสมาธิตามปกติ

๓. กิจกรรมการเรียนรู้ภายในวัด วัดราชโอรสารามถือเป็นแหล่งการเรียนรู้ของคนทุกเพศทุกวัย วัดได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้หลายรูปแบบเพื่อพัฒนาตนและสังคม โดยเน้นการให้ความรู้แก่บุคคลทุกกลุ่ม คือ พระภิกษุสามเณร เด็กและเยาวชน ประชาชนทั่วไป ดังต่อไปนี้

๓.๑ กิจกรรมในสังคมสงฆ์ พระภิกษุสามเณรในวัดมีกิจกรรมทำวัตรเช้าในช่วงเวลา ๘.๓๐ น. และทำวัตรเย็นเป็นประจำทุกวัน เวลา ๑๗.๐๐ น. ในช่วงเช้าพรรษา การทำวัตรเช้าจะเริ่มตั้งแต่เวลา ๕.๐๐ น. หลังจากนั้นพระภิกษุสามเณรออกบิณฑบาตเพื่อโปรดญาติโยม ทางวัดจัดให้มีการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมแผนกบาลีแก่พระภิกษุสามเณร และพระนวกะผู้บวชใหม่อย่างต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลานาน โดยวัดได้ตั้งทุนการศึกษาไว้เพื่อนำดอกผลมาบริหารจัดการเกี่ยวกับเรื่องการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นวัสดุอุปกรณ์ หนังสือเรียน นอกจากนี้ วัดได้รับมอบหมายให้เป็นศูนย์ฝึกอบรมพระนักเทศน์ส่วนกลาง จัดฝึกอบรมพระนักเทศน์ปีละ ๒ - ๓ รุ่น ตามงบประมาณ

วัดราชโอรสารามได้รับมอบหมายจากคณะสงฆ์ให้เป็นสำนักเรียน เป็นศูนย์การศึกษาของพระภิกษุสามเณร โดยทางวัดได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ทางศาสนาสำหรับพระภิกษุสามเณรที่มีศรัทธาเข้ามาบวชเพื่อเรียนรู้พระธรรมวินัย ส่งเสริมให้การศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมเพื่อทำหน้าที่ของตนเองได้อย่างสมบูรณ์

๓.๒ กิจกรรมที่พระสงฆ์จัดเพื่อให้ชาวบ้านได้เรียนรู้พระพุทธศาสนา แบ่งเป็นกิจกรรมสำหรับเด็กและเยาวชน กิจกรรมเพื่อประชาชนทั่วไป เช่น การอบรมเพื่อพัฒนาจิตใจนักเรียน โดยการเข้าค่ายคุณธรรม ระยะเวลา ๓ วัน ๒ คืน การสวดมนต์ประจำวันหลังเลิกเรียนของนักเรียน โรงเรียนวัดราชโอรส โดยนักเรียนตั้งแต่ชั้น ม.๑ - ม.๖ จะหมุนเวียนกันมาเป็นประจำทุกวัน โดยใช้ศาลาเจษฎาภิดินทร์ชั้นบนเป็นที่สวดมนต์ การอบรมพัฒนาจิตใจแก่ประชาชนทั่วไป การปฏิบัติธรรมในวันเสาร์ระหว่างเช้าพรรษา ทางวัดได้จัดให้มีการปฏิบัติธรรมสำหรับประชาชนทั่วไป โดยเริ่ม

ตั้งแต่เวลา ๘.๓๐ น. ถึง ๑๖.๓๐ น. กิจกรรมการรักษาศีล ฟังธรรม และปฏิบัติธรรม อบรมจิตในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา วันอาสาฬหบูชา และวันสำคัญทางราชการ ได้แก่ วันแม่แห่งชาติ วันพ่อแห่งชาติ โดยมีเป้าหมายเพื่อการนำหลักธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิต สามารถแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้อง

ตารางที่ ๑.๑ การจัดกิจกรรมการเผยแผ่ศาสนาธรรมสำหรับพุทธบริษัทของวัดราชโอรสารามประจำปี พ.ศ.๒๕๕๙

กิจกรรม	พระภิกษุสามเณร	เด็กและเยาวชน	ประชาชนทั่วไป
๑. การอบรมเพื่อพัฒนาจิตใจนักเรียน (ค่ายคุณธรรม)		✓	
๒. การสวดมนต์ประจำวันของนักเรียน		✓	
๓. การอบรมพัฒนาจิตแก่ประชาชนทั่วไป			✓
๔. การฝึกอบรมพระนักเทศน์	✓		
๕. การปฏิบัติธรรมในวันเสาร์ในพรรษา		✓	✓
๖. การรักษาศีล ฟังธรรม ปฏิบัติธรรมในวันสำคัญทางศาสนา			✓
๗. โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม บาลี สามัญ	✓		
๘. การเรียนรู้ธรรมวินัย - กิจวัตรประจำวันพระภิกษุสามเณรในวัด	✓		

ตารางที่ ๑.๒ สถิติจำนวนผู้เข้าอบรมของวัดราชโอรสาราม ในปี พ.ศ. ๒๕๕๙

กิจกรรม (จำนวนครั้ง) /คน ต่อครั้ง	พระภิกษุสามเณร	เด็กและเยาวชน	ประชาชนทั่วไป
๑. การอบรมเพื่อพัฒนาจิตใจนักเรียนโดยการเข้าค่ายคุณธรรม		(๑๕) รุ่นละ ๖๐ - ๑๒๐ คน	
๒. การสวดมนต์ประจำวันของนักเรียน		(ทุกวัน) วันละ ๓ รอบๆ ละ ๑๐๐คน	
๓. การอบรมพัฒนาจิตแก่ประชาชนทั่วไป			รุ่นละ ๒๐-๓๐ คน
๔. การฝึกอบรมพระนักเทศน์	รุ่นละ ๕๐ รูป		
๕. การปฏิบัติธรรมในวันเสาร์ในพรรษา			ประมาณ ๘๐ คน
๖. การรักษาศีล ฟังธรรม ปฏิบัติธรรมในวันสำคัญทางศาสนา			ประมาณ ๕๐ คน
๗. โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม บาลี	(เปิดเป็นสำนักเรียน) ๗๗ รูป		
๘. การอบรมพระภิกษุสามเณรในวัด	(ทุกวันพระ ๑๕ คำ) ประมาณ ๗๐ รูป		

๔. กระบวนการทำงาน พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ท่านเจ้าอาวาสใช้การบริหารแบบมีส่วนร่วม และให้อิสระในการทำงานอย่างเต็มที่ กำหนดให้มีการประชุมทุกเดือนเพื่อมอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบในแต่ละแผนก โดยท่านกล่าวว่า ไม่สั่งงานด้วยหนังสือ เพราะเป็นการบังคับใจ เปลี่ยนแปลงยาก แต่จะคอยดูว่าทำได้หรือไม่ ถ้าไม่ได้ก็ปรับเปลี่ยน หลักการทำงาน

เน้นการสร้างภาวะผู้นำ และทำงานเป็นทีม การปกครองยึดถือความเคร่งครัดในพระธรรมวินัยเป็นหลัก ร่วมกับพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ และกฎหมายอาญา

กระบวนการให้บริการด้านกิจกรรมการเรียนรู้ภายในวัด เป็นระบบ และมีขั้นตอนที่เหมาะสมทั้งในด้านระยะเวลา การดำเนินกิจกรรมเป็นไปตามลำดับ มีอุปกรณ์ เครื่องมือทันสมัย มีคำแนะนำทั้งที่เป็นเอกสารแจ้งระหว่างการดำเนินกิจกรรม และคำแนะนำจากบุคลากรอย่างชัดเจน ทางวัดไม่มีแบบประเมินความพึงพอใจต่อการให้บริการของแหล่งการเรียนรู้อย่างเป็นทางการ แต่ประเมินความสนใจความพอใจด้วยการสังเกตแล้วปรับปรุงแก้ไขเป็นเรื่อง ๆ ไป^{๑๐๐}

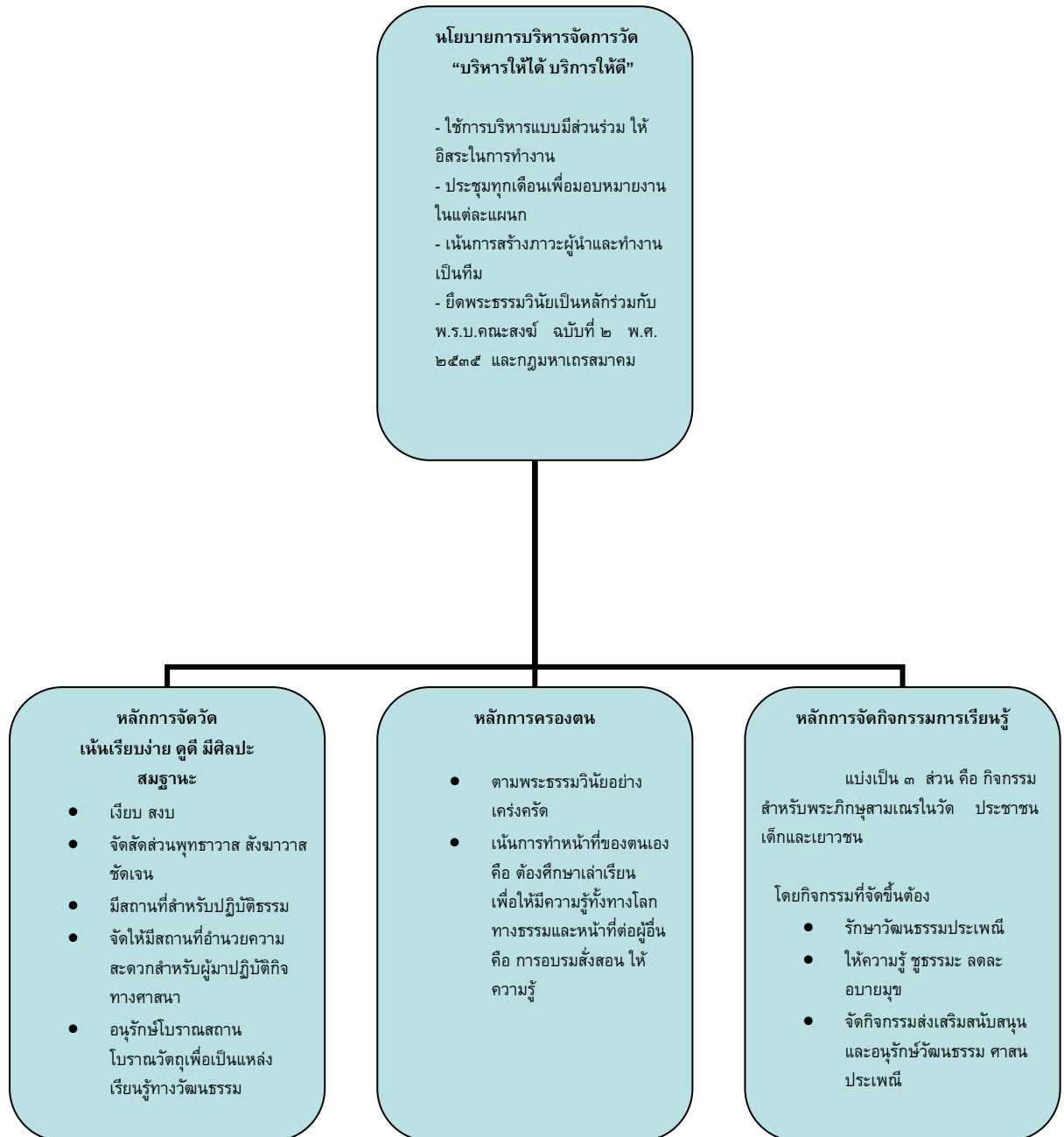
จากการเข้าไปสังเกตการดำเนินการจัดกิจกรรมในวัด และสอบถามครูผู้นำนักเรียนมาเข้าค่ายอบรมพัฒนาจิตบางโรงเรียน เช่น โรงเรียนจินดาศึกษา เขตบางมด กรุงเทพมหานคร ได้กลับไปประเมินผลนักเรียนผู้เข้ารับการอบรมพัฒนาจิต หลักสูตร ๒ วัน ๓ คืน ผลปรากฏว่าได้รับความรู้ตรงตามความต้องการอย่างถูกต้องและเหมาะสม โดยนักเรียนมีพัฒนาการอยู่ในเกณฑ์ที่ดีขึ้นกว่าก่อนการเข้ารับการอบรม เนื้อหาของการเข้ารับการอบรม เน้นเรื่องการมีกัลยาณมิตร การเป็นศิษย์ที่ดี เป็นบุตรที่ดีของบิดามารดา มารยาทชาวพุทธ เป็นต้น โดยทางวัดได้มีการจัดการเรื่องสถานที่ สิ่งอำนวยความสะดวกอย่างดี สถานที่พักสะอาด ระเบียบและเป็นระเบียบ มีห้องน้ำสะอาด พระวิทยากรดำเนินการจัดกิจกรรมอย่างมืออาชีพ มีเจ้าหน้าที่ดูแลเอาใจใส่ด้วยความกระตือรือร้น เต็มใจให้บริการ มีเอกสารแจกให้กับผู้เข้าร่วมอบรม มีระยะเวลาการอบรมที่เหมาะสมกับวัยของผู้เข้าอบรม^{๑๐๑}

กล่าวโดยสรุป ปัจจัยที่กล่าวมาทั้ง ๔ ประการนี้ สอดคล้องกับหลักการบริหารและหลักการเรียนรู้เชิงพุทธตามแนวทางที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้ว่า การเรียนรู้เกิดจากปัจจัย ๒ ประการ คือ ปรโตโฆสะ และโยนิโสมนสิการ ปรโตโฆสะ คือ เสียงจากผู้อื่น อาจเป็นครู หนังสือ วิทยู โทรทัศน์ ซึ่งให้ความรู้ที่ถูกต้อง ปรโตโฆสะ เป็นแหล่งข้อมูลที่มาจกภายนอกตัวผู้เรียน เป็นสิ่งที่วัดต้องจัดเตรียมไว้รองรับผู้เข้ามาใช้บริการตามความต้องการที่จะเข้ามาเลือกเรียนรู้ แต่ทั้งนี้ต้องตั้งอยู่ในแนวทางของพระพุทธศาสนา และโยนิโสมนสิการ คือ การพิจารณาโดยแยบคาย หมายถึง การคิดพิจารณาอย่างรอบคอบเพื่อกลั่นกรองหาความจริง จัดเป็นองค์ประกอบภายในตัวผู้เรียนเอง ซึ่งจะมีขึ้นได้ก็เนื่องด้วยเหตุปัจจัยจากการบริหารจัดการปรโตโฆสะที่ดีนั่นเอง

^{๑๐๐} สัมภาษณ์ พระมหาเจมชาติ ภาณุเมโธ, พระวิทยากร, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๙.

^{๑๐๑} สัมภาษณ์ อาจารย์वासนา เพชรทอง, ครู โรงเรียนจินดาศึกษา, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๙. Page 62 of 206

แผนภูมิที่ ๓ : รูปแบบการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ของวัดราชโอรสาราม

ที่มา : สันเคราะห์จากรายงานการวิจัยเรื่องรูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาวัดราชโอรสาราม และการเข้าไปสังเกตและสัมภาษณ์เพิ่มเติมจากท่านเจ้าอาวาส

๒.๕.๒ วัดโสมนัสวิหาร

เป็นพระอารามหลวงชั้นตรีราชนิกวาทวิหารชั้นโท มีชื่อเต็มว่า วัดโสมนัสราชวรวิหาร ตั้งอยู่ถนนกรุงเกษม แขวงวัดโสมนัส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร วัดอยู่ใกล้แหล่งชุมชนและสถานที่ราชการ เช่น ตลาดนางเลิ้ง ทำเนียบรัฐบาล องค์การสหประชาชาติ แต่บรรยากาศภายในวัดมีลักษณะเป็นสัปปายะ สงบ ด้านหน้าวัดเป็นลานจอดรถ สนามเด็กเล่น โรงเรียนวัดโสมนัสและศูนย์เยาวชน^{๑๐๒} ภายในบริเวณวัด แบ่งเป็น ๒ เขต คือ เขตพุทธาวาส มีโบสถ์ วิหาร วิหารคด เจดีย์ โรงเรียนพระปริยัติธรรม สำนักงานของวัด ศาลาบำเพ็ญกุศลแยกออกไปอยู่ด้านหลังของวัด และเขตสังฆาวาสเป็นที่อยู่ของพระภิกษุสามเณร แบ่งเป็น ๖ คณะ

ประวัติความเป็นมา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงสร้างวัดเพื่อพระราชอุทิศสมเด็จพระนางเจ้าโสมนัสวัฒนาวดี วัดโสมนัสวิหารมีศาสนวัตถุที่สำคัญ คือ พระอุโบสถเป็นที่ประดิษฐานพระประธาน “พระสัมพุทธสิริ” ในพระวิหาร มี “พระพุทธรูปโสมนัส” เป็นพระประธาน และพระพุทธรูปสำคัญอีกองค์หนึ่ง คือ “พระนรินทราย” ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน คือ พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตฺตโน)

ความเป็นมาด้านการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ สมเด็จพระวันรัต (จิปาถะ จิตฺตมโฆ) กล่าวถึงเหตุที่คณะสงฆ์วัดต่าง ๆ ได้จัดตั้งโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น เพื่อให้เยาวชนที่ยังศึกษาวิชาการทางโลกอยู่ ได้มีโอกาสเรียนรู้อาณาจักรพระพุทธศาสนา เพราะวันอาทิตย์เป็นวันหยุดมีเวลาปลีกตัวมาศึกษาเรื่องพระพุทธศาสนา วันละ ๒ - ๓ ชั่วโมงได้ คณะสงฆ์ผู้ครองเรือนมีภารกิจกังวลมาก ยากที่จะหาโอกาสศึกษาได้สะดวก แต่โอกาสของผู้เยาว์ที่ยังอยู่ในวัยศึกษาเล่าเรียนนั้น ถือว่ายังมีเวลาที่จะศึกษาหาความรู้ได้ โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดโสมนัสวิหาร เปิดทำการสอนมาตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๐๗ - ปัจจุบัน รวม ๔๒ ปี โดยการนำของเจ้าพระคุณสมเด็จพระวันรัต ในสมัยที่เป็นพระธรรมวราลังการ ท่านมีดำริในการจัดตั้งโรงเรียนเพื่อสอนศีลธรรมแก่เยาวชน และเห็นว่าจำเป็นอย่างยิ่งที่เด็กและเยาวชนของชาติจะได้ศึกษาพระพุทธศาสนาเพิ่มขึ้น ทั้งพระภิกษุสงฆ์ในวัดจะได้มีโอกาสบำเพ็ญประโยชน์เพิ่มขึ้น โดยเปิดสอนวิชาพระพุทธศาสนาและสอนวิชาภาษาอังกฤษ พร้อมกันนี้ได้ขอความร่วมมือไปยังครูใหญ่โรงเรียนวัดโสมนัสวิหาร เพื่อขอความร่วมมือในการจัดตั้งโรงเรียนธรรมศึกษาวันอาทิตย์ขึ้น^{๑๐๓}

^{๑๐๒} ชุตินา สัจจานนท์, “รูปแบบยุทธศาสตร์ และแนวทางบูรณาการการศาสนากับการศึกษาของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีการจัดการศึกษาตามอรัญญิก, รายงานการสังเคราะห์งานวิจัย, (กรุงเทพฯ : หจก. วี.ที.ซี. คอมมิวนิเคชั่น, ๒๕๔๘), หน้า ๓๔.

^{๑๐๓} พระศรีวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตฺตโน), “ประวัติและผลงานของโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดโสมนัสวิหาร”, ใน โสมนัสสาร ฉบับพิเศษ ครบรอบ ๒๕ ปี, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สุทธินิพนธ์การพิมพ์, ๒๕๓๑), หน้า ๑๓๕.

พระมหาสุเทพ สุวณฺโณ ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการงดเว้นอบายมุขของผู้เข้าอบรมกรรมฐาน วัดโสมนัสวิหาร พ.ศ. ๒๕๔๗ ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุเฉลี่ย ๔๓ ปี สถานภาพโสด และระดับการศึกษาปริญญาตรี ผลการวิจัยพบว่า ผู้เข้าอบรมนำความรู้จากการเข้าอบรมกรรมฐานไปใช้ในการลดละเลิกอบายมุขได้ ๕ ด้าน คือ การดื่มน้ำเมา การเที่ยวกลางคืน การเที่ยวดูการละเล่น การเล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร ส่วนด้านความเกียจคร้านในการทำงานหรือประสิทธิภาพในการทำงาน พบว่า ผู้เข้าอบรมยังไม่สามารถลดละหรือเลิกได้ ด้านความพึงพอใจต่อหัวข้อธรรมในระหว่าง ๗ วัน พบว่า ส่วนใหญ่ พอใจการบำเพ็ญสมาธิเบื้องต้นมากที่สุด รองลงมาเป็นอุบายระงับความโกรธ หลังจากได้รับการอบรม พบว่า ได้นำธรรมะไปใช้ในชีวิตประจำวันมาก ผู้เข้าอบรมเสนอแนะว่า ควรจำกัดจำนวนผู้เข้าฝึกอบรม สถานที่ควรมีอากาศถ่ายเทสะดวก ไม่อบอ้าว และไม่มีเสียงรบกวน บรรยากาศควรร่มรื่น มีต้นไม้มาก^{๑๐๔}

ปกรณ สิงห์สุริยา ได้ศึกษาวิจัยรูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรมของ วัดโสมนัสวิหาร พบว่า วัดโสมนัสวิหารเป็นแหล่งการเรียนรู้ด้านศาสนาธรรมที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้ครอบคลุมบุคคลทุกกลุ่ม ทั้งพระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา เด็กและเยาวชน ในส่วนของพระภิกษุสามเณร ได้จัดการศึกษาทั้งด้านพระปริยัติธรรมแผนกธรรม บาลี และแผนกสามัญ (ที่วัดสาขา จังหวัดปทุมธานี) จัดกิจกรรมอบรมพระภิกษุสามเณรในระหว่างเข้าพรรษา จัดกิจกรรมอบรมด้านวิปัสสนากรรมฐานสำหรับพระนวกะ ด้านเด็กและเยาวชน ได้จัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ศาสนาธรรมเพื่อเยาวชน ด้วยการเปิดสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และธรรมศึกษาสำหรับประชาชนทั่วไป ทางวัดได้เปิดหลักสูตรการอบรมกรรมฐาน ซึ่งเป็นความโดดเด่นของวัดโสมนัสวิหาร โดยอยู่ในความรับผิดชอบของพระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร วิฑฺฒโน) เจ้าอาวาส การอบรมเน้นการเรียนรู้เพื่อนำทักษะที่ได้จากการอบรมไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ช่วยให้การงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นหรือช่วยให้เผชิญปัญหาในชีวิตได้อย่างมีสติรู้เท่าทัน นอกจากนี้ยังมีแหล่งค้นคว้าเพิ่มเติมโดยพระธรรมวิสุทธิกวีได้จัดทำหนังสือต่าง ๆ ไว้สำหรับผู้เข้าอบรมในแต่ละหลักสูตร มีทั้งแจกให้แก่ผู้เข้าอบรมและที่วางจำหน่ายอยู่ในวันอบรม ให้ผู้สนใจศึกษาต่อ ซื้อมาอ่านเพิ่มเติม นับว่าเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของผู้ที่เข้าไปเรียนรู้^{๑๐๕}

สรุปจากการศึกษาอย่างเป็นระบบพบว่า วัดโสมนัสวิหาร ได้จัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ด้านศาสนาธรรมโดยมุ่งให้ความรู้สำหรับบุคคลทุกเพศ ทุกวัย สำหรับเด็กและเยาวชนก็ไม่ปล่อยให้เวลาว่างเสียไปโดยเปล่าประโยชน์ ทางวัดได้จัดการเรียนรู้พระพุทธานุชาขึ้น เพื่อให้

^{๑๐๔} พระมหาสุเทพ สุวณฺโณ, การงดเว้นอบายมุขของผู้เข้าอบรมกรรมฐาน วัดโสมนัสวิหาร พ.ศ. ๒๕๔๗, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๕๙.

^{๑๐๕} ปกรณ สิงห์สุริยา, “รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธานุชากรณีศึกษาวัดโสมนัสวิหาร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๙๓ - ๑๐๙.

พระภิกษุสงฆ์ได้นำความรู้ความสามารถที่มีอยู่ไปเผยแพร่แก่เด็กและเยาวชนในวันอาทิตย์ ถือเป็น การพัฒนาบุคลากรพระภิกษุสงฆ์และเยาวชนไปพร้อม ๆ กัน ทำให้เกิดการเรียนรู้ด้วยกันทั้งสอง ฝ่าย ในด้านการฝึกอบรมกรรมฐาน จากการศึกษางานวิจัย ด้านข้อมูลทั่วไปพบว่า ผู้เข้าอบรมมีเพศ อายุ สถานภาพ อาชีพ และระดับการศึกษาที่หลากหลาย ในภาพรวม ผู้เข้าอบรมมีความพึงพอใจ กิจกรรมที่วัดจัด และเห็นว่าธรรมะที่ได้เรียนรู้จากการเข้าอบรมกรรมฐานมีประโยชน์ สามารถ นำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

ผู้วิจัยได้เข้าไปเก็บข้อมูลภาคสนาม สังเกต และสอบถามบุคลากรภายในบริเวณวัด พบว่า

๑. ด้านสภาพแวดล้อม ลักษณะโดยทั่วไปของวัดเป็นระเบียบเรียบร้อย สบาย สะอาด สงบแม้อยู่ท่ามกลางแหล่งชุมชน แบ่งเป็นเขตพุทธาวาสและสังฆาวาสชัดเจน สภาพภายในวัดมี ต้นไม้ปลูกเป็นระยะบรรยากาครมรื่น พื้นที่ส่วนหนึ่งกันรั้วไว้เพราะกำลังทำการซ่อมแซมพระอุโบสถ และพระวิหารอยู่ วัดมีประตูทางเข้าออก ๑๒ แห่งรอบวัด เปิดรับพุทธศาสนิกชนทุกประตู อาคาร สถานที่สำหรับจัดกิจกรรมการเรียนรู้ภายในวัด มีเพียงพอและเหมาะสมแก่การเรียนรู้

อาคารสถานที่ภายในวัด นอกจากกุฏิที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสามเณร ที่แบ่งเป็น ๖ คณะแล้ว จะเห็นพระวิหารอยู่ตรงกลาง โรงเรียนพระปริยัติธรรม ห้องสมุด สภาพทั่วไป บริเวณวัด กำลังมีการบูรณะปรับปรุง บางส่วนแล้วเสร็จแล้ว บางส่วนยังดำเนินการอยู่

สิ่งอำนวยความสะดวกภายในบริเวณวัด ที่นั่งพักผ่อนสำหรับพุทธบริษัทมีไม่มากนัก เนื่องจากกำลังอยู่ในช่วงบูรณะโบราณสถาน มีห้องน้ำให้บริการเพียงพอ และเปิดให้ใช้บริการ บางส่วน ที่จอดรถมีบริการพอเพียงในเวลากลางวัน ส่วนช่วงค่ำจะเต็มเสียเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจาก เป็นวัดที่มีเมรุของฌาปนสถานกองทัพบก ทุกคืนจะมีศพตั้งสวดบำเพ็ญกุศลเกือบทุกศาลา ทำให้ที่ จอดรถเต็ม วัดมีห้องประชาสัมพันธ์อยู่หน้ากุฏิเจ้าอาวาส มีหนังสือธรรมะที่เขียนโดยท่านเจ้าอาวาส วางจำหน่ายสำหรับท่านผู้สนใจที่จะศึกษาเพิ่มเติม มีคฤหัสถ์อาสาสมัครเข้ามาทำงานทุกวัน

๒. บุคลากรภายในวัด ปัจจุบันวัดโสมนัสวิหารมีพระภิกษุสามเณรทั้งหมด ๔๕ รูป (ข้อมูลทางสถิติเมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๐) บุคลากรที่เป็นกำลังสำคัญในการจัดการเรียนรู้ภายในวัด ได้แก่ พระภิกษุสามเณรภายในวัด ประมาณ ๑๘ รูป เป็นครูที่มีความรู้ความสามารถ มีประสบการณ์เป็น กัลยาณมิตรคอยแนะนำสั่งสอนศาสนทายาท และจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้ เข้ามาใช้บริการภายในวัด ด้านการให้บริการของพระภิกษุสงฆ์และพระวิทยากร มีความเป็นมิตร อ่อนโยนดี ดูแลเอาใจใส่ผู้เข้าไปใช้วัดเป็นแหล่งการเรียนรู้ พร้อมให้คำแนะนำ และสามารถดำเนิน กิจกรรมการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี

๓. กิจกรรมการเรียนรู้ภายในวัด วัดได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้หลายรูปแบบ สำหรับ บุคคลทุกกลุ่ม ดังต่อไปนี้

๓.๑ กิจกรรมในสังฆมณฑล นอกจากการทำวัตรสวดมนต์ตามปกติแล้ว การอบรมให้ ความรู้แก่พระภิกษุสามเณรเป็นไปอย่างเคร่งครัด มีกิจกรรมระหว่างเข้าพรรษา ภายในพระอุโบสถ

จะมีการอ่านธรรมาณาสันหลังทำวัตรเช้าทุกวัน และอ่านพระวินัยปิฎกสำนวนแปลเป็นภาษาไทย เรื่องเกี่ยวกับศีลและวินัยของภิกษุหลังทำวัตรเย็น ก่อนการนั่งสมาธิ กิจกรรมเฉพาะสำหรับพระบวชใหม่ในปีแรก มีระเบียบให้เรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม และต้องเข้าอบรมกรรมฐานทุกคืน ตลอดระยะเวลาที่มาบวชอยู่ ให้ได้รับความรู้พื้นฐานด้านการอบรมจิตภาวนาทุกรูป เป็นเวลาอย่างน้อย ๗ วัน (การบวชที่วัดนี้ ต้องบวชอย่างน้อย ๑๕ วัน)

กิจวัตรประจำวันของพระภิกษุสามเณร

๖.๐๐ น. ปิณฑบาต

๘.๐๐ น. ทำวัตรเช้า (ภาษาบาลี) และสวดบทพิจารณาปัจจัย ๔ (จีวร ปิณฑบาต เสนาสนะ เกสัช) แปลเป็นภาษาไทยเวียนวันละ ๑ บท

๙.๐๐ - ๑๑.๐๐ น. เรียนนักธรรมบาลี

๑๓.๐๐ - ๑๕.๐๐ น. เรียนต่อ

๑๗.๓๐ น. ทำวัตรเย็น

สำหรับพระภิกษุสามเณรในวัดมีข้อตกลงร่วมกันว่า ต้องทำวัตรสวดมนต์เป็นประจำ ไม่ว่าจะมิกิจในเรื่องใดก็ตาม อย่างน้อยต้องเข้าร่วมทำวัตรสวดมนต์เช้าเย็น ๑๕ วันต่อ ๑ เดือน และทุกวันพระ ทางวัดได้จัดให้มีการเทศนา โดยจัดตารางปฏิทินประจำปีสำหรับพระภิกษุเพื่อเวียนกัน เทศน์เป็นประจำทุกวันธรรมสวณะ กิจกรรมการเทศนาให้ความรู้แก่พุทธบริษัทนี้ จัดให้มีขึ้น ๓ รอบ เวลา ๙.๓๐ น. ๑๒.๑๕ น. และ ๑๕.๐๐ น. โดยกำหนดกติกาสำหรับพระในวัดไว้ว่า ต้องเข้าร่วมฟังเทศน์อย่างน้อย ๔ ครั้งต่อ ๑ เดือน ทั้งนี้ถือเป็นกิจกรรมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาร่วมกันระหว่างพุทธบริษัทภายในพระอุโบสถ

๓.๒ กิจกรรมที่ทางวัดจัดเพื่อให้ชาวบ้านได้เรียนรู้พระพุทธศาสนา แบ่งเป็น กิจกรรมเพื่อเด็กและเยาวชน กิจกรรมเพื่อประชาชนทั่วไป เช่น ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ สำหรับเด็กและเยาวชน การเรียนธรรมศึกษา อบรมกรรมฐานแก่บุคคลทั่วไป กิจกรรมการรักษาศีล ฟังธรรม ปฏิบัติธรรมในวันสำคัญทางศาสนา

ตารางที่ ๒.๑ การจัดกิจกรรมการเผยแผ่ศาสนาธรรมสำหรับพุทธบริษัท ของวัดโสมนัสวิหาร

กิจกรรม	พระภิกษุสามเณร	เด็กและเยาวชน	ประชาชนทั่วไป
๑. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ - ธรรมศึกษา		✓	
๒. โรงเรียนปริยัติธรรมแผนกธรรม บาลี สามัญ	✓		
๓. อบรมกรรมฐานแก่บุคคลทั่วไป			✓
๔. อบรมจิตพระภิกษุสามเณรบวชใหม่	✓		
๕. กิจกรรมระหว่างเข้าพรรษา	✓	✓	✓
๖. การรักษาศีล ฟังธรรม ปฏิบัติธรรมในวันสำคัญทางศาสนา			✓

ตารางที่ ๒.๒ สถิติจำนวนพุทธบริษัทผู้เข้าร่วมกิจกรรมของวัดโสมนัสวิหาร ปี พ.ศ. ๒๕๕๙

กิจกรรม (จำนวนครั้ง,รุ่น)/ คน	พระภิกษุสามเณร	เด็กและเยาวชน	ประชาชนทั่วไป
๑. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ - ธรรมศึกษา		(ต่อภาคเรียน) ๑๔๒ คน	
๒. โรงเรียนปริยัติธรรมแผนกธรรม บาลี สามัญ	(ต่อภาคเรียน) ๑๒ รูป		
๓. อบรมกรรมฐานแก่บุคคลทั่วไป			(รุ่นละประมาณ) ๘๐ - ๓๐๐ คน
๔. อบรมจิตพระภิกษุสามเณรบวชใหม่	(โดยประมาณ) ๑๐ รูป		
๕. กิจกรรมระหว่างเจ้าพระราชาของพระภิกษุสามเณร	๕๐ - ๗๐ รูป		
๖. การรักษาศีล ฟังธรรม ปฏิบัติธรรมในวันสำคัญทางศาสนา			(ครั้งละ) ๕๐ คน

๔. กระบวนการทำงาน พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตฺตฺวณฺโณ) ท่านเจ้าอาวาสจะแบ่งงานตามหน้าที่ความรับผิดชอบ และเคารพการตัดสินใจของผู้ที่ได้รับมอบหมาย โดยจะมีการมอบหมายให้พระภิกษุสงฆ์ผู้มีความรู้ความสามารถรับผิดชอบการเรียนรู้อะไรต่าง ๆ เช่น โรงเรียนพระปริยัติธรรม และโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ส่วนด้านการอบรมกรรมฐาน มีการดำเนินการอย่างราบรื่น เพราะอยู่ในส่วนความรับผิดชอบของท่านเจ้าอาวาสโดยตรง การดำเนินงานด้านการจัดการเรียนรู้พระปริยัติธรรมแผนกธรรมบาลี สำหรับพระภิกษุสามเณร เป็นไปในลักษณะของการดำเนินการตามแนวที่เคยปฏิบัติกันมาจนเป็นแบบแผน ไม่อาศัยระบบและการวางแผนสำหรับการจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กและเยาวชนที่เข้ามาเรียนรู้อะไรต่าง ๆ ในวันอาทิตย์ ยังเน้นการสอนในรูปของการบรรยาย และจัดสภาพการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง โดยการทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ เช่น ทำความสะอาดวัด แต่งเรียงความจากประสบการณ์ที่นักเรียนได้รับ การปกครองภายในวัด ยึดถือความเคร่งครัดในพระธรรมวินัยเป็นหลักร่วมกับพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ และกฎหมายอาญา

กระบวนการให้บริการด้านกิจกรรมภายในวัด

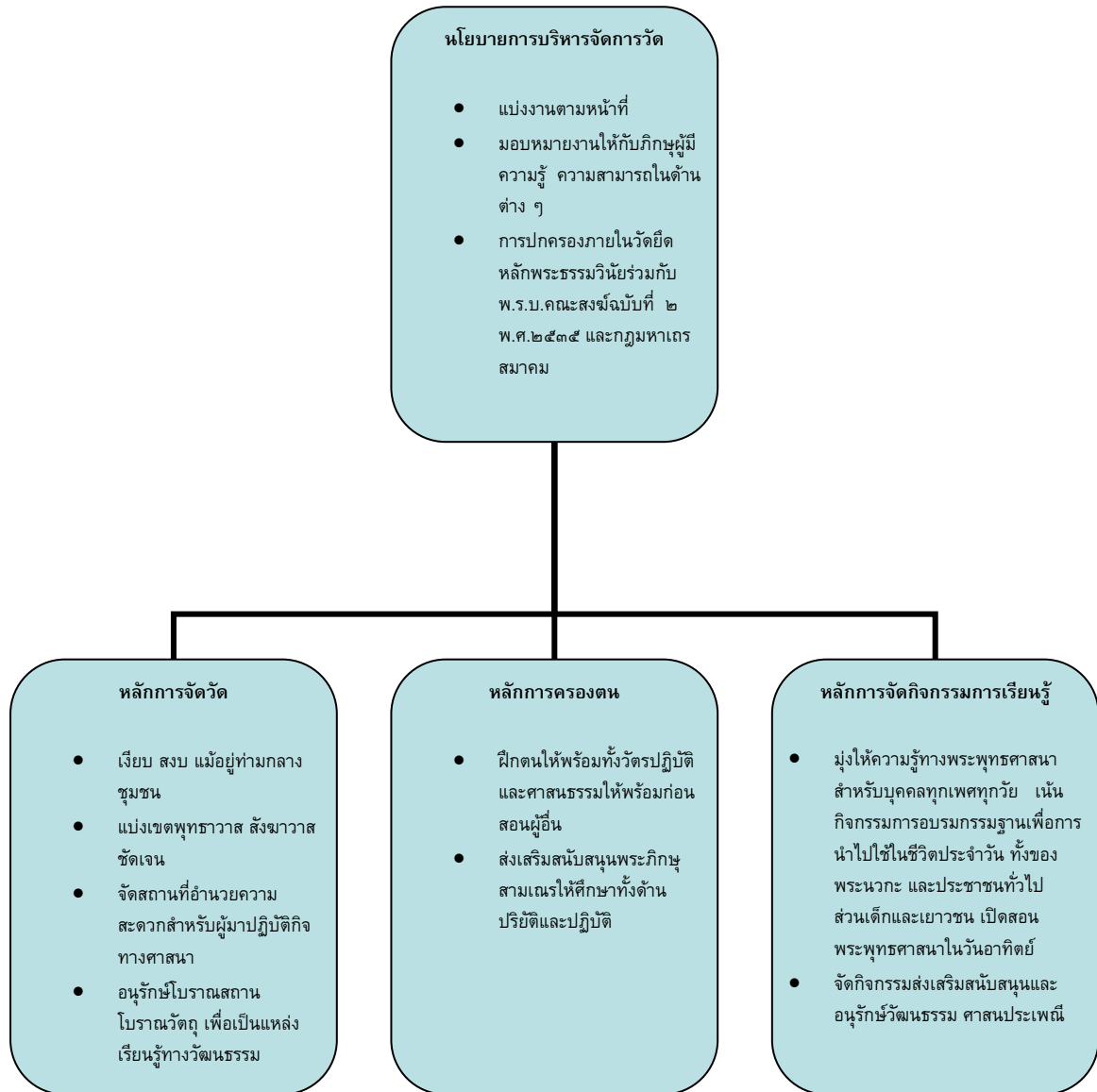
ด้านการจัดการอบรมกรรมฐาน เป็นระบบและมีขั้นตอนที่เหมาะสมที่สุด ทั้งในด้านระยะเวลา การดำเนินการกิจกรรมไปตามลำดับ มีคำแนะนำทั้งที่เป็นเอกสารแจ้งระหว่างดำเนินการ กิจกรรม และคำแนะนำจากพระวิทยากรอย่างชัดเจน มีแบบประเมินความพึงพอใจต่อการให้บริการของแหล่งการเรียนรู้อย่างเป็นทางการ ส่วนกิจกรรมด้านอื่นๆ มีอุปกรณ์การเรียนการสอนไม่มากนัก ใช้การบรรยายเป็นส่วนใหญ่ ไม่มีแบบประเมินความพึงพอใจของกิจกรรมที่จัด แต่วัดความพึงพอใจจากการแสดงออก และผลงานที่ปรากฏของผู้เข้าร่วมกิจกรรม

การจัดการเรียนการสอนโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เด็กและเยาวชนในวัยเรียนได้ใช้เวลาว่างในวันหยุดศึกษาคำสอนทางพระพุทธศาสนา เพื่อนำไปเป็นแนวทางปฏิบัติในชีวิตประจำวัน มีคณะผู้สอนที่เป็นพระภิกษุสงฆ์ภายในวัด จำนวน ๙ รูป และ

ผู้สอนที่เป็นคฤหัสถ์ จำนวน ๙ ท่าน ผู้เรียนเป็นเยาวชนที่อยู่รอบบริเวณวัดโสมนัส จากการสังเกตพบว่า โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดโสมนัสวิหารเป็นไปในลักษณะปกติ ประกอบด้วยภาคบรรยายและภาคปฏิบัติ ไม่เน้นการใช้สื่อและเทคโนโลยี หลักสูตรประกอบด้วยวิชาพระพุทธศาสนา ศาสนพิธีและวัฒนธรรม พระพุทธศาสนาภาคภาษาอังกฤษ ธรรมศึกษา วาทศิลป์ นาฏศิลป์ และกิจกรรมส่งเสริมความสามัคคี กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป ปัจจัยที่กล่าวมาทั้ง ๔ ประการนี้ วัดจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับพุทธบริษัทเพื่อพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ทั้งในส่วนของพระบวชใหม่ และพระภิกษุสงฆ์ที่จำพรรษานานแล้ว มีการทบทวนโดยการอ่านพระวินัยให้กันฟัง เพื่อทบทวนบทบาทให้สมกับสมณสาธูปสมณสัญญาในช่วงเข้าพรรษา นอกจากนี้ทางวัดได้จัดการให้ความรู้ศาสนธรรมแก่เด็กและเยาวชนด้วยการเปิดสอนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ รวมถึงการจัดโครงการอบรมกรรมฐาน ซึ่งถือว่าเป็นโครงการที่เป็นประโยชน์สำหรับประชาชนทั่วไป จะเห็นได้ว่า วัดได้พยายามจัดกิจกรรมให้บุคคลทุกกลุ่มครอบคลุมและทั่วถึง ถือได้ว่าวัดโสมนัสวิหาร เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่เน้นการให้ความรู้ทั้งด้านปริยัติธรรม และด้านการปฏิบัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณร เพื่อเตรียมความพร้อมในการเผยแผ่ความรู้ที่ได้รับให้แก่บุคคลทั่วไป ด้านกระบวนการทำงานภายในวัด ท่านเจ้าอาวาสใช้หลักในการบริหารปกครองที่เหมาะสม โดยการจัดหาคนให้เหมาะกับงาน แบ่งความรับผิดชอบกันเป็นส่วน ๆ ให้โอกาสผู้ที่มีความรู้ความสามารถได้ใช้ความรู้ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาให้เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและต่อผู้อื่น ทำให้เกิดการเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กันระหว่างพระภิกษุสามเณรกับญาติโยม

แผนภูมิที่ ๔ : รูปแบบการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ของวัดโสมนัสวิหาร

ที่มา : สันเคราะห์จากรายงานการวิจัยเรื่องรูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาวัดโสมนัสวิหาร และการเข้าไปสังเกตและสัมภาษณ์เพิ่มเติมจากเจ้าท่านอาวาส

๒.๕.๓ วัดปัญญาบันทาราม

วัดปัญญาบันทาราม อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี เป็นวัดที่มีจุดมุ่งหมายในทางปฏิบัติที่ชัดเจน คือ ตั้งขึ้นเป็นสถานที่บำเพ็ญบุญและเพื่อเป็นศูนย์ฝึกอบรมผู้ใฝ่ในการศึกษาปฏิบัติ และเผยแผ่ธรรมแก่ประชาชนทั่วไป เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน คือ พระครูสีลวิวัฒนาภิรม (สง่า สุภโร)

ประวัติความเป็นมา วัดปัญญาบันทาราม เป็นวัดที่สร้างขึ้นตามเจตนารมณ์ของ พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) ที่ต้องการให้สถานที่นี้เป็นที่สำหรับสร้างพระ สร้างคน สร้างเยาวชนของชาติ สร้างศาสนทายาทให้มีชีวิตอยู่ในโลกอย่างถูกต้อง การก่อสร้างวัดได้ถูกวางไว้อย่างเป็นระบบตั้งแต่เริ่มต้น โดยยึดหลักการสร้างให้ผู้เกี่ยวข้องได้อยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติตรงตาม พระพุทธประสงค์ การจัดวางผังของวัดถูกกำหนดไว้อย่างชัดเจน ทั้งฝ่ายพระภิกษุสงฆ์และคฤหัสถ์ เพื่อการปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย

ความเป็นมาด้านการจัดวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ ศิริพร แยมนิล และคณะ กล่าวไว้ใน รายงานการวิจัยกรณีศึกษาวัดปัญญาบันทารามว่า วัดได้ปฏิบัติภารกิจครบทั้ง ๖ ด้าน โดยยึดพระ ธรรมวินัยเป็นหลัก และนำหลักการตามกฎหมายเถรสมาคมเข้ามาช่วยในการบริหารจัดการวัด กิจกรรมเด่นของวัด ได้แก่ การอบรมค่ายเยาวชนพุทธบุตร และโครงการอบรมค่ายคุณธรรม ปัจจัย สำคัญที่ทำให้วัดประสบความสำเร็จในการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรม คือ การมีภาวะผู้นำ ของพระครูสีลวิวัฒนาภิรม (สง่า สุภโร) เจ้าอาวาส ท่านมีความสามารถในการชักจูงคนให้ร่วมมือ ปฏิบัติงาน สร้างศรัทธาและความเชื่อถือให้เกิดแก่พุทธศาสนิกชน ตลอดจนประพฤติปฏิบัติตนให้ เป็นตัวอย่างแก่บุคลากรที่อยู่ในวัดและผู้มาปฏิบัติธรรม วัดมีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนคือสร้างพุทธบริษัท ทั้ง ๔ ให้มีชีวิตอยู่ในโลกอย่างถูกต้อง มีชีวิตเรียบร้อยตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ไม่ตก อยู่ในอำนาจวัตถุนิยมมากเกินไป สภาพแวดล้อมของวัดปัญญาบันทารามร่มรื่นเต็มไปด้วยพรรณไม้ นานาชนิด บรรยากาศโดยรอบเต็มไปด้วยความสงบ มีสิ่งก่อสร้างที่แฝงไว้ด้วยธรรมปรัชญา ป้าย สุภาษิตที่เป็นข้อคิดคติเตือนใจ สวนสมุนไพร ในเรื่องรูปแบบของการอยู่ร่วมกันแบบระบบสังฆะของ วัดทำให้บุคลากรอยู่ด้วยกันอย่างแบ่งปัน ลดการแสวงหาลาภสักการะ และวัดได้ปัจจัย ลดความ ขัดแย้งในการทำงาน ทำงานเพื่อส่วนรวม และเพื่อแสวงหาความดี วัดให้ความสำคัญกับพุทธบริษัท โดยการจัดการเรียนรู้ได้ครอบคลุมบุคคลทุกกลุ่ม ทั้งพระภิกษุสามเณร เยาวชนและประชาชนทั่วไป โดยมีบุคลากรของวัดทำงานอย่างทุ่มเทอุทิศตน เพื่อเผยแผ่ศาสนาธรรมในกิจกรรมที่ตนมีความ สามารถ และความถนัด รูปแบบของกิจกรรมยึดหลักเรียบง่าย ประโยชน์สูง ประหยัดสุดและถูกต้อง ตามพระธรรมวินัย โดยมีวัฒนธรรมทางศาสนา คือ เมื่อเข้าวัดแล้วต้องประพฤติดี ยึดหลัก ๕ ดี

เพื่อชีวิต ของท่านปัญญานันทภิกขุ คือ คิดดีเป็น พูดดีเป็น ทำดีเป็น คบคนดีเป็น และไปสู่สถานที่ดีเป็น^{๑๐๖}

พระมหาวัชชัย เกื้อเกตุ ได้ศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนต่อการเข้าค่ายพุทธบุตรของวัดปัญญานันทาราม พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่เห็นว่า สถานที่ที่เป็นแหล่งการเรียนรู้มีความสงบร่มรื่นเป็นธรรมชาติเหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรม วิทยากรแต่ละท่านมีเทคนิคในการจัดกิจกรรม อีกทั้งยังมีความรู้ความสามารถ เตรียมเนื้อหาสาระมาอย่างดี ด้านเวลาที่จัดกิจกรรม พบว่า ระยะเวลา ๓ วัน ๒ คืน เหมาะสมดี ด้านบุคลากรทั้งพระภิกษุและเจ้าหน้าที่ พบว่า ดูแลเอาใจใส่ดี ด้านปัญหาและอุปสรรค พบว่า เรื่องห้องน้ำยังไม่เพียงพอสำหรับผู้เข้าอบรม ที่พักอาศัยมีแมลงรบกวน และพระวิทยากรบางรูปใช้เวลามากเกินไป นอกจากนี้เรื่องอาหารไม่ค่อยมีรสชาติ ไม่เพียงพอและภาชนะไม่สะอาด (สำหรับปัญหานี้ปัจจุบัน พ.ศ. ๒๕๔๙ ได้รับการแก้ไขปรับปรุงแล้ว เช่น การสร้างห้องน้ำเพิ่มเติม การปรับปรุงที่พัก เป็นต้น)^{๑๐๗}

ผู้วิจัยได้เข้าไปเก็บข้อมูลภาคสนามภายในบริเวณวัด พบว่า

๑. ด้านสภาพแวดล้อม ลักษณะโดยทั่วไปของวัดเจียบสงบ วัดมีลักษณะเป็นศูนย์ฝึกอบรม ทั้งด้านปริยัติธรรมและปฏิบัติธรรมที่มีบรรยากาศร่มรื่น เน้นให้คนเข้าวัดเพราะต้องการได้ธรรมะมากกว่าเหตุผลอื่น การจัดการ และการออกแบบสิ่งก่อสร้างภายในวัด ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ตลอดเวลา แผงธรรมะอยู่ทั่วไปในทุกแห่ง เช่น อาคาร สวนสมุนไพร ป้ายสุภาษิตที่ติดตามต้นไม้ให้ข้อคิดสำหรับบุคคลทุกเพศทุกวัย ทั้งที่เข้ามาเรียนรู้ในวัดตามโครงการต่าง ๆ หรือผู้ที่เข้ามาศึกษาธรรมะด้วยตนเอง ก็จะสามารถพบสัจธรรมจากแหล่งเรียนรู้นี้ได้ไม่ยาก

อาคารสถานที่ภายในวัด สิ่งก่อสร้างที่เป็นศาสนวัตถุมีเพียงพระอุโบสถในเขตพุทธาวาส และมีอาคารเท่าที่จำเป็นสำหรับพุทธบริษัททั้ง ๔ ในเขตสังฆาวาส นอกจากกุฏิที่อยู่อาศัยสำหรับพระภิกษุสงฆ์ ที่แบ่งเป็น ๒ ส่วน สำหรับพระภิกษุสงฆ์ที่อยู่ประจำ และพระนวกะ (พระบวชใหม่) ก็เป็นที่พักสำหรับภิกษุณี (แม่ชี) อุบาสก อุบาสิกา ผู้ปฏิบัติธรรม ภายในบริเวณวัด มีโรงเรียนพระปริยัติธรรม ห้องสมุด มี ๔ แห่ง สำหรับให้บริการพระภิกษุสงฆ์โดยเฉพาะก็มี และสำหรับคฤหัสถ์ทั่วไปก็มี สภาพทั่วไปบริเวณวัดได้รับการดูแลรักษาอย่างดี บริเวณลานหินโค้งของวัดมีความสงบเหมาะสมกับเป็นสถานที่สำหรับรักษาศีล ฟังธรรม เจริญภาวนาเพื่อฝึกฝนตนเอง

^{๑๐๖} ศิริพร แยมนิล และคณะ, “รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา กรณีศึกษาวัดปัญญานันทาราม อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒๐-๑๒๒.

^{๑๐๗} พระมหาวัชชัย เกื้อเกตุ, “ศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนต่อการเข้าร่วมโครงการคุณธรรม “ค่ายพุทธบุตร” ของวัดปัญญานันทาราม อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี”, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะสังคมสงเคราะห์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒).

สิ่งอำนวยความสะดวกภายในบริเวณวัด มีห้องประชาสัมพันธ์ของวัด มีที่นั่งพักผ่อน สำหรับพุทธบริษัทแบบเรียบง่าย มีห้องน้ำสะอาด ที่จอดรถกว้างขวางพอเพียง มีป้ายบอกทาง ป้ายประชาสัมพันธ์ ถึงขยะ ที่ล้างจาน ถูกจัดวางไว้อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด มีร้านขายหนังสือ ซีดีธรรมะ ไว้บริการบุคคลที่เข้าไปเรียนรู้ได้เลือกซื้อเลือกอ่านได้ตามความพอใจ

๒. บุคลากร ปัจจุบันวัดปัญญานันทารามมีพระภิกษุสงฆ์ทั้งหมด ๔๕ รูป สามเณร ๑๗ รูป แม่ชี ๙ ท่าน ศิษย์วัด ๑๔ คน (ข้อมูลทางสถิติ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๙) บุคลากรที่เป็นกำลังสำคัญในการจัดการเรียนรู้ภายในวัด ได้แก่ พระภิกษุสงฆ์ภายในวัด ประมาณ ๒๕ รูป เป็นพระวิทยากรและพระเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ความสามารถ เป็นกัลยาณมิตร คอยแนะนำสั่งสอนศาสนทายาท โดยการทำหน้าที่สอนและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้เข้ามาใช้บริการภายในวัด

๓. กิจกรรมการเรียนรู้ วัดได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับบุคคลทุกกลุ่ม ดังต่อไปนี้

๓.๑ กิจกรรมภายในวัดสำหรับพระภิกษุสามเณร เช่น การอบรมพระภิกษุ “ไตรสิกขา” เพื่อให้มีคุณสมบัติตามพุทธประสงค์ เผยแผ่พระศาสนาตามวิถีทางที่เรียบง่าย ดึงมาเป็นตัวอย่างที่ดีแก่พุทธศาสนิกชน กิจกรรมในโครงการสร้างวิทยากรด้านการเผยแผ่พุทธธรรมให้เหมาะสมกับยุคสมัย โดยทางวัดเป็นศูนย์ฝึกพระนิสิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สนับสนุนให้พระภิกษุและคฤหัสถ์ มาช่วยกันทำงานในด้านต่าง ๆ การจัดการศึกษาหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) ที่พระภิกษุสามเณรทุกรูปต้องศึกษาตามเกณฑ์บังคับขั้นพื้นฐาน

๓.๒ กิจกรรมที่พระสงฆ์จัดให้ประชาชนทั่วไป เช่น โครงการเผยแผ่ศาสนธรรมแก่ประชาชน โครงการบรรพชาภาคฤดูร้อน เป็นกิจกรรมสำหรับเยาวชนที่ต้องการฝึกตนเพื่อเติบโตและพัฒนาตนเองอย่างมีศรัทธามุ่งมั่นที่จะเรียนรู้ความจริง ให้เกิดอุปนิสัยที่ดีงาม สามารถบังคับตนเองได้จนเป็นคนที่มีคุณภาพ เกิดสำนึกที่ดี จนเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม โครงการอบรมเยาวชน (ค่ายพุทธบุตร) มุ่งสร้างภูมิคุ้มกันให้เด็กและเยาวชนด้วยคุณธรรม ให้เป็นผู้มีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างรู้เท่าทัน โครงการสร้างคุณภาพชีวิต (ค่ายคุณธรรม) เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อให้ผู้เข้าอบรมค้นหาตัวเองให้เจอ มีโอกาสพิจารณาว่า ทำอย่างไรเราจึงจะมีความสุขและเอาตัวรอดได้ทุกวัย โครงการบวชนกขัมมบารมี ทุกวันศุกร์ - วันอาทิตย์ เปิดโอกาสให้บุคคลเข้ามาค้นหาธรรมะเพื่อพัฒนาตนและพัฒนางานได้อย่างเหมาะสม เป็นกิจกรรมที่ต้องรักษาศีล ๘ และปฏิบัติธรรม โครงการรักษาศีลอุโบสถ (วันพระ) มีกิจกรรมทำวัตร สวดมนต์ ฟังธรรมบรรยาย ในภาคกลางคืนจะมีรายการธรรมะเพื่อนโยม มีพระภิกษุสนทนารธรรมกับญาติโยมทุกวันพระ โครงการบำเพ็ญบารมีวันอาทิตย์ เป็นกิจกรรมในวันอาทิตย์ เน้นการให้ทาน รักษาศีล ช่วงบ่ายมีกิจกรรมสำหรับครอบครัว โครงการบำเพ็ญบุญในวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา โครงการวิปัสสนาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต เน้นการศึกษาปฏิบัติเพื่อลดกิเลส ทำให้มีความทุกข์น้อยลงเกิดความสุขได้ง่ายขึ้น

ตารางที่ ๓.๑ การจัดกิจกรรมการเผยแผ่ศาสนาธรรมสำหรับพุทธบริษัทของวัดปัญญานันทาราม

กิจกรรมการเรียนรู้	เพื่อพระภิกษุสามเณร	เพื่อเยาวชน	เพื่อประชาชนทั่วไป
๑. อบรมพระภิกษุ “ไตรสิกขา”	✓		
๒. โครงการสร้างวิทยากรด้านการเผยแผ่พุทธธรรม	✓		
๓. การจัดการศึกษาหลักสูตร กศน.	✓		
๔. โครงการบรรพชาภาคฤดูร้อน		✓	
๕. โครงการอบรมเยาวชน (ค่ายพุทธบุตร)		✓	
๖. โครงการสร้างคุณภาพชีวิต (ค่ายคุณธรรม)			✓
๗. โครงการบวชเนกขัมมบารมี			✓
๘. โครงการรักษาศีลอุโบสถ (วันพระ)			✓
๙. โครงการบำเพ็ญบุญมีวันอาทิตย์		✓	✓
๑๐. โครงการบำเพ็ญบุญในวันสำคัญทางศาสนา		✓	✓
๑๑. โครงการวิปัสสนาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต			✓

ตารางที่ ๓.๒ สถิติผู้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้จริยธรรมของวัดปัญญานันทาราม
(ประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๙ – ๒๖ ตุลาคม ๒๕๕๙)

กิจกรรมการเรียนรู้ (จำนวนครั้ง/คน)	พระภิกษุสามเณร	เยาวชน	ประชาชนทั่วไป
๑. อบรมพระภิกษุ “ไตรสิกขา” (บรรพชา ๑๕ วัน)	(๔) ๗๒ รูป		
๒. โครงการบรรพชาภาคฤดูร้อน		(๑) ๒๐๐	
๓. โครงการอบรมเยาวชน (ค่ายพุทธบุตร)		(๑๐๖) ๑๘,๔๕๓	
๔. โครงการสร้างคุณภาพชีวิต (ค่ายคุณธรรม)			(๓๕) ๒,๒๐๘
๕. ศึกษาอบรมธรรม ปฏิบัติ - ฟังธรรมในวัด			(๔๔) ๑๗,๓๐๐

๔. กระบวนการทำงาน วัดเน้นการจัดกิจกรรมสำหรับพุทธบริษัททั้ง ๔ ดังนั้น จึงมีการอบรมพระภิกษุสามเณร แม่ชี ศิษย์วัด เป็นประจำ โดยหลังการทำวัตรเช้า – เย็น จะอบรมหรือประชุมปรึกษาหารือกัน โดยมีเจ้าอาวาสหรือผู้หนึ่งผู้ใดที่ได้รับมอบหมายทำหน้าที่ให้รับผิดชอบตามความสามารถและความถนัดตามมติที่ประชุม จัดอบรมปฏิบัติธรรมครั้งละ ๕ - ๑๐ วัน อย่างน้อยปีละ ๒ ครั้ง

กระบวนการให้บริการด้านกิจกรรมการเรียนรู้ภายในวัด วัดได้ส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคลากรมีการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ โดยวัดจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมบาลี และแผนกสามัญ โครงการพัฒนาพระภิกษุตามหลักไตรสิกขา มีการจัดถวายความรู้แด่พระภิกษุสามเณรขึ้นในวัดเพื่อพัฒนาความรู้ของพระภิกษุสามเณร และเพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมในการเผยแผ่ศาสนาธรรมแก่ประชาชนทั่วไป ในส่วนของเยาวชนและประชาชนทั่วไป วัดจัดกิจกรรมสำหรับผู้สนใจเรียนรู้ภายในวัดในด้านต่าง ๆ โดยมีกิจกรรมหลากหลายรูปแบบให้เลือกได้ตามความสนใจและมีระยะเวลาการให้บริการที่แตกต่างกันไป โดยกิจกรรมที่จัดขึ้นเน้นการนำพระพุทธรูปศาสนามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนเอง เพื่อปรับตัวให้อยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข พร้อมกันนั้น ทางวัดก็มี

สถานที่ อุปกรณ์ที่เรียบง่ายให้บริการอย่างเหมาะสม พร้อมทั้งมีคำแนะนำจากแหล่งเรียนรู้ที่เป็นทั้ง เอกสาร บุคลากร และป้ายประกาศอื่น ๆ รอบบริเวณวัด

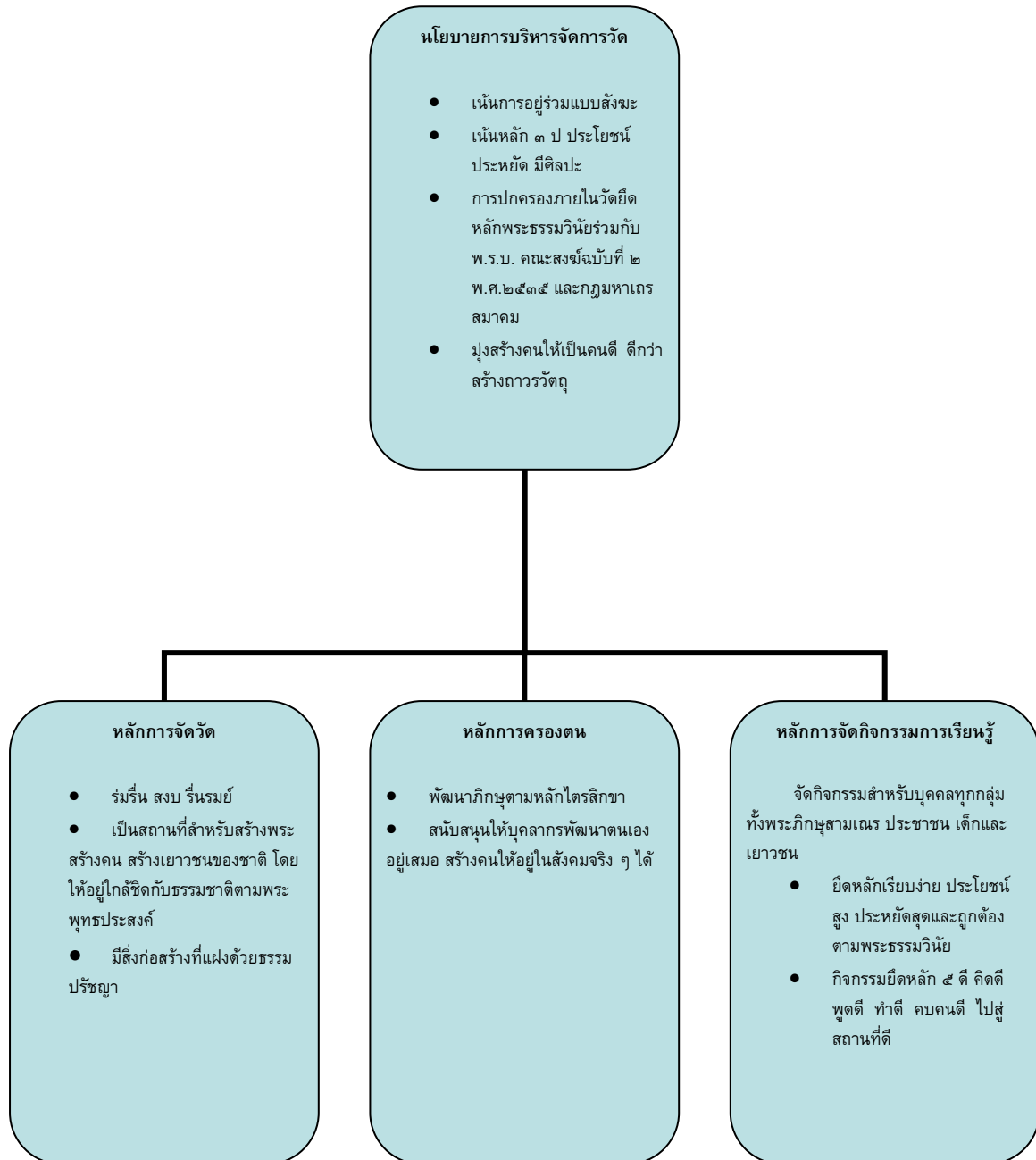
วัดบริหารงานโดยเน้นการอยู่ร่วมกันแบบสังฆะ ยึดพระธรรมวินัยเป็นหลัก และนำ หลักการตามกฎหมายอาศรัยมาช่วยในการบริหารจัดการวัด เจ้าอาวาสจัดประชุมตามวาระ โอกาส มีผู้ช่วยเจ้าอาวาส ๑ รูป มีการจัดแบ่งงานบริหารและปฏิบัติงานตามผังการบริหารงาน^{๑๐๘}

กล่าวโดยสรุปว่า วัดปัญญานันทารามเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่เน้นการจัดวัดให้เป็นแหล่ง การเรียนรู้ในลักษณะของศูนย์ฝึกอบรมปฏิบัติ และเผยแผ่พุทธธรรมที่มีบรรยากาศสงบเย็น ร่มรื่น สถานที่ถูกจัดเตรียมไว้อย่างเรียบง่าย สงบ เหมาะสำหรับรักษาศีล ฟังธรรม เจริญภาวนา วัด ปัญญานันทารามมีสภาพแวดล้อมที่เป็นสัปปายะ อีกทั้งมีห้องสมุดที่มีหนังสือหลากหลายคอยเป็น กัลยาณมิตร

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่โดดเด่นของวัดปัญญานันทาราม ในส่วนของพระภิกษุ สามเณรในวัดเน้นกิจกรรมเพื่อพัฒนาตนเองอยู่เสมอ สำหรับเด็กและเยาวชน วัดได้จัดค่ายพุทธบุตร และสำหรับประชาชนทั่วไป วัดจัดกิจกรรมค่ายคุณธรรม นอกจากนี้ ก็มีการจัดแสดงธรรมทั้งในและ นอกพรรษา ทุกวันอาทิตย์ วันพระ และวันสำคัญทางศาสนา มีการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมอยู่ ๓ จุดควัตร ถือสี่ลุ่มโบสถ์ ถือได้ว่าวัดจัดกิจกรรมได้หลากหลายรูปแบบ ทั้งสำหรับผู้เข้ามาเรียนรู้ ธรรมะในวัดเป็นครั้งคราวและพระภิกษุสามเณรผู้เรียนรู้ในวัด จะเห็นได้ว่า วัดได้พยายามจัด กิจกรรมให้บุคคลทุกกลุ่มอย่างครอบคลุมและทั่วถึง

^{๑๐๘} สัมภาษณ์ พระมหาเฉลิม ปิยทุสฺสี และ พระมิ่งขวัญ วิฑฺฒิสโล, พระวิทยากร, ๓ กุมภาพันธ์

แผนภูมิที่ ๕ : รูปแบบการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ของวัดปัญญาันทาราม

ที่มา : สังเคราะห์จากรายงานการวิจัยเรื่องรูปแบบการจัดการศึกษา และการเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาวัดปัญญาันทาราม และการเข้าไปสังเกตและสัมภาษณ์เพิ่มเติมจากท่านเจ้าอาวาส

จากการศึกษาเอกสารและรายงานการวิจัยอย่างเป็นระบบพบว่า ผู้เข้ามาศึกษาเรียนรู้ในวัดที่ทำการศึกษาทั้ง ๓ วัด ในภาพรวมมีความเห็นว่า บุคคลทั้ง ๓ กลุ่มที่เข้ามาเรียนรู้ในวัดได้รับประโยชน์หลายอย่าง คือ สามารถนำหลักธรรมคำสั่งสอนไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ สามารถลดละอบายมุขได้ ทำให้เกิดพฤติกรรมที่ดีขึ้น และยังสามารถนำไปเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งในเรื่องการนำประโยชน์ที่ได้จากการเข้ามาเรียนรู้ในวัดดังที่ได้กล่าวมานี้ ปกรณ์ สิงห์สุริยา ได้ให้ความเห็นว่ากระบวนการจัดการเรียนรู้ที่วัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการ ได้แก่ การจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียนโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง จัดบรรยากาศสภาพแวดล้อม และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และควรมีการประสานความร่วมมือกันระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ^{๑๑๙}

จากข้อมูลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของวัดกรณีศึกษา สรุปได้ว่า วัดจัดกิจกรรมแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ กิจกรรมการเรียนรู้ธรรมะเพื่อพัฒนาดนเองสำหรับพระภิกษุสามเณร กิจกรรมการเรียนรู้ธรรมะเพื่ออบรมพัฒนาจิตใจสำหรับประชาชนทั่วไป และกิจกรรมการเรียนรู้ธรรมะเพื่ออบรมพัฒนาจิตใจสำหรับเด็ก

โดยมีองค์ประกอบในการดำเนินการ ดังนี้

๑. สภาพแวดล้อม อาคารสถานที่ สิ่งอำนวยความสะดวกของวัดกรณีศึกษา มี ๒ ลักษณะ คือ สภาพแวดล้อมที่สงบเย็น ร่มรื่นเป็นธรรมชาติ เหมาะแก่การเรียนรู้ธรรม และสภาพแวดล้อมของวัดที่มีโบราณสถานอันสวยงามมีคุณค่า เจียบ สงบ

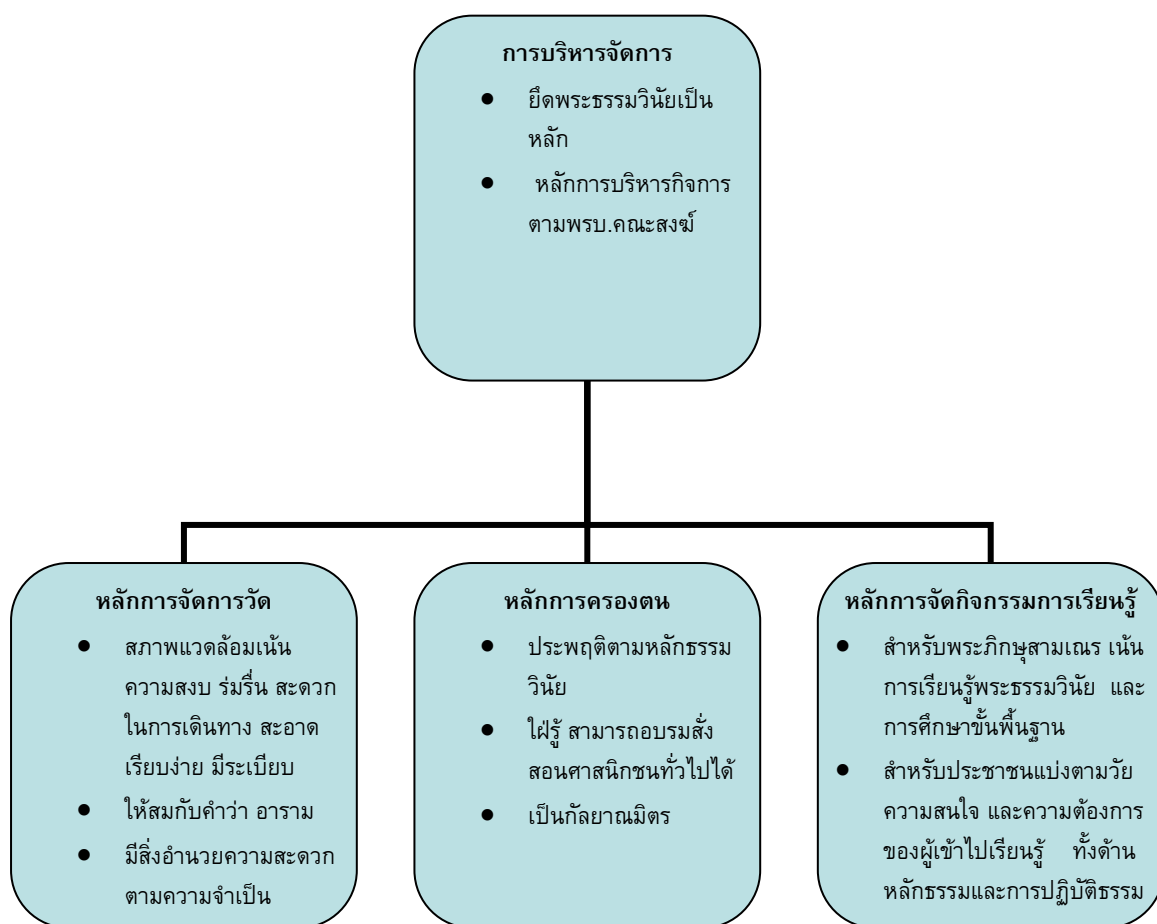
๒. บุคลากรที่เกี่ยวข้องเป็นผู้ประพฤติธรรม ใฝ่รู้ มีความรับผิดชอบ สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ เสียสละ เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ประชาชน

๓. กิจกรรมภายในวัด แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ กิจกรรมเพื่อพระภิกษุสามเณร และกิจกรรมเพื่อประชาชนทั่วไป รวมถึงเด็กและเยาวชน ทั้งนี้กิจกรรมการเรียนรู้ จัดขึ้นเพื่อมุ่งพัฒนากลุ่มเป้าหมาย คือ พระภิกษุสามเณร เด็กและเยาวชน ประชาชนทั่วไป (พุทธบริษัท ๔) โดยจัดการจัดการเรียนรู้ธรรมวินัย และเปิดโอกาสให้ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมในส่วนที่จำเป็นสำหรับพระภิกษุสามเณร ในส่วนของประชาชน วัดได้จัดกิจกรรมให้ประชาชนมีความรู้ความสามารถในการพัฒนาตนเองได้ทั้งทางด้านร่างกาย ความคิดและทางศีลธรรม อันจะช่วยให้ทุกคนอยู่รอดปลอดภัยภายใต้สภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบัน

^{๑๑๙} ปกรณ์ สิงห์สุริยา, “รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา กรณีศึกษาวัดโสมนัสวิหาร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร”, รายงานการวิจัย, หน้า ๑๙.

๔. กระบวนการดำเนินงานด้านการจัดกิจกรรม วัดบริหารงาน และจัดกิจกรรมต่างๆ อย่างเป็นระบบสอดคล้องกับพระธรรมวินัย โดยกำหนดปรัชญา วิสัยทัศน์ นโยบาย เป้าหมาย แผนงานและโครงสร้างการบริหาร การจัดองค์กร เป็นระเบียบข้อบังคับเป็นกรอบในการปฏิบัติงาน มีการติดตามและประเมินผลงาน เน้นการกระจายอำนาจ และมอบหมายงานให้กับบุคลากรตาม ความรู้ ความสามารถ

แผนภูมิที่ ๖ รูปแบบวัดดีเด่น : แหล่งการเรียนรู้ในปัจจุบัน

๒.๖ การบริหารและการจัดการวัดของคณะสงฆ์ไทย

พระมหาหรรษา นิธิบุญยากร กล่าวถึง ปรากฏการณ์เกี่ยวกับการบริหารและการจัดการของคณะสงฆ์ไทยที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม สรุปได้ว่า ภารกิจหลักที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้ ๓ ประการ คือ หน้าที่ในการศึกษาปริยัติ เพื่อให้เข้าใจหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างลึกซึ้ง หน้าที่ในการนำผลจากการศึกษาไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อฝึกฝนพัฒนาตนเองให้เข้าถึงการพ้นทุกข์อย่างสิ้นเชิง และหน้าที่ในการเทศนาสั่งสอนประชาชนให้เข้าใจหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา เพื่อนำหลักธรรมต่าง ๆ ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต^{๑๐๐} ส่วนหน้าที่อื่น ๆ เช่น การก่อสร้างที่อยู่อาศัย ถือเป็นหน้าที่หลักของอุบาสก อุบาสิกาที่จะต้องช่วยกันดำเนินการ ดังที่ได้กล่าวไว้ในเรื่องวัดในสมัยพุทธกาลแล้วนั้น

เมื่อถึงจุดเปลี่ยนแห่งยุคสมัย แม้ว่าพระสงฆ์จะประพฤติปฏิบัติภารกิจหลักต่าง ๆ สืบต่อกันมา แต่สภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป มีดังต่อไปนี้ คือ

๑. ภารกิจด้านการสร้างวัดถวายให้เป็นที่จำพรรษาแก่พระภิกษุสงฆ์ของอุบาสก อุบาสิกาที่มีรูปแบบที่เปลี่ยนไป

โดยมากในปัจจุบันนี้ พุทธศาสนิกชนมักจะถวายที่ดินแก่วัดโดยให้พระสงฆ์ดำเนินการก่อสร้างเองตามอริยาตย์ และทางพระสงฆ์ได้เน้นการก่อสร้างศาสนสถานมากกว่าที่จะสร้างศาสนบุคคล เพราะในการพิจารณาสมณศักดิ์นั้น ได้ใช้ศาสนวัตถุในการพิจารณาประกอบด้วยส่วนหนึ่ง^{๑๐๑}

ดังนั้น พระสงฆ์จึงให้ความสำคัญแก่การสร้างศาสนวัตถุ โดยบางครั้งมิได้คำนึงถึงความจำเป็นมากนัก แต่สร้างเพื่อให้ผู้บริหารได้เห็นถึงความสามารถหรือบารมีของผู้สร้าง และผู้บริหารส่วนใหญ่ก็คิดแบบเดียวกัน ซึ่ง ประเวศ วะสี กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า

คณะสงฆ์นั้นควรที่จะปรับเปลี่ยนจากการพัฒนาวัตถุมุ่งพัฒนาบุคคล เนื่องจากการพัฒนาที่แท้และสำคัญที่สุดนั้น คือ การพัฒนาคน เพราะคนที่พัฒนาแล้วย่อมสามารถทำอะไรให้ถูกต้องได้ แต่เมื่อกล่าวถึงการพัฒนาพระพุทธรูปศาสนาก็มักจะเน้นไปที่การพัฒนาวัตถุ พัฒนาวัตถุ

^{๑๐๐} พระมหาหรรษา นิธิบุญยากร, “วิกฤติพุทธศาสนา : ศึกษากรณีการบรรพชาเป็นสามเณรในประเทศไทย (๒๕๒๓ - ๒๕๔๓)”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะศิลปศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๘๘-๙๓.

^{๑๐๑} พระเทพวิสุทธิทวิ (ไสว สุจิตโต), วิชาการเลขานุการ ตามแนวหลักสูตรแผนกอบรมโรงเรียนพระสังฆาธิการ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพฯ : บริษัทประยูรวงศ์ จำกัด, ๒๕๓๒), หน้า ๑๘๑. อ้างในพระมหาหรรษา นิธิบุญยากร, “วิกฤติพุทธศาสนา : ศึกษากรณีการบรรพชาเป็นสามเณรในประเทศไทย (๒๕๒๓ - ๒๕๔๓)”.

แทนที่จะไปพัฒนาคน ซึ่งถือว่าเฉไฉไปจากหลักการดั้งเดิมของพระพุทธศาสนาไปอย่างมาก
๑๑๒

จากค่านิยมที่เน้นการพัฒนาวัตถุนั้นแทนการพัฒนาบุคคลนี้เอง ทำให้เป็นภาระและปัญหาสำหรับพระสงฆ์บางรูป ดังที่ พระราชวุฒาจารย์ (ดูลย์ อดุล) กล่าวถึงการขอร้องพระให้ไปเป็นเจ้าอาวาส ส่วนมากไม่ยอมไปและมักอ้างว่าผมก่อสร้างไม่เก่ง อบรมไม่เป็น เทศน์ไม่ได้ ประชาสัมพันธ์ หรือรับแขกไม่คล่อง ท่านจึงสอนว่า “สิ่งเหล่านั้นไม่จำเป็นเท่าไรหรอก เรามีหน้าที่ปฏิบัติกิจวัตรเท่านั้นเอง บิณฑบาต จัน แล้วก็นั่งภาวนา เติบจนกรม ทำความสะอาดลานวัด เสร็จครีตตามธรรมเนียม แค่นี้ก็พอแล้ว การก่อสร้างอะไร ๆ มันแล้วแต่ญาติโยม เขาจะทำหรือไม่ทำก็แล้วแต่เขา”^{๑๑๓}

๒. การขาดความชัดเจนในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม

เนื่องจากรูปแบบของการจัดเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และแผนกบาลีที่ยังคงยึดแนวทางเดิมตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ นั้น ไม่สอดคล้องกับยุคสมัยที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ ในเรื่องของหลักสูตรมีขอบเขตที่จำกัดคับแคบเพียงด้านเดียว เช่น การศึกษาแผนกบาลีจะมีการศึกษาภาษาเป็นหลัก โดยมีได้มีวิทยากรด้านอื่นเข้าไปแทรกอยู่เลย ทั้ง ๆ ที่ตำราเรียนก็เป็นคัมภีร์ที่ลึกซึ้งว่าด้วยเรื่องหลักธรรมคำสั่งสอนที่เป็นประโยชน์ แต่สิ่งที่สอนกันจริง ๆ กลับไม่ได้ให้ความสนใจในเนื้อหาที่เป็นพระธรรมวินัยหรือหลักธรรมคำสั่งสอนเลย มุ่งแต่การแปลภาษาออกมาโดยไม่มีการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมหรือนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ทำให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจคับแคบอยู่ในวงจำกัด เมื่อมาปฏิบัติหน้าที่ก็ไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างขวางไม่ทันกับสถานการณ์ และไม่สามารถที่จะกล่าวชี้แจงเมื่อมีบุคคลมากล่าวจ้วงจาบพระศาสนาได้อย่างมีหลักการ^{๑๑๔}

นอกจากนี้ ในเรื่องของการบริหารการศึกษา มหาเถรสมาคมเป็นผู้มีอำนาจในการจัดการศึกษาโดยตรง รับผิดชอบในเรื่องหลักสูตรและการประเมินผล ส่วนเรื่องของการจัดการศึกษานั้นแต่ละวัดจะต้องจัดการกันเอง หากบางวัดขาดงบประมาณขึ้นมาก็อาจจะล้มเลิกการจัดการศึกษาไปเลยก็มี และการศึกษาในระบบของคณะสงฆ์ในปัจจุบันก็ยังขาดความเป็นเอกภาพอีกด้วย เนื่องจากมีหลายระบบด้วยกัน คือ

^{๑๑๒} นายแพทย์ประเวศ วะสี, พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคม, (กรุงเทพฯ : หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๐), หน้า ๖๕ - ๖๗.

^{๑๑๓} พระราชวุฒาจารย์ (ดูลย์ อดุล), หลวงปู่ฝากไว้, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เรือนธรรม, มปป.), หน้า ๔๕.

^{๑๑๔} พระมหาหรรษา นิธิบุญยากร, “วิฤทธิพุทธศาสนา : ศึกษากรณีการบรรพชาเป็นสามเณรในประเทศไทย (๒๕๒๓ - ๒๕๔๓)”, หน้า ๘๘ - ๘๙.

๑. การศึกษาของคณะสงฆ์ ได้แก่ โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกนักธรรมและบาลี มีมหาเถรสมาคมเป็นผู้ดำเนินการจัดการศึกษาด้วยตนเอง
๒. การจัดการศึกษาในรูปแบบของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ และการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ เพื่อให้สอดคล้องกับการจัดการศึกษาของรัฐ
๓. การจัดการศึกษาซึ่งหน่วยงานของรัฐจัดให้การศึกษาแก่พระสงฆ์ โดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม ได้แก่ การศึกษาในมหาวิทยาลัยทางโลกทั่วไป
๔. การศึกษาที่เป็นอิสระจากระบบการศึกษาของคณะสงฆ์และของรัฐ เช่น จิตตภาวันวิทยาลัย เป็นต้น

ระบบการศึกษาส่วนใหญ่ยังไม่สัมพันธ์กัน และไม่มีองค์กรกลางใดพอที่จะมีอำนาจจัดการบริหารระบบการศึกษาที่มีอยู่ให้เกี่ยวเนื่องกันได้ ในความเป็นจริงนั้น การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกนักธรรมและบาลีนั้นมีคุณค่า และความสำคัญต่อวิถีชีวิตและสังคมไทยอย่างมาก แต่เนื่องจากว่าความเจริญทางด้านวัตถุและเทคโนโลยีได้ก้าวหน้าไปอย่างไม่หยุดยั้ง ทำให้พระภิกษุสามเณรในปัจจุบันเห็นว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลีนั้น มีประโยชน์ต่อตนเองน้อยเมื่อเทียบกับการศึกษาทางโลก และเมื่อไม่ใส่ใจศึกษาก็เป็นผลทำให้คุณภาพและประสิทธิภาพของการศึกษาพระปริยัติธรรมมีศักยภาพในการสืบทอดพระศาสนาน้อยลงไป^{๑๑๔}

๓. การขาดการฝึกอบรมและพัฒนาจิตวิญญาณ

สุรินทร์ พัฒนศิริ ตั้งข้อสังเกตว่า “ปัจจุบันตามวัดต่าง ๆ มักจะทอดทิ้งเรื่องของการฝึกอบรม ส่วนมากมักจะไม่ค่อยสนใจสัททวิหาริก ครูอาจารย์ก็ไม่สนใจศิษย์ มักจะปล่อยปละละเลยแบบตัวใครตัวมัน เจ้าอาวาสก็ไม่สนใจลูกวัด อุปัชฌาย์ก็ไม่สนใจสัททวิหาริก ปล่อยกันไปตามเรื่องตามราว” ซึ่งพระมหาหรรษา นิธิคุณยากร กล่าวไว้ว่า การตั้งข้อสังเกตนี้ไม่ได้เกินเลยไปจากความเป็นจริงแต่ประการใด นอกจากจะมีพระธรรมวินัยเป็นเครื่องมือในการฝึกฝนอบรมขัดเกลาพระภิกษุสามเณรแล้วแต่ละวัดก็ไม่ได้มีมาตรการอื่นที่ชัดเจนในการอบรมศาสนทายาทให้ทรงคุณค่าเพื่อสืบอายุพระพุทธศาสนา คงมีเฉพาะในบางวัดเท่านั้นที่จะดำเนินการฝึกอบรมของตนไป เมื่อต่างฝ่ายต่างกำหนดมาตรการในการฝึกอบรม จึงทำให้ขาดความเป็นเอกภาพในการกำหนดรูปแบบที่ชัดเจน หลายครั้งมีการตั้งคำถามว่า มาตรการบางอย่างที่วัดนำมาฝึกอบรมนั้นเหมาะสมกับสมณวิสัยหรือไม่^{๑๑๖}

^{๑๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๐.

^{๑๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๒ - ๙๓.

กรมการศาสนา^{๑๑๗} และสำนักงานสภาพัฒนาการศรัทธาภิบาลว่าไว้ใน “สาระสำคัญของหลักสูตรการบริหารและจัดการวัด” สรุปได้ดังนี้

๑. ควรมีการคัดสรรอบรมบุคคลผู้จะมาบวชในพระพุทธศาสนาให้เป็นที่มั่นใจว่า จะเข้ามาศึกษาธรรม

๒. ต้องมีการศึกษาอบรมแก่ผู้เข้ามาบวชทั้งก่อน ระหว่าง และหลังการบวชด้วย

๓. ต้องมีการปฏิบัติธรรมในระหว่างบวชเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างแท้จริง เพื่อการเผยแผ่ธรรมแก่ประชาชน

๔. แต่ละวัดจักต้องให้พระสงฆ์ศึกษาธรรมดีแล้วให้ได้มีโอกาสเผยแผ่ธรรมแก่ประชาชน เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนและความมั่นคงของพระพุทธศาสนาและต้องพยายามวิเคราะห์หาทางเผยแผ่ธรรมต่อประชาชนด้วยความเมตตาอย่างต่อเนื่องด้วย มิใช่รอให้มีผู้มานิมนต์เท่านั้น

๕. กิจกรรมการศึกษาธรรมของพระและประชาชน ควรมุ่งให้การศึกษาและปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง ให้พัฒนาขึ้นเป็นลำดับ ทั้งในการทำงานและการดำเนินชีวิตประจำวัน ด้วยหลักการแห่งความไม่ประมาทและหลักแห่งการพึ่งตนเอง

๖. ศาสนาเป็นที่พึ่งทางใจ ดังนั้น การปกครองสงฆ์ให้มีการกระทำที่เหมาะสมนับเป็นเรื่องสำคัญเบื้องต้นที่พระทุกรูปพึงปฏิบัติ เจ้าอาวาสควรดำเนินการให้พระทุกรูปในสังกัดมีภาพลักษณ์ที่ดี เมื่อประชาชนพบเห็นจักเกิดความศรัทธา ถือเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเบื้องต้นแล้ว

๗. พระควรยึดหลักการเผยแผ่ธรรมด้วยหลัก ๖ ประการ ดังนี้ ห้ามปรามการทำความชั่วทั้งมวล ส่งเสริมให้กระทำความดี ให้ได้ฟังและได้รู้ธรรมที่ยังไม่เคยรู้ไม่เคยฟัง ช่วยเสริมในสิ่งที่ประชาชนได้ยินได้รู้แต่ยังไม่เข้าใจให้เข้าใจ ให้คิดอนุเคราะห์ผู้อื่นด้วยความเมตตา ปรารถนาดี บอกทางดำเนินชีวิตที่ดีที่ถูกต้องให้ประชาชน

๘. การเผยแผ่ธรรมควรศึกษากลุ่มคน หรือบุคคลเป้าหมาย วิเคราะห์การนำเสนอธรรมให้เหมาะสมต่อสภาพ เหตุ ผล ตน ประมาณ กาลเวลา ชุมชน และบุคคล เป็นสำคัญ

๙. เจ้าอาวาสทุกแห่งควรปกครองดูแลพระสงฆ์ สามเณร ไวยาวัจกร ศิษย์วัด ผู้อาศัยในวัด หรือเกี่ยวข้องกับวัดให้มีพฤติกรรมที่เหมาะสม เป็นการสร้างศรัทธาแก่ประชาชนผู้พบเห็นและมาติดต่อกับวัด

๑๐. บริหารวัด ให้มีอาคารสถานที่อาณาบริเวณเหมาะสมต่อการศึกษาและปฏิบัติธรรม ทั้งในส่วนของพระภิกษุ สามเณรและประชาชน ให้สอดคล้องกับหลักการของพระพุทธศาสนา มีความสงบร่มเย็น ทำให้อยากเข้ามาหาความสงบและศึกษาธรรม รวมทั้งสรรพสิ่งต่าง ๆ ทั้งมีชีวิตและไม่มีชีวิตจักต้องไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญแก่ประชาชนที่มาวัดหรือที่อยู่ใกล้วัดด้วย

^{๑๑๗} ปัจจุบันมีการโอนภารกิจด้านการพระพุทธศาสนาของกรมศาสนาไปอยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี และ โอนกรมศาสนาไปสังกัดกระทรวงวัฒนธรรม Page 82 of 206

๑๑. วัดกับประชาชนต้องเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน พระพุทธศาสนาจึงจะอยู่ได้อย่างมั่นคง ดังนั้น นอกจากพระจะให้ธรรมแก่ประชาชนแล้ว ก็ควรจัดวัดและเครื่องใช้ของวัดอย่างมีระบบให้เหมาะต่อการให้บริการประชาชนเพื่อกิจการของพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เป็นการดึงประชาชนเข้ามาใกล้ชิดกับวัด และพระก็ควรหาทางช่วยเหลือในด้านธรรมแก่ประชาชนต่อไปตามความเหมาะสมด้วย

๑๒. ประชาชนเป็นจำนวนมากที่ยังเชื่อโชคลางของขลัง วัตถุมงคลและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยหวังว่าสิ่งเหล่านี้จะบันดาลความโชคดีให้แก่เขาได้ ทำให้ประชาชนขาดการพึ่งตนเอง ไม่พัฒนา พระพุทธศาสนาควรทำหน้าที่เป็นยารักษาโรคเหล่านี้ โดยการไม่ไปตำหนิการกระทำเหล่านี้ แต่ควรใช้หลักธรรมในเรื่องเหตุและผล เรื่องการพึ่งตนเอง เรื่องการศึกษาพัฒนา และการครองชีวิตอย่างไม่ประมาทมาใช้ในการเผยแผ่

๑๓. ศาสนาพุทธเป็นของคู่กับชุมชน หากจะจัดการบริหารวัดให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาชุมชน ที่พัฒนาทั้งจิตใจและคุณภาพชีวิตในด้านอื่น ๆ จะทำให้ความสัมพันธ์ของประชาชนกับพระพุทธศาสนาเจริญอย่างยั่งยืน โดยที่พระสงฆ์จะให้ธรรมทานแก่ประชาชน ส่วนประชาชนจะให้อำมิสทานแก่พระสงฆ์ นับเป็นการเกื้อกูลกันอย่างถูกต้องเพื่อการมีพลังอยู่ในสังคมต่อไป

๑๔. การจัดการบริหารวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการพัฒนาชุมชน จำเป็นต้องจัดให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของกิจการของวัด ร่วมบริหารวัดตามหลักการของพระพุทธศาสนาด้วย จึงสมควรปรับปรุงการบริหารวัดให้เป็นองค์กรบริหารวัด เสนอความคิดและให้เจ้าอาวาสตัดสินใจดำเนินการ ประชาชนก็จะร่วมดำเนินการอย่างเต็มที่ เต็มใจ พุทธศาสนาย่อมเจริญยิ่งขึ้น

๑๕. วัดทุกวัดควรดำเนินการรักษาและฟื้นฟูธรรมชาติ เช่น ร่วมกันจัดโครงการป่าชุมชน โครงการอุทยานการศึกษา ซึ่งจะได้ทั้งการส่งเสริมการปลูกต้นไม้ และการใช้ต้นไม้เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ธรรมต่อไปด้วย

๑๖. หลักการบริหาร การดำเนินงานต่าง ๆ ควรมีการวางแผนระยะยาว ระยะสั้น เพื่อการปฏิบัติพัฒนาวัด ควรให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างสม่ำเสมอ หลักการเหล่านี้พระสงฆ์สามารถค้นคว้าให้เกิดการเรียนรู้ได้ และจักต้องยึดหลักการ การฝึกฝน การพัฒนา การไม่ประมาท และหลักการพึ่งตัวเองเป็นสำคัญจึงจะบังเกิดผลดี

๑๗. พระสงฆ์ควรมีความสมถะ มีความเป็นอยู่ง่าย ๆ ไม่หวังลาภสักการะ มุ่งศึกษา ปฏิบัติธรรมและเผยแผ่ธรรมแก่ประชาชน ดังนั้น กิจกรรมที่วัดต่าง ๆ ดำเนินอยู่ขณะนี้จึงจำเป็นต้องมีการทบทวน สังคายนาเพื่อการพัฒนาที่มั่นคงยั่งยืนของพุทธศาสนาต่อไป

๑๘. ปัจจุบันจำนวนพระสงฆ์มีมาก ยิ่งในฤดูพรรษายิ่งมีจำนวนมากกว่าปกติ จำเป็นต้องมีการปกครองพระบวชใหม่ โดยให้พระที่ประพฤติดีแล้วดูแลปกครองอบรมพระบวชใหม่เป็น

กลุ่ม ๆ จะช่วยส่งเสริมพระวินัย และการศึกษาของสงฆ์ให้ดีขึ้น ทำให้เกิดการพัฒนาศงฆ์ พัฒนาวัด พัฒนาบทบาทหน้าที่ของสงฆ์ จนเกิดประโยชน์ต่อประชาชนและประเทศชาติอย่างแท้จริง^{๑๙}

๒.๗ วัดและพระภิกษุสงฆ์ในปัจจุบันจากมุมมองของนักวิชาการและนักการศาสนา

วัดในประเทศไทยได้ถูกสร้างขึ้นมาตามความจำเป็นของชุมชน ปัจจุบันมีวัด ๓๐,๐๐๐ กว่าวัด^{๑๙} วัดเป็นสถาบันหลักสถาบันหนึ่งของชาติทำหน้าที่สืบทอดพระพุทธศาสนาและปลูกฝัง ศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมอันดีงามให้แก่พุทธศาสนิกชนและประชาชน จากรุ่นหนึ่งสู่อีก รุ่นหนึ่ง นับจากอดีตจนถึงปัจจุบัน วัดเป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ เป็นสถานที่ สงบร่มเย็นเหมาะแก่การเจริญสมณธรรม

ในสภาพความเป็นจริงจากอดีตที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน หากเราจะถามคนไทยว่านับถือ ศาสนาอะไร แทบทุกคนจะตอบโดยไม่ต้องคิดว่า “นับถือศาสนาพุทธ” แต่เมื่อมีคำถามต่อไปว่า “เป็นชาวพุทธ” มีความหมายอย่างไร หลายคนจะรู้สึกลำบากใจ สับสน ไม่แน่ใจ^{๒๐} ไม่ทราบว่าจะ ตอบอย่างไร ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าแปลกมาก

จากข้อความในอายุสมโอสัชชนสูตร มีใจความสำคัญสนับสนุนความคิดเห็นเรื่องของ การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาว่า มิใช่เป็นเรื่องของพระสงฆ์ฝ่ายเดียว แต่เป็นเรื่องของพุทธบริษัททั้ง ๔ ที่จะต้องปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอน เพื่อประโยชน์ในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ความว่า

ลำดับนั้นแล เมื่อท่านพระอานนท์หลีกไปแล้วไม่นาน มารผู้มีบาปเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถึงที่ประทับ ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ขอพระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานเถิด ขอพระสฤตเจ้าเสด็จปรินิพพาน เถิด บัดนี้เป็นการควรปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็พระผู้มีพระภาค ตรัสพระดำรัสไว้ว่า มารผู้มีบาป ภิกษุผู้เป็นสาวกของเราจักยังเป็นผู้ไม่ฉลาด ไม่ได้รับแนะนำ ไม่ถึงความแก่กล้า ยังไม่ใคร่ความเกษมจากโยคะ ยังไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติ ธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบ ไม่ประพฤติตามธรรม ไม่เรียนอาจริยวาทของตนแล้ว บอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก กระทำให้ง่าย แสดงธรรมปาฏิหาริย์ย่ำยีด้วยดี

^{๑๙} อังใน คณินันตย์ จันทบุตร และ สุบรรณ จันทบุตร, “ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด หนองป่าพง”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพฯ : บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๒๒.

^{๑๙} ประโยชน์ รัตนะคุปต์, “ความรู้ของชาวพุทธ”, ใน เสียงชาวพุทธ วัดอัมพवारาราม, ปีที่ ๒๗ ประจำเดือน มกราคม - มิถุนายน ๒๕๔๙, หน้า ๗๘.

^{๒๐} ภัทรพร สิริกาญจน, ความรู้พื้นฐานทางศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๓.

ซึ่งปรีชา^{๒๑} ที่เกิดขึ้นแล้วโดยชอบธรรมไม่ได้เพียงใด เราจักยังไม่ปรินิพพานเพียงนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็บัดนี้ภิกษุสาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ฉลาด ได้รับแนะนำแล้ว ถึงความเป็นผู้แก้แล้วแล้ว ใคร่ความเกษมจากโยคะ เป็นพหูสูต ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ประพฤติตามธรรม เรียนอาจริยาบทของตนแล้ว บอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนกกระทำให้ง่าย ย่อมแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ ย่ำยีด้วยดีซึ่งปรีชาที่เกิดขึ้นแล้ว โดยชอบธรรม แต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ขอพระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานเถิด ขอพระสุคตเจ้าเสด็จปรินิพพานเถิด บัดนี้เป็นกาลควรปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคตรัสพระดำรัสนี้ไว้ว่า มารผู้มีบาป ภิกษุณี สาวิกาของเรา...อุบาสกสาวกของเรา อุบาสกสาวิกาของเรา...ฯลฯ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็บัดนี้ ภิกษุ...อุบาสกสาวิกาของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ฉลาด ได้รับแนะนำดีแล้ว ถึงความแก้แล้วแล้ว ใคร่ความเกษมจากโยคะ ทรงธรรม เป็นพหูสูต ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ประพฤติตามธรรม เรียนอาจริยาบทของตนแล้ว บอก แสดงบัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก ย่อมกระทำให้ง่าย แสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ ย่ำยีด้วยดีซึ่งปรีชาที่เกิดขึ้นแล้วโดยชอบธรรม ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ขอพระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานเถิด ขอพระสุคตเจ้าเสด็จปรินิพพานเถิด บัดนี้เป็นกาลควรปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็พระผู้มีพระภาคตรัสพระดำรัสไว้ว่า มารผู้มีบาป พรหมจรรย์ของเรานี้จักยังไม่เจริญแพร่หลายกว้างขวาง คนส่วนมากยังไม่รู้ทั่วถึงยังไม่แน่นอน เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายยังไม่ประกาศดีแล้วเพียงใด เราจักไม่ปรินิพพานเพียงนั้น บัดนี้พรหมจรรย์ของพระผู้มีพระภาคเจริญแพร่หลายกว้างขวาง คนส่วนมากรู้ทั่วถึงแน่นอน เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายประกาศดีแล้ว ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ ขอพระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานเถิด ขอพระสุคตเจ้าเสด็จปรินิพพานเถิด บัดนี้ เป็นกาลควรปรินิพพานของพระผู้มีพระภาคฯ^{๒๒}

ข้อความดังกล่าว พอสรุปได้ว่า พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงพุทธประสงค์ไว้ ดังนี้

๑. พุทธบริษัททั้ง ๔ สามารถศึกษาและเป็นผู้เข้าใจหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ได้อย่างถูกต้อง
๒. พุทธบริษัททั้ง ๔ สามารถปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนได้อย่างถูกต้อง
๓. พุทธบริษัททั้ง ๔ สามารถจะนำธรรมที่ตนได้เรียนรู้และเข้าใจ ไปสั่งสอนแนะนำผู้อื่นได้
๔. พุทธบริษัททั้ง ๔ สามารถกราบปรีชาได้

^{๒๑} อ่านว่า ปะ-รับ-ปะ-วาด หมายความว่า เมื่อใครมากล่าวติเตียน กล่าวจ้วงจาบ หรือกล่าวแสดงคำสอนผิดพลาดไปก็สามารถกล่าวแก้ไขชี้แจงได้

^{๒๒} ขุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๑๓๐/๑๒๐.

พระพุทธรเจ้าทรงฝากความหวังในการดูแลพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนต่อไปไว้กับพุทธบริษัททั้ง ๔ ไม่เฉพาะแต่เพียงแต่พระภิกษุสงฆ์เท่านั้น เมื่อกล่าวถึงบริษัทโดยทั่วไป บริษัทของพระพุทธเจ้าเป็นบริษัทที่ใหญ่ที่สุดในโลก มีบุคลากรทั้งในวัดและนอกวัด แบ่งออกเป็น ๔ ฝ่าย ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา รวมเรียกว่าพุทธบริษัท วัตถุประสงค์สูงสุดของบริษัท คือ การพ้นทุกข์ ๓ ระดับ คือ ขั้นพื้นฐาน เพื่อความสุขของชีวิตในโลกนี้ ชั้นกลาง เพื่อความสุขในโลกชั้นสูง เพื่อความหลุดพ้นจากโลก^{๑๒๓}

บริษัทธุรกิจโดยทั่วไปตั้งขึ้นด้วยวัตถุประสงค์หลัก คือ การรับใช้ประชากรกลุ่มเป้าหมายที่เรียกว่าลูกค้า ด้วยสินค้าและบริการของบริษัท โดยมีผลตอบแทน คือ กำไร แต่พุทธบริษัทมีขึ้นเพื่อดำรงพระพุทธศาสนาและยังพระธรรมให้หมุนไปเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ รวมทั้งคอยแนะนำตักเตือนกันเพื่อให้พ้นจากความผิดที่เป็นโทษทั้งหลาย โดยมีนโยบายในการดำเนินการโดยยึดหลัก ๓ ประการ คือ ๑. เว้นจากการประพฤติชั่วทางกาย วาจา ใจ ๒. ประกอบสุจริต คือ ประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ใจ ๓. ทำใจของตนให้บริสุทธิ์ปราศจากเครื่องเศร้าหมอง เช่น ความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นต้น^{๑๒๔}

สุทธีวงศ์ ตันตยาพิศาลสุทธี อดีตผู้อำนวยการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้แสดงความคิดเห็นว่า เป็นหน้าที่ของพุทธบริษัทที่จะต้องช่วยกันดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา เราจะหวังพึ่งแต่พระสงฆ์ให้เป็นผู้นำทางจริยธรรมคุณธรรมแต่เพียงฝ่ายเดียวก็อาจไม่เพียงพอ พุทธบริษัทต้องมีความรู้จริง สามารถเผยแผ่ธรรม และปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนได้ จึงจะสามารถรักษาไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาอันจะนำมาซึ่งประโยชน์ และความสงบเรียบร้อยดีงามสู่คนในสังคมอีกด้วย และในเรื่องเกี่ยวกับกิจกรรมภายในวัดนั้น ในส่วนของพระภิกษุสามเณร กิจกรรมต้องส่งเสริมให้ครบทั้ง ๓ ด้าน คือ ศีล สมาธิ และปัญญา และควรพิจารณากันว่า พระสงฆ์ควรเพิ่มชั่วโมงการปฏิบัติธรรมให้มากขึ้นหรือไม่ พระที่ปฏิบัติธรรมจะปกครองง่าย และจะสอนธรรมะให้ผู้อื่นเข้าใจได้ง่ายด้วย เพราะตัวท่านเองปฏิบัติอยู่ เหมือนนายแพทย์ถ้าเล่าเรียนมาก็จะสามารถวิเคราะห์อาการของคนไข้ได้เก่ง กิจกรรมการเรียนรู้ในส่วนของประชาชนทั่วไป เด็กและเยาวชน ท่านสรุปว่า ควรณรงค์ให้ทุกคนนำข้อปฏิบัติขั้นพื้นฐานของมนุษย์ อันได้แก่ ศีล ๕ มาประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันให้ได้มากที่สุด จะเป็นการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่ล้วนมีสาเหตุเนื่องมาจากการประพฤติล่วงละเมิดศีล ๕ ทั้งสิ้น และควรเป็นกิจกรรมที่สอนให้ชาวพุทธทุกคนรู้จักหน้าที่ของตนเอง รู้วินัยเบื้องต้นของการเป็นชาวพุทธ

^{๑๒๓} รศ.นิตย์ สัมมาพันธ์, การบริหารเชิงพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรินติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๒๙), หน้า ๒๐.

^{๑๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐ - ๒๑.

นอกจากนี้ ท่านได้ให้ข้อคิดว่า วัดควรจัดกิจกรรมที่ไม่ซ้ำซ้อนกับหน่วยงานอื่น และควรมุ่งดำเนินกิจกรรมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักใหญ่^{๑๒๕}

ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ พบว่า ประชาชนชาวไทยร้อยละ ๘๕ ของประเทศนับถือพุทธศาสนา วิถีชีวิตความเป็นอยู่ล้วนมีพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานทั้งสิ้น พระพุทธศาสนาจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาสังคม สร้างชุมชนให้เข้มแข็ง กิจกรรมที่วัดและพระภิกษุสงฆ์ได้ดำเนินการเพื่อประโยชน์สุขของสังคม ได้แก่ การปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างถูกต้องเพื่อเป็นตัวอย่างแก่ประชาชนให้ปฏิบัติปฏิบัติชอบตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา การดำเนินการให้พระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย จนมีความรู้ความเข้าใจและสามารถปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง เพื่อดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ประชาชนได้เข้าใจและนำไปประพฤติปฏิบัติ การดำเนินการช่วยเหลือสงเคราะห์เด็กและประชาชน ทั้งในเรื่องการศึกษาเล่าเรียน ด้านจิตใจ ตลอดจนด้านวัตถุที่ไม่ขัดพระธรรมวินัยและสมณวิสัย เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนทั่วไป^{๑๒๖}

วศิน อินทสระ นักเขียนและนักวิชาการศาสนาที่มีชื่อเสียง ได้ให้ทรรศนะเกี่ยวกับวัดและพระสงฆ์ไว้ว่า ลักษณะรูปแบบวัดทางกายภาพที่สงบรรมนั้นให้ความสุขกาย แต่บุคคลที่อยู่อาศัยภายในวัดต้องมีคุณภาพและเป็นคนที่ได้พัฒนาจิตใจพัฒนาตนดีแล้ว จะให้ความสุขใจ เย็นใจแก่บุคคลที่เข้าไปด้วย และท่านยังเน้นเรื่องของการปฏิสังขรณ์ของพระสงฆ์ภายในวัดว่า ควรจะมีปฏิสังขรณ์ต้อนรับผู้คนที่เข้าไปในวัดด้วยธรรมปฏิสังขรณ์ ได้แก่ ต้อนรับด้วยจิตใจที่ประกอบด้วยเมตตา แนะนำสั่งสอนให้เขามีสติปัญญา แก้ไขปัญหาความทุกข์ให้กับเขาได้ โดยท่านกล่าวว่า เรื่องการปฏิสังขรณ์นี้ วัดเรายังบกพร่องอยู่มาก^{๑๒๗}

นอกจากนี้ ท่านได้เสนอมุมมองในเรื่องของวัดในอดีต และวัดในปัจจุบันไว้อย่างน่าสนใจว่า วัดควรมีตึกน้อย มีต้นไม้มาก เข้ามาแล้วต้องได้ความสบายใจตั้งแต่ก้าวแรกที่เข้ามา และสิ่งที่ควรทำมากที่สุดในปัจจุบันก็คือ วัดต้องให้ธรรมะ เป็นสถานที่ให้ธรรมะ ใครเข้ามาในวัดก็ต้องชวนคุยธรรมะ คือ ให้วัดเป็นสถานที่สำหรับแก้ปัญหาของชาวบ้าน อาจใช้พื้นที่สักส่วนหนึ่งให้พระที่ได้รับการฝึกฝนอบรมมาแล้วอย่างดีอยู่ประจำหรือเปลี่ยนเวรกันมาอยู่ประจำ ได้แก้ปัญหาทุกข์ของประชาชนที่เข้ามาในวัด เราอาจจะมีการชี้หน้ากันเป็นระยะ ๆ ว่าที่นี้มีปัญหาชีวิต แก้ปัญหา

^{๑๒๕} สัมภาษณ์ สุทธิวงศ์ ตันตยาพิศาลสุทธิ, อดีตผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๘.

^{๑๒๖} ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์, การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนา เพื่อความมั่นคงแห่งชาติ, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๔).

^{๑๒๗} อ้างถึงใน พระมหาสมชาย เจริญกิจ, “วัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์ : ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะกิจกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์กับสภาพความเป็นจริงของวัดในสังคมไทยในปัจจุบัน”, หน้า ๔๘.

ทุกข์ วัดควรจะเป็นสถานที่บำบัดทางด้านจิตใจ เป็นสถานที่ช่วยเหลือประชาชนด้านจิตใจ ไม่ใช่เพียงแต่เทศน์อย่างเดียว ต้องทำหน้าที่เป็นจิตแพทย์ด้วย เป็นที่ปรึกษา เช่น มีพระสงฆ์อยู่ประจำครั้งละ ๒ รูป เพื่อเป็นเพื่อนกัน ช่วยเหลือกัน ปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระวินัย แล้วเปลี่ยนกันเข้ามา ๒ รูป ๔ ชั่วโมง เรามีเวลาวันละ ๘ ชั่วโมง ๔ รูปก็เพียงพอ กำหนดเวลากัน เป็นที่ปรึกษาปัญหาความทุกข์ของชาวบ้าน เราฝึกฝนพระให้ดี ถือเป็นบุคคลสัปปายะ ฝึกฝนคนให้สามารถทำงานพระศาสนาได้ สิ่งที่เราควรทำอย่างยิ่ง คือ การตั้งชมรมคุณธรรมกับชาวบ้าน ใครจะมาวัดก็คนดีแล้วแต่เราต้องสนทนากัน นาน ๆ คนเขารู้เข้า คนมีความทุกข์ก็มา หรือคนที่ต้องการหาความรู้ทางศาสนาเขาก็เข้ามา คนส่วนใหญ่ในปัจจุบันเข้าวัดเพื่อทำบุญแล้วก็กลับ พอใจเพียงเท่านั้น เมื่อมีปัญหาความทุกข์เกิดขึ้นก็ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้^{๑๒๙} ซึ่งความเห็นนี้สอดคล้องกับพระพิศาลธรรมพาทิ (พระพยอม กัลยาโณ) และนิธิ เอียวศรีวงศ์ ที่เห็นว่า หากพระสงฆ์ไม่ดำเนินการพัฒนาทางด้านจิตใจของผู้คนในเวลานี้แล้ว ต่อไปเวลาลูกหลานเรารู้สึกไม่สบายใจก็ไม่ไปวัดอีกต่อไปแล้ว เขาจะไปที่อื่นแทน และวัดก็จะเป็นเพียงสถานที่ที่มีไว้สำหรับจัดงานเผาศพเท่านั้น หากจะกล่าวว่า พระราชประสงค์ของพระสงฆ์ไปทำหรือทำงานด้านนี้แทนพระสงฆ์ก็ได้ และพระพิศาลธรรมพาทิที่กล่าวสนับสนุนว่า เดียวนี้ผู้คนรวมกลุ่มกันเปิดสวนหลังบ้าน นัดพบกันทุก ๗ - ๑๕ วัน จัดเป็นมุมเล็ก ๆ สำหรับพูดคุยเรื่องจิตใจกัน เขาไม่ไปวัดกันแล้ว ไม่น่าเชื่อเลย ท่านแสดงความคิดเห็นว่า ผู้คนเริ่มมองแนวคิดนี้ว่า ควรมีและเป็นทางที่ถูกต้อง หากพระไม่ทำหรือไม่จัดการ เขาก็ต้องจัดทำกันเอง^{๑๓๐}

ประมุข พงษ์ศิลาชัย กล่าวไว้ในบทความเรื่องวัดของเราว่า วัดเป็นสถานที่ที่สำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนา วัดเป็นที่ประดิษฐานปูชนียวัตถุที่มีคุณค่าทางจิตใจคือพระพุทธรูป และเป็นแหล่งรวมของศิลปกรรมต่างๆ อีกทั้งยังเป็นศูนย์กลางในการสังเคราะห์ซึ่งกันและกัน รวมทั้งเป็นสถานที่ให้การศึกษาของชาติบ้านเมืองที่มีค่าแก่การหวงแหน แต่สภาพของวัดในปัจจุบันจำนวนไม่น้อยที่สูญเสียสัญลักษณ์ดังกล่าวไปโดยสิ้นเชิง หากเราปล่อยให้สภาพวัดชำรุด ทุสลาย สกปรกไม่เป็นระเบียบ วัดย่อมหมดคุณค่าลง เราควรหันมาสนใจพัฒนาวัดอย่างจริงจังเสียที การพัฒนาวัดมีความหมายกว้างกว่าการบูรณปฏิสังขรณ์อาคารเสนาสนะ ที่มุ่งเน้นแต่การปรับปรุงทางด้านวัตถุที่หรูหราเกินความจำเป็น การปรับปรุงสภาพวัดให้มีสภาพร่มรื่น สะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อยให้คงอยู่เป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นวัดในพระพุทธศาสนา ทั้งนี้การพัฒนายังรวมไปถึงการจัดกิจกรรมที่

^{๑๒๙} สัมภาษณ์ วศิณ อินทสระ, อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๙.

^{๑๓๐} นิธิ เอียวศรีวงศ์, “บทบาทของพระสงฆ์ในการบริการสังคม”, ใน *วิกฤตพุทธศาสนา*, รวบรวมโดยศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๓๓ - ๑๔๐.

อำนวยการประโยชน์แก่ประชาชน และอำนวยการประโยชน์ต่อพระภิกษุสามเณรตามแนวทางแห่งพุทธบัญญัติ เช่น การศาสนกิจ การศึกษา การอนุรักษ์ศิลปะ การส่งเสริมวัฒนธรรมอีกด้วย^{๓๓๐}

พระราชันท์มนั (ปัญญาหนักรัก) กล่าวว่า คนที่เข้าไปในวัดต้องพบกับธรรมะ ได้ยินเสียงธรรมะ ได้สนทนากับพระในเรื่องของธรรมะจนเกิดความสุขสบายใจ กิจกรรมศาสนาของพระภิกษุสามเณรคือการศึกษาศาสนธรรมวินัย ปฏิบัติตามหลักธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า ประกาศพระพุทธานุศาสน์ให้ประชาชนได้เกิดความรู้ความเข้าใจในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า และทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงทางจิตวิญญาณของพุทธบริษัท ความสำคัญของวัดจึงขึ้นอยู่กับพระก่อน ชาวบ้านมาเกี่ยวข้องในภายหลัง พระที่อยู่วัดเป็นสิ่งที่ดึงดูดความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน แม้วัดจะอยู่ไกลแสนไกลเพียงใด หากประชาชนมีความศรัทธาก็จะไปมาหาสู่ ไปปรึกษาธรรมะ ไปปฏิบัติกิจศาสนา และบำรุงวัดนั้นให้เจริญก้าวหน้าทางวัตถุ^{๓๓๑}

พระพิศาลธรรมพาทิ ให้ความหมายของคำว่า “บวชเรียน” ในพระพุทธศาสนาว่า หมายถึง เมื่อบวชเข้ามาก็มีหน้าที่ต้องเรียนเพื่อให้รู้ในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าว่ามุ่งหมายอะไร เมื่อรู้ดีแล้วก็เข้าสู่ขั้นตอนของการเผยแผ่สู่สังคม ส่วนกิจกรรมทางด้านสังคมนั้น เป็นงานรองของพระสงฆ์ และในเรื่องการจัดกิจกรรมของวัด ท่านให้ความเห็นว่า วัดบางวัดสนใจแต่เรื่องการตายเรื่องศพเป็นหลัก สร้างความรู้สึกเสียศูนย์ให้กับชาวพุทธ เพราะที่จริงแล้ว วัดต้องเป็นแหล่งให้ความรู้ทางศาสนาตั้งแต่เกิดจนตาย ต้องเป็นแหล่งให้ปัญญาแก่ชุมชน ไม่ใช่จะมาวัดเฉพาะแต่ตอนตายเท่านั้น^{๓๓๒}

พระไพศาล วิสาโล ได้แสดงความคิดเห็นในอีกแง่มุมหนึ่งซึ่งทำให้พอจะเห็นภาพของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยอีกด้านหนึ่งว่า

ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมหรือเศรษฐกิจในรูปของเงินตรา ทำให้สภาพสังคมแบบดั้งเดิมเปลี่ยนแปลงไป ความสัมพันธ์แบบซื้อขายได้เข้ามาครอบงำความสัมพันธ์ในรูปแบบอื่นด้วย เช่น ความสัมพันธ์ในฐานะศิษย์กับครู หมอกับคนไข้ กลายเป็นความสัมพันธ์ที่มีเงินเป็นสื่อกลางเงินได้กลายเป็นเป้าหมายของกิจกรรมทุกอย่างในชีวิตไปแล้ว ใครอยากได้อะไรก็ใช้เงินเป็นหลักแทนที่จะใช้ความเพียรพยายามด้วยตนเอง แม้แต่ในวงการพระพุทธศาสนา วัดได้แปรสภาพมาเป็น “ตลาด” บุญกุศลและพิธีกรรม รวมถึงเครื่องกลางของขลังกลายเป็นสินค้าที่ต้องใช้เงินซื้อหาคนที่ปรารถนาจะได้บุญ ไม่จำเป็นต้องทำความดีอีกต่อไปแล้ว เพียงแต่จ่ายเงินเท่านั้น ถวายเงิน

^{๓๓๐} ประมุข พงษ์ศิริวาทย์, “วัดของเรา”, ใน วัดพัฒนา'๒๕, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๕), หน้า ๑๑๙.

^{๓๓๑} พระราชันท์มนั, “การพัฒนา”, ใน วัดพัฒนา'๒๕, หน้า ๑๓ - ๑๔.

^{๓๓๒} พระพิศาลธรรมพาทิ (พระพยอม กัลยาโณ), “บทบาทของพระสงฆ์ในการบริการสังคม”, ใน วิถุพุทธศาสนา, หน้า ๑๓๓ - ๑๔๑.

มากเท่าไรก็มีความเชื่อว่าบุญจะมากขึ้นเท่านั้น ส่วนพิธีกรรมก็กลายเป็นบริการที่มักมีราคา กำหนดไว้ ทั้งบุญกุศลและพิธีกรรม แม้จะไม่มีผลเป็นรูปธรรมเด่นชัด แต่ผู้ที่ซื้อหาเพราะปรารถนาความมั่งคั่งร่ำรวย หลายคนปรารถนาความสงบ โดยไม่ได้มุ่งหมายไปที่วัตถุประสงค์ การเจริญสติ ต้องการเห็นนิมิต เห็นดวงแก้ว ท่องนรกเทวสวรรค์ มองสภาวะที่ต้องการ ไม่ต่างไปจากสินค้า คือ เชื่อว่าเงินจะช่วยให้ได้ประสบกับสิ่งนั้นเร็วขึ้น ไม่ได้เชื่อว่าสภาวะต่าง ๆ นั้นต้องอาศัยความเพียรพยายาม

ท่านได้กล่าวสรุปไว้ว่า การที่ผู้คนเข้าหาพุทธศาสนาเยี่ยงผู้บริโภคนั้น วัดและพระก็เป็นฝ่ายเข้าหาเศรษฐกิจแบบเงินตรา โดยการนำศาสนสมบัติไปสร้างผลประโยชน์ วัดและพระปรับเปลี่ยนตัวเองเป็นผู้ขายบริการ พระพุทธศาสนาในเมืองไทยมีแนวโน้มว่าจะกลมกลืนไปกับลัทธิบริโภคนิยมมากขึ้นเรื่อย ๆ^{๑๓๓}

พระมหาณรงค์ จิตตโสภโณ ได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมในวัดว่า มักมีผู้วิจารณ์กันเสมอมาว่า ทำไมบางวัดจึงมีคนเข้าวัดมากเต็มแน่นทุกวันพระ วันอาทิตย์ แต่บางวัดจะหาแม้แต่คนมาฟังเทศน์สัก ๒ - ๓ คนก็หายากเต็มที เมื่อมองหาสาเหตุของการที่คนไม่เข้าวัดอาจแบ่งได้หลายประเภท เช่น พระในวัดนั้น ๆ ไม่มีความสามารถที่จะดึงคนเข้าวัด หรือวัดเองไม่มีกิจกรรมที่จะดึงดูดใจประชาชน ปัญหาใหญ่จึงอยู่ที่ค่านิยม ความสนใจ บุคลากรทางศาสนา และวิธีการดึงดูดคนเข้าสู่พระศาสนา และชุมชนอย่างแท้จริง^{๑๓๔}

ในเรื่องนี้ ประเวศ วะสี กล่าวไว้ในปาฐกถาเรื่องวิกฤตพุทธศาสนา ว่า

ขณะนี้ธรรมะไม่มียุทธศาสตร์ ได้แต่สรรเสริญธรรมะไปเรื่อย ๆ ว่าธรรมะดีอย่างไร แต่ไม่ประมวลปัญหาเข้ามาว่าอุปสรรคมีอย่างไร แล้วคิดยุทธศาสตร์ว่า ที่มีปัญหาทั้งหมดนี้ จะทำอย่างไรจึงจะแก้ไขได้ คิดอย่างนี้จึงจะเป็นมรรค มรรคเป็นสิ่งที่จำเป็น ต้องสนใจตรงนี้ คือต้องประมวลทั้งหมดเลย ทั้งอุปสรรคที่ทำให้ไม่สำเร็จเข้ามาด้วย แล้วถึงจะถามว่าจะทำให้สำเร็จได้อย่างไร การจัดการเป็นปัญญาก็อีกแขนงหนึ่ง เรื่องการตลาดเรื่องธุรกิจเขาใช้เรื่องการจัดการเข้ามา สมมุติว่าหากต้องการขายอะไร เขาจะไปวิจัยว่าผู้ซื้อเป็นใคร ผู้ซื้อมีวัฒนธรรมอย่างไร ผู้ซื้อมีอำนาจซื้อเท่าไร อาศัยการวิจัยเพื่อสร้างความรู้เข้ามา แล้วมาดูว่า จุดขายของสินค้าอยู่ที่ไหน ถ้าตั้งชื่อแบบนี้แล้วจะขายได้ไหม การจัดการคือการใช้ความรู้สร้างความรู้ ขอบพระทาน โทษนะ ครูกับพระนี่ไม่สนใจผู้ซื้อ นี่อยากพูดอะไรก็พูดเอาเอง พูดเองแบบ one way จึง

^{๑๓๓} พระไพศาล วิสาโล และคณะ, “พุทธศาสนาในร่มเงาของบริโภคนิยม”, ใน มองอย่างพุทธเพื่อเข้าใจในชีวิตและสังคม, (กรุงเทพฯ : บริษัท เฟื่องฟ้า พรินติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๖๓.

^{๑๓๔} พระมหาณรงค์ จิตตโสภโณ, “ข้อสังเกตเกี่ยวกับการจัดกิจกรรม และนิทรรศการในวัด”, ใน วัดพัฒนา' ๒๕, หน้า ๔๗.

ขายไม่ออก ทำ marketing ไม่ได้ ในเรื่องของธรรมะนี้ หากเข้าใจประเด็นนี้เฉพาะตัวจะสามารถ
 เดินธรรมะได้เลย คือใช้การจัดการเข้าไป^{๑๓๕}

นอกจากนี้ท่านได้เสนอแนวความคิดเรื่องบทบาทของพระสงฆ์และวัด สรุปได้ดังนี้ คือ
 พระสงฆ์เป็นผู้สร้างชุมชนสงฆ์ให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ วัดถูกประสงค์ของการบวชต้องเป็นไป
 เพื่อการเรียนรู้พุทธธรรม เรียนรู้สังคมปัจจุบัน และเรียนรู้เพื่อการสื่อสาร การศึกษาของสงฆ์เป็น
 เรื่องที่ควรกำหนดอยู่ในนโยบายของรัฐบาล มหาวิทยาลัยสงฆ์และมหาวิทยาลัยทางโลกควรร่วมกัน
 พัฒนาหลักสูตรสำหรับการศึกษาของพระสงฆ์ ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายต้องให้ความร่วมมือกันในการ
 จรรโลงพระศาสนาต่อไป^{๑๓๖}

ไชศรี ศรีอรุณ เสนอความเห็น “ควรให้บริการทางวิชาการกับพระสังฆาธิการทั้งหลาย
 โดยการจัดเป็น short course training จัดอบรมสิ่งที่จำเป็นสำหรับท่านที่ไม่มีโอกาสจะเข้ามาเรียน
 ในมหาวิทยาลัยสงฆ์ อะไรต่อมิอะไรที่เราอยากให้พระได้ทำ เราต้องมีการร่วมมือกัน ถือเป็นการ
 เตรียมความพร้อมให้กับพระสงฆ์”^{๑๓๗}

มาณี ไชยธีรานุวัตร และคณะ กล่าวว่า บทบาทของพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์มี
 องค์ประกอบ ๓ ประการ คือ

๑. บทบาทในการอบรมตน คือ การศึกษาธรรมอย่างลึกซึ้ง พัฒนาตนให้บริสุทธิ์ทั้ง
 กาย วาจา ใจ ปฏิบัติตามพระวินัยได้อย่างถูกต้อง จากนั้นต้องดูแลอบรมสั่งสอนพระที่อ่อนพรรษา
 กว่าทั้งด้านการศึกษาและการประพฤติตามพระธรรมวินัย

๒. บทบาทในการเผยแผ่ศาสนา สามารถสอนธรรม พัฒนาสังคม พัฒนาวัด

๓. บทบาทใหม่ของพระสงฆ์คือ การติดตามข่าวสาร นำข้อมูลมาประยุกต์ใช้สอนธรรมะ
 ร่วมกันแก้ไขปัญหาสงฆ์ อนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม^{๑๓๘}

ความเห็นที่ได้กล่าวมาแล้วทั้งหมดนี้ สอดคล้องกับบทสรุปจากงานวิทยานิพนธ์ของ
 พระมหาสมชาย เจริญกิจ ที่ได้กล่าวถึงวัดในปัจจุบันไว้ว่า วัดที่อยู่ในชุมชนไม่ค่อยจะรักษาลักษณะ
 ของวัดให้มีความเป็นธรรมชาติร่มรื่นอย่างวัดในอดีต ส่วนมากจะมีสิ่งก่อสร้างเกินความจำเป็นและ
 กิจกรรมตามเป้าหมายเดิมของพระพุทธศาสนาที่เป็นไปเพื่อเกื้อกูลชาวบ้านและชุมชนนั้น กลับไม่
 ค่อยประสบความสำเร็จ ด้วยมีอุปสรรคปัญหามากมาย การขาดระบบการทำงานที่ดี ต่างคนต่างทำ ไม่มี
 การวางแผนหรือปรับปรุงแก้ไขประยุกต์ให้เข้ากับสถานการณ์โลกยุคปัจจุบัน กิจกรรมของวัดที่

^{๑๓๕} นายแพทย์ประเวศ วะสี, “ปาฐกถา”, ใน วิกฤตพุทธศาสนา, หน้า ๗.

^{๑๓๖} นายแพทย์ประเวศ วะสี, ปฏิรูปการศึกษาไทย, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๐).

^{๑๓๗} ไชศรี ศรีอรุณ, “บทบาทของพระสงฆ์ในการบริการสังคม”, ใน วิกฤตพุทธศาสนา, หน้า ๑๙๓.

^{๑๓๘} มาณี ไชยธีรานุวัตร และคณะ, “บทบาทพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์”, รายงานการวิจัย, (คณะ
 สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๐), หน้า ๔๓ - ๔๔.

สัมพันธ์กับชาวบ้านก็แปรเปลี่ยนไปจากเดิม บางส่วนกลายมาเป็นความสัมพันธ์แบบผลประโยชน์ ชาวบ้านมาวัดเพื่อประโยชน์ที่ตนจะได้รับ และวัดก็จัดกิจกรรมเพื่อหวังผลประโยชน์เรื่องเงินทอง จากชาวบ้าน เช่น กิจกรรมให้หอยเบอร์ ปลุกเสกเครื่องรางของขลังและวัตถุมงคล เป็นเหตุให้ประชาชนหลงมกมาย ซึ่งถือว่าผิดวัตถุประสงค์อันแท้จริงของการมีวัดในพระพุทธศาสนาอย่างสิ้นเชิง ท่านได้กล่าวสรุปในตอนท้ายว่า กิจกรรมหลักของพระพุทธศาสนา คือ สอนให้คนเว้นจากความชั่ว ทั้งปวง ทำความดีให้ถึงพร้อม และทำจิตใจของตนให้สะอาดผ่องแผ้ว ดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องดีงาม ตามหลักธรรมคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังนั้น รูปแบบและวิธีการในการจัดกิจกรรม เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชาวบ้าน ควรเน้นให้ตรงเป้าหมาย จึงจะถือว่าเป็นกิจกรรมของวัดที่สัมพันธ์กับชาวบ้านอย่างแท้จริง^{๑๓๙}

นิธิ เอียวศรีวงศ์ กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ในอดีตว่า เปลี่ยนแปลงไปแล้ว ความต้องการการบริการจากวัดหรือจากพระก็เปลี่ยนไปด้วย แม้ว่าพระสงฆ์จะพยายามปรับบทบาท ให้บริการที่เหมาะสมกับสังคมสมัยใหม่ แต่ส่วนใหญ่ล้มเหลว บริการที่สังคมได้จากวัดและพระในเวลานี้เป็นบริการแบบค่อนข้างตายด้าน เมื่อคนรู้สึกไม่สบายใจจะไม่ไปวัดอีกแล้ว แต่จะหาที่พักผ่อนหย่อนใจที่อื่น เมื่อมีคนตายเขาก็ห้ามเข้าวัด เพื่อไปเผาเท่านั้นเอง จะเห็นได้ว่า การปรับตัวของพระสงฆ์กับการเปลี่ยนแปลงนี้ พระท่านยังทำไม่ทัน สังคมยังคงต้องการความเจริญทางด้านจิตใจอยู่ แต่ว่าพระทำไม่ทันหรือไม่ได้ทำ^{๑๔๐}

พระพุทธวิงศมุนี (บุญมา ที่ปทุมโม) ให้โอวาทพระภิกษุสามเณรเกี่ยวกับกิจของสงฆ์ที่ควรทำสรุปได้ว่า การเรียนรู้พระธรรมวินัยที่ถูกต้องเป็นการเรียนรู้ที่ต้องนำไปประพฤติปฏิบัติฝึกหัดกายวาจาใจของตนให้มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่ทรยศคดโกง ไม่ประทุษร้ายใครอื่นให้ได้รับความเดือดร้อน เป็นการเรียนเพื่อให้เป็นผู้มีคุณธรรม มีศีลธรรม มีจริยธรรม และเพื่อจรรโลงพระศาสนาสืบไป ผู้ได้บวชเข้ามาฟังปาฐกถาของพระพุทธานุภาพได้รับความสะดวกสบาย กินสบาย นอนสบาย ได้ฟรี ๆ เกือบจะทุกอย่าง ไม่รู้สึกลำบากยากเย็นอะไร ถึงเวลาก็มีเองมาเอง เพราะบารมีของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ บารมีของครูบาอาจารย์ เราได้รับอานิสงส์จากท่าน ทำให้เราได้ชีวิตอันประเสริฐ ได้ศึกษาเล่าเรียน มีวิชาความรู้ หายใจ ได้เจริญเติบโตฉลาดสามารถขึ้นถึงเพียงนี้แล้วก็ต้องไม่ลืม ต้องรู้จักความหมายของคำว่ากตัญญูทุกเวลาที่จึงจะเป็นคนดี เป็นศรีมงคลแต่ตนและส่วนรวมต่อไป กิจของตนที่พึงทำของพระภิกษุสามเณรก็คือ ศึกษาเล่าเรียนให้สำเร็จตามภูมิขั้นนั้น ๆ แล้วสั่งสอนผู้อื่นเป็นการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่น ให้ผู้อื่นรู้เห็นตามก็จะเป็นบุญเป็นกุศล ท่านได้กล่าวถึงการเรียนการสอนพระธรรมวินัยว่า เป็นการศึกษาที่มีคุณค่า มีสารประโยชน์เป็นเหมือนภูมิคุ้มกันชีวิตให้รอดพ้นพิษภัยของสังคม พระภิกษุสามเณรเป็นส่วนหนึ่งแห่งแนวหน้าของ

^{๑๓๙} พระมหาสมชาย เจริญกิจ, “วัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์ : ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะกิจกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์กับสภาพความเป็นจริงของวัดในสังคมไทยในปัจจุบัน”.

^{๑๔๐} นิธิ เอียวศรีวงศ์, “บทบาทของพระสงฆ์ในการบริการสังคม”, ใน *วิกฤตพุทธศาสนา*, หน้า ๑๒๒-๑๒๓ of ๒๐๖

สังคม ได้รับภาระส่งเสริมการเล่าเรียนธรรมะให้แก่ขยายกว้างขวางออกไปในหมู่พุทธบริษัททั้ง
คฤหัสถ์ และบรรพชิตทุกเพศทุกวัย เมื่อเราศึกษาเล่าเรียนสำเร็จมาแล้วไม่เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ ไม่ทำ
คุณประโยชน์แก่หมู่คณะแก่สังคมวัดวาอาราม ขอให้ท่านทั้งหลายคิดลึกๆ คิดกว้างๆ คิดไกลๆ อย่า
คิดคับแคบอยู่เฉพาะส่วนตน ถ้าอยู่ได้ก็ต้องช่วยกัน ถ้าอยู่ไม่ได้ก็สืบทอดไปไม่ว่ากัน สำคัญถ้า
ยังอยู่ก็ต้องช่วยกันจัด ช่วยกันทำ ช่วยกันคิดแก้ไข ช่วยกันเป็นปัจจัยเกื้อหนุนโดยต่างคนต่างเกื้อกูล
กันและกัน สามัคคีกลมเกลียวกันเป็นพลังของพระศาสนาต่อไป ถ้าเราศึกษาเล่าเรียนมาแล้วไม่
เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่ทำคุณประโยชน์แก่หมู่คณะ แก่พระศาสนา ก็จะเป็นบุคคลใจแคบเห็นแก่ตัว ใคร
จะชั่วจะดีอย่างไรไม่นำพา ไม่สนใจ ฉันได้ของขนาดนี้ก็พอใจแล้ว ไม่ทำกิจไม่ทำประโยชน์ให้แก่
ผู้อื่น อย่างนี้ถือว่าไม่ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธองค์ที่ว่า เธอทั้งหลาย จงยังประโยชน์ตนและ
ประโยชน์ผู้อื่นให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด^{๑๔๑} นอกจากนี้ท่านยังให้อโวาทแก่สามเณรใน
โอกาสการเปิดอบรมสามเณรสิกขาว่า สำหรับพระภิกษุก็สามเณรก็ดี ในฝ่ายเรามักจะได้รับฟังคำ
ติติงในเรื่องกิริยามารยาทเล็กๆ น้อยๆ จากญาติโยมอยู่เสมอว่าไม่สู้จะเป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงาม
ไม่สำรวมระวัง มีบางคนมาพูดกับหลวงพ่อกว่า ที่ตนไปวัดโน้นวัดนี้ก็เพราะเห็นท่านโอภาปราศรัยดี
ปฏิสันถารให้การต้อนรับขับสู้อยู่ในระดับสม่ำเสมอ มีกิริยามารยาทเรียบร้อยนุ่มนวล น่าเคารพ
เลื่อมใสไม่ก่อเขิน ไปมาแล้วสบายใจ แต่พอมาสู่สำนักเราก็ก่เกิดการเปรียบเทียบ ใครก็ตามเมื่อเข้า
มาสู่สำนักเรา คณะเรา เราต้องให้ความสนใจให้ความสำคัญ คือให้เกียรติหรือแสดงอหยาตย์ไมตรี มี
น้ำใจทักทายหรือถามไถ่ตามสมควร อันไหนช่วยได้ก็ช่วยด้วยความจริงใจ ไม่ใช่ถามคำตอบคำ คำ
เดียวแล้วเดินหนี ไม่มองหน้าอีก ไม่มีน้ำเสียงอีกต่างหาก อย่างนี้ขาดความเอื้อเฟื้อ ไม่รักษาศรัทธา
ญาติโยมที่ไปมาหาสู่สำนักเอาไว้ ได้ชื่อว่าทำลายวัดวาอารามอาจารย์ที่ท่านทำดีมาก่อนแล้ว ขอฝาก
สามเณรทุกรูปว่า ขอให้มึนุษย์สัมพันธ์ ไม่ต้องกลัว ไม่ต้องอาย อย่าให้ขายหน้า ต้องเข้าหาได้ทั้ง
สาธุชนพุทธบริษัท คฤหัสถ์ผู้เป็นบัณฑิต ทั้งบรรพชิตผู้เป็นพระเถระ^{๑๔๒}

พระราชันท์มุนี (ปัญญานันทภิกขุ) ได้เปรียบพระสงฆ์ว่า เสมือนดวงตะเกียงทางจิต
วิญญาณของญาติโยมชาวบ้าน ฉะนั้น พระจึงเป็นผู้สร้างสรรค์สิ่งทั้งปวงในวัดด้วยการประพฤติดีอัน
เป็นพื้นฐานและตามมาด้วยการเผยแผ่ธรรมะ ท่านได้เสนอวิธีทำให้วัดเจริญก้าวหน้า อีกทั้งยัง
เสนอแนะวิธีแก้ไขไว้ด้วย พอสรุปได้ดังนี้

๑. วัดต้องจัดให้พระภิกษุสามเณรได้รับการศึกษาทางพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง เพราะ
พระสงฆ์ในปัจจุบันยังมีการศึกษาไม่สมบูรณ์เต็มตามเป้าหมายทางพระพุทธศาสนา เมื่อมีเหตุการณ์
ที่ผิดหลักการทางพระพุทธศาสนาเกิดขึ้น ก็ไม่มีการโต้เถียงคัดค้าน เพราะไม่มีความรู้ที่ถูกต้องตาม

^{๑๔๑} พระพุทธทวาทศมุนี (บุญมา ที่ปทุมโม), “โอวาทสำหรับพระภิกษุสามเณร”, ใน *ทีปธรรม*,
(กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ระฆังทอง, ๒๕๕๐), หน้า ๓๗๕ - ๓๗๗.

^{๑๔๒} พระพุทธทวาทศมุนี (บุญมา ที่ปทุมโม), “โอวาทเปิดอบรมสามเณรสิกขา”, ใน *ทีปธรรม*, หน้า

หลักธรรมของพระพุทธเจ้า ทำให้เกิดพวงอวลชัย^{๑๔๓} เดียรถีย^{๑๔๔} ในวงการพระศาสนาขึ้นมาทำลายพระศาสนา ฉะนั้น พระสงฆ์ทุกรูปต้องใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ ด้วยการศึกษาลหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา

ท่านได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่า วัดทุกวัดควรมีห้องสมุดประจำวัด ทั้งพระภิกษุสามเณรและชาวบ้านควรจะต้องอ่านหนังสือ วัดโดยทั่วไปยังขาดห้องสมุดกลางของวัด หนังสือที่มีอยู่บ้างในวัดก็เป็นคัมภีร์เก่า ๆ วัดควรจัดหาสื่อสิ่งพิมพ์ที่เหมาะสมแก่การศึกษา หนังสือที่พิมพ์ใหม่ ๆ บทความทางธรรมะของท่านเจ้าคุณพุทธทาส ท่าน ป.อ.ปยุตโต เป็นหนังสือที่มีความถูกต้องชัดเจนน่าศึกษาอ่านทุกวัน เพื่อจะได้เป็นเครื่องเตือนจิตสะกิดใจให้พระสงฆ์ทั้งหลายได้สำนึกในความเป็นสมณะความเป็น “พระ” นั้น อยู่ในการกระทำกาย วาจา ใจ ให้ประเสริฐ ท่านได้กล่าวอย่างชัดเจนว่า วัดลงทุนสร้างโบสถ์ราคาเป็นล้าน สร้างศาลาภูกุใหญ่โต แต่หาคนสร้างหนังสือไม่ได้ทั้งที่ไม่ต้องลงทุนมากมาย เป็นเพราะไม่สนใจในเรื่องการศึกษา ความรู้ ความคิดหัดสันทัดทุกวันเวลา ซึ่งเป็นการนำมาซึ่งความเสียหายสู่พระพุทธศาสนา

๒. พระสงฆ์ต้องประพฤติปฏิบัติธรรมวินัยให้เคร่งครัดถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ควรมีความเชื่อที่ถูกต้องทางก่อน แล้วสอนความเชื่อที่ถูกต้องนั้นแก่ชาวบ้าน ดึงดูดจิตใจผู้คนให้เข้าหาความถูกต้อง ไม่ทำให้คนติดอยู่กับพิธีปลุกเสก พิธีเวียนศาลกล่าว ความเชื่อเรื่องของขลังสิ่งศักดิ์สิทธิ์มากเกินไปจนไม่สนใจประพฤติธรรม ถือเป็นการทำลายพระศาสนาโดยการไม่เผยแพร่ชักจูงคนให้เข้าหาความถูกต้อง

ท่านให้ข้อเสนอแนะในเรื่องนี้ว่า ป้ายโฆษณางานวัดแทนที่ข้อความในป้ายนั้นจะมีแต่เรื่องบันเทิง ควรมีข้อความชักชวนให้คนไปฟังธรรม รักษาศีล เจริญภาวนา ไปรักษาส่งที่ถูกต้อง การหาเงินเข้าวัดด้วยการกระทำที่ผิดเป็นเงินที่ไม่ค่อยจะสมบูรณ์ เป็นเงินที่ได้จากความมมมาย ทำให้ประชาชนคิดผิด เข้าใจผิดในเรื่องศาสนา ผู้มีปัญญาไม่ยอมไป พระสงฆ์ควรช่วยกันสั่งสอนประชาชนให้รู้จักคุณค่าของพระศาสนา ให้รู้จักคุณค่าของธรรมะ พระสงฆ์ควรช่วยกันประกาศธรรมะให้คนเข้าใจ ให้เขารู้จักศาสนาอย่างถูกต้อง เขาจะได้บำรุงพระศาสนาได้ถูกต้อง

๓. ทางวัดควรจัดให้มีการแสดงธรรมะให้มาก วัดบ้านนอกก็แสดงในวันพระ วัดในเมืองคนหยุดงานกันมากในวันอาทิตย์ก็แสดงธรรมในวันอาทิตย์

ข้อเสนอแนะในเรื่องนี้ ท่านกล่าวว่า พระภิกษุสงฆ์ควรแสดงธรรมให้คนเข้าใจ พูดให้กระชับรัดชัดเจน ใช้ถ้อยคำง่าย ๆ อย่าพูดเยิ่นเย้อฟังแล้วง่วงนอน เมื่อก่อนนั้นการเทศน์ เราเทศน์ให้คนแก่ฟัง สมัยนี้เราเทศน์ให้กับคนหนุ่มสาวที่มีความว่องไว ให้เขาฟังแล้วสามารถนำธรรมะไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ เรียกว่า การพัฒนาความรู้ได้ถูกต้อง เกิดปัญญา คนบางประเภทเมื่อฟังแล้วก้าว

^{๑๔๓} ผู้ไม่มีความละอาย ผู้หน้าด้าน ภิกษุผู้มักประพฤติละเมิดพุทธบัญญัติ

^{๑๔๔} นักบวชภายนอกพระพุทธศาสนา

ไปได้ไกล บางประเภทก็ยังคงอยู่ในโลกก่อน พระพุทธเจ้าตรัสเรื่องประโยชน์ ๓ ประการไว้ว่า ประโยชน์ในโลกนี้ ประโยชน์ในโลกหน้า และประโยชน์อย่างยิ่ง คือ พระนิพพาน พระสงฆ์ควรพิจารณาว่า ในบ้านเมืองควรจะพัฒนาเรื่องอะไร เช่น เรื่องการทำมาหากิน เรื่องสุขภาพอนามัย เรื่องความรักสามัคคี การร่วมแรงร่วมใจกันสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ หากพระสงฆ์เป็นผู้นำในการพูดชักจูงคนในเรื่องธรรมะทำให้คนเลื่อมใสได้แล้ว เราจะดึงคนไปพัฒนาอะไรก็ได้ทั้งนั้น คนในปัจจุบันมีความโหม่เอียงในทางทำลายมากขึ้น พระสงฆ์ต้องช่วยกันเพาะนิสัยสร้างสรรค์ในจิตใจคนให้ได้ ชักชวนให้เขาหลีกเลี่ยงหรือละทิ้งสิ่งที่ชั่วร้าย อบายมุขประเภทต่าง ๆ เช่น การดื่มของมึนเมา เล่นการพนัน เทียวกลางคืน คบหามิตรชั่ว การสนุกสนานที่สิ้นเปลืองเงินทองและเวลา ชักจูงให้คนขยัน ตื่นตัวว่องไว ส่งเสริมอาชีพควบคู่ไปกับการประพฤติธรรม สอนให้ขยันในการทำงาน รู้จักรักษาทรัพย์ที่หามาได้ ต้องเลือกคบคนดีไว้เป็นมิตรสหาย มีอาชีพที่สุจริต พระต้องเป็นผู้นำ ต้องชักจูงคนในเรื่องธรรมะก่อน จากนั้น จึงชักจูงเรื่องการปฏิบัติงาน อันจะเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมต่อไป หลักธรรมของพระศาสนาสอนให้คนช่วยตัวเอง พึ่งตัวเองได้ อย่าคอยให้คนอื่นมาช่วยตลอดเวลา

๔. วัดควรเป็นสถานที่ร่มรื่น สะอาด มีระเบียบ ท่านได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ให้ปลูกต้นไม้ภายในวัดให้มาก ๆ วางแผนว่าจะปลูกต้นไม้อะไร ตรงไหนจึงจะสมควรและเหมาะสม รอบศาลา รอบโบสถ์ รอบกุฏิต้องสะอาด มีระเบียบและร่มรื่น เลือกต้นไม้ที่ปลูกแล้วได้กินผลบ้าง ให้ร่มเงาบ้าง ปลูกไม้ไว้ใช้เมื่อเติบโตเต็มที่บ้าง พันธุ์ไม้หายากก็ควรช่วยส่งเสริมกันปลูกไว้ วัดที่มีเนื้อที่กว้างใหญ่แต่ทิ้งให้รกร้าง ควรเริ่มพัฒนาด้วยการปลูกต้นไม้เพื่อให้ความร่มรื่น สมกับหลักการเดิมของวัดในสมัยพุทธกาลที่ว่า วัดคืออาราม อารามคือสวนที่รื่นเริง ในเขตวนาราม เวฬุวนาราม เป็นสวนทั้งนั้น สวนป่าในปัจจุบันเราต้องช่วยกันสร้าง ตกแต่งให้สวยงาม มีระเบียบ ใครเดินเข้าไปในวัดก็เกิดความร่มรื่นชื่นใจ เสียงที่เกิดในวัดควรเป็นเสียงธรรมะ คนเข้าวัดได้ยินเสียงธรรมะ ได้สนทนากับพระในเรื่องธรรมะก็จะเกิดความสงบ สบายใจ^{๑๔๕}

นอกจากนี้ ท่านได้กล่าวถึง พระที่ไม่สอนคนให้เข้าใจหลักพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ไม่สอนให้คนมีปัญญาว่า มีความผิดใหญ่โตมโหฬาร เพราะคอยแต่จะเอาใจคนให้เขาสบายใจชั่วคราว คราวไร้อะไรทำให้ทั้งนั้น จะสะเดาะเคราะห์ก็รดน้ำมนต์ทำพิธีต่าง ๆ ให้ ซึ่งไม่ได้ช่วยให้คนดีหรือฉลาดขึ้นเลย แล้วชาวพุทธก็เฝ้าอยู่อย่างนั้น เพราะไม่รู้ว่าจะไรเป็นอะไร^{๑๔๖}

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงด้านบทบาทหน้าที่ของวัดและพระภิกษุสงฆ์จากอดีตถึงปัจจุบันว่า ผลจากการที่ทางราชการแยก

^{๑๔๕} พระราชันนันทมุนี, “การพัฒนา”, ใน วัดพัฒนา’๒๕, หน้า ๑๒ - ๒๕.

^{๑๔๖} พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), “การตีความหลักธรรมของพระพุทธศาสนา”, ใน วิภคต

ระบบการศึกษาออกไปจากวัดนั้น นอกจากจะทำให้พระสงฆ์ต้งงานหรือทำงานเกี่ยวกับเยาวชนได้น้อยลงแล้ว วงการสงฆ์ในปัจจุบันอยู่ในสถานะที่แทบจะเรียกได้ว่าไม่มีศักยภาพพอที่จะจัดการศึกษาเองได้แล้ว เพราะว่าการจัดการด้านการศึกษาเพื่อเยาวชนของพระสงฆ์ได้ขาดตอนไปประมาณ ๒๐ - ๓๐ ปี หากเปรียบกับอวัยวะร่างกายคนเราก็เท่ากับว่าส่วนไหนไม่เคยใช้ มันจะอ่อนแอลง เช่น สมอคนเรามีไว้สำหรับคิด ถ้าเราไม่ได้คิด สมอก็จะตีบตัน จะคิดอะไรก็คิดได้ไม่ทันใจ ผลเสียประการสำคัญที่วัดแยกออกจากโรงเรียนก็คือ ทำให้เกิดวิกฤติทางด้านศีลธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนของชาติ ในปัจจุบัน เราจะพบเห็นว่า มีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์มากมาย สังคมไทยเกิดความผิดเพี้ยนทางจิตใจมากขึ้น โหดร้ายมากขึ้น จากแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้ ท่านได้เสนอว่า แม้พระสงฆ์จะไม่ได้แสดงบทบาทหน้าที่ให้เหมือนในอดีตได้แล้ว แต่พระสงฆ์ก็สามารถมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้เพื่อให้เยาวชนไทย “มีความรู้คู่คุณธรรม” ได้หลายวิธี โดยเฉพาะในด้านการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมที่บกพร่องในปัจจุบันเพราะการสอน การแนะนำ การทำให้เป็นตัวอย่างเป็นงานหลักของพระสงฆ์ เป็นเป้าหมายหลักของพระพุทธศาสนาที่แท้จริง ภารกิจหลักของพระสงฆ์คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อให้คนมีความสมบูรณ์ทั้งพฤติกรรมและจิตใจ มุ่งเน้นการพัฒนาภายใน พัฒนาจิตใจ โดยยึดหลักศีล หลักการประพฤติธรรม หลักการพัฒนาจิต เจริญปัญญา หรือที่เราเรียกว่า ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นแกนใหญ่^{๑๔๗} และแนวทางที่พระสงฆ์พึงทำ คือพระสงฆ์ต้องปรับบทบาทตัวเองใหม่ จากการทุ่มเทกำลังเรื่องการก่อสร้างให้หันมาช่วยเหลือเรื่องการจัดการศึกษา การจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ ท่านปรับได้ไม่ยากแต่ต้องมีฐาน คือ มีคนอื่นเข้ามากระตุ้นช่วยเหลือท่านด้วย ในขณะที่ตัวพระสงฆ์เอง ก็ต้องปรับบทบาทตัวเองให้มีความคิดสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของการศึกษาสมัยใหม่ เพื่อรักษาศรัทธา และรักษาบทบาทที่งดงามในอดีตของพระสงฆ์ไว้ด้วย^{๑๔๘} นอกจากนี้ ท่านยังกล่าวถึงการเรียนรู้ของพระภิกษุสามเณรด้วยว่ามีความสำคัญมาก โรงเรียนพระปริยัติธรรมก็คือ โรงเรียนฝึกหัดครูนั่นเอง เพราะท่านเรียนทั้ง ๒ อย่างไปพร้อม ๆ กัน กล่าวคือ เรียนเพื่อให้ตัวเองมีความรู้ และเรียนเพื่อนำไปสั่งสอนคนอื่นในฐานะที่เป็นศาสนทายาท พระสงฆ์ที่จบการศึกษาไปนั้น ก็ไปเป็นครูสอนคุณธรรมจริยธรรมได้ ในเรื่องนี้พระสงฆ์กับทางราชการต้องหันหน้าคุยกัน เพราะเกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมต้องสัมมนาประชุมกันบ่อย ๆ ตามหลักอภิธานิธรรม^{๑๔๙} ท่านได้ให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อผู้เกี่ยวข้องเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า ถึงเวลาแล้วที่เราจะต้องมาเสริมสร้างในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เยาวชนของชาติ ทุกฝ่ายต้องร่วมมือกัน บ้านทำหน้าที่พัฒนากาย คือ พ่อแม่ครอบครัวดูแลเด็กให้เจริญเติบโต วัดทำหน้าที่พัฒนาใจเพื่อให้เด็กเป็นคนดี พ่อแม่ควรพาลูกไปวัด ฝึกให้ลูกทำบุญ

^{๑๔๗} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), บทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการจัดการศึกษา, หน้า ๒๘ - ๓๔.

^{๑๔๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕.

^{๑๔๙} ธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม ธรรมเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว

ใส่บาตร พระสงฆ์ถือบรมสังฆสน จัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาให้เด็กเป็นคนอ่อนโยน อ่อนน้อม มีจิตใจเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สอนให้ไม่ทะเลาะกัน ไม่รังแกสัตว์ ซึ่งก็ถือเป็นการรักษาศีล สอนให้เป็นคนจิตใจสงบ ไม่โกรธง่าย ให้อภัยแก่ผู้อื่นเป็น สอนให้ภาวนา ส่วนโรงเรียนทำหน้าที่ พัฒนาสมอง ทุกฝ่ายต้องร่วมมือกันพัฒนาเยาวชนของชาติให้ครบทั้ง ๔ ด้าน คือ กาย ใจ สติปัญญา และบุคลิกภาพ^{๑๕๐}

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต) กล่าวว่า ทศนคติที่ถูกต้องในปัจจุบันของพระสงฆ์ ไม่ใช่การที่จะผินบพบาทเดิมไว้ทุกอย่างท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น แต่จะเป็นการ คงหลักการเดิมไว้ และพิจารณาแก้ไขปรับปรุงว่าจะดำเนินการในรูปใดต่อไป และเนื่องจาก บพบาทของพระสงฆ์ที่อยู่ในรูปของการรองรับปัญหา เป็นที่ปรึกษาอยู่ในวัดติดต่อกันมาเป็นระยะ เวลานานในอดีต ความเคยชินนี้อาจเป็นอุปสรรคต่อการเริ่มบพบาทใหม่บ้าง ความรู้สึกในการที่จะ เริ่มต้นบพบาทใหม่ ๆ ของพระสงฆ์นี้ยังไม่พร้อมเพรียงกัน การดำเนินกิจการต่าง ๆ ของคณะสงฆ์ อาจจะไม่ประสานกัน ขาดเป้าหมายในการทำงาน เพราะเป็นการต่างคนต่างทำ ไม่มีการ วางแผนรวมเพื่อเตรียมรับความเปลี่ยนแปลง ขาดระบบกลาง^{๑๕๑}

พระธรรมทัศนาร (ทองสุข สุทสุโส) วัดชนะสงคราม ได้นิพนธ์บทกลอนซึ่งถือเป็น ข้อคิดสะกิดใจพุทธบริษัททั้ง ๔ ในการที่จะช่วยกันดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา ว่า

วัดจะดี มีหลักฐาน เพราะบ้านช่วย บ้านจะสลาย เพราะมีวัด ดัดนิสัย
 บ้านกับวัด ผลัดกันช่วย ก็อวยชัย ถ้าขัดกัน ก็บรลัย ทั้งสองทาง

บทสรุปอันเป็นภาพรวมของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย จากบทกลอนของ ม.ล.ปิ่น มาลากุล อันเป็นได้ทั้งข้อคิด และข้อเตือนใจ ทำให้เราเห็นภาพของคนไทยที่ยังมองไม่เห็นค่าและ ความสำคัญของการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ซึ่งถือว่าเป็นศาสนาประจำชาติของตนมายาวนานไว้ว่า

ฝรั่งเศสหัวเราะเยาะเราว่า เสียแรงมีรัตนาคบองค์สาม
 แต่เหมือนไก่ไม่นิยมชมของงาม มั่วตะกละตะกรามหาของกิน
 หมายความว่าการศึกษาที่ทำอยู่ มุ่งไปสู่อาชืพเสียทั้งสิ้น
 ปริญญาท่วมท้นล้นแผ่นดิน แต่ขาดศีลขาดธรรมประจำใจ^{๑๕๒}

จากแนวความคิดในเรื่องของวัดและพระสงฆ์ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พระครูปลัด สุธัมมพรหมคุณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ) ได้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับการที่มีผู้ออกมาวิพากษ์วิจารณ์สถาบัน

^{๑๕๐} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), บพบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการจัดการ ศึกษา, หน้า ๒๒.

^{๑๕๑} พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), สถาบันสงฆ์ในสังคมไทย, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐), หน้า ๒๓ - ๒๔.

^{๑๕๒} วศิน อินทสระ, ห้องเรียนธรรมะวันอาทิตย์, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๔๙, วัดบวรนิเวศวิหาร.

Page 98 of 206

เพื่อให้เกิดความสอดคล้อง โดยให้มีลักษณะเป็นการบริหารธุรกิจประเภทหนึ่งที่มีได้มุ่งหวังกำไรแต่
มุ่งหวังการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชน^{๑๔๘}

สรุปบทบาทของวัดและพระสงฆ์ในแต่ละยุคแต่ละสมัยที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่า หน้าที่ที่
จะต้องช่วยเหลือแนะแนวทางให้ประชาชนพันทุกซ์ เป็นหน้าที่หลักสำคัญยิ่งในจุดมุ่งหมายของ
พระพุทธศาสนา โดยพระสงฆ์ต้องเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองก่อน จากนั้นก็ช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นต่อไป
และจากการดำเนินงานของวัด จะเห็นได้ว่าวัดสามารถสนองตอบความต้องการของประชาชนอย่างมี
ประสิทธิภาพได้ในจุด ๆ หนึ่ง ในช่วงเวลาในยุคสมัยหนึ่ง ๆ เท่านั้น เมื่อสภาพของสังคม
แปรเปลี่ยนไป ความคิดจิตใจของคนในสังคมก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย วัดจะต้องดำเนินการให้
สอดคล้องกับความเป็นไปของสังคมในยุคสมัยนั้น ๆ โดยไม่ทิ้งจุดหมายหลัก คือ การพัฒนาจิตใจ
ของผู้คนให้มีปัญญา มีชีวิตที่มีคุณภาพตามแนวทางของศาสนา ส่วนในเรื่องของการดำเนินการนั้น
การเตรียมความพร้อม และการมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นของผู้เข้าไปใช้บริการในวัด น่าจะเป็น
แนวทางที่ดีอีกทางหนึ่งที่จะทำให้วัดเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับบุคคลทุกเพศทุกวัย ทำ
ให้การเผยแผ่ศาสนาธรรมบรรลุถึงจุดหมายได้

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวมานี้ สรุปประเด็นได้ว่า

๑. บทบาทของวัด ณ ปัจจุบัน ที่ควรจะเป็น

- ๑.๑ ให้ความรู้ทางศาสนธรรมทั้งทางปริยัติธรรมและปฏิบัติแก่พุทธบริษัท
- ๑.๒ ส่งเสริมความรู้แก่พระภิกษุสามเณรและพุทธศาสนิกชน
- ๑.๓ เป็นที่พึ่งทางจิตใจ
- ๑.๔ เป็นสถานที่บำเพ็ญคุณธรรมจริยธรรมแก่พุทธบริษัท

๒. ยุทธศาสตร์ที่จะทำให้วัดเป็นแหล่งการเรียนรู้

๒.๑ ให้การฝึกอบรมความรู้แก่พุทธบริษัทด้วยการ

- ๑) ส่งเสริมให้ทราบถึงประโยชน์ของการนำหลักธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิต
- ๒) ส่งเสริมการจัดกิจกรรมแก่พุทธบริษัทให้ครบทั้ง ๓ ด้าน คือ ศีล สมาธิ ปัญญา
- ๓) พัฒนาบุคลากรให้มีความรู้พร้อมที่อยู่สังคมได้ด้วยการสนับสนุนให้ศึกษา

หลักธรรมด้วยความเข้าใจ พร้อมกับการเรียนรู้หลักสูตรทางโลกไปพร้อม ๆ กัน

๒.๒ สนับสนุนส่งเสริมการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ด้วยการ

- ๑) เตรียมความพร้อมด้านทรัพยากรบุคคลให้เป็นผู้มีความรู้จริงในธรรมวินัย

ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมวินัยจนสามารถเป็นกัลยาณมิตร อบรมสั่งสอนและเป็นแบบอย่างที่ดี
ต่อพุทธศาสนิกชน

^{๑๔๘} รศ.นิตย์ สัมมาพันธ์, การบริหารเชิงพุทธ, หน้า ๘๐ - ๘๔.

๒) จัดอบรมบุคคลผู้ทำหน้าที่อำนวยความสะดวกในวัดให้มีความรัก ความเมตตา มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี

๓) จัดเตรียมอาคารสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกให้เอื้อต่อการใช้งาน

๒.๓ สนับสนุนส่งเสริมการจัดวัดให้เป็นที่พักพิงทางใจด้วยการ

๑) พัฒนาจิตใจของคนในวัดให้ดีขึ้น เพราะเมื่อจิตใจของบุคคลในวัดดีแล้ว ก็จะทำให้ความสุขความเย็นใจแก่บุคคลผู้เข้ามาใช้บริการในวัดด้วย

๒) ฝึกฝนอบรมพระภิกษุสามเณรให้มีธรรมปฏิสันถาร ต้อนรับผู้เข้าไปในวัดด้วยดี สามารถแก้ปัญหาความทุกข์ให้เขาได้

๓) จัดเตรียมสถานที่ที่เป็นมุมสงบ เปิดให้บริการสำหรับปรึกษา พุดคุยธรรมะกัน

๒.๔ ส่งเสริมการจัดกิจกรรมปมเพาะศาสนทายาท ด้วยการ

๑) ดำเนินกิจกรรมที่มีอยู่แล้วแต่เพิ่มความต่อเนื่อง

๒) ติดตามประเมินผลและปรับปรุงแก้ไข

๓) เพิ่มกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมที่ผู้ให้บริการต้องการด้วยการสอบถามความคิดเห็นจากผู้เข้าร่วมกิจกรรมแยกตามประเภทและวัย

นอกจากศึกษาเอกสารและงานวิจัยแล้ว ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลเพิ่มเติมด้วยการสัมภาษณ์เจ้าอาวาสเกี่ยวกับนโยบายการบริหารจัดการวัด การเตรียมความพร้อมด้านสถานที่บุคลากร และการจัดกิจกรรมสำหรับพุทธศาสนิกชน จากนั้นได้สัมภาษณ์ผู้เข้ามาใช้บริการบางส่วนเพื่อนำมาเป็นข้อมูลประกอบการออกแบบสอบถามแนวทางการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

สรุปได้ว่า องค์ประกอบในการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ประกอบด้วย

๑. การจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

๑.๑ การเตรียมความพร้อมนโยบายการบริหารจัดการวัดด้านบุคลากร

๑.๒ การเตรียมความพร้อมนโยบายการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

๒. คุณลักษณะของพระภิกษุสามเณรและบุคลากรในวัด

๒.๑ รู้และปฏิบัติตามธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด

๒.๒ เป็นกัลยาณมิตรจัดเตรียมปัจจัยภายนอกเพื่อเอื้อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ขึ้นภายใน

๓. ด้านการจัดสาธารณูปการ

๓.๑ อาคารสถานที่

๓.๒ สิ่งอำนวยความสะดวก

๔. ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ภายในวัด

๔.๑ กิจกรรมแยกตามความสนใจ โดยคำนึงของวัย และความต้องการของผู้เรียนรู้

๔.๒ กิจกรรมต้องมีความต่อเนื่อง

๔.๓ มีการวางแผนระยะสั้น ระยะยาว พร้อมทั้งมีปฏิทินประจำเดือนหรือประจำปีให้ผู้
เข้าไปใช้บริการทราบล่วงหน้าด้วย

๔.๔ มีการติดตามประเมินผลการจัดกิจกรรม เพื่อการปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาต่อไป

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) สำหรับการวิจัยเชิงสำรวจ ได้ดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

๓.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓.๑.๑ ประชากรที่ทำการศึกษา

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือพระภิกษุสามเณร ประชาชน เด็กและเยาวชน ผู้เข้ามาใช้บริการในวัด รวม ๓ วัด คือ วัดราชโอรสาราม วัดโสมนัสวิหาร และวัดปัญญานันทาราม ในช่วงระหว่างเดือน พฤศจิกายน ๒๕๔๙ ถึง เดือนมกราคม ๒๕๕๐ รวมทั้งสิ้น ๑,๔๘๕ รูป/คน

วัดกรณีศึกษา	จำนวน พระภิกษุ สามเณร	จำนวน ประชาชน	จำนวนเด็ก และเยาวชน	รวม แต่ละวัด (รูป/คน)
วัดราชโอรสาราม	๗๐	๘๐	๒๔๐	๓๙๐
วัดโสมนัสวิหาร	๔๕	๒๕๐	๘๐	๓๗๕
วัดปัญญานันทาราม	๔๐	๓๐๐	๓๘๐	๗๒๐
รวมแต่ละกลุ่ม (รูป/คน)	๑๕๕	๖๓๐	๗๐๐	๑,๔๘๕

๓.๑.๒ กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามตารางของ Krejcie Morgan^๑ ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๔๐๐ คน ในงานวิจัยนี้ ได้กลุ่มตัวอย่าง รวม ๕๖๖ รูป/คน เป็นพระภิกษุสามเณร จำนวน ๑๒๙ รูป ประชาชน จำนวน ๒๐๙ คน เด็กและเยาวชน จำนวน ๒๒๘ คน จากนั้นผู้วิจัยดำเนินการ ๒ ขั้นตอน ดังนี้

^๑ บุญชม ศรีสะอาด, การวิจัยเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๕), หน้า ๔๓.

ขั้นตอนที่ ๑ สัมภาษณ์ พระสังฆาธิการ ผู้บริหารวัด ๓ วัด รวมจำนวน ๓ รูป โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ผู้วิจัยได้โทรศัพท์ไปเพื่อขอนัดเวลาในการสัมภาษณ์ จากนั้นได้นำหนังสือจากทางบัณฑิตวิทยาลัยไปแสดง และทำการสัมภาษณ์ด้วยตนเอง เพื่อสรุปแนวทางการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ของวัดที่ทำการศึกษา พร้อมกับนำไปสรุปผลการวิจัยในบทบาทของผู้บริหารวัด (ผู้กำหนดนโยบายการจัดการวัด)

ขั้นตอนที่ ๒ แจกแบบสอบถาม

ตัวแทนบ้าน	คือ ประชาชนผู้เข้ามาใช้บริการในวัด	จำนวน ๒๐๙ คน
ตัวแทนวัด	คือ พระภิกษุสามเณรผู้ให้บริการในวัด	จำนวน ๑๒๙ รูป
ตัวแทนโรงเรียน	คือ เด็กและเยาวชนผู้ให้บริการในวัด	จำนวน ๒๒๘ คน

๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

๓.๒.๑ ศึกษาแนวคิดจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๓.๒.๒ นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาเรียบเรียง และสร้างเป็นแบบสอบถาม โดยแบ่งเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ ความคิดเห็นต่อแนวทางการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ครอบคลุมเรื่องนโยบาย คุณลักษณะของพระภิกษุสามเณร สถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก กิจกรรมการเรียนรู้ มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด มีจำนวน ๔๐ ข้อ

ตอนที่ ๓ ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

๓.๒.๓ นำแบบสอบถามไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความครอบคลุมของเนื้อหาและสำนวนภาษา แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไข ผู้เชี่ยวชาญดังกล่าว ได้แก่ พระมหาเจิม สุวโจ และ ดร.ประมุข สารพันธ์

๓.๒.๔ นำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิมาปรับปรุงแก้ไข แล้วนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาให้พิจารณาความสมบูรณ์อีกครั้ง และนำไปทดสอบ (Try out) กับพระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา เด็กและเยาวชน จำนวน ๓๐ รูป/ท่าน ที่ไม่ได้เป็นกลุ่มตัวอย่าง เพื่อนำมาหาค่าสัมประสิทธิ์ของความเชื่อมั่น ตามวิธีการของครอนบาค (Cronbach) ได้ค่าสัมประสิทธิ์ของความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.89

๓.๒.๕ นำแบบสอบถามที่ทดลองใช้แล้ว มาปรับปรุงให้เป็นแบบสอบถามที่สมบูรณ์ต่อไป

๓.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๓.๑ นำหนังสือขออนุญาตจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากพระสังฆาธิการ พระภิกษุสงฆ์ผู้ปฏิบัติหน้าที่ในแหล่งการเรียนรู้

๓.๓.๒ ประสานงานกับผู้บริหารวัดที่ได้รับเลือกเป็นกรณีศึกษา เพื่อขอความร่วมมือในการแจกและเก็บแบบสอบถาม ในส่วนของพระภิกษุสามเณร และผู้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ในวัด

๓.๓.๓ ผู้วิจัยได้ดำเนินการแจกแบบสอบถามและเก็บให้เสร็จด้วยตนเอง

๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่รวบรวมได้จากกลุ่มตัวอย่างมาทำการวิเคราะห์ทางสถิติ และประมวลผลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for Windows (Statistical Package for the Social Science for Windows) ตามลำดับดังนี้

๓.๔.๑ แบบสอบถามข้อมูลทั่วไป ผู้วิจัยนำข้อมูลมาคำนวณหาค่าร้อยละ (Percentage)

๓.๔.๒ แบบสอบถามความคิดเห็น ใช้ค่าไคสแควร์ (χ^2) เพื่อวิเคราะห์ความแตกต่างด้านความคิดเห็นระหว่างความคิดเห็นของกลุ่มพระภิกษุสามเณร กลุ่มประชาชน กลุ่มเด็กและเยาวชน ต่อนโยบาย คุณลักษณะของพระภิกษุสามเณรในวัด สถานที่ สิ่งอำนวยความสะดวก และกิจกรรมการเรียนรู้ รวมถึงข้อเสนอแนะที่ทุกกลุ่มได้ให้ไว้

เกณฑ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้อง ใช้เกณฑ์ในการให้คะแนน ดังนี้

เห็นด้วยมากที่สุด	๕	คะแนน
เห็นด้วยมาก	๔	คะแนน
เห็นด้วยปานกลาง	๓	คะแนน
เห็นด้วยน้อย	๒	คะแนน
เห็นด้วยน้อยที่สุด	๑	คะแนน

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

๔.๑ ผลการวิจัย ลักษณะของวัดในสมัยพุทธกาล

๔.๑.๑ ความเป็นมาของวัดในสมัยพุทธกาล

เดิมพระสงฆ์พักที่โคนไม้หรือถ้ำเป็นการอยู่กับธรรมชาติเพื่อทำความเพียร พุทธประสงค์ในการอนุญาตให้มีอารามในพระพุทธศาสนาเพื่อให้เป็นที่อยู่อาศัย และประกอบศาสนกิจของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ทำให้มีความเหมาะสมในการดำรงเพศพรหมจรรย์และเพื่อความเจริญมั่นคงของพระพุทธศาสนา

วัดในสมัยพุทธกาลเกิดขึ้นเพราะมีผู้บรรลุนิพพาน มีความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้าผู้มีพระมหากรุณาธิคุณ พระปริสุทธิคุณ พระปัญญาธิคุณ มุ่งทำประโยชน์เพื่อความสุขของมหาชน การสร้างวัดถวายไว้ในพระพุทธศาสนานั้น จุดประสงค์ก็เพื่อใช้เป็นสถานที่พำนักของพระสงฆ์ผู้สละแล้วจากการเป็นอยู่อย่างคฤหัสถ์ พระสงฆ์ผู้ปรารถนาความเพียรเพื่อทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน วัดจึงต้องมีบรรยากาศสภาพแวดล้อมเอื้ออำนวยต่อการประพฤติพรหมจรรย์ของพระสงฆ์ และเพื่อเสริมสร้างความเลื่อมใสศรัทธาให้เกิดขึ้นกับบุคคลทั้งหลายผู้ได้มาสัมผัส ดังนั้นวัดจึงเป็นสัญลักษณ์ของความสงบ รื่นรมย์ เพราะเป็นที่พักของผู้มีบาปกรรมอันสงบระงับแล้ว เป็นที่อยู่ของผู้เห็นภัยในวัฏฏะ ห่างไกลจากความชั่วทุกรูปแบบ เป็นที่อาศัยของผู้ที่มีความบริสุทธิ์สะอาดทางกาย วาจา ใจ เป็นพื้นฐาน

๔.๑.๒ แนวคิดในการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ในสมัยพุทธกาล

๑. วิสัยทัศน์ (พระพุทธปณิธาน - พระพุทธประสงค์ของพระพุทธเจ้า)

มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) โดยสอนภิกษุให้รู้จักตนเองและรู้จักสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่แวดล้อมอยู่ให้แจ่มแจ้งว่ามีสภาพที่แท้จริงอย่างไร เพื่อจะได้รู้และปฏิบัติตนให้กลมกลืนกับสภาพที่แท้จริงของสิ่งแวดล้อมนั้นได้อย่างถูกต้อง การเรียนรู้ตามแนวทางของพระพุทธศาสนานี้ เรียกได้ว่าเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อพัฒนาตนเองให้พ้นจากความทุกข์ได้ โดยในส่วนของภิกษุมีหน้าที่ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยเพื่อบรรลุมรรคผลนิพพาน อันเป็นการหลุดพ้นจากความทุกข์ส่วนตัว และการปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ของผู้อื่นด้วยการเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน

๒. เป้าหมายของวัดในสมัยพุทธกาล

๒.๑ เพื่อมุ่งการพัฒนาตนเองของภิกษุ ภิกษุเมื่อออกบวชแล้วก็ตั้งใจปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เพื่อความพ้นทุกข์ในสังสารวัฏด้วยการประพฤติพรหมจรรย์ ปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คือ อบรมศีล เจริญภาวนา ฝึกหัดสัจธรรม กาย วาจา ใจ โดยยึดหลักธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ รวมทั้งวัตรปฏิบัติต่าง ๆ ของสงฆ์ เช่น ธุดงค์ หมายถึง ข้อวัตรปฏิบัติที่ใช้ขัดเกลาจิตใจ ช่วยส่งเสริมให้เกิดความสันโดษมักน้อย และวัตร ๑๔ คือ ระเบียบวิธีปฏิบัติต่าง ๆ ในสังคมความเป็นอยู่ของภิกษุ เพื่อส่งเสริมให้การบำเพ็ญสมณธรรมดำเนินไปด้วยดีและเรียบร้อย เป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อขัดเกลาตนเอง และเพื่อส่งเสริมการบำเพ็ญสมณธรรมให้ดำเนินไปจนเกิดปัญญารู้แจ้ง ท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ สงบ และร่มรื่น

๒.๒ การบำเพ็ญสมณกิจเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน โดยการสั่งสอนด้วยวิธีต่างๆ เช่น การทำให้ดูเป็นตัวอย่าง การเทศนา เพื่อให้รู้จักทางดำเนินชีวิตที่จะทำให้พบกับความสุข ความสงบเย็นที่ประณีต

๓. แนวคิดเรื่องการจัดการวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ในสมัยพุทธกาล

การจัดการในสังคมสงฆ์สมัยพุทธกาลไม่มีอะไรมากนัก เพราะสงฆ์ทุกรูปมีหน้าที่ปฏิบัติตามธรรมวินัย พระอุปัชฌาย์มีหน้าที่ปกครองดูแลศิษย์ การหาสถานที่ในการสร้างวัด จัดการเรื่อง การก่อสร้างเสนาสนะต่าง ๆ เป็นเรื่องของชาวบ้านทั้งสิ้น เช่น อนาถปิณฑิกเศรษฐี นางวิสาขาจะทำการทำนุบำรุงวัด บำรุงพระ ภิกษุเป็นเพียงผู้อาศัยเท่านั้น ฉะนั้น ภิกษุจึงต้องตอบแทนชาวบ้านด้วยการเผยแผ่คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งถือเป็นกิจกรรมของสงฆ์ต่อชุมชน ในส่วนของตนเอง ภิกษุต้องประพฤติปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัย

๔.๒ ผลการวิจัย ลักษณะของวัดดีเด่นในปัจจุบัน

๔.๒.๑ วัดราชโอรสาราม

ก. ความเป็นมา

วัดราชโอรสาราม เขตจอมทอง กรุงเทพมหานคร เป็นวัดหนึ่งที่ได้รับการคัดเลือกจากคณะกรรมการดำเนินงานโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาการจัดการศึกษา และการเผยแผ่ศาสนาของวัดในพระพุทธศาสนา ให้เป็นวัดที่มีความโดดเด่นในเรื่องการเผยแผ่ศาสนา ปัจจุบันวัดราชโอรสารามเป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรวิหาร บรรยากาศโดยรอบสงบ ร่มรื่น มีสนามหญ้า และไม้ดอกไม้ใบทั่วอาณาบริเวณวัด รอบ ๆ วัดยังคงสภาพเป็นชุมชนที่สงบ เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน คือ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช)

ความเป็นมาด้านการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ ในอดีตพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ทรงให้จัดหมวดหมู่กุฏิแยกไว้อย่างเหมาะสม โดยสร้างกุฏิที่พักของพระภิกษุสามเณรผู้สนใจศึกษาพระปริยัติธรรมไว้ทางทิศเหนือ เรียกว่า กุฏิหมู่คันถธุระและกุฏิหมู่ทศได้เป็นที่พักของพระภิกษุสามเณรผู้ประสงค์บำเพ็ญภาวนา เรียกว่า กุฏิหมู่วิปัสสนา

ในสมัยต่อมา พระเทพญาณมุนี ได้ดำเนินการจัดวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้วยการเปิดสอนบาลีก่อนที่จะเปิดสอนแผนกธรรมเพื่อให้ความรู้แก่พระภิกษุสามเณร ในระยะเริ่มแรกมีพระภิกษุสามเณรจากวัดใกล้เคียงมาร่วมเรียน ต่อมาชื่อเสียงของสำนักเรียนได้แพร่หลายออกไป ชาวบ้านนำบุตรหลานมาฝากเพื่อเรียนรู้พระธรรมวินัย ณ วัดแห่งนี้

ปัจจุบันวัดราชโอรสารามตระหนักถึงบทบาทของวัดในการรับผิดชอบต่อสังคม ด้วยการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาคนในด้านคุณธรรมจริยธรรม วัดได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อประชาชน เด็กและเยาวชน เช่น การอบรมพัฒนาจิต การปฏิบัติธรรมในวันสำคัญ การสวดมนต์ประจำวันของนักเรียน นอกจากวัดราชโอรสารามจะเป็นแหล่งการเรียนรู้ในเรื่องของศาสนธรรมแล้ว วัดยังมีสถานที่ให้ศึกษาเรียนรู้ในเรื่องสถาปัตยกรรม ศิลปะวัตถุต่าง ๆ รอบบริเวณ

ข. แนวคิดในการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ของวัดราชโอรสาราม

๑. วิสัยทัศน์

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) เจ้าอาวาส มีอุดมการณ์ชัดเจนในการรักษาพระพุทธศาสนาให้มั่นคง ด้วยการพัฒนาศาสนทายาท และเผยแผ่ศาสนธรรมสู่ประชาชน เด็กและเยาวชนทั่วไป โดยเน้นกระบวนการสอนให้คนคิดเป็น สามารถนำความรู้ และหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม โดยท่านมีนโยบายการบริหารวัด ดังนี้ “วัดต้องเป็นสถานที่สงบ รื่นรมย์ ปรมีศलगาม แหล่งความรู้ ชูธรรมะ ละออบามุข ปลูกปลอบใจ ให้บริการ” นอกจากนี้ทางวัดได้จัดการเรียนรู้โดยการบูรณาการบ้าน วัด และโรงเรียนได้อย่างเหมาะสม โดยวัดให้การอุปถัมภ์โรงเรียนวัดราชโอรสในทุกด้าน และมีความสัมพันธ์กับประชาชนทั่วไปทั้งในชุมชนและประชาชนจากที่อื่น ด้วยการจัดกิจกรรมทางศาสนาร่วมกันในฐานะของการเป็นพุทธบริษัทที่ดี โดยวัดให้ความสำคัญด้วยการเตรียมความพร้อมด้านสถานที่ บรรยากาศ สภาพแวดล้อม บุคลากร และจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ด้วยการนำเทคโนโลยีและสื่อการสอนที่ทันสมัยเข้ามาใช้ เพื่อให้ผู้เรียนรู้เกิดการเรียนรู้ได้ดี

๒. เป้าหมายของวัด

วัดต้องเป็นแหล่งให้การอบรมพัฒนาความประพฤติ คุณธรรม จริยธรรม พัฒนาจิตใจให้แก่พุทธบริษัทให้มีความรู้คู่คุณธรรม และเป็นบุญสถาน ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ มุ่งสอนให้คนรู้จักคิดเป็น สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ วัดต้องเป็นสถานที่เรียนรู้สำหรับบุคคลทุกเพศทุกวัย วัดราชโอรสารามมีรูปแบบการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้สำหรับกลุ่มเป้าหมาย ๓ กลุ่ม คือ

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับพระภิกษุสามเณรในวัด วัดราชโอรสารามมีหน้าที่เป็นศูนย์การศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณรในเขตจอมทองและบริเวณใกล้เคียง ท่านเจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน เห็นว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นหัวใจของการสืบทอดพระพุทธศาสนา วัดได้จัดการศึกษาและสนับสนุนการศึกษาด้านพระปริยัติธรรมแผนกธรรม -บาลีอย่างต่อเนื่อง ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่ต่อตนเองของพระภิกษุสามเณรที่จะต้องศึกษาหาความรู้ เพื่อให้ตนเองมีความรู้ ก่อนที่จะเผยแพร่ธรรมสู่ผู้อื่น โดยวัดมีกฎระเบียบเกี่ยวกับการศึกษาพระปริยัติธรรมภาคบังคับสำหรับพระภิกษุสามเณรในวัด นอกจากนั้น วัดได้ให้การสนับสนุนเรื่องการศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยอีกด้วย ด้านคุณสมบัติส่วนตัวของพระภิกษุสามเณร ทางวัดได้อบรมดูแลพระภิกษุสามเณรให้ประพฤติปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย เรียนรู้ที่จะรักษาระเบียบวินัยในข้อวัตรปฏิบัติเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดี เป็นที่เคารพเลื่อมใสของพุทธศาสนิกชน พระภิกษุสามเณรต้องปฏิบัติกิจวัตรประจำวันของตนด้วยการทำวัตรสวดมนต์ ฟังธรรม นั่งสมาธิ

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับประชาชน กิจกรรมการเผยแผ่ศาสนาธรรมที่วัดจัดขึ้นสำหรับประชาชน ได้แก่ การสวดมนต์ฟังเทศน์ปฏิบัติธรรมทุกวันพระ การจัดอบรมพัฒนาจิต การรักษาศีล ฟังธรรม และปฏิบัติธรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา วันอาสาฬหบูชา และวันสำคัญทางราชการ เช่น วันแม่แห่งชาติ วันพ่อแห่งชาติ หรือเป็นกิจกรรมที่ประชาชนเข้าไปขออนุญาตใช้อาคารสถานที่ และบุคลากรของวัดจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น โครงการจัดอบรมวิปัสสนาที่จัดโดยบุคคลทั่วไป โดยทางวัดได้มีการจัดเตรียมอาคารสถานที่ บุคลากร และกิจกรรมไว้รองรับเป็นอย่างดี

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับเด็กและเยาวชน วัดราชโอรสารามจัดกิจกรรมการเผยแผ่ศาสนาธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน เพื่อพัฒนาจิตใจเด็ก ด้วยการจัดกิจกรรมการเข้าค่ายคุณธรรม จัดกิจกรรมสวดมนต์ประจำวันของนักเรียนโรงเรียนวัดราชโอรส และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนวัดราชโอรสทุกคนต้องสอบธรรมศึกษา

๓. แนวคิดเรื่องการจัดการ

นโยบายในการทำงานของท่านเจ้าอาวาส คือ “บริหารให้ได้ บริการให้ดี” การบริหารจัดการวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตามนโยบายบริหารที่ได้กล่าวมาแล้ว เช่น การจัดเตรียมสถานที่ บุคลากร เงินทุนไว้รองรับอุดมการณ์ที่ตั้งไว้ เมื่อบริหารจัดการตามหลักการที่ตั้งไว้แล้วก็บริการให้ดี ท่านกล่าวว่า การบริหารนั้นจะออกมาให้รูปของโครงการ ส่วนการบริการ คือการลงมือทำจริง ซึ่งต้องทำให้ผู้เข้ามาใช้บริการเกิดความประทับใจ ดังนั้น การให้บริการถือว่าสำคัญพอ ๆ กับการบริหาร

จากการสัมภาษณ์พระธรรมกิตติวงศ์ ท่านเจ้าอาวาสได้กล่าวถึง

๑. คุณลักษณะของพระภิกษุสามเณรในวัดเรื่องการทำหน้าที่ของตนเอง คือ ต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ปฏิบัติกิจวัตรของตนเอง เช่น การสวดมนต์ ทำวัตร พระภิกษุสามเณรรูปใดมีหน้าที่ต้องศึกษาเล่าเรียนก็ศึกษาเล่าเรียน รูปใดมีหน้าที่อบรมสั่งสอนก็ต้องไปทำหน้าที่อบรมสั่งสอน บางรูปมีหน้าที่ให้บริการประชาชนในเรื่องต่าง ๆ หน้าที่ ในที่นี้ หมายถึงรวมถึง หน้าที่ต่อตนเอง และหน้าที่ต่อผู้อื่นด้วย

๒. การจัดการสถานที่ สิ่งแวดล้อม และบรรยากาศ ต้องมีลักษณะดูดี เรียบง่าย มีศิลปะ และต้องรักษาประเพณี รักษาธรรมเนียมไว้ด้วย

๓. การจัดกิจกรรมการเผยแผ่ศาสนาธรรม ก็ต้องรักษาประเพณีวัฒนธรรมเช่นเดียวกัน เพราะวัดคือที่สงบร่มเย็น กิจกรรมใดจัดแล้วไม่ให้ความรู้ ไม่ให้ธรรมะ ไม่สงบ ไม่ร่มเย็นก็ไม่ควรจัดให้มีขึ้นในวัด

ท่านเจ้าอาวาสกล่าวสรุปว่า ความสำเร็จของวัดนี้เกิดจากความพร้อมทางด้านสถานที่ ความร่วมมือของบุคลากร บุคคลที่เกี่ยวข้อง และความพร้อมทางด้านเงินทุนที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรม การเรียนรู้สำหรับพุทธบริษัท ผู้บริหารจะต้องสร้างจิตสำนึกให้เกิดความร่วมมือในองค์กรให้ได้ หากมีแต่ความพร้อม มีสถานที่ มีคน มีทุน แต่ขาดความร่วมมือ ก็ทำอะไรไม่ได้เหมือนกัน^๐

๔.๒.๒ วัดโสมนัสวิหาร

ก. ความเป็นมา

วัดโสมนัสวิหาร เป็นพระอารามหลวง ชนิดราชวรวิหาร ชั้นโท มีชื่อเต็มว่าวัดโสมนัสราชวรวิหาร ตั้งอยู่บนถนนกรุงเกษม แขวงวัดโสมนัส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร เป็นวัดที่เป็นมหาสีมา แบ่งเขตพุทธาวาสและสังฆาวาสอย่างมีระเบียบ เขตพุทธาวาสมีพระวิหาร พระเจดีย์ วิหารคต และพระอุโบสถ เขตสังฆาวาสเป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ วัดโสมนัสวิหาร มีศาสนวัตถุที่สำคัญ คือ พระอุโบสถ เป็นที่ประดิษฐานพระประธาน “พระสัมพุทธสิริ” ในพระวิหารมี “พระพุทธรูปโสมนัส” เป็นพระประธาน และพระพุทธรูปสำคัญอีกองค์หนึ่ง คือ “พระนันทราช” ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ วัดอยู่ใกล้แหล่งชุมชนและสถานที่ราชการแต่บรรยากาศภายในวัดมีลักษณะเป็นสัปปายะ สงบ ด้านหน้าวัดเป็นลานจอดรถ สนามเด็กเล่น โรงเรียนวัดโสมนัส และศูนย์เยาวชน เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน คือ พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ)

ความเป็นมาด้านการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ วัดโสมนัสวิหารมีธรรมเนียมปฏิบัติ ตั้งแต่เมื่อสร้างวัดจนถึงปัจจุบันคือ ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระวันรัต (ทับ พุทฺธสิริมหาเถร) เป็นเจ้าอาวาสรูปแรก ท่านได้ส่งสอนฝึกปรี้อพระภิกษุสามเณรให้เคร่งครัดในพระธรรมวินัย ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี อุบาสกอุบาสิกาสามารถรักษาศีล ฟังเทศน์ ปฏิบัติกรรมฐานทุกวันธรรมสวณะ ในวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา และวันอัฐมีบูชา วัดจัดให้มีการปฏิบัติธรรม และแสดงพระธรรมเทศนาตลอดคืน

ต่อมาสมเด็จพระวันรัต (จ๊ับ ฐิตธมฺโม) ในสมัยที่ยังเป็นพระธรรมวราลังการ ได้จัดตั้งโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น เพื่อให้เยาวชนที่ยังศึกษาวิชาการทางโลกอยู่ ได้มีโอกาสเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา เพราะวันอาทิตย์เป็นวันหยุด มีเวลาปลีกตัวมาศึกษาเรื่องพระพุทธศาสนาได้

^๐ สัมภาษณ์ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), เจ้าอาวาสวัดราชโอรสาราม ราชบัณฑิต,

โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดโสมนัสวิหาร เปิดทำการสอนมาตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๐๗ - ปัจจุบัน รวม ๔๒ ปี ท่านมีความดำริในการจัดตั้งโรงเรียนเพื่อสอนศีลธรรมแก่เยาวชน และเห็นว่าจำเป็นอย่างยิ่งที่เด็กและเยาวชนของชาติจะได้ศึกษาพระพุทธศาสนาเพิ่มขึ้น อีกทั้งพระภิกษุสงฆ์ในวัดจะได้มีโอกาสบำเพ็ญประโยชน์เพิ่มขึ้น โดยเปิดสอนวิชาพระพุทธศาสนา และสอนวิชาภาษาอังกฤษ พร้อมกันนี้ได้อาศัยความร่วมมือไปยังครูใหญ่โรงเรียนวัดโสมนัสวิหาร เพื่อขอความร่วมมือในการจัดตั้งโรงเรียนธรรมศึกษาวนอาทิตย์ขึ้น

พระธรรมวิสุทธิภิกขุ (พิจิตร จิตตฺตโน) เจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน ดำเนินการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ ซึ่งถือได้ว่าเป็นจุดเด่นของวัด คือ การจัดอบรมกรรมฐานสำหรับข้าราชการ และบุคคลทั่วไปเป็นประจำ

ข. แนวคิดในการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้

๑. วิสัยทัศน์

พระธรรมวิสุทธิภิกขุ (พิจิตร จิตตฺตโน) เจ้าอาวาส มีอุดมการณ์ชัดเจนในการรักษาพระพุทธศาสนาให้มั่นคง กล่าวคือ พระภิกษุสามเณรต้อง “แตกฉานปริยัติ เจริญศรัทธา วินัย ฝักรักกัมมัฏฐาน รักงานพระศาสนา” พระภิกษุสามเณรต้องประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ท่านกล่าวว่า ถ้าอยู่นอกพระวินัยก็อยู่วัดนี้ไม่ได้ พร้อมกันนั้นก็ต้องศึกษาหาความรู้ด้านศาสตร์ต่าง ๆ เพื่อพัฒนาตนเองให้พร้อมก่อนที่จะเผยแผ่ศาสนธรรมสู่ประชาชน ท่านเจ้าอาวาสรูปปัจจุบันเน้นการฝึกปฏิบัติตนตามแนวทางของพระพุทธศาสนา โดยท่านได้แสดงจุดยืนอย่างชัดเจนว่า ใครก็ตามที่บอกว่านับถือพระพุทธศาสนา หากไม่เคยฝึกกรรมฐานถือว่า บุคคลนั้นยังไม่รู้จักพระพุทธศาสนา และผู้ที่ยังไม่รู้จักจิตที่ถูกฝึกแล้ว ยังไม่รู้จักความสงบที่แท้จริง ก็ยังไม่ถือว่ารู้จักพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

๒. เป้าหมายของวัด

วัดโสมนัสวิหารได้ดำเนินการจัดการวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ด้านศาสนธรรม โดยมุ่งให้พุทธบริษัทสามารถนำความรู้ทางพระพุทธศาสนาไปใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องและดีงาม

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับพระภิกษุสามเณรในวัด กล่าวคือ วัดได้ดำเนินงานด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมบาลีและแผนกสามัญ (ที่วัดสาขา จังหวัดปทุมธานี) โดยมีกฎว่าพระภิกษุสามเณรในวัดจะต้องมีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม โดยเมื่อเข้ามาบวชเรียนต้องศึกษาเรียนรู้พระธรรมวินัยและปฏิบัติธรรมควบคู่กันไปอย่างเคร่งครัด ทั้งนี้ เพราะท่านเจ้าอาวาสให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาให้พระภิกษุสามเณรอย่างต่อเนื่อง วัดได้จัดกิจกรรมอบรมพระภิกษุสามเณรในระหว่างเข้าพรรษา จัดกิจกรรมอบรมกรรมฐานสำหรับพระนวกะ และให้การสนับสนุนเรื่องการศึกษาต่อทั้งทางโลกและทางธรรมสำหรับพระภิกษุสามเณรในวัด นอกจากนี้ ยังมีกิจกรรมซึ่งถือว่าเป็นกิจวัตรประจำวันของพระภิกษุสามเณรที่จะต้องประพฤติปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัย เช่น การบิณฑบาต เพื่อให้ได้อาหารยังชีพและโปรดญาติโยม การทำวัตรสวดมนต์ ฟังธรรม นั่งสมาธิ

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับประชาชน วัดมีกิจกรรมการเผยแผ่ศาสนาธรรมที่จัดขึ้นสำหรับประชาชนที่สำคัญ ได้แก่ การจัดอบรมกรรมฐานสำหรับบุคคลทั่วไปเป็นประจำทุกเดือน และในวันสำคัญทางศาสนา การสวดมนต์ฟังเทศน์ ปฏิบัติธรรมทุกวันพระ โดยทางวัดได้จัดเตรียมอาคารสถานที่ บุคลากร และมีกิจกรรมไว้ออกรับอย่างดี การอบรมเน้นการเรียนรู้เพื่อนำทักษะที่ได้จากการอบรมไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ช่วยให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น หรือช่วยให้เผชิญปัญหาในชีวิตได้อย่างมีสติรู้เท่าทัน นอกจากนี้ พระธรรมวิสุทธิกวีได้จัดทำหนังสือสำหรับผู้เข้าอบรมในแต่ละหลักสูตร มีทั้งแจกให้แก่ผู้เข้าอบรม และวางจำหน่ายในวันอบรมกรรมฐาน ให้ผู้สนใจศึกษาต่อได้ซื้อไปอ่านเพิ่มเติม นับว่าเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของผู้ที่เข้าไปเรียนรู้ในวัด

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับเด็กและเยาวชน วัดโสมนัสวิหารจัดกิจกรรมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับเด็กและเยาวชน วัดอุประสงค์เน้นการพัฒนาจิตใจเด็กด้วยการอบรมให้มีความรู้คู่กับการมีคุณธรรมอย่างต่อเนื่องทุกวันอาทิตย์

๓. แนวคิดเรื่องการจัดการ

จากการสัมภาษณ์พระธรรมวิสุทธิกวี ท่านได้กล่าวถึงแนวคิดเรื่องการจัดการวัดไว้ ดังนี้

๑. การเตรียมบุคลากร ท่านกล่าวว่า ก่อนที่จะไปสอนผู้อื่นได้นั้น ตนเองต้องมีความรู้และความประพฤติถูกต้องตามหลักธรรมวินัยก่อน ซึ่งท่านได้เน้นย้ำเป็นพิเศษว่าท่านส่งเสริมสนับสนุนให้พระภิกษุสามเณรทุกรูปในวัดมีความรู้ทั้งทางด้านนักธรรมบาลี และความรู้สามัญทางโลกอย่างเพียงพอ จะเห็นได้ว่าพระภิกษุสามเณรในวัดนี้มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมสูง นับว่าท่านเจ้าอาวาสได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมด้านบุคลากรอยู่อย่างสม่ำเสมอ เรื่องของการทำงานในวัด ท่านแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบไปตามความสามารถและความถนัดของพระภิกษุสามเณร นอกจากนี้ สำหรับผู้ที่อาศัยอยู่ในวัด เช่น เด็กวัด ท่านก็กวาดขันดูแลให้ไหว้พระสวดมนต์ทุกวันอาทิตย์ และให้ฝึกหัดทำสมาธิบ้างในบางโอกาส

๒. การจัดสถานที่ วัดโสมนัสวิหารเป็นมหาสีมาใหญ่ สมัยก่อนวัดเคยรื้อรื้อมัยอย่างไร ปัจจุบันก็ยังรื้อรื้อมัยเหมือนเดิม วัดไม่เน้นสิ่งก่อสร้างที่เกินความจำเป็น สถานที่จัดกิจกรรมจะใช้พื้นที่ในพระวิหาร และบริเวณรอบวิหารคด จัดกิจกรรมอบรมกรรมฐานในปัจจุบัน ซึ่งก็สามารถจุคนได้จำนวนมาก แต่เนื่องจากว่าในบางช่วงที่มีอากาศร้อนอบอ้าว ทางวัดจึงได้จัดเตรียมสถานที่ด้านข้างวิหารคดไว้ออกรับในจุดนี้ บริเวณโดยรอบวัดกำลังปรับปรุงซ่อมแซม หลังจากการซ่อมแซมเสร็จสิ้นแล้ว วัดจะดำเนินการจัดสวนหย่อมให้ดูร่มรื่น และเตรียมปลูกต้นไม้เพิ่มเติมจากที่มีอยู่เดิม ทั้งนี้เพื่อให้วัดมีความร่มรื่นสมกับคำว่า อาราม

๓. กิจกรรมการเผยแผ่ ในส่วนของประชาชนทั่วไป ทางวัดเปิดอบรมกรรมฐานเป็นประจำทุกเดือน มีกิจกรรมการฟังเทศน์ นั่งสมาธิ ทุกวันธรรมสวด และวันสำคัญทางศาสนา สำหรับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับเด็กและเยาวชน ทางวัดได้จัดการเรียนการสอนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น โดยมีวัดอุประสงค์เพื่อให้เด็กได้ใช้เวลาว่างจากวันหยุดศึกษาคำสอนทางพระพุทธศาสนา เพื่อนำไปเป็นแนวทางปฏิบัติในชีวิตประจำวัน หลักสูตรประกอบด้วยวิชาพระพุทธศาสนา ศาสนาพุทธ

และวัฒนธรรม พระพุทธศาสนาภาคภาษาอังกฤษ ธรรมศึกษา วาทศิลป์ นาฏศิลป์ และกิจกรรมส่งเสริมความสามัคคี กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ เป็นต้น โดยเปิดการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลานาน แม้ว่าจำนวนนักเรียนจะลดน้อยลง เนื่องจากว่ามีเด็กจำนวนไม่น้อยต้องไปเรียนกวดวิชาตามค่านิยมสมัยใหม่ แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ท่านเจ้าอาวาสกล่าวว่า วัดก็ยังสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนด้านนี้ เพราะท่านเห็นว่าเด็กที่ได้รับการฝึกจิต ได้รับการอบรมกล่อมเกลากลับมาทางพระพุทธศาสนา ย่อมจะเชื่อบุญ เชื่อบาป ไม่ดื้อ และเลี้ยงง่าย^๒

๔.๒.๓ วัดปัญญานันทาราม

ก. ความเป็นมา

วัดปัญญานันทาราม เป็นวัดที่สร้างขึ้นตามเจตนารมณ์ของพระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) ที่ต้องการให้สถานที่นี้เป็นที่สำหรับสร้างพระ สร้างคน สร้างเยาวชนของชาติ สร้างศาสนทายาทให้มีชีวิตอยู่ในโลกอย่างถูกต้อง วัดปัญญานันทาราม ตั้งอยู่อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน คือ พระครูสีลวิวัฒนาภิรม (สง่า สุภโร)

ความเป็นมาด้านการจัดวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ วัดปัญญานันทาราม เป็นวัดที่เน้นการอยู่ร่วมกันแบบสังฆะโดยยึดพระธรรมวินัยเป็นหลัก และนำหลักการตามกฎหมายอาศรัยมาช่วยในการบริหารจัดการวัด การก่อสร้างวัดได้ถูกวางไว้อย่างเป็นระบบตั้งแต่เริ่มต้น โดยยึดหลักการสร้างให้ผู้เกี่ยวข้องได้อยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติตรงตามพุทธประสงค์ การจัดวางผังวัดถูกกำหนดไว้อย่างชัดเจนทั้งฝ่ายพระภิกษุสงฆ์และคฤหัสถ์ เพื่อการปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย วัดปัญญานันทารามเน้นการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ในลักษณะของศูนย์ฝึกอบรมปฏิบัติ และเผยแผ่พุทธธรรมที่มีบรรยากาศสงบเย็น ร่มรื่น สถานที่ถูกจัดเตรียมไว้อย่างเรียบง่าย สงบ เหมาะสำหรับรักษาศีล ฟังธรรม เจริญภาวนา มีสภาพแวดล้อมที่เป็นสัปปายะ อีกทั้งมีห้องสมุดที่มีหนังสือหลากหลายคอยเป็นกัลยาณมิตร

ข. แนวคิดในการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ของวัดปัญญานันทาราม

๑. วิสัยทัศน์

วัดปัญญานันทาราม เป็นวัดที่มีจุดมุ่งหมายในทางปฏิบัติที่ชัดเจน คือ ตั้งขึ้นเป็นสถานที่บำเพ็ญบุญ และเพื่อเป็นศูนย์ฝึกอบรมผู้เฝ้าในการศึกษาปฏิบัติ และเผยแผ่ธรรมแก่ประชาชนทั่วไป

^๒ สัมภาษณ์ พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวณฺโณ), เจ้าอาวาสวัดโสมนัสวิหาร เจ้าคณะภาค ๑๖ - ๑๗ Page 112 of 206
- ๑๘ (๖), ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๐ และ ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๐.

๒. เป้าหมายของวัด

วัดมีเป้าหมายที่ชัดเจน คือ สร้างพุทธบริษัททั้ง ๔ ให้มีชีวิตอยู่ในโลกอย่างถูกต้อง มีชีวิตเรียบร้อยตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ไม่ตกอยู่ในอำนาจวัตถุนิยมมากเกินไป วัดให้ความสำคัญกับพุทธบริษัท โดยการจัดการเรียนรู้ได้ครอบคลุมบุคคลทุกกลุ่ม ทั้งพระภิกษุสงฆ์สามเณร เยาวชนและประชาชนทั่วไป โดยมีบุคลากรของวัดทำงานอย่างทุ่มเท อุทิศตนเพื่อเผยแผ่ศาสนาธรรมในกิจกรรมที่ท่านมีความสามารถและความถนัด รูปแบบของกิจกรรมยึดหลักเรียบง่าย ประโยชน์สูงสุด ประหยัดสุด และถูกต้องตามพระธรรมวินัย โดยมีวัฒนธรรมทางศาสนา คือ เมื่อเข้าวัดแล้วต้องประพฤติดี ยึดหลัก ๕ ดี คือ คิดดีเป็น พูดดีเป็น ทำดีเป็น คบคนดีเป็น และไปสู่สถานที่ดีเป็น สภาพแวดล้อมของวัดปัญญานันทารามร่มรื่นเต็มไปด้วยพรรณไม้นานาชนิด บรรยากาศโดยรอบ เน้นความสงบ มีสิ่งก่อสร้างที่แฝงไว้ด้วยธรรมปรัชญา พร้อมทั้งป้ายสุภาษิตที่เป็นข้อคิด คติเตือนใจ สวนสมุนไพร การอยู่ร่วมกันแบบระบบสังฆะของวัด ทำให้บุคลากรอยู่ด้วยกันอย่างแบ่งปัน ลดการแสวงหาลาภสักการะ และวัตถุนิยม ลดความขัดแย้งในการทำงาน ทำงานเพื่อส่วนรวมและเพื่อแสวงหาความดี

๓. แนวคิดเรื่องการจัดการ

วัดปัญญานันทาราม เน้นการจัดรูปแบบการบริหารจัดการให้ใกล้เคียงกับวัดในสมัยพุทธกาล ให้มากที่สุด จากการสัมภาษณ์พระครูสีลวัฒนาภิรม ท่านกล่าวว่า วัดปัญญานันทาราม ยึดหลักการสร้างวัดแบบดั้งเดิมในพระไตรปิฎก กล่าวคือ

๑. ด้านบุคคล เน้นความเป็นพุทธบริษัท การอยู่ร่วมกันตามระบบสังฆะ กล่าวจน ทนเสียดสี หนีสะสม นิยมสร้างสรรค์ ท่านเจ้าอาวาส สร้างศรัทธาและความเชื่อถือให้เกิดแก่พุทธศาสนิกชนด้วยการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่างแก่บุคลากรที่อยู่ในวัดและผู้มาปฏิบัติธรรม นอกจากนี้ ท่านมีความเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาพระภิกษุสามเณรในวัด ซึ่งถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการดำเนินกิจกรรมทุกอย่างว่า “เราต้องสร้างคนให้เหมาะที่จะมีชีวิตอยู่ได้ในสังคมจริง ๆ คือ อยู่ในชีวิตจริง ๆ ได้นั่นเอง จริง ๆ แล้วเราพลาดตรงที่ไม่มีหลักสูตรพัฒนาพระ เรามุ่งเน้นให้เรียนแต่บาลีนักธรรม ปัญญาคนมันต้องสร้างกันทั้งนั้นแหละ ที่เป็นอยู่มากได้ทุกวันนี้ ไม่ใช่เพราะว่าการพัฒนาพระมีทิศทาง แต่อยู่ได้ก็เพราะว่าสังคมเขาสร้างคน และพระเป็นผู้ที่สร้างศรัทธา ส่วนปัญญาของพระจริง ๆ ฉันว่า ยังไม่พอ” ท่านเปิดโอกาสให้พระภิกษุสามเณรได้เรียนรู้ทางธรรมและหลักสูตรพัฒนาชีวิตด้านอื่น โดยเมื่อเข้ามาทำงานที่วัดครบ ๒ ปี ท่านจะให้ส่งเสริมให้ไปเรียนเพิ่มเติมตามสาขาวิชาที่ต้องการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง แล้วนำวิชาความรู้ที่ได้กลับมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาผู้อื่นต่อไป

๒. ด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก จัดแบ่งให้เป็นสัดส่วนอย่างมีระเบียบโดยอยู่ในกรอบแนวคิดที่ว่า สร้างวัดให้ร่วมสมัยกับครั้งพุทธกาล ให้มีความเป็นอิสระแต่ควบคุมและเน้นเดี่ยวแต่ไม่เปลี่ยว บรรยากาศและบริเวณโดยรอบเป็นธรรมชาติ สงบ ร่มรื่นแวดล้อมไปด้วยแมกไม้พันธุ์ ผังของวัดแบ่งเป็น ๒ เขต คือ เขตพุทธาวาส คือที่อยู่ของพระพุทธรูป และเขตสังฆาวาส คือที่อยู่ของพุทธบริษัท ๔ ในที่นี้หมายถึงเป็นเขตที่อยู่ของพระสงฆ์ เขตภิกษุณี (แม่ชี หรือ นักบวชผู้หญิง) เขตที่อยู่ของอุบาสกและอุบาสิกา

๓. ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ที่โดดเด่นของวัดปัญญานันทาราม

กิจกรรมสำหรับพระภิกษุสามเณรในวัด เน้นกิจกรรมเพื่อพัฒนาตนเองอยู่เสมอ เช่น การอบรมพระภิกษุ “ไตรสิกขา” เพื่อให้มีคุณสมบัติตามพระพุทธประสงค์ เผยแผ่พระศาสนาตามวิถีทางที่เรียบง่ายดีงาม เป็นตัวอย่างที่ดีแก่พุทธศาสนิกชน กิจกรรมในโครงการสร้างวิทยากรด้านการเผยแผ่พุทธธรรมให้เหมาะสมกับยุคสมัย

กิจกรรมที่พระสงฆ์จัดให้ประชาชน เช่น โครงการเผยแผ่ศาสนาธรรมแก่ประชาชน โครงการบวชนกขัมมบารมี ทุกวันศุกร์ - วันอาทิตย์ เปิดโอกาสให้บุคคลเข้ามาคั่นหาธรรมะเพื่อพัฒนาตนและพัฒนางานได้อย่างเหมาะสม เป็นกิจกรรมที่ต้องรักษาศีล ๘ และปฏิบัติธรรม โครงการรักษาศีลอุโบสถ (วันพระ) มีกิจกรรมทำวัตร สวดมนต์ ฟังธรรมบรรยาย ในภาคกลางคืนจะมีรายการธรรมะเพื่อนโยม มีพระภิกษุสนทนาธรรมกับญาติโยมทุกวันพระ โครงการสร้างคุณภาพชีวิต (ค่ายคุณธรรม) เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อให้ผู้เข้าอบรมค้นหาตัวเองให้เจอ มีโอกาสพิจารณาว่า ทำอย่างไร เราจึงมีความสุข และเอาตัวรอดได้ทุกวัย

กิจกรรมสำหรับเด็กและเยาวชน ได้แก่ การอบรมค่ายเยาวชนพุทธบุตร และโครงการอบรมค่ายคุณธรรมทางวัดจัดโครงการบรรพชาภาคฤดูร้อน เป็นกิจกรรมสำหรับเด็กที่ต้องการฝึกตนเพื่อเติบโตและพัฒนาตนอย่างมีศรัทธา มุ่งมั่นที่จะเรียนรู้ความจริง ให้เกิดอุปนิสัยที่ดีงาม สามารถบังคับตนเองได้จนเป็นคนที่มีคุณภาพ เกิดสำนึกที่ดีจนเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม โครงการอบรมเยาวชน (ค่ายพุทธบุตร) มุ่งสร้างภูมิคุ้มกันให้เด็กและเยาวชนด้วยคุณธรรม ให้เป็นผู้มีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างรู้เท่าทัน

นอกจากนี้วัดยังจัดโครงการสำหรับครอบครัว เช่น โครงการบำเพ็ญบุญวันอาทิตย์ เป็นกิจกรรมในวันอาทิตย์ เน้นการให้ทาน รักษาศีล ช่วงบ่ายมีกิจกรรมสำหรับครอบครัว โครงการบำเพ็ญบุญในวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา โครงการวิปัสสนาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต เน้นการศึกษาปฏิบัติเพื่อลดกิเลส ทำให้มีความสุขทุกข์น้อยลง เกิดความสงบสุขได้ง่ายขึ้น

ระบบการบริหารและจัดการวัด เจ้าอาวาสจัดประชุมตามวาระโอกาส มีผู้ช่วยเจ้าอาวาส ๑ รูป มีการจัดแบ่งงานบริหารและปฏิบัติงานตามผังการบริหารงานและขั้นตอนการให้บริการ การจัดการทุกอย่างในวัด ทางด้านวัดฤ เน้นหลัก ๓ ป คือ ประโยชน์ในการใช้สอย ประหยัดในการใช้ เน้นให้เกิดการสัมพันธ์กับธรรมชาติ และศิลปะ เน้นความเรียบง่าย ได้คติ ให้เกิดความรู้สึก^๓

^๓ สัมภาษณ์ พระครูสิลวัฒน์นิกร (สง่า สุภโร), เจ้าอาวาสวัดปัญญานันทาราม, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๐.

บทสรุป วัดราชโอรสาราม วัดโสมนัสวิหาร และวัดปัญญานันทาราม เป็นวัดที่ได้รับการคัดเลือกจากคณะกรรมการดำเนินงานโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาการจัดการศึกษา และเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา สภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ให้เป็นวัดที่มีความโดดเด่นในเรื่องการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรม วัดทั้ง ๓ แห่งนี้ จัดการเรียนรู้ตามแนวทางพระพุทธศาสนา โดยมุ่งให้พระภิกษุสามเณรพัฒนาตนเองให้มีความรู้และความประพฤติดี ด้วยการศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรมวินัย จากนั้นก็เผยแผ่หลักธรรมคำสอนสู่สาธารณชน เพื่อประโยชน์เพื่อความสุขต่อไป

แนวทางการจัดการเรียนรู้ มีองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อกัน คือ มีบุคลากรที่เป็นกัลยาณมิตรเป็นผู้จัดเตรียมปัจจัยภายนอก เพื่อนำมาให้ผู้เรียนรู้เกิดกระบวนการเรียนรู้ขึ้นภายใน จนพัฒนาไปสู่กระบวนการเรียนรู้ตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา อย่างเป็นองค์รวม มุ่งให้เกิดผล คือ การพัฒนาชีวิตที่สมบูรณ์ครบทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านกาย (กายภาวนา) ด้านความประพฤติ (ศีลภาวนา) ด้านการฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็ง (จิตตภาวนา) และด้านการพัฒนาปัญญา รู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง (ปัญญาภาวนา) อันเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มุ่งพัฒนาบุคคลให้สามารถดำรงชีวิตและปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้อย่างเหมาะสมในทุกช่วงของชีวิต

กิจกรรมการเรียนรู้ของวัด แบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ

๑. กิจกรรมการเรียนรู้ธรรมะเพื่อพัฒนาตนเองสำหรับพระภิกษุสามเณร
๒. กิจกรรมการเรียนรู้ธรรมะเพื่ออบรมพัฒนาจิตใจสำหรับประชาชนทั่วไป
๓. กิจกรรมการเรียนรู้ธรรมะเพื่ออบรมพัฒนาจิตใจ สำหรับเด็กและเยาวชน

โดยมีองค์ประกอบในการดำเนินการ ดังนี้ คือ

๑. สภาพแวดล้อม อาคารสถานที่ สิ่งอำนวยความสะดวกของวัด มี ๒ ลักษณะ คือ สภาพแวดล้อมที่สงบเย็น ร่มรื่นเป็นธรรมชาติ เหมาะแก่การเรียนรู้ธรรม และสภาพแวดล้อมของวัดที่มีโบราณสถานอันสวยงามมีคุณค่า เจียบ สงบ
๒. บุคลากรที่เกี่ยวข้องเป็นผู้ประพฤติธรรม ใฝ่รู้ มีความรับผิดชอบ สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ เสียสละ
๓. กิจกรรมการเรียนรู้ภายในวัด จัดขึ้นเพื่อมุ่งพัฒนากลุ่มเป้าหมาย คือ พระภิกษุสามเณร ประชาชนทั่วไป เด็กและเยาวชน
๔. กระบวนการดำเนินงาน วัดบริหารงานและจัดกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ สอดคล้องกับพระธรรมวินัย โดยกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย แผนงาน และโครงสร้างการบริหาร การจัดการเป็นระเบียบข้อบังคับและเป็นกรอบในการปฏิบัติงาน มีการติดตามและประเมินผลงาน เน้นการกระจายอำนาจ และมอบหมายงานให้กับบุคลากรตามความรู้ความสามารถ

๔.๓ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม

จากการสำรวจความคิดเห็นของกลุ่มผู้ใช้บริการวัดกรณีศึกษาทั้ง ๓ วัด พบว่า ผู้ใช้บริการวัดทั้ง ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มพระภิกษุสามเณร กลุ่มประชาชน กลุ่มเด็กและเยาวชน มีความคิดเห็นหรือมีความต้องการเพิ่มเติมจากรูปแบบในการให้บริการที่วัดทั้ง ๓ ดำเนินการอยู่ ในเรื่องเกี่ยวกับนโยบายของวัด บุคลากร สถานที่ สิ่งอำนวยความสะดวก กิจกรรมการเรียนรู้ และข้อเสนออื่น ๆ ดังนี้

ก. ข้อมูลพื้นฐานและความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม

๑. ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นพระภิกษุสามเณร

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑

ตารางที่ ๔.๑ ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นพระภิกษุสามเณร

รายการ	พระภิกษุสามเณร	
	จำนวน	ร้อยละ
1. สถานภาพ		
พระภิกษุ	82	63.57
สามเณร	47	36.43
รวม	129	100.00
2. อายุ		
ต่ำกว่า 20 ปี	40	31.01
20 - 30 ปี	51	39.53
31 - 40 ปี	25	19.38
41 - 50 ปี	5	3.88
51 - 60 ปี	3	2.33
60 ปีขึ้นไป	5	3.88
3. การศึกษา		
ต่ำกว่าชั้นมัธยมศึกษา	28	21.71
มัธยมศึกษา	35	27.13
อนุปริญญา	3	2.33
ปริญญาตรี	42	32.56
สูงกว่าปริญญาตรี	16	12.40
4. วุฒิทางธรรม		
นักธรรมตรี	23	17.83
นักธรรมโท	14	10.85
นักธรรมเอก	75	58.14
ไม่ตอบ	17	13.18
5. วุฒิทางเปรียญธรรม		
ประโยค 1 - 2 ถึงเปรียญธรรม 3 ประโยค	24	18.60
เปรียญธรรม 4 - 6 ประโยค	32	24.80
เปรียญธรรม 7 - 9 ประโยค	17	13.20
ไม่ตอบ	56	43.40

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า พระภิกษุสามเณรทั้งหมด 129 รูป ส่วนใหญ่เป็นภิกษุ จำนวน 82 รูป คิดเป็นร้อยละ 63.57 มีอายุ 20 - 30 ปี จำนวน 51 รูป คิดเป็นร้อยละ 39.53 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 42 รูป คิดเป็นร้อยละ 32.56 วุฒิการศึกษาทางธรรมสูงสุด คือ นักธรรมเอก จำนวน 75 คน คิดเป็นร้อยละ 58.14 และมีวุฒิเปรียญธรรม ๔ - ๖ ประโยค จำนวน 32 คน คิดเป็นร้อยละ 24.80

๒. ด้านนโยบาย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านนโยบาย รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๒

ตารางที่ ๔.๒ ด้านนโยบาย

นโยบาย	จำนวน/รูป (ร้อยละ)				
	เห็นด้วย มากที่สุด	เห็นด้วย มาก	เห็นด้วย ปาน กลาง	เห็นด้วย น้อย	เห็นด้วย น้อย ที่สุด
1. เป็นแหล่งให้ความรู้ด้านศีล สมาธิ ปัญญาแก่ ประชาชน	93 (72.09)	32 (24.81)	4 (3.10)	0 (0.00)	0 (0.00)
2. สอนให้บุคคลที่เข้าไปเรียนรู้ในวัดรู้จักหน้าที่ ของตนเอง	59 (45.74)	58 (44.96)	12 (9.30)	0 (0.00)	0 (0.00)
3. เป็นที่พึ่งของประชาชนด้วยการเป็นศูนย์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชน	52 (40.31)	51 (39.53)	22 (17.05)	4 (3.10)	0 (0.00)
4. ปรับปรุงสถานที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ดี	45 (34.88)	56 (43.41)	26 (20.16)	1 (0.78)	1 (0.78)
5. จัดกิจกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ทาง ศาสนา	9 (6.98)	12 (9.30)	39 (30.23)	30 (23.26)	39 (30.23)
6. ปรับปรุงเนื้อหาการเรียนรู้ให้สามารถนำไปใช้ ในชีวิตประจำวันได้	65 (50.39)	51 (39.53)	13 (10.08)	0 (0.00)	0 (0.00)
7. ควรมีห้องสมุดที่ทันสมัย มีหนังสือใหม่ให้ ค้นคว้าหาความรู้อย่างเพียงพอ	59 (45.74)	46 (35.66)	24 (18.60)	0 (0.00)	0 (0.00)
8. จัดหาแหล่งความรู้จากที่ต่าง ๆ เช่น อินเทอร์เน็ต	41 (31.78)	37 (28.68)	37 (28.68)	8 (6.20)	6 (4.65)
9. ควรมีวัดเครือข่ายในการทำงาน เพื่อ แลกเปลี่ยนวิทยากรและสื่อการเรียนรู้	51 (39.53)	52 (40.31)	23 (17.83)	1 (0.78)	2 (1.55)
10. มีแผนงานพัฒนาพระวิทยากรให้มีความรู้ใน การเผยแพร่ธรรมได้เป็นอย่างดี	74 (57.36)	41 (31.78)	12 (9.30)	2 (1.55)	0 (0.00)

ตารางที่ ๔.๒ (ต่อ)

นโยบาย	จำนวน/รูป (ร้อยละ)				
	เห็นด้วย มากที่สุด	เห็นด้วย มาก	เห็นด้วย ปาน กลาง	เห็นด้วย น้อย	เห็นด้วย น้อย ที่สุด
11. มีร้านจำหน่ายหนังสือและสื่อธรรมะต่าง ๆ ใน วัด	28 (21.71)	47 (36.43)	36 (27.91)	11 (8.53)	7 (5.43)
12. มีการประเมินผลในการจัดกิจกรรมแต่ละครั้ง	44 (34.11)	54 (41.86)	21 (16.28)	7 (5.43)	3 (2.33)
13. วัดควรมีปฏิทินกิจกรรมประจำปีแจกให้ ผู้เข้าร่วมกิจกรรม	43 (33.33)	59 (45.74)	18 (13.95)	8 (6.20)	1 (0.78)

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า พระภิกษุสามเณร เห็นด้วยมากที่สุด กับนโยบายในข้อที่ว่าเป็นแหล่งให้ความรู้ด้านศีล สมาธิ ปัญญาแก่ประชาชน จำนวน 93 คน คิดเป็นร้อยละ 72.09 มีแผนงานพัฒนาพระวิทยากรให้มีความรู้ในการเผยแผ่ธรรมได้เป็นอย่างดี จำนวน 74 คน คิดเป็นร้อยละ 57.36 ปรับปรุงเนื้อหาการเรียนรู้ให้สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ จำนวน 65 คน คิดเป็นร้อยละ 50.39 สอนให้บุคคลที่เข้าไปเรียนรู้ในวัดรู้จักหน้าที่ของตนเอง จำนวน 59 คน คิดเป็นร้อยละ 45.74 ควรมีห้องสมุดที่ทันสมัย มีหนังสือใหม่ให้ค้นคว้าหาความรู้อย่างเพียงพอ จำนวน 59 คน คิดเป็นร้อยละ 45.74 เป็นที่พึ่งของประชาชนด้วยการเป็นศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชน จำนวน 52 คน คิดเป็นร้อยละ 40.31 จัดหาแหล่งความรู้จากที่ต่าง ๆ เช่น อินเทอร์เน็ต จำนวน 41 คน คิดเป็นร้อยละ 31.78 มีเพียงเรื่องการจัดกิจกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ทางศาสนาเท่านั้นที่พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่เห็นด้วยน้อยที่สุด และเห็นด้วยปานกลาง ในจำนวนเท่ากัน คือ 39 คน คิดเป็นร้อยละ 30.23

๓. ด้านคุณลักษณะของพระภิกษุสามเณรในวัด

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ด้านคุณลักษณะของพระภิกษุสามเณรในวัด รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๓

ตารางที่ ๔.๓ ด้านคุณลักษณะของพระภิกษุสามเณรในวัด

ด้านคุณลักษณะของพระภิกษุสามเณรในวัด	จำนวน /รูป (ร้อยละ)				
	เห็นด้วย มากที่สุด	เห็นด้วย มาก	เห็นด้วย ปาน กลาง	เห็นด้วย น้อย	เห็นด้วย น้อย ที่สุด
1. ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีได้	84 (65.12)	40 (31.01)	5 (3.88)	0 (0.00)	0 (0.00)
2. ดูแลเอาใจใส่ผู้เรียนเป็นอย่างดี	56 (43.41)	58 (44.96)	15 (11.63)	0 (0.00)	0 (0.00)
3. สามารถตอบข้อซักถามทางธรรมะได้ชัดเจนดี	63 (48.84)	50 (38.76)	14 (10.85)	2 (1.55)	0 (0.00)
4. มีทักษะในการเผยแพร่ธรรมให้เข้ากับยุคสมัย ได้ดี	67 (51.94)	49 (37.98)	11 (8.53)	2 (1.55)	0 (0.00)
5. เป็นหมอดูทำนายดวงชะตา	3 (2.33)	6 (4.65)	22 (17.05)	25 (19.38)	73 (56.59)
6. สามารถอำนวยความสะดวกแก่ผู้เข้าร่วม กิจกรรมได้อย่างสม่ำเสมอ	39 (30.23)	55 (42.64)	33 (25.58)	1 (0.78)	0 (0.00)
7. พระเจ้าหน้าที่ควรจะมีความเชี่ยวชาญในการ จัดกิจกรรมที่ได้รับมอบหมาย	50 (38.76)	62 (48.06)	16 (12.40)	1 (0.78)	0 (0.00)
8. วัตรปฏิบัติของพระสงฆ์สามารถสร้างศรัทธา ให้เกิดในหมู่ประชาชน	82 (63.57)	38 (29.46)	8 (6.20)	1 (0.78)	0 (0.00)

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า พระภิกษุสามเณร เห็นด้วยมากที่สุดกับคุณลักษณะของพระภิกษุสามเณรในวัด ข้อที่ว่า ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีได้ จำนวน 84 คน คิดเป็นร้อยละ 65.12 วัตรปฏิบัติของพระสงฆ์สามารถสร้างศรัทธาให้เกิดในหมู่ประชาชน จำนวน 82 คน คิดเป็นร้อยละ 63.57 มีทักษะในการเผยแพร่ธรรมให้เข้ากับยุคสมัยได้ดี จำนวน 67 คน คิดเป็นร้อยละ 51.94 สามารถตอบข้อซักถามทางธรรมะได้ชัดเจนดี จำนวน 63 คน คิดเป็นร้อยละ 48.84 ส่วนเรื่องเป็นหมอดูทำนายดวงชะตา พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วยน้อยที่สุด จำนวน 73 คน คิดเป็นร้อยละ 56.59

๔. ด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๔

ตารางที่ ๔.๔ ด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก

ด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก	จำนวน/รูป (ร้อยละ)				
	เห็นด้วย มากที่สุด	เห็นด้วย มาก	เห็นด้วย ปาน กลาง	เห็นด้วย น้อย	เห็นด้วย น้อย ที่สุด
1. จัดสถานที่สำหรับเป็นแหล่งการเรียนรู้ให้ร่มรื่น สะอาด สงบ มีบรรยากาศเอื้อต่อการเรียนรู้ธรรม	98 (75.97)	25 (19.38)	5 (3.88)	1 (0.78)	0 (0.00)
2. ควรมีพื้นที่การต้อนรับให้เป็นที่น่าประทับใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรม	50 (38.76)	54 (41.86)	23 (17.83)	2 (1.55)	0 (0.00)
3. ควรจัดพื้นที่ให้ผู้เข้ามาใช้บริการมีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องธรรมะกัน	45 (34.88)	62 (48.06)	18 (13.95)	3 (2.33)	1 (0.78)
4. มีป้ายบอกเวลาในการทำงานอย่างชัดเจน	33 (25.58)	69 (53.49)	21 (16.28)	4 (3.10)	2 (1.55)
5. มีสถานที่จอดรถพอเพียง	41 (31.78)	50 (38.76)	32 (24.81)	5 (3.88)	1 (0.78)
6. มีห้องน้ำสะอาดพร้อมเปิดให้บริการ	69 (53.49)	47 (36.43)	12 (9.30)	1 (0.78)	0 (0.00)
7. มีแผนผังแสดงส่วนต่าง ๆ ของวัด มีป้ายบอกทาง	37 (28.68)	65 (50.39)	25 (19.38)	2 (1.55)	0 (0.00)
8. มีธรรมชาติที่ร่มรื่นเป็นประโยชน์ปรากฏอยู่ทั่วบริเวณแหล่งเรียนรู้ของวัด	53 (41.09)	61 (47.29)	14 (10.85)	1 (0.78)	0 (0.00)
9. ห้องสมุดควรมีมุมหนังสือสำหรับคนทุกวัย	50 (38.76)	52 (40.31)	26 (20.16)	0 (0.00)	1 (0.78)

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า พระภิกษุสามเณรเห็นด้วยมากที่สุด ในข้อที่ว่าจัดสถานที่สำหรับเป็นแหล่งการเรียนรู้ให้ร่มรื่น สะอาด สงบ มีบรรยากาศเอื้อต่อการเรียนรู้ธรรม จำนวน 98 คน คิดเป็นร้อยละ 75.97 มีห้องน้ำสะอาดพร้อมเปิดให้บริการ จำนวน 69 คน คิดเป็นร้อยละ 53.49 พระภิกษุสามเณรเห็นด้วยมากที่สุด ในข้อที่ว่า มีป้ายบอกเวลาในการทำงานอย่างชัดเจน จำนวน 69 คน คิดเป็นร้อยละ 53.49 มีแผนผังแสดงส่วนต่าง ๆ ของวัด จำนวน 65 คน คิดเป็นร้อยละ 50.39 ควรจัดพื้นที่ให้ผู้เข้ามาใช้บริการมีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องธรรมะกัน จำนวน 62 คน คิดเป็นร้อยละ 48.06 มีธรรมชาติที่ร่มรื่นเป็นประโยชน์ปรากฏอยู่ทั่วบริเวณแหล่งเรียนรู้ของวัด จำนวน 61 คน คิดเป็นร้อยละ 47.29 และควรมีพื้นที่การต้อนรับให้เป็นที่น่าประทับใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 54 คน คิดเป็นร้อยละ 41.86 ตามลำดับ

๕. ด้านกิจกรรมการเรียนรู้

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๕
ตารางที่ ๔.๕ ด้านกิจกรรมการเรียนรู้

ด้านกิจกรรมการเรียนรู้	จำนวน/รูป (ร้อยละ)				
	เห็นด้วย มากที่สุด	เห็นด้วย มาก	เห็นด้วย ปาน กลาง	เห็นด้วย น้อย	เห็นด้วย น้อย ที่สุด
1. กิจกรรมสำหรับพระภิกษุสามเณรควรเปิด โอกาสให้เลือกเรียนรู้ทั้งทางโลกและทาง ธรรมไปพร้อม ๆ กัน	62 (48.06)	50 (38.76)	15 (11.63)	1 (0.78)	1 (0.78)
2. ควรเชิญวิทยากรจากภายนอกเข้ามาถวายความรู้แต่พระสงฆ์ในเรื่องที่จำเป็น ดังต่อไปนี้					
2.1 การอบรมวาดศิลป์	55 (42.64)	58 (44.96)	12 (9.38)	0 (0.00)	4 (3.10)
2.2 การพูดในที่ชุมชน	53 (41.09)	58 (44.96)	14 (10.85)	2 (1.55)	2 (1.55)
2.3 การเผยแผ่ที่เหมาะสมกับสังคมไทย	58 (44.96)	52 (40.31)	16 (12.40)	1 (0.78)	2 (1.55)
2.4 การทำเว็บไซต์ของวัด	32 (24.81)	55 (42.64)	35 (27.13)	5 (3.88)	2 (1.55)
2.5 กฎหมายที่พระสงฆ์ควรทราบ	50 (38.76)	55 (42.64)	19 (14.73)	2 (1.55)	3 (2.33)
2.6 ศิลปะการดูแลศาสนสถาน	46 (35.66)	56 (43.41)	20 (15.50)	4 (3.10)	3 (2.33)
3. ควรมีกิจกรรมให้พระสงฆ์ให้คำปรึกษาบรรเทา ความทุกข์ร้อนทางใจของประชาชน โดยเปิด ให้บริการทุกวันตามเวลาที่กำหนดไว้	57 (44.19)	44 (34.11)	25 (19.38)	3 (2.33)	0 (0.00)
4. ควรเพิ่มกิจกรรมการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน สำหรับพุทธบริษัท ในวันพระตอนเย็นหลัง เลิกงาน	52 (40.31)	48 (37.21)	28 (21.71)	1 (0.78)	0 (0.00)

ตารางที่ ๔.๕ (ต่อ)

ด้านกิจกรรมการเรียนรู้	จำนวน/รูป (ร้อยละ)				
	เห็นด้วย มากที่สุด	เห็นด้วย มาก	เห็นด้วย ปาน กลาง	เห็นด้วย น้อย	เห็นด้วย น้อย ที่สุด
5. ควรมีกิจกรรมเพิ่มเติมสำหรับเด็ก ดังต่อไปนี้ แล้วให้เด็กสรุปวิธีแก้ไขปัญหาด้วยธรรมะให้เพื่อนๆ ฟัง					
5.1 ท่องสุโลกแห่งธรรมะด้วยคอมพิวเตอร์	39	58	27	2	3
	(30.23)	(44.96)	(20.93)	(1.55)	(2.33)
5.2 การฟังธรรมะบรรยายจากแผ่นซีดี - รวม	31	57	35	3	3
	(24.03)	(44.19)	(27.13)	(2.33)	(2.33)
5.3 กิจกรรมการอ่านหนังสือธรรมะ	45	59	20	4	1
	(34.88)	(45.74)	(15.50)	(3.10)	(0.78)
5.4 กิจกรรมการเล่นิทานธรรมะ	59	49	17	2	2
	(45.74)	(37.98)	(13.18)	(1.55)	(1.55)
5.5 กิจกรรมการชมรายการการ์ตูนธรรมะ	56	47	21	3	0
	(43.41)	(36.43)	(16.28)	(2.33)	(0.00)
6. กิจกรรมการเรียนรู้ในวัดเพิ่มเติมสำหรับประชาชน ควรจะมีอย่างน้อยเพียงใด					
6.1 ควรมีเวทีอภิปรายธรรมะ	34	45	41	6	3
	(26.36)	(34.88)	(31.78)	(4.65)	(2.33)
6.2 กิจกรรมการพูดคุยกันเรื่องหนังสือธรรมะที่ชื่นชอบ	25	56	41	4	3
	(19.38)	(43.41)	(31.78)	(3.10)	(2.33)
6.3 กิจกรรมอ่านหนังสือธรรมะบันทึกลงแผ่นซีดี - รวมเพื่อคนตาบอด	37	50	35	6	1
	(28.68)	(38.76)	(27.13)	(4.65)	(0.78)
7. กิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา นอกจากการสวดมนต์ไหว้พระและเวียนเทียนตามปกติ แล้วควรมีกิจกรรมอื่นด้วย เช่น การได้วาที่	37	45	34	8	5
	(28.68)	(34.88)	(26.36)	(6.20)	(3.88)
8. ควรเชิญวิทยากรภายนอกเข้ามาร่วมสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ทางธรรมะระหว่างพุทธบริษัททุกวันอาทิตย์	45	53	22	6	3
	(34.88)	(41.09)	(17.05)	(4.65)	(2.33)
9. ควรมีกิจกรรมแนะนำประโยชน์ของการเข้าวัด โดยมีพระสงฆ์พาชมวัดและอธิบายหลักธรรมะแทรก	49	56	19	3	2
	(37.98)	(43.41)	(14.73)	(2.33)	(1.55)
10. กิจกรรมการทำวัตรสวดมนต์ ควรมีการแปลเพื่อให้ความหมาย สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้	70	38	19	1	1
	(54.26)	(29.46)	(14.73)	(0.78)	(0.78)

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า ในด้านกิจกรรมการเรียนรู้ พระภิกษุสามเณร เห็นด้วยมากที่สุด ในข้อที่ว่า กิจกรรมการทำวัตรสวดมนต์ควรมีการแปลเพื่อให้รู้ความหมาย สามารถนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวันได้ จำนวน 70 คน คิดเป็นร้อยละ 54.26 กิจกรรมสำหรับพระภิกษุสามเณรควรเปิด โอกาสให้เลือกเรียนรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมไปพร้อมๆ กัน จำนวน 62 คน คิดเป็นร้อยละ 48.06 กิจกรรมการเล่านิทานธรรมะ จำนวน 59 คน คิดเป็นร้อยละ 45.74 การเผยแผ่ที่เหมาะสมกับ สังคมไทย จำนวน 58 คน คิดเป็นร้อยละ 44.96 ควรมีกิจกรรมให้พระสงฆ์ให้คำปรึกษาบรรเทา ความทุกข์ร้อนทางใจของประชาชน โดยเปิดให้บริการทุกวัน ตามเวลาที่กำหนดไว้ จำนวน 57 คน คิดเป็นร้อยละ 44.19 ตามลำดับ

๖. ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นประชาชน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๖

ตารางที่ ๔.๖ ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นประชาชน

รายการ	ประชาชน	
	จำนวน	ร้อยละ
1. เพศ		
ชาย	68	32.54
หญิง	141	67.46
รวม	209	100.00
2. อายุ		
ต่ำกว่า 20 ปี	0	0.00
21 - 25 ปี	7	3.35
26 - 30 ปี	39	18.66
31 - 35 ปี	26	12.44
36 - 40 ปี	21	10.05
41 - 45 ปี	40	19.14
46 - 50 ปี	25	11.96
51 - 55 ปี	16	7.66
56 - 60 ปี	16	7.66
60 ปีขึ้นไป	19	9.09
3. การศึกษา		
ต่ำกว่ามัธยมศึกษา	1	0.48
มัธยมศึกษาปีที่ 1 - 3	9	4.31
มัธยมศึกษาปีที่ 4 - 6	18	8.61
อนุปริญญา	16	7.66
ปริญญาตรี	110	52.63
สูงกว่าปริญญาตรี	55	26.32
๔. อาชีพ		
ข้าราชการ / พนักงานของรัฐ	108	51.70
พนักงานเอกชน	27	12.90
รับจ้าง	13	6.20
ธุรกิจส่วนตัว	24	11.50
แม่บ้าน	12	5.70
อื่น ๆ ระบุ	25	12.0
๕. ท่านเกี่ยวข้องกับวัดในฐานะ		
เป็นผู้มาร่วมเรียนรู้ศาสนาธรรมในวัด	186	89.00
เป็นผู้สอน	2	1.00
เป็นกรรมการ	6	2.90
เป็นผู้อุปถัมภ์วัด	8	3.80
ผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ	7	3.30

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า ประชาชน ทั้งหมด 209 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 141 คน คิดเป็นร้อยละ 67.46 มีอายุ 41 - 45 ปีสูงสุด จำนวน 40 คน คิดเป็นร้อยละ 19.14 การศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 110 คน คิดเป็นร้อยละ 52.63 ประกอบอาชีพรับราชการ จำนวน 108 คน คิดเป็นร้อยละ 51.70 เมื่อพิจารณาตามความเกี่ยวข้องกับวัด พบว่าส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับวัดในฐานะเป็นผู้มาร่วมเรียนรู้ศาสนาธรรม จำนวน 186 คน รองลงมาเป็นผู้อุปถัมภ์วัด 8 คน คิดเป็นร้อยละ 89.00 และ 3.80 ตามลำดับ

๗. ด้านนโยบาย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านนโยบาย รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๗

ตารางที่ ๔.๗ ด้านนโยบาย

นโยบาย	จำนวน/คน (ร้อยละ)				
	เห็นด้วย มากที่สุด	เห็นด้วย มาก	เห็นด้วย ปาน กลาง	เห็นด้วย น้อย	เห็นด้วย น้อย ที่สุด
1. เป็นแหล่งให้ความรู้ด้านศีล สมาธิ ปัญญาแก่ ประชาชน	142 (65.15)	64 (33.33)	3 (1.52)	0 (0.00)	0 (0.00)
2. สอนให้บุคคลที่เข้าไปเรียนรู้ในวัดรู้จักหน้าที่ ของตนเอง	84 (40.19)	105 (50.24)	20 (9.57)	0 (0.00)	0 (0.00)
3. เป็นที่พึ่งของประชาชนด้วยการเป็นศูนย์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชน	68 (32.54)	101 (48.33)	38 (18.18)	2 (0.96)	0 (0.00)
4. ปรับปรุงสถานที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ดี	58 (27.75)	103 (49.28)	46 (22.01)	1 (0.48)	1 (0.48)
5. จัดกิจกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ทาง ศาสนา	5 (2.39)	22 (10.53)	72 (34.45)	57 (27.27)	53 (25.36)
6. ปรับปรุงเนื้อหาการเรียนรู้ให้สามารถนำไปใช้ ในชีวิตประจำวันได้	108 (51.67)	82 (39.23)	18 (8.61)	1 (0.48)	0 (0.00)
7. ควรมีห้องสมุดที่ทันสมัย มีหนังสือใหม่ให้ ค้นคว้าหาความรู้ได้อย่างเพียงพอ	65 (31.10)	80 (38.28)	60 (28.71)	4 (1.91)	0 (0.00)
8. จัดหาแหล่งความรู้จากที่ต่าง ๆ เช่น อินเทอร์เน็ต	32 (15.31)	74 (35.41)	76 (36.36)	17 (8.13)	10 (4.78)
9. ควรมีวัดเครือข่ายในการทำงาน เพื่อ แลกเปลี่ยนวิทยากรและสื่อการเรียนรู้	57 (27.27)	104 (49.76)	47 (22.49)	1 (0.48)	0 (1.55)
10. มีแผนงานพัฒนาพระวิทยากรให้มีความรู้ใน การเผยแพร่ธรรมได้เป็นอย่างดี	104 (49.76)	89 (42.58)	16 (7.66)	0 (0.00)	0 (0.00)

ตารางที่ ๔.๗ ด้านนโยบาย (ต่อ)

นโยบาย	จำนวน/คน (ร้อยละ)				
	เห็นด้วย มากที่สุด	เห็นด้วย มาก	เห็นด้วย ปาน กลาง	เห็นด้วย น้อย	เห็นด้วย น้อย ที่สุด
11. มีร้านจำหน่ายหนังสือและสื่อธรรมะต่าง ๆ ใน วัด	37 (17.70)	71 (33.97)	81 (38.76)	13 (6.22)	7 (3.35)
12. มีการประเมินผลในการจัดกิจกรรมแต่ละครั้ง	50 (23.92)	94 (44.98)	59 (28.23)	4 (1.91)	2 (0.96)
13. วัดควรมีปฏิทินกิจกรรมประจำปีแจกให้ ผู้เข้าร่วมกิจกรรม	66 (31.58)	86 (41.15)	43 (20.57)	11 (5.26)	3 (1.44)

จากตารางที่ ๔.๗ ประชาชน เห็นด้วยมากที่สุดกับนโยบายในข้อที่ว่า เป็นแหล่งให้ความรู้ ด้านศีล สมาธิ ปัญญา จำนวน 142 คน คิดเป็นร้อยละ 65.15 ปรับปรุงเนื้อหาการเรียนรู้ให้สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ จำนวน 108 คน คิดเป็นร้อยละ 51.67 มีแผนงานพัฒนาพระวิทยากรให้มีความรู้ในการเผยแผ่ธรรมได้เป็นอย่างดี จำนวน 104 คน คิดเป็นร้อยละ 49.76 ประชาชน เห็นด้วยมากที่สุด ในข้อที่ว่า สอนให้บุคคลที่เข้าไปเรียนรู้ในวัดรู้จักหน้าที่ของตนเอง จำนวน 105 คน คิดเป็นร้อยละ 50.24 ควรมีวัดเครือข่ายในการทำงาน เพื่อแลกเปลี่ยนวิทยากรและสื่อการเรียนรู้ จำนวน 104 คน คิดเป็นร้อยละ 49.76 และปรับปรุงสถานที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ดี จำนวน 103 คน คิดเป็นร้อยละ 49.28 ตามลำดับ

๘. ด้านคุณลักษณะของพระภิกษุสามเณรในวัด

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ด้านคุณลักษณะของพระภิกษุสามเณรในวัด รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๘

ตารางที่ ๔.๘ ด้านคุณลักษณะของพระภิกษุสามเณรในวัด

ด้านคุณลักษณะของพระภิกษุสามเณรในวัด	จำนวน/คน (ร้อยละ)				
	เห็นด้วย มาก ที่สุด	เห็นด้วย มาก	เห็นด้วย ปาน กลาง	เห็นด้วย น้อย	เห็นด้วย น้อย ที่สุด
1. ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีได้	150 (71.77)	57 (27.27)	2 (0.96)	0 (0.00)	0 (0.00)
2. ดูแลเอาใจใส่ผู้เรียนเป็นอย่างดี	80 (38.28)	97 (46.41)	32 (15.31)	0 (0.00)	0 (0.00)
3. สามารถตอบข้อซักถามทางธรรมะได้ชัดเจนดี	113 (54.07)	87 (41.63)	9 (4.31)	0 (0.00)	0 (0.00)
4. มีทักษะในการเผยแผ่ธรรมให้เข้ากับยุคสมัย ได้ดี	126 (60.29)	76 (36.36)	6 (2.87)	1 (0.48)	0 (0.00)
5. เป็นหมอดูทำนายดวงชะตา	2 (0.96)	0 (0.00)	26 (12.44)	45 (21.53)	136 (65.07)
6. สามารถอำนวยความสะดวกแก่ผู้เข้าร่วม กิจกรรมได้อย่างสม่ำเสมอ	42 (20.10)	89 (42.58)	62 (29.67)	11 (5.26)	5 (2.39)
7. พระเจ้าหน้าที่ควรจะมีผู้เชี่ยวชาญในการ จัดกิจกรรมที่ได้รับมอบหมาย	58 (27.75)	113 (54.07)	38 (18.18)	0 (0.00)	0 (0.00)
8. วัตรปฏิบัติของพระสงฆ์สามารถสร้างศรัทธา ให้เกิดในหมู่ประชาชน	121 (57.89)	79 (37.80)	9 (4.31)	0 (0.00)	0 (0.00)

จากตารางที่ ๔.๘ พบว่า ประชาชน เห็นด้วยมากที่สุดกับคุณลักษณะของพระภิกษุสามเณรในวัดในข้อที่ว่า ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีได้ จำนวน 150 คน คิดเป็นร้อยละ 71.77 มีทักษะในการเผยแผ่ธรรมให้เข้ากับยุคสมัยได้ดี จำนวน 126 คน คิดเป็นร้อยละ 60.29 วัตรปฏิบัติของพระสงฆ์สามารถสร้างศรัทธาให้เกิดในหมู่ประชาชน จำนวน 121 คน คิดเป็นร้อยละ 57.89 ส่วนเรื่องเป็นหมอดูทำนายดวงชะตา ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วยน้อยที่สุดสูงสุด จำนวน 136 คน คิดเป็นร้อยละ 65.07

๙. ด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๙

ตารางที่ ๔.๙ ด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก

ด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก	จำนวน /คน (ร้อยละ)				
	เห็นด้วยมากที่สุด	เห็นด้วยมาก	เห็นด้วยปานกลาง	เห็นด้วยน้อย	เห็นด้วยน้อยที่สุด
1. จัดสถานที่สำหรับเป็นแหล่งการเรียนรู้ให้ร่มรื่น สะอาด สงบ มีบรรยากาศเอื้อต่อการเรียนรู้ธรรม	142 (67.94)	61 (29.19)	6 (2.87)	0 (0.00)	0 (0.00)
2. ควรมีพื้นที่การต้อนรับให้เป็นที่น่าประทับใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรม	61 (29.19)	96 (45.93)	48 (22.97)	4 (1.91)	0 (0.00)
3. ควรจัดพื้นที่ให้ผู้เข้ามาใช้บริการมีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องธรรมะกัน	51 (24.40)	115 (55.02)	42 (20.10)	1 (0.48)	0 (0.00)
4. มีป้ายบอกเวลาในการทำงานอย่างชัดเจน	48 (22.97)	93 (44.50)	57 (27.27)	9 (4.31)	2 (0.96)
5. มีสถานที่จอดรถพอเพียง	52 (24.88)	93 (44.50)	55 (26.32)	8 (3.83)	1 (0.48)
6. มีห้องน้ำสะอาดพร้อมเปิดให้บริการ	105 (50.24)	89 (42.58)	14 (6.70)	0 (0.00)	1 (0.48)
7. มีแผนผังแสดงส่วนต่าง ๆ ของวัด มีป้ายบอกทาง	72 (34.45)	94 (44.98)	34 (16.27)	8 (3.83)	1 (0.48)
8. มีธรรมชาติที่ร่มรื่นเป็นประโยชน์ปรากฏอยู่ทั่วบริเวณแหล่งเรียนรู้ของวัด	70 (33.49)	97 (46.41)	42 (20.10)	0 (0.00)	0 (0.00)
9. ห้องสมุดควรมีมุมหนังสือสำหรับคนทุกวัย	61 (29.19)	85 (40.67)	54 (25.84)	8 (3.83)	1 (0.48)

จากตารางที่ ๔.๙ พบว่า ประชาชน เห็นด้วยมากที่สุด ในข้อที่ว่า จัดสถานที่สำหรับเป็นแหล่งการเรียนรู้ให้ร่มรื่น สะอาด สงบ มีบรรยากาศเอื้อต่อการเรียนรู้ธรรม จำนวน 142 คน คิดเป็นร้อยละ 67.94 มีห้องน้ำสะอาดพร้อมเปิดให้บริการ จำนวน 105 คน คิดเป็นร้อยละ 50.24 ประชาชนเห็นด้วยมาก ในข้อที่ว่าควรจัดพื้นที่ให้ผู้เข้ามาใช้บริการมีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องธรรมะกัน จำนวน 115 คน คิดเป็นร้อยละ 55.02 มีธรรมชาติที่ร่มรื่นเป็นประโยชน์ปรากฏอยู่ทั่วบริเวณแหล่งเรียนรู้ของวัด จำนวน 97 คน คิดเป็นร้อยละ 46.41 ควรมีพื้นที่การต้อนรับให้เป็นที่น่าประทับใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 96 คน คิดเป็นร้อยละ 45.93 ตามลำดับ

๑๐. ด้านกิจกรรมการเรียนรู้

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑๐
ตารางที่ ๔.๑๐ ด้านกิจกรรมการเรียนรู้

ด้านกิจกรรมการเรียนรู้	จำนวน/คน (ร้อยละ)				
	เห็นด้วย มากที่สุด	เห็นด้วย มาก	เห็นด้วย ปาน กลาง	เห็นด้วย น้อย	เห็นด้วย น้อย ที่สุด
1. กิจกรรมสำหรับพระภิกษุสามเณรควรเปิด โอกาสให้เลือกเรียนรู้ทั้งทางโลกและทาง ธรรมไปพร้อม ๆ กัน	45 (21.53)	101 (48.33)	48 (22.97)	12 (5.74)	3 (1.44)
2. ควรเชิญวิทยากรจากภายนอก เข้ามารวบรวมความรู้แต่พระสงฆ์ในเรื่องที่จำเป็น ดังต่อไปนี้					
2.1 การอบรมวาดศิลป์	51 (24.40)	108 (51.67)	42 (20.10)	4 (1.91)	4 (1.91)
2.2 การพูดในที่ชุมชน	54 (25.84)	98 (46.89)	46 (22.01)	7 (3.35)	4 (1.91)
2.3 การเผยแผ่ที่เหมาะสมกับสังคมไทย	74 (35.41)	108 (51.67)	24 (11.48)	0 (0.00)	3 (1.44)
2.4 การทำเว็บไซต์ของวัด	31 (14.83)	91 (43.54)	70 (33.49)	9 (4.31)	8 (3.83)
2.5 กฎหมายที่พระสงฆ์ควรทราบ	65 (31.10)	94 (44.98)	36 (17.22)	12 (5.74)	2 (0.96)
2.6 ศิลปะการดูแลศาสนสถาน	65 (31.10)	99 (47.37)	37 (17.70)	5 (2.39)	3 (1.44)
3. ควรมีกิจกรรมให้พระสงฆ์ให้คำปรึกษาบรรเทา ความทุกข์ร้อนทางใจของประชาชน โดยเปิด ให้บริการทุกวันตามเวลาที่กำหนดไว้	50 (24.04)	95 (45.67)	49 (23.56)	11 (5.29)	3 (1.44)
4. ควรเพิ่มกิจกรรมการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน สำหรับพุทธบริษัทในวันพระตอนเย็นหลังเลิก งาน	56 (26.79)	89 (42.58)	56 (26.79)	8 (3.83)	0 (0.00)

ตารางที่ ๔.๑๐ (ต่อ)

ด้านกิจกรรมการเรียนรู้	จำนวน/คน (ร้อยละ)				
	เห็นด้วย มากที่สุด	เห็นด้วย มาก	เห็นด้วย ปาน กลาง	เห็นด้วย น้อย	เห็นด้วย น้อย ที่สุด
5. ควรมีกิจกรรมสำหรับเด็ก ดังต่อไปนี้ แล้วให้เด็กสรุปวิธีแก้ไขปัญหาด้วยธรรมะให้เพื่อน ๆ ฟัง					
5.1 ท่องสุโลกแห่งธรรมะด้วยคอมพิวเตอร์	56 (26.79)	93 (44.50)	43 (20.57)	10 (4.78)	7 (3.35)
5.2 การฟังธรรมะบรรยายจากแผ่นซีดี - รวม	49 (23.44)	101 (48.33)	44 (21.05)	9 (4.31)	6 (2.87)
5.3 กิจกรรมการอ่านหนังสือธรรมะ	65 (31.10)	111 (53.11)	27 (12.92)	5 (2.39)	1 (0.48)
5.4 กิจกรรมการเล่านิทานธรรมะ	86 (41.15)	110 (52.63)	13 (6.22)	0 (0.00)	0 (0.00)
5.5 กิจกรรมการชมรายการการ์ตูนธรรมะ	84 (40.19)	105 (50.24)	19 (9.09)	0 (0.00)	1 (0.48)
6. กิจกรรมการเรียนรู้ในวัดสำหรับประชาชน ควรจะมีมาน้อยเพียงใด					
6.1 ควรมีเวทีอภิปรายธรรมะ	30 (14.35)	109 (52.15)	60 (28.71)	9 (4.31)	1 (0.48)
6.2 กิจกรรมการพูดคุยกันเรื่องหนังสือ ธรรมะที่ชื่นชอบ	37 (17.70)	115 (55.02)	49 (23.44)	5 (2.39)	3 (1.44)
6.3 กิจกรรมอ่านหนังสือธรรมะบันทึกลง แผ่นซีดี - รวมเพื่อคนตาบอด	58 (27.75)	96 (45.93)	44 (21.05)	9 (4.31)	2 (0.96)
7. กิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา นอกจากการ สวดมนต์ไหว้พระและเวียนเทียนตามปกติ แล้ว ควรมีกิจกรรมอื่นด้วย เช่น การโต้วาที	23 (11.00)	71 (33.97)	83 (39.71)	22 (10.53)	10 (4.78)
8. ควรเชิญวิทยากรภายนอกเข้ามาร่วมสนทนา แลกเปลี่ยนความรู้ทางธรรมะระหว่างพุทธ บริษัททุกวันอาทิตย์	40 (19.14)	101 (48.33)	55 (26.32)	10 (4.78)	3 (1.44)
9. ควรมีกิจกรรมแนะนำประโยชน์ของการเข้าวัด โดยมีพระสงฆ์พาชมวัดและอธิบายหลัก ธรรมะแทรก	57 (27.27)	106 (50.72)	36 (17.22)	7 (3.35)	3 (1.44)
10. กิจกรรมการทำวัตรสวดมนต์ ควรมีการแปล เพื่อให้รู้ความหมาย สามารถนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวันได้	108 (51.67)	83 (39.71)	13 (6.22)	5 (2.39)	0 (0.00)

จากตารางที่ ๔.๑๐ พบว่า ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ ประชาชน เห็นด้วยมากที่สุด ในข้อ
ที่ว่า กิจกรรมการทำวัตรสวดมนต์ ควรมีการแปลเพื่อให้รู้ความหมาย สามารถนำไปใช้ในชีวิต
ประจำวันได้ จำนวน 108 คน คิดเป็นร้อยละ 51.67 กิจกรรมที่ประชาชนเห็นด้วยมาก คือ กิจกรรม
การพูดคุยกันเรื่องหนังสือธรรมะที่ชื่นชอบ จำนวน 115 คน คิดเป็นร้อยละ 55.02 กิจกรรมการอ่าน
หนังสือธรรมะ จำนวน 111 คน คิดเป็นร้อยละ 53.11 กิจกรรมการเล่านิทานธรรมะ จำนวน 110 คน
คิดเป็นร้อยละ 52.63 ตามลำดับ

๑๑. ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นเด็กและเยาวชน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑๑

ตารางที่ ๔.๑๑ ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นเด็กและเยาวชน

รายการ	เด็กและเยาวชน	
	จำนวน	ร้อยละ
1. เพศ		
ชาย	82	35.96
หญิง	146	64.04
รวม	228	100.00
2. อายุ		
11 - 15 ปี	128	56.14
16 - 20 ปี	100	43.86
3. การศึกษา		
ต่ำกว่าชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1	54	23.68
กำลังศึกษาอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 3	75	32.89
กำลังศึกษาอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 - 6	99	43.42

จากตารางที่ ๔.๑๑ พบว่า เด็กและเยาวชน ทั้งหมด จำนวน 228 คน ส่วนใหญ่เป็น เพศหญิง จำนวน 146 คน คิดเป็นร้อยละ 64.04 มีอายุ 11 - 15 ปีสูงสุด จำนวน 128 คน คิดเป็น ร้อยละ 56.14 เมื่อพิจารณาด้านการศึกษพบว่า กำลังศึกษาอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 - 6 จำนวน 99 คน คิดเป็นร้อยละ 43.42

๑๒. ด้านนโยบาย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านนโยบาย รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑๒

ตารางที่ ๔.๑๒ ด้านนโยบาย

นโยบาย	จำนวน/คน (ร้อยละ)				
	เห็นด้วย มากที่สุด	เห็นด้วย มาก	เห็นด้วย ปาน กลาง	เห็นด้วย น้อย	เห็นด้วย น้อย ที่สุด
1. เป็นแหล่งให้ความรู้ด้านศิลป วัฒนธรรม ปัญญาแก่ ประชาชน	133 (58.33)	91 (39.91)	4 (1.75)	0 (0.00)	0 (0.00)
2. สอนให้บุคคลที่เข้าไปเรียนรู้ในวัดรู้จักหน้าที่ ของตนเอง	84 (36.84)	118 (51.75)	26 (11.40)	0 (0.00)	0 (0.00)
3. เป็นที่พึ่งของประชาชนด้วยการเป็นศูนย์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชน	74 (32.46)	113 (49.56)	40 (17.54)	1 (0.44)	0 (0.00)
4. ปรับปรุงสถานที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ดี	79 (34.65)	106 (46.49)	41 (17.98)	1 (0.44)	1 (0.44)
5. จัดกิจกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ทาง ศาสนา	1 (0.44)	5 (2.19)	65 (28.51)	85 (37.28)	72 (31.58)
6. ปรับปรุงเนื้อหาการเรียนรู้ให้สามารถนำไปใช้ ในชีวิตประจำวันได้	95 (41.67)	96 (42.11)	34 (14.91)	2 (0.88)	1 (0.44)
7. ควรมีห้องสมุดที่ทันสมัย มีหนังสือใหม่ให้ ค้นคว้าหาความรู้ได้อย่างเพียงพอ	103 (45.18)	87 (38.16)	36 (15.79)	2 (0.88)	0 (0.00)
8. จัดหาแหล่งความรู้จากที่ต่าง ๆ เช่น อินเทอร์เน็ต	92 (40.35)	77 (33.77)	47 (20.61)	10 (4.39)	2 (0.88)
9. ควรมีวัดเครือข่ายในการทำงาน เพื่อ แลกเปลี่ยนวิทยากรและสื่อการเรียนรู้	74 (32.46)	100 (43.86)	47 (20.61)	7 (3.07)	0 (1.55)
10. มีแผนงานพัฒนาพระวิทยากรให้มีความรู้ใน การเผยแพร่ธรรมได้เป็นอย่างดี	107 (46.93)	95 (41.67)	24 (10.53)	2 (0.88)	0 (0.00)

ตารางที่ ๔.๑๒ (ต่อ)

นโยบาย	จำนวน/คน (ร้อยละ)				
	เห็นด้วย มากที่สุด	เห็นด้วย มาก	เห็นด้วย ปาน กลาง	เห็นด้วย น้อย	เห็นด้วย น้อย ที่สุด
11. มีร้านจำหน่ายหนังสือและสื่อธรรมะต่าง ๆ ใน วัด	47 (20.61)	82 (35.96)	74 (32.46)	20 (8.77)	5 (2.19)
12. มีการประเมินผลในการจัดกิจกรรมแต่ละครั้ง	45 (19.74)	78 (34.21)	94 (41.23)	10 (4.39)	1 (0.44)
13. วัดควรมีปฏิทินกิจกรรมประจำปีแจกให้ ผู้เข้าร่วมกิจกรรม	59 (25.88)	82 (35.96)	69 (30.26)	18 (7.89)	0 (0.00)

จากตารางที่ ๔.๑๒ พบว่า เด็กและเยาวชน เห็นด้วยมากที่สุด กับนโยบายในข้อที่ว่า เป็นแหล่งให้ความรู้ด้านศีล สมาธิ ปัญญาแก่ประชาชน จำนวน 133 คน คิดเป็นร้อยละ 58.33 มีแผนงานพัฒนาพระวิทยากรให้มีความรู้ในการเผยแผ่ธรรมได้เป็นอย่างดี จำนวน 107 คน คิดเป็นร้อยละ 46.93 ควรมีห้องสมุดที่ทันสมัย มีหนังสือใหม่ให้ค้นคว้าหาความรู้อย่างเพียงพอ จำนวน 103 คน คิดเป็นร้อยละ 45.18 เด็กและเยาวชนเห็นด้วยมาก ในข้อที่ว่า สอนให้บุคคลที่เข้าไปเรียนรู้ในวัดรู้จักหน้าที่ของตนเอง จำนวน 118 คน คิดเป็นร้อยละ 51.75 เป็นที่พึงของประชาชน ด้วยการเป็นศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชน จำนวน 113 คน คิดเป็นร้อยละ 49.56 ปรับปรุงสถานที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้ จำนวน 106 คน คิดเป็นร้อยละ 46.49 มีเพียงเรื่องการจัดกิจกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ทางศาสนาเท่านั้นที่เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่เห็นด้วยน้อยสูงสุด จำนวน 85 คน คิดเป็น ร้อยละ 37.28

๑๓. ด้านคุณลักษณะของพระภิกษุสามเณรในวัด

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ด้านคุณลักษณะของพระภิกษุสามเณรในวัด รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑๓

ตารางที่ ๔.๑๓ ด้านคุณลักษณะของพระภิกษุสามเณรในวัด

ด้านคุณลักษณะของพระภิกษุสามเณรในวัด	จำนวน/คน (ร้อยละ)				
	เห็นด้วยมากที่สุด	เห็นด้วยมาก	เห็นด้วยปานกลาง	เห็นด้วยน้อย	เห็นด้วยน้อยที่สุด
1. ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีได้	142 (62.28)	81 (35.53)	4 (1.75)	1 (0.44)	0 (0.00)
2. ดูแลเอาใจใส่ผู้เรียนเป็นอย่างดี	97 (42.54)	110 (48.25)	21 (9.21)	0 (0.00)	0 (0.00)
3. สามารถตอบข้อซักถามทางธรรมะได้ชัดเจนดี	107 (46.93)	109 (47.81)	12 (5.26)	0 (0.00)	0 (0.00)
4. มีทักษะในการเผยแพร่ธรรมให้เข้ากับยุคสมัยได้ดี	128 (56.14)	85 (37.28)	13 (5.70)	1 (0.44)	1 (0.44)
5. เป็นหมอดูทำนายดวงชะตา	3 (1.32)	9 (3.95)	49 (21.49)	80 (35.09)	87 (38.16)
6. สามารถอำนวยความสะดวกแก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้อย่างสม่ำเสมอ	47 (20.61)	98 (42.98)	77 (33.77)	5 (2.19)	1 (0.44)
7. พระเจ้าหน้าที่ควรจะมี ความเชี่ยวชาญในการจัดกิจกรรมที่ได้รับมอบหมาย	83 (36.40)	112 (49.12)	32 (14.04)	1 (0.44)	0 (0.00)
8. วัตรปฏิบัติของพระสงฆ์สามารถสร้างศรัทธาให้เกิดในหมู่ประชาชน	98 (42.98)	110 (48.25)	20 (8.77)	0 (0.00)	0 (0.00)

จากตารางที่ ๔.๑๓ พบว่า เด็กและเยาวชน เห็นด้วยมากที่สุดกับคุณลักษณะของพระภิกษุสามเณรในวัดในข้อที่ว่า ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีได้ จำนวน 142 คน คิดเป็นร้อยละ 62.28 มีทักษะในการเผยแพร่ธรรมให้เข้ากับยุคสมัยได้ดี จำนวน 128 คน คิดเป็นร้อยละ 56.14 สามารถตอบข้อซักถามได้ชัดเจนดี จำนวน 107 คน คิดเป็นร้อยละ 46.93 ส่วนเรื่องเป็นหมอดูทำนายดวงชะตา เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่ เห็นด้วยน้อยที่สุด จำนวน 87 คน คิดเป็นร้อยละ 38.16

๑๔. ด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑๔

ตารางที่ ๔.๑๔ ด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก

ด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก	จำนวน /คน (ร้อยละ)				
	เห็นด้วยมากที่สุด	เห็นด้วยมาก	เห็นด้วยปานกลาง	เห็นด้วยน้อย	เห็นด้วยน้อยที่สุด
1. จัดสถานที่สำหรับเป็นแหล่งการเรียนรู้ให้ร่มรื่น สะอาด สงบ มีบรรยากาศเอื้อต่อการเรียนรู้ธรรม	171 (75.33)	49 (21.59)	7 (3.08)	0 (0.00)	0 (0.00)
2. ควรมีพื้นที่การต้อนรับให้เป็นที่พักใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรม	112 (49.34)	83 (36.56)	30 (13.22)	2 (0.88)	0 (0.00)
3. ควรจัดพื้นที่ให้ผู้เข้ามาใช้บริการมีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องธรรมะกัน	85 (37.28)	105 (46.05)	37 (16.23)	1 (0.44)	0 (0.00)
4. มีป้ายบอกเวลาในการทำงานอย่างชัดเจน	81 (35.53)	91 (39.91)	50 (21.93)	5 (2.19)	1 (0.44)
5. มีสถานที่จอดรถพอเพียง	74 (32.46)	89 (39.04)	57 (25.00)	5 (2.19)	3 (1.32)
6. มีห้องน้ำสะอาดพร้อมเปิดให้บริการ	154 (67.54)	57 (25.00)	17 (7.46)	0 (0.00)	1 (0.48)
7. มีแผนผังแสดงส่วนต่าง ๆ ของวัด มีป้ายบอกทาง	118 (51.75)	66 (28.95)	36 (15.79)	6 (2.63)	2 (0.88)
8. มีธรรมชาติที่ร่มรื่นเป็นประโยชน์ปรากฏอยู่ทั่วบริเวณแหล่งเรียนรู้ของวัด	121 (53.07)	86 (37.72)	19 (8.33)	2 (0.88)	0 (0.00)
9. ห้องสมุดควรมีมุมหนังสือสำหรับคนทุกวัย	111 (48.68)	83 (36.40)	30 (13.16)	3 (1.32)	1 (0.44)

จากตารางที่ ๔.๑๔ พบว่าเด็กและเยาวชน เห็นด้วยมากที่สุด ในข้อที่ว่าจัดสถานที่สำหรับเป็นแหล่งการเรียนรู้ให้ร่มรื่น สะอาด สงบ มีบรรยากาศเอื้อต่อการเรียนรู้ธรรม จำนวน 171 คน คิดเป็นร้อยละ 75.33 มีห้องน้ำสะอาดพร้อมเปิดให้บริการ จำนวน 154 คน คิดเป็นร้อยละ 67.54 มีธรรมชาติที่ร่มรื่นเป็นประโยชน์ปรากฏอยู่ทั่วบริเวณแหล่งเรียนรู้ของวัด จำนวน 121 คน คิดเป็นร้อยละ 53.07 มีแผนผังแสดงส่วนต่าง ๆ ของวัด มีป้ายบอกทาง จำนวน 118 คน คิดเป็นร้อยละ 51.75 และเห็นว่าควรมีพื้นที่การต้อนรับให้เป็นที่พักใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 112 คน คิดเป็นร้อยละ 49.34 ตามลำดับ

๑๕. ด้านกิจกรรมการเรียนรู้

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑๕

ตารางที่ ๔.๑๕ ด้านกิจกรรมการเรียนรู้

ด้านกิจกรรมการเรียนรู้	จำนวน/คน (ร้อยละ)				
	เห็นด้วย มากที่สุด	เห็นด้วย มาก	เห็นด้วย ปาน กลาง	เห็นด้วย น้อย	เห็นด้วย น้อย ที่สุด
1. กิจกรรมสำหรับพระภิกษุสามเณรควรเปิดโอกาสให้เลือกเรียนรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมไปพร้อม ๆ กัน	89 (39.04)	102 (44.74)	36 (15.79)	1 (0.44)	0 (0.00)
2. ควรเชิญวิทยากรจากภายนอกเข้ามาถวายความรู้แด่พระสงฆ์ในเรื่องที่จำเป็นดังต่อไปนี้					
2.1 การอบรมวาดศิลป์	51 (22.37)	123 (53.95)	48 (21.05)	5 (2.19)	1 (0.44)
2.2 การพูดในที่ชุมชน	66 (28.95)	113 (49.56)	41 (17.98)	8 (3.51)	0 (0.00)
2.3 การเผยแผ่ที่เหมาะสมกับสังคมไทย	100 (43.86)	101 (44.30)	26 (11.40)	1 (0.44)	0 (0.00)
2.4 การทำเว็บไซต์ของวัด	61 (26.75)	80 (35.09)	73 (32.02)	10 (4.39)	4 (1.75)
2.5 กฎหมายที่พระสงฆ์ควรทราบ	86 (37.72)	92 (40.35)	44 (19.30)	5 (2.19)	1 (0.44)
2.6 ศิลปะการดูแลศาสนสถาน	91 (39.91)	96 (42.11)	38 (16.67)	2 (0.88)	1 (0.44)
3. ควรมีกิจกรรมให้พระสงฆ์ให้คำปรึกษาบรรเทาความทุกข์ร้อนทางใจของประชาชน โดยเปิดให้บริการทุกวันตามเวลาที่กำหนดไว้	78 (34.21)	102 (44.74)	43 (18.86)	5 (2.19)	0 (0.00)
4. ควรเพิ่มกิจกรรมการเจริญวิปัสสนากรรมฐานสำหรับพุทธบริษัทในวันพระตอนเย็นหลังเลิกงาน	63 (27.63)	85 (37.28)	73 (32.02)	6 (2.63)	1 (0.44)

ตารางที่ ๔.๑๕ (ต่อ)

ด้านกิจกรรมการเรียนรู้	จำนวน/คน (ร้อยละ)				
	เห็นด้วย มากที่สุด	เห็นด้วย มาก	เห็นด้วย ปาน กลาง	เห็นด้วย น้อย	เห็นด้วย น้อย ที่สุด
5. ควรมีกิจกรรมเพิ่มเติมสำหรับเด็ก ดังต่อไปนี้ แล้วให้เด็กสรุปวิธีแก้ไขปัญหาด้วยธรรมะให้เพื่อนๆ ฟัง					
5.1 ท่องสุโลกแห่งธรรมะด้วยคอมพิวเตอร์	77	97	46	8	0
	(33.77)	(42.54)	(20.18)	(3.51)	(0.00)
5.2 การฟังธรรมะบรรยายจากแผ่นซีดี - รวม	67	96	56	9	0
	(29.39)	(42.11)	(24.56)	(3.95)	(0.00)
5.3 กิจกรรมการอ่านหนังสือธรรมะ	52	85	78	13	0
	(22.81)	(37.28)	(34.21)	(5.70)	(0.00)
5.4 กิจกรรมการเล่นิทานธรรมะ	128	79	19	2	0
	(56.14)	(34.65)	(8.33)	(0.88)	(0.00)
5.5 กิจกรรมการชมรายการการ์ตูนธรรมะ	134	67	24	2	1
	(58.77)	(29.39)	(10.53)	(0.88)	(0.44)
6. กิจกรรมการเรียนรู้ในวัดเพิ่มเติมสำหรับประชาชน ควรจะมีอย่างน้อยเพียงใด					
6.1 ควรมีเวทีอภิปรายธรรมะ	42	115	67	3	1
	(18.42)	(50.44)	(29.39)	(1.32)	(0.44)
6.2 กิจกรรมการพูดคุยกันเรื่องหนังสือ ธรรมะที่ชื่นชอบ	49	98	73	6	2
	(21.49)	(42.98)	(32.02)	(2.63)	(0.88)
6.3 กิจกรรมอ่านหนังสือธรรมะบันทึกลง แผ่นซีดี - รวมเพื่อคนตาบอด	91	89	44	4	0
	(39.91)	(39.04)	(19.30)	(1.75)	(0.00)
7. กิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา นอกจากการ สวดมนต์ไหว้พระและเวียนเทียนตามปกติ แล้วควรมีกิจกรรมอื่นด้วย เช่น การได้วาที่	69	81	68	7	3
	(30.26)	(35.53)	(29.82)	(3.07)	(1.32)
8. ควรเชิญวิทยากรภายนอกเข้ามาร่วมสนทนา แลกเปลี่ยนความรู้ทางธรรมะระหว่างพุทธ บริษัททุกวันอาทิตย์	70	92	61	3	2
	(30.70)	(40.35)	(26.75)	(1.32)	(0.88)
9. ควรมีกิจกรรมแนะนำประโยชน์ของการเข้าวัด โดยมีพระสงฆ์พาชมวัดและอธิบายหลัก ธรรมะแทรก	101	90	35	2	0
	(44.30)	(39.47)	(15.35)	(0.88)	(0.00)
10. กิจกรรมการทำวัตรสวดมนต์ ควรมีการแปล เพื่อให้ความหมาย สามารถนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวันได้	115	67	44	2	0
	(50.44)	(29.39)	(19.30)	(0.88)	(0.00)

จากตารางที่ ๔.๑๕ พบว่า ในด้านกิจกรรมการเรียนรู้ เด็กและเยาวชน เห็นด้วยมากที่สุด ในข้อที่ว่า กิจกรรมการชมรายการการ์ตูนธรรมะ จำนวน 134 คน คิดเป็นร้อยละ 58.77 กิจกรรมการเล่านิทานธรรมะ 128 คน คิดเป็นร้อยละ 56.14 กิจกรรมการทำวัตรสวดมนต์ควรมีการแปล เพื่อให้รู้ความหมาย สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ จำนวน 115 คน คิดเป็นร้อยละ 50.44 เด็กและเยาวชน เห็นด้วยมาก ว่า ควรมีการอบรมวาทศิลป์ จำนวน 123 คน คิดเป็นร้อยละ 53.95 และควรมีเวทีอภิปรายธรรมะ จำนวน 115 คน คิดเป็นร้อยละ 50.44 ตามลำดับ

สรุปจำนวนผู้ใช้บริการจำแนกตามกลุ่มและวัด รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑๖
ตารางที่ ๔.๑๖ สรุปจำนวนผู้ใช้บริการทั้งหมดจำแนกตามกลุ่มและวัด

กลุ่ม	วัดราชโอรสาราม		วัดโสมนัสวิหาร		วัดปัญญานันทาราม		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
พระภิกษุสามเณร	58	44.96	37	28.68	34	26.36	129	100.00
ประชาชน	66	31.58	70	33.49	73	34.93	209	100.00
เด็กและเยาวชน	77	33.77	77	33.77	74	32.46	228	100.00
รวม	201	35.51	184	32.51	181	31.98	566	100.00

จากตารางที่ ๔.๑๖ พบว่า มีจำนวนพระภิกษุสามเณรจากวัดราชโอรสาราม จำนวน 58 คน คิดเป็น ร้อยละ 44.96 พระภิกษุสามเณรจากวัดโสมนัสวิหาร จำนวน 37 คน คิดเป็น ร้อยละ 28.68 และพระภิกษุสามเณรจากวัดปัญญานันทาราม จำนวน 34 คน คิดเป็น ร้อยละ 26.36 เมื่อพิจารณาตามกลุ่มประชาชน พบว่า มีประชาชนจากวัดราชโอรสาราม จำนวน 66 คน คิดเป็น ร้อยละ 31.58 ประชาชนจากวัดโสมนัสวิหาร จำนวน 70 คน คิดเป็น ร้อยละ 33.49 และประชาชนจากวัดปัญญานันทาราม จำนวน 73 คน คิดเป็น ร้อยละ 34.93 ส่วนเด็กและเยาวชนจากวัดราชโอรสาราม จำนวน 77 คน คิดเป็น ร้อยละ 33.77 เด็กและเยาวชนจากวัดโสมนัสวิหาร จำนวน 77 คน คิดเป็น ร้อยละ 33.77 และเด็กและเยาวชนจากวัดปัญญานันทาราม จำนวน 74 คน คิดเป็น ร้อยละ 32.46

เมื่อพิจารณาจากภาพรวม พบว่า พระภิกษุสามเณรทั้งหมด จำนวน 129 คน คิดเป็น ร้อยละ 35.51 ประชาชน จำนวน 209 คน คิดเป็น ร้อยละ 32.51 ส่วนเด็กและเยาวชน จำนวน 228 คน คิดเป็น ร้อยละ 31.98

ข. เปรียบเทียบแนวทางการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตจากข้อคิดเห็นของพระภิกษุสามเณร ประชาชน เด็กและเยาวชน

ผู้วิจัยได้เปรียบเทียบความคิดเห็นของกลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามแต่ละกลุ่ม โดยแบ่งระดับความคิดเห็นออกเป็น ๓ ระดับ ดังนี้ เห็นด้วย เห็นด้วยปานกลาง และเห็นด้วยน้อย โดยพิจารณาจากค่าร้อยละ ในส่วนของสถิติที่ใช้ทดสอบ ใช้ค่าไคสแควร์ (χ^2) โดยกำหนดนัยสำคัญทางสถิติ (Significance) ไว้ที่ระดับ .05

๑. ด้านนโยบาย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ด้านนโยบาย รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑๗

ตารางที่ ๔.๑๗ ด้านนโยบาย

รายการ	จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม			ค่าทางสถิติ
	พระภิกษุสามเณร	ประชาชน	เด็กและเยาวชน	
1. เป็นแหล่งให้ความรู้ด้านศีล สมาธิ ปัญญาแก่ประชาชน	129	209	228	$\chi^2_{cal} = 1.233$ d.f = 2 P* > 0.05 CC = 0.539
เห็นด้วย	96.90	98.48	98.25	
ปานกลาง	3.10	1.52	1.75	
น้อย	0.00	0.00	0.00	
รวม	100.00	100.00	100.00	
2. สอนให้บุคคลที่เข้าไปเรียนรู้ในวัดรู้จักหน้าที่ของตนเอง	129	209	228	$\chi^2_{cal} = 0.561$ d.f = 2 P* > 0.05 CC = 0.755
เห็นด้วย	90.70	90.43	88.60	
ปานกลาง	9.30	9.57	11.40	
น้อย	0.00	0.00	0.00	
รวม	100.00	100.00	100.00	
3. เป็นที่พึ่งของประชาชนด้วยการเป็นศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชน	129	209	228	$\chi^2_{cal} = 5.042$ d.f = 4 P* > 0.05 CC = 0.283
เห็นด้วย	79.85	80.86	82.02	
ปานกลาง	17.05	18.18	17.54	
น้อย	3.10	0.96	0.44	
รวม	100.00	100.00	100.00	
4. ปรับปรุงสถานที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ดี	129	209	228	$\chi^2_{cal} = 1.517$ d.f = 4 P* > 0.05 CC = 0.823
เห็นด้วย	78.28	77.03	81.14	
ปานกลาง	20.16	22.01	17.98	
น้อย	1.56	0.96	0.88	
รวม	100.00	100.00	100.00	
5. จัดกิจกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ทางศาสนา	129	209	228	$\chi^2_{cal} = 27.134$ d.f = 4 P* < 0.05 CC = 0.000
เห็นด้วย	16.28	12.92	2.63	
ปานกลาง	30.23	34.45	28.51	
น้อย	53.49	52.63	68.86	
รวม	100.00	100.00	100.00	

ตารางที่ ๔.๑๗ (ต่อ)

รายการ	จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม			ค่าทางสถิติ
	พระภิกษุสามเณร	ประชาชน	เด็กและเยาวชน	
6. ปรับปรุงเนื้อหาการเรียนรู้ให้สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้	129	209	228	$\chi^2_{\text{cal}} = 7.036$ d.f = 4 $P^* > 0.05$ CC = 0.134
เห็นด้วย	89.92	90.91	83.77	
ปานกลาง	10.08	8.61	14.91	
น้อย	0.00	0.48	1.32	
รวม	100.00	100.00	100.00	
7. ควรมีห้องสมุดที่ทันสมัย มีหนังสือใหม่ให้คนควาหาความรู้เพียงพอ	129	209	228	$\chi^2_{\text{cal}} = 14.688$ d.f = 4 $P^* < 0.05$ CC = 0.005
เห็นด้วย	81.39	69.38	83.33	
ปานกลาง	16.28	28.71	15.79	
น้อย	2.33	1.91	0.88	
รวม	100.00	100.00	100.00	
8. จัดหาแหล่งความรู้จากที่ต่าง ๆ เช่น อินเทอร์เน็ต	129	209	228	$\chi^2_{\text{cal}} = 26.473$ d.f = 4 $P^* < 0.05$ CC = 0.000
เห็นด้วย	60.47	50.72	74.12	
ปานกลาง	28.68	36.36	20.61	
น้อย	10.85	12.92	5.27	
รวม	100.00	100.00	100.00	
9. ควรมีวัดเครือข่ายในการทำงาน เพื่อแลกเปลี่ยนวิทยากรและสื่อการเรียนรู้	129	209	228	$\chi^2_{\text{cal}} = 4.870$ d.f = 4 $P^* > 0.05$ CC = 0.301
เห็นด้วย	79.84	77.03	76.32	
ปานกลาง	17.83	22.49	20.61	
น้อย	2.33	0.48	3.07	
รวม	100.00	100.00	100.00	
10. มีแผนงานพัฒนาพระวิทยากรให้มีความรู้ในการเผยแพร่ธรรมได้เป็นอย่างดี	129	209	228	$\chi^2_{\text{cal}} = 4.038$ d.f = 4 $P^* > 0.05$ CC = 0.401
เห็นด้วย	89.15	92.34	88.59	
ปานกลาง	9.30	7.66	10.53	
น้อย	1.55	0.00	0.88	
รวม	100.00	100.00	100.00	
11. มีร้านจำหน่ายหนังสือและสื่อธรรมะต่างๆ ในวัด	129	209	228	$\chi^2_{\text{cal}} = 5.109$ d.f = 4 $P^* > 0.05$ CC = 0.276
เห็นด้วย	58.14	51.67	56.58	
ปานกลาง	27.91	38.76	32.46	
น้อย	13.95	9.57	10.96	
รวม	100.00	100.00	100.00	
12. มีการประเมินผลในการจัดกิจกรรมแต่ละครั้ง	129	209	228	$\chi^2_{\text{cal}} = 28.544$ d.f = 4 $P^* < 0.05$ CC = 0.000
เห็นด้วย	75.97	68.90	53.95	
ปานกลาง	16.28	28.23	41.23	
น้อย	7.75	2.87	4.83	
รวม	100.00	100.00	100.00	

ตารางที่ ๔.๑๗ (ต่อ)

รายการ	จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม			ค่าทางสถิติ
	พระภิกษุสามเณร	ประชาชน	เด็กและเยาวชน	
13. วัดควรมีปฏิทินกิจกรรมประจำปีแจกให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรม	129	209	228	$\chi^2_{cal} = 14.514$ d.f = 4 $P^* < 0.05$ CC = 0.006
เห็นด้วย	79.07	72.73	61.85	
ปานกลาง	13.95	20.57	30.26	
น้อย	6.98	6.70	7.89	
รวม	100.00	100.00	100.00	

จากตารางที่ ๔.๑๗ ความคิดเห็นด้านนโยบาย พบว่า

(๑) ต่อข้อคำถามที่ว่า เป็นแหล่งให้ความรู้ด้านศีล สมาธิ ปัญญา พบประเด็นที่น่าสนใจ ตามผลที่ได้แสดงผลการวิเคราะห์ไว้ในตารางที่ ๔.๑๗ ดังนี้

- กลุ่มพระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 96.90
- ประชาชน เห็นด้วย ร้อยละ 98.48
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 98.25

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการวิเคราะห์พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

(๒) ต่อข้อคำถาม ด้านนโยบายที่ว่า สอนให้บุคคลที่เข้าไปเรียนรู้ในวัดรู้จักหน้าที่ของตนเอง พบประเด็นที่น่าสนใจตามผลที่ได้แสดงผลการวิเคราะห์ไว้ในตารางที่ ๔.๑๗ ดังนี้

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 90.70
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 90.43
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 88.60

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการวิเคราะห์พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

(๓) ต่อข้อคำถามที่ว่า เป็นที่พึ่งของประชาชนด้วยการเป็นศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชน พบประเด็นที่น่าสนใจตามผลที่ได้แสดงผลการวิเคราะห์ไว้ในตารางที่ ๔.๑๗ ดังนี้

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 79.85
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 80.86
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 82.02

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการวิเคราะห์พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

(๔) ต่อข้อคำถามเกี่ยวกับนโยบายที่ว่า ปรับปรุงสถานที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ดีขึ้น พบประเด็นที่น่าสนใจตามผลที่ได้แสดงผลการวิเคราะห์ไว้ในตารางที่ ๔.๑๗ ดังนี้

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 78.28
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 77.03
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 81.14

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการวิเคราะห์ พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

(๕) ต่อข้อคำถามเกี่ยวกับที่ว่า จัดกิจกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ทางศาสนา พบประเด็นที่น่าสนใจตามผลที่ได้แสดงผลการวิเคราะห์ไว้ในตารางที่ ๔.๑๗ ดังนี้

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วยน้อย ร้อยละ 53.49
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วยน้อย ร้อยละ 52.63
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วยน้อย ร้อยละ 68.86

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) ผลการวิเคราะห์ พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นเกี่ยวกับนโยบายที่ว่า จัดกิจกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ทางศาสนาแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 กล่าวคือ กลุ่มเด็กและเยาวชน เห็นด้วยน้อย ที่จะให้วัดจัดกิจกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ทางศาสนา มากกว่ากลุ่มพระภิกษุสามเณร และกลุ่มประชาชน

ในประเด็นนี้ กลุ่มเด็กและเยาวชน เห็นว่า การจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตควรเน้นแต่กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาเท่านั้น เพราะเมื่อเด็กได้เข้ามาเรียนรู้ในวัดได้พบกับความสงบ ร่มรื่น ร่มเย็น ทั้งในด้านสถานที่และการปฏิสนธิธรรมอันรับจากพระภิกษุสามเณร ทำให้เกิดความรู้สึกที่ดี เด็กเกิดความประทับใจ ในขณะที่กลุ่มพระภิกษุสามเณรและประชาชน เห็นด้วยน้อยรองลงมา เพราะว่าพระภิกษุสามเณรและประชาชน เห็นความสำคัญของการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย ไม่จำเพาะเจาะจงแต่เพียงด้านศาสนาเท่านั้น ซึ่งอาจเป็นวิธีการชักจูงใจให้คนหันมาสนใจเข้าวัดมากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่

ดังนั้น กลุ่มพระภิกษุสามเณร และประชาชน จึงต้องการให้วัดมีนโยบายจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ให้หลากหลายทั้งที่เกี่ยวข้องกับศาสนาโดยตรง และมีกิจกรรมที่สอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมด้วย

(๖) ต่อข้อคำถามที่ว่า ปรับปรุงเนื้อหาการเรียนรู้ให้สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้พบประเด็นที่น่าสนใจตามผลที่ได้แสดงผลการวิเคราะห์ไว้ในตารางที่ ๔.๑๗ ดังนี้

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 89.92
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 90.91
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 83.77

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการวิเคราะห์พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

(๗) ต่อข้อคำถามที่ว่า ควรมีห้องสมุดที่ทันสมัย มีหนังสือใหม่ให้ค้นคว้าหาความรู้เพียงพอ พบประเด็นที่น่าสนใจตามผลที่ได้แสดงผลการวิเคราะห์ไว้ในตารางที่ ๔.๑๗ ดังนี้

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 81.39
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 69.38
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 83.33

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) ผลการวิเคราะห์ พบว่า กลุ่มผู้ตอบ มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 กล่าวคือ กลุ่มพระภิกษุสามเณร เด็กและเยาวชน เห็นด้วย มากกว่า กลุ่มของประชาชน

ในประเด็นนี้ นักเรียนเห็นด้วยสูงสุด เพราะว่านักเรียนต้องการห้องสมุดเพื่ออ่านค้นคว้าเพิ่มเติมจากการที่ได้ฟังบรรยาย ส่วนพระภิกษุสามเณร ต้องการห้องสมุดเพื่อค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมมากรองลงมาจากเด็กและเยาวชน อย่างไรก็ตามกลุ่มประชาชนแม้จะเห็นด้วยในเปอร์เซ็นต์ที่น้อยกว่าเด็กและพระภิกษุสามเณร แต่ก็ยังต้องการให้มีห้องสมุดไว้ให้ค้นคว้า

ดังนั้น การจัดวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต จึงจำเป็นต้องมีนโยบายให้วัดจัดให้มีห้องสมุดสำหรับการค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม เพื่อให้บริการกลุ่มเป้าหมายหลักในวัด

(๘) ต่อข้อคำถามที่ว่า การจัดหาแหล่งความรู้จากที่ต่างๆ เช่น อินเทอร์เน็ต พบประเด็นที่น่าสนใจตามผลที่ได้แสดงผลการวิเคราะห์ไว้ในตารางที่ ๔.๑๗ ดังนี้

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 60.47
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 50.72
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 74.12

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) ผลการวิเคราะห์ พบว่า กลุ่มผู้ตอบ มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 กล่าวคือ กลุ่มพระภิกษุสามเณร เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่เห็นด้วย มากกว่ากลุ่มประชาชน

ในประเด็นนี้ พบว่า กลุ่มนักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในการสืบค้นข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต เว็บไซต์ ได้ดีกว่าประชากรกลุ่มอื่นๆ

ดังนั้น การจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จึงจำเป็นต้องให้มีนโยบายการจัดการเรียนรู้ผ่านเว็บไซต์หรืออินเทอร์เน็ตเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อตอบสนองความต้องการของกลุ่มนักเรียนนักศึกษา เพราะในปัจจุบัน อินเทอร์เน็ตเข้ามามีบทบาทในชีวิตมากขึ้นทุกขณะ แต่มีข้อควรระวัง คือ ข้อมูลที่เป็นอันตรายต่อคุณธรรมจริยธรรม หรือเกมส์ที่แฝงความรุนแรง^๔ ฉะนั้น ควรมีการควบคุมการใช้คอมพิวเตอร์ให้อยู่ในขอบเขต โดยการให้คำแนะนำดูแล

^๔ <http://www.iamchild.org/factsheet/fact01-1.html> มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก (มพด.) เพื่อประโยชน์สุขของเด็ก “สื่อลามก ภัยคุกคามเด็ก” สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๕๐. Page 144 of 206

(๙) ต่อข้อคำถามที่ว่า ควรมีวัดเครือข่ายในการทำงานเพื่อแลกเปลี่ยนวิทยากร และสื่อการเรียนรู้ พบประเด็นที่น่าสนใจ ตามผลที่ได้แสดงผลการวิเคราะห์ไว้ในตารางที่ ๔.๑๗ ดังนี้

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 79.84
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 77.03
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 76.32

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการวิเคราะห์พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

(๑๐) ต่อข้อคำถามที่ว่า ควรมีแผนงานพัฒนาพระวิทยากรให้มีความรู้ในการเผยแผ่ธรรมได้เป็นอย่างดี พบประเด็นที่น่าสนใจตามผลที่ได้แสดงผลการวิเคราะห์ไว้ในตารางที่ ๔.๑๗ ดังนี้

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 89.15
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 92.34
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 88.59

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการวิเคราะห์พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

(๑๑) ต่อข้อคำถามที่ว่า ควรมีร้านจำหน่ายหนังสือและสื่อธรรมะต่าง ๆ ในวัด พบประเด็นที่น่าสนใจตามผลที่ได้แสดงผลการวิเคราะห์ไว้ในตารางที่ ๔.๑๗ ดังนี้

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 58.14
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 51.67
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 56.58

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการวิเคราะห์พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

(๑๒) ต่อข้อคำถามที่ว่า ควรมีการประเมินผลในการจัดกิจกรรมแต่ละครั้ง พบประเด็นที่น่าสนใจตามผลที่ได้แสดงผลการวิเคราะห์ไว้ในตารางที่ ๔.๑๗ ดังนี้

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 75.97
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 68.90
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 53.95

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) ผลการวิเคราะห์ พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 กล่าวคือ กลุ่มพระภิกษุสามเณร และกลุ่มของประชาชนเห็นด้วยมากกว่า กลุ่มเด็กและเยาวชน

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า กลุ่มพระภิกษุสามเณรเห็นความจำเป็นต่อการจัดการประเมินผลกิจกรรม และวัดได้ประเมินผลเชิงคุณภาพ โดยเน้นการสังเกตและการสัมภาษณ์อยู่บ้าง จากการสัมภาษณ์เพิ่มเติมกลุ่มนักเรียน พบว่า เด็กนักเรียนรู้สึกไม่สบายใจ เมื่อรู้ว่าจะมีการประเมินผลในการจัดกิจกรรม เพราะเด็กคิดว่าจะต้องเกี่ยวข้องกับการประเมินพฤติกรรมของนักเรียนด้วย จึงเห็นด้วยต่ำสุด

ดังนั้น การจัดประเมินผลการจัดกิจกรรมของวัด ควรแจ้งให้เด็กทราบว่า เป็นการประเมิน เพื่อนำผลมาใช้เพื่อปรับปรุงคุณภาพการจัดกิจกรรมในครั้งต่อไป มิใช่ประเมินผลเพื่อจะลงโทษ

(๑๓) ต่อข้อคำถามที่ว่าควรมีปฏิทินกิจกรรมประจำปีแจกให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรม พบประเด็นที่น่าสนใจตามผลที่ได้แสดงผลการวิเคราะห์ไว้ในตารางที่ ๔.๑๗ ดังนี้

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 79.07
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 72.73
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วยและเห็นด้วยปานกลาง รวมร้อยละ 100.00

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 กล่าวคือ กลุ่มเด็กและเยาวชน เห็นด้วย 100 เปอร์เซ็นต์ ในระดับเห็นด้วยและเห็นด้วยปานกลาง ในขณะที่กลุ่มพระภิกษุสามเณร และกลุ่มของประชาชนยังมีบางส่วนที่ไม่เห็นด้วย

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยพบว่า วัดยังแจกจ่ายปฏิทินกิจกรรมประจำปีไม่ทั่วถึงไปยังกลุ่มเด็กและเยาวชนที่เข้ามาร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ภายในวัด ดังนั้น กระบวนการจัดวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต จำเป็นต้องมียุทธศาสตร์ให้ผู้บริหารวัดและผู้จัดกิจกรรม จัดทำปฏิทินประจำปีไว้แจกจ่ายให้กับผู้เข้ามาใช้บริการภายในวัดอย่างทั่วถึง เมื่อผู้ให้บริการทราบการจัดกิจกรรมล่วงหน้า ความร่วมมือจึงจะเกิดขึ้นได้อย่างต่อเนื่องและพร้อมเพรียง

๒. ด้านคุณลักษณะของพระภิกษุสามเณร

ผลการวิเคราะห์ความแตกต่าง ด้านคุณลักษณะของพระภิกษุสามเณร รายละเอียด
ดังแสดงในตารางที่ ๔.๑๘

ตารางที่ ๔.๑๘ ด้านคุณลักษณะของพระภิกษุสามเณร

รายการ	จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม			ค่าทางสถิติ
	พระภิกษุสามเณร	ประชาชน	เด็กและเยาวชน	
1. ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีได้	129	209	228	$\chi^2_{cal} = 5.119$ d.f = 4 P* > 0.05 CC = 0.275
เห็นด้วย	96.12	99.04	97.81	
ปานกลาง	3.88	0.96	1.75	
น้อย	0.00	0.00	0.44	
รวม	100.00	100.00	100.00	
2. ดูแลเอาใจใส่ผู้เรียนเป็นอย่างดี	129	209	228	$\chi^2_{cal} = 3.863$ d.f = 2 P* > 0.05 CC = 0.145
เห็นด้วย	88.37	84.69	90.79	
ปานกลาง	11.63	15.31	9.21	
น้อย	0.00	0.00	0.00	
รวม	100.00	100.00	100.00	
3. สามารถตอบข้อซักถามทางธรรมะได้ชัดเจนดี	129	209	228	$\chi^2_{cal} = 13.452$ d.f = 4 P* < 0.05 CC = 0.009
เห็นด้วย	87.60	95.69	94.74	
ปานกลาง	10.85	4.31	5.26	
น้อย	1.55	0.00	0.00	
รวม	100.00	100.00	100.00	
4. มีทักษะในการเผยแพร่ธรรมให้เข้ากับยุคสมัยได้	129	209	228	$\chi^2_{cal} = 6.359$ d.f = 4 P* > 0.05 CC = 0.174
เห็นด้วย	89.92	96.65	93.42	
ปานกลาง	8.53	2.87	5.70	
น้อย	1.55	0.48	0.88	
รวม	100.00	100.00	100.00	
5. เป็นหมอดูทำนายดวงชะตา	129	209	228	$\chi^2_{cal} = 16.317$ d.f = 4 P* < 0.05 CC = 0.003
เห็นด้วย	6.98	0.96	5.26	
ปานกลาง	17.05	12.44	21.49	
น้อย	75.97	86.60	73.25	
รวม	100.00	100.00	100.00	
6. สามารถอำนวยความสะดวกแก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้อย่างสม่ำเสมอ	129	209	228	$\chi^2_{cal} = 12.668$ d.f = 4 P* < 0.05 CC = 0.013
เห็นด้วย	72.87	62.68	63.60	
ปานกลาง	25.58	29.67	33.77	
น้อย	1.55	7.65	2.63	
รวม	100.00	100.00	100.00	

ตารางที่ ๔.๑๘ (ต่อ)

รายการ	จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม			ค่าทางสถิติ
	พระภิกษุสามเณร	ประชาชน	เด็กและเยาวชน	
7. พระเจ้าหน่ที่ควรจะมี ความเชี่ยวชาญในการจัดกิจกรรมที่ได้รับมอบหมาย	129	209	228	$\chi^2_{cal} = 3.814$ $d.f = 4$ $P^* > 0.05$ $CC = 0.432$
เห็นด้วย	86.82	81.82	85.52	
ปานกลาง	12.40	18.18	14.04	
น้อย	0.78	0.00	0.44	
รวม	100.00	100.00	100.00	
8. วัตรปฏิบัติของพระสงฆ์สามารถสร้างศรัทธาให้เกิดในหมู่ประชาชน	129	209	228	$\chi^2_{cal} = 6.977$ $d.f = 4$ $P^* > 0.05$ $CC = 0.137$
เห็นด้วย	93.02	95.69	91.23	
ปานกลาง	6.20	4.31	8.77	
น้อย	0.78	0.00	0.00	
รวม	100.00	100.00	100.00	

จากตารางที่ ๔.๑๘ ผลการวิเคราะห์ความแตกต่าง ด้านคุณลักษณะของพระภิกษุสามเณร พบว่า

(๑) ต่อข้อคำถามที่ว่า “ประพัตติตนเป็นแบบอย่างที่ดีได้” พบประเด็นที่น่าสนใจตามที่ได้แสดงผลการวิเคราะห์ไว้ในตาราง ๔.๑๘ ดังนี้

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 96.12
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 99.04
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 97.81

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการวิเคราะห์ พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

(๒) ต่อข้อคำถามที่ว่า “ดูแลเอาใจใส่ผู้เรียนเป็นอย่างดี” พบประเด็นที่น่าสนใจตามที่ได้แสดงผลการวิเคราะห์ไว้ในตาราง ๔.๑๘ ดังนี้

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 88.37
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 84.69
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 90.79

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการวิเคราะห์ พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

(๓) ต่อข้อคำถามที่ว่า “สามารถตอบข้อซักถามทางธรรมะได้ชัดเจนดี” พบประเด็นที่น่าสนใจตามที่ได้แสดงผลการวิเคราะห์ไว้ในตาราง ๔.๑๘ ดังนี้

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 87.60
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 95.69
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 94.74

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นในข้อที่ว่า “สามารถตอบข้อซักถามทางธรรมะได้ชัดเจนดี” แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 กล่าวคือ กลุ่มประชาชน กลุ่มเด็กและเยาวชน เห็นด้วย มากกว่ากลุ่มพระภิกษุสามเณร

ในประเด็นนี้วิเคราะห์ได้ว่า ประชาชน เด็กและเยาวชนซึ่งถือได้ว่าเป็นกลุ่มฆราวาสที่เข้ามาร่วมเรียนรู้ และแสวงหาความรู้ในทางธรรม มีความคาดหวังต่อความรู้ความสามารถของพระภิกษุสามเณรอย่างสูง ขณะที่กลุ่มพระภิกษุสามเณรกลับเห็นด้วยในระดับต่ำกว่า

ดังนั้น กระบวนการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตในวัด จำเป็นต้องสร้างบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถให้เป็นที่ยอมรับของผู้เข้ามาเรียนรู้ในศาสนสถาน ปัจจุบันเงื่อนไขด้านบุคลากรทางศาสนาจึงมีความสำคัญต่อการยอมรับของฆราวาสอย่างยิ่ง ฉะนั้น บุคลากรทางศาสนาต้องศึกษาพระธรรมวินัยให้ถูกต้องแม่นยำ สามารถตอบข้อซักถามทางธรรมะได้อย่างถูกต้อง ชัดเจน

(๔) ต่อข้อคำถามที่ว่า “มีทักษะในการเผยแพร่ธรรมให้เข้ากับยุคสมัยได้” พบประเด็นที่น่าสนใจตามที่ได้แสดงผลการวิเคราะห์ไว้ในตาราง ๔.๑๘ ดังนี้

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 89.92
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 96.65
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 93.42

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ตามที่ได้แสดงไว้ในตารางที่ ๔.๑๘ พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

(๕) ต่อข้อคำถามที่ว่า “เป็นหมอดูทำนายดวงชะตา” พบประเด็นที่น่าสนใจตามที่ได้แสดงผลการวิเคราะห์ไว้ในตาราง ๔.๑๘ ดังนี้

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วยน้อย ร้อยละ 75.97
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วยน้อย ร้อยละ 86.60
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วยน้อย ร้อยละ 73.25

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) พบว่ากลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณลักษณะของพระภิกษุสามเณรในวัด ในข้อที่ว่า “เป็นหมอดูทำนายดวงชะตา” แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 กล่าวคือ กลุ่มประชาชน เห็นด้วยน้อยกว่าพระภิกษุสามเณร และกลุ่มเด็ก

ในประเด็นนี้ เพราะกลุ่มประชาชน ต้องการเข้ามาเรียนรู้ศาสนธรรมในวัด โดยไม่เห็นความจำเป็นที่ว่า พระภิกษุสามเณรจะต้องมีคุณสมบัติเป็นหมอดูทำนายดวงชะตา ส่วนเด็กและเยาวชนยังมีความเชื่อในเรื่องนี้อยู่บ้าง

ดังนั้น ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต คุณลักษณะของพระภิกษุสามเณรในการเป็นหมอดูจึงไม่จำเป็นมากนัก แต่ควรใช้จุดนี้เป็นยุทธศาสตร์ในการดึงเยาวชนเข้าสู่การเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาที่ถูกต้อง

(๖) ต่อข้อคำถามที่ว่า “สามารถอำนวยความสะดวกแก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้อย่างสม่ำเสมอ” พบประเด็นที่น่าสนใจตามที่ได้แสดงผลการวิเคราะห์ไว้ในตาราง ๔.๑๘ ดังนี้

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 72.87
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 62.68
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 63.60

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณลักษณะของพระภิกษุสามเณรในวัดที่จะเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ในข้อที่ว่า “สามารถอำนวยความสะดวกแก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้อย่างสม่ำเสมอ” แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 กล่าวคือ กลุ่มประชาชน กลุ่มเด็กและเยาวชน เห็นด้วย น้อยกว่า กลุ่มของพระภิกษุสามเณร

ทั้งนี้วิเคราะห์ได้ว่า พระภิกษุสามเณร เห็นความจำเป็นต่อการปฏิสังขรณ์ต้อนรับผู้เข้ามา ร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้เกิดความสะดวก เพื่อให้เกิดความสปีปายะแก่พุทธศาสนิกชน และผู้เข้ามาใช้ชีวิตเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ดังนั้น คุณสมบัติหรือคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่เอื้อต่อการจัดวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตนั้น พระภิกษุสามเณรจำเป็นต้องสามารถอำนวยความสะดวกให้กับผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ แต่หากมีภารกิจอื่นที่สำคัญกว่า ก็สามารถสลับสับเปลี่ยนกันไปทำงานอื่นที่สำคัญกว่าได้บ้าง

(๗) ต่อข้อคำถามที่ว่า “พระเจ้าหน้าที่ควรจะมีผู้เชี่ยวชาญในการจัดกิจกรรมที่ได้รับมอบหมาย” พบประเด็นที่น่าสนใจตามที่ได้แสดงผลการวิเคราะห์ไว้ในตาราง ๔.๑๘ ดังนี้

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 86.82
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 81.82
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 85.52

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการวิเคราะห์ พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

(๘) ต่อข้อคำถามที่ว่า “วัดรปฏิบัติของพระสงฆ์สามารถสร้างศรัทธาให้เกิดในหมู่ประชาชน” พบประเด็นที่น่าสนใจตามที่ได้แสดงผลการวิเคราะห์ไว้ในตาราง ๔.๑๘ ดังนี้

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 93.02
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 95.69
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 91.23

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการวิเคราะห์ พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

๓. ด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก

ผลการวิเคราะห์ความแตกต่าง ด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑๙

ตารางที่ ๔.๑๙ ด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก

รายการ	จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม			ค่าทางสถิติ
	พระภิกษุสามเณร	ประชาชน	เด็กและเยาวชน	
1. จัดสถานที่สำหรับเป็นแหล่งการเรียนรู้ให้มัรริณสะอาด สงบ มีบรรยากาศเอื้อต่อการเรียนรู้ธรรม	129	209	228	$\chi^2_{\text{cal}} = 3.674$ $d.f = 4$ $P^* > 0.05$ $CC = 0.452$
เห็นด้วย	95.34	97.13	96.92	
ปานกลาง	3.88	2.87	3.08	
น้อย	0.78	0.00	0.00	
รวม	100.00	100.00	100.00	
2. ควรมีพื้นที่การต้อนรับให้เป็นทีประทับใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรม	129	209	228	$\chi^2_{\text{cal}} = 8.197$ $d.f = 4$ $P^* > 0.05$ $CC = 0.085$
เห็นด้วย	80.62	75.12	85.9	
ปานกลาง	17.83	22.97	13.22	
น้อย	1.55	1.91	0.88	
รวม	100.00	100.00	100.00	
3. ควรจัดพื้นที่ให้ผู้เข้ามาใช้บริการมีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องธรรมะกัน	129	209	228	$\chi^2_{\text{cal}} = 8.736$ $d.f = 4$ $P^* > 0.05$ $CC = 0.068$
เห็นด้วย	82.94	79.42	83.33	
ปานกลาง	13.95	20.10	16.23	
น้อย	3.11	0.48	0.44	
รวม	100.00	100.00	100.00	
4. มีป้ายบอกเวลาในการทำงานอย่างชัดเจน	129	209	228	$\chi^2_{\text{cal}} = 8.041$ $d.f = 4$ $P^* > 0.05$ $CC = 0.090$
เห็นด้วย	79.07	67.46	75.44	
ปานกลาง	16.28	27.27	21.93	
น้อย	4.65	5.27	2.63	
รวม	100.00	100.00	100.00	
5. มีสถานที่จอดรถพอเพียง	129	209	228	$\chi^2_{\text{cal}} = 0.482$ $d.f = 4$ $P^* > 0.05$ $CC = 0.975$
เห็นด้วย	70.54	69.38	71.49	
ปานกลาง	24.81	26.32	25.00	
น้อย	4.65	4.30	3.51	
รวม	100.00	100.00	100.00	

ตารางที่ ๔.๑๙ (ต่อ)

รายการ	จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม			ค่าทางสถิติ
	พระภิกษุสามเณร	ประชาชน	เด็กและเยาวชน	
6. มีห้องน้ำสะอาดพร้อมเปิดให้บริการ	129	209	228	$\chi^2_{cal} = 2.353$ d.f = 4 P* > 0.05 CC = 0.671
เห็นด้วย	89.92	92.82	92.54	
ปานกลาง	9.30	6.70	7.46	
น้อย	0.78	0.48	0.00	
รวม	100.00	100.00	100.00	
7. มีแผนผังแสดงส่วนต่าง ๆ ของวัด มีป้ายบอกทาง	129	209	228	$\chi^2_{cal} = 2.552$ d.f = 4 P* > 0.05 CC = 0.635
เห็นด้วย	79.07	79.42	80.7	
ปานกลาง	19.38	16.27	15.79	
น้อย	1.55	4.31	3.51	
รวม	100.00	100.00	100.00	
8. มีธรรมชาติที่คิดที่เป็นประโยชน์ปรากฏอยู่ทั่วบริเวณแหล่งเรียนรู้ของวัด	129	209	228	$\chi^2_{cal} = 15.471$ d.f = 4 P* < 0.05 CC = 0.004
เห็นด้วย	88.37	79.90	90.79	
ปานกลาง	10.85	20.10	8.33	
น้อย	0.78	0.00	0.88	
รวม	100.00	100.00	100.00	
9. ห้องสมุดควรมีมุมหนังสือสำหรับคนทุกวัย	129	209	228	$\chi^2_{cal} = 17.144$ d.f = 4 P* < 0.05 CC = 0.002
เห็นด้วย	79.06	69.85	85.08	
ปานกลาง	20.16	25.84	13.16	
น้อย	0.78	4.31	1.76	
รวม	100.00	100.00	100.00	

จากตารางที่ ๔.๑๙ ความคิดเห็นด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกของผู้ใช้บริการ พบว่า

(๑) ต่อข้อคำถามที่ว่า “จัดสถานที่สำหรับเป็นแหล่งการเรียนรู้ให้ร่มรื่น สะอาด สงบ มีบรรยากาศเอื้อต่อการเรียนรู้ธรรม” พบประเด็นที่น่าสนใจ ตามที่ได้แสดงผลการวิเคราะห์ไว้ในตาราง ๔.๑๙ ดังนี้

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 95.34
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 97.13
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 96.92

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการวิเคราะห์ พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

(๒) ต่อข้อคำถามที่ว่า “ควรมีพื้นที่การต้อนรับให้เป็นที่พักใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรม” พบประเด็นที่น่าสนใจ ตามที่ได้แสดงผลการวิเคราะห์ไว้ในตาราง ๔.๑๙ ดังนี้

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 80.62
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 75.12
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 85.9

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการวิเคราะห์ พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

(๓) ต่อข้อคำถามที่ว่า “ควรจัดพื้นที่ให้ผู้เข้ามาใช้บริการมีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องธรรมะกัน” พบประเด็นที่น่าสนใจ ตามที่ได้แสดงผลการวิเคราะห์ไว้ในตาราง ๔.๑๙ ดังนี้

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 82.94
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 79.42
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 83.33

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการวิเคราะห์ พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

(๔) ต่อข้อคำถามที่ว่า “มีป้ายบอกเวลาในการทำงานอย่างชัดเจน” พบประเด็นที่น่าสนใจ ตามที่ได้แสดงผลการวิเคราะห์ไว้ในตาราง ๔.๑๙ ดังนี้

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 79.07
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 67.46
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 75.44

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการวิเคราะห์ พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

(๕) ต่อข้อคำถามที่ว่า “มีสถานที่จอดรถพอเพียง” พบประเด็นที่น่าสนใจ ตามที่ได้แสดงผลการวิเคราะห์ไว้ในตาราง ๔.๑๙ ดังนี้

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 70.54
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 69.38
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 71.49

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการวิเคราะห์ พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

(๖) ต่อข้อคำถามที่ว่า “มีห้องน้ำสะอาดพร้อมเปิดให้บริการ” พบประเด็นที่น่าสนใจ ตามที่ได้แสดงผลการวิเคราะห์ไว้ในตาราง ๔.๑๙ ดังนี้

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 89.92
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 92.82
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 92.54

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการวิเคราะห์ พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

(๗) ต่อข้อคำถามที่ว่า “มีแผนผังแสดงส่วนต่าง ๆ ของวัด มีป้ายบอกทาง” พบประเด็นที่น่าสนใจ ตามที่ได้แสดงผลการวิเคราะห์ไว้ในตาราง ๔.๑๙ ดังนี้

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 79.07
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 79.42
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 80.7

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการวิเคราะห์ พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

(๘) ต่อข้อคำถามที่ว่า “มีธรรมชาติข้อคิดที่เป็นประโยชน์ปรากฏอยู่ทั่วบริเวณแหล่งเรียนรู้ของวัด” พบประเด็นที่น่าสนใจ ตามที่ได้แสดงผลการวิเคราะห์ไว้ในตาราง ๔.๑๙ ดังนี้

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 88.37
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 79.90
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 90.79

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) ผลการวิเคราะห์ พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก ในข้อที่ว่า “มีธรรมชาติข้อคิดที่เป็นประโยชน์ปรากฏอยู่ทั่วบริเวณแหล่งเรียนรู้ของวัด” แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 กล่าวคือ กลุ่มเด็ก และกลุ่มพระภิกษุสามเณร เห็นด้วย มากกว่ากลุ่มของประชาชน

ในประเด็นนี้ เพราะเด็กและเยาวชนมีความสนใจในการเรียนรู้กับรูปหรือป้ายธรรมชาติ สั้นๆ กระชับ ซึ่งสามารถทำให้เข้าใจได้ง่าย และน่าสนใจมากกว่าการอ่านหนังสือธรรมะเล่มใหญ่ ๆ การจัดกระบวนการเรียนรู้ด้วยวิธีดังกล่าว จึงดึงดูดความสนใจให้กับเด็กได้มากประการหนึ่ง

ดังนั้น การจัดวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต จึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญด้านการจัดสถานที่และสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียน จึงจักสร้างกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้

(๙) ต่อข้อคำถามที่ว่า “ห้องสมุดควรมีมุมหนังสือสำหรับคนทุกวัย” พบประเด็นที่น่าสนใจตามที่ได้แสดงผลการวิเคราะห์ไว้ในตาราง ๔.๑๙ ดังนี้

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 79.06
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 69.85
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 85.08

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) ผลการวิเคราะห์ พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก ในข้อที่ว่า “ห้องสมุดควรมีมุมหนังสือสำหรับคนทุกวัย” แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 กล่าวคือ กลุ่มเด็กและเยาวชน และกลุ่มพระภิกษุสามเณร เห็นด้วยมากกว่ากลุ่มของประชาชน

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า เด็กและพระภิกษุสามเณรมีความต้องการที่จะใช้ห้องสมุดของทางวัดมากกว่ากลุ่มประชาชน ซึ่งพิจารณาได้ว่ากลุ่มประชาชนเป็นกลุ่มผู้มีรายได้ หรือมีความสามารถที่จะค้นคว้าหาหนังสือได้จากแหล่งการเรียนรู้อื่น ๆ ได้ไม่ยาก ฉะนั้น การจัดกระบวนการเรียนรู้ด้วยการมีห้องสมุดภายในวัด จึงเป็นวิธีดึงดูดความสนใจให้กับเด็กและพระภิกษุสามเณรได้มากประการหนึ่ง

ดังนั้น การจัดห้องสมุดภายในวัด ถือว่ามีความสำคัญ ทั้งนี้เพื่อเอื้ออำนวยต่อกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียน จึงควรมีห้องสมุดที่มีมุมหนังสือสำหรับคนทุกวัย

๔. ด้านกิจกรรมการเรียนรู้

ผลการวิเคราะห์ความแตกต่าง ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ รายละเอียดดังแสดงในตารางที่

๔.๒๐

ตารางที่ ๔.๒๐ ด้านกิจกรรมการเรียนรู้

รายการ	จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม			ค่าทางสถิติ
	พระภิกษุสามเณร	ประชาชน	เด็กและเยาวชน	
1. กิจกรรมสำหรับพระภิกษุสามเณรควรเปิดโอกาสให้เลือกเรียนรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมไปพร้อมๆกัน	129	209	228	$\chi^2_{cal} = 27.304$ d.f = 4 P* < 0.05 CC = 0.00
เห็นด้วย	86.81	69.85	83.77	
ปานกลาง	11.63	22.97	15.79	
น้อย	1.56	7.18	0.44	
รวม	100.00	100.00	100.00	
2. ควรเชิญวิทยากรจากภายนอกเข้ามาถวายความรู้แต่พระสงฆ์ในเรื่องที่จำเป็น ดังต่อไปนี้				$\chi^2_{cal} = 9.239$ d.f = 4 P* > 0.05 CC = 0.055
2.1 การอบรมวาทศิลป์	129	209	228	
เห็นด้วย	87.60	76.08	76.32	
ปานกลาง	9.30	20.10	21.05	
น้อย	3.10	3.82	2.63	
รวม	100.00	100.00	100.00	$\chi^2_{cal} = 8.595$ d.f = 4 P* > 0.05 CC = 0.072
2.2 การพูดในที่ชุมชน	129	209	228	
เห็นด้วย	86.05	72.73	78.51	
ปานกลาง	10.85	22.01	17.98	
น้อย	3.10	5.26	3.51	
รวม	100.00	100.00	100.00	$\chi^2_{cal} = 2.636$ d.f = 4 P* > 0.05 CC = 0.620
2.3 การเผยแผ่ที่เหมาะสมกับสังคมไทย	129	209	228	
เห็นด้วย	85.27	87.08	88.16	
ปานกลาง	12.40	11.48	11.40	
น้อย	2.33	1.44	0.44	
รวม	100.00	100.00	100.00	$\chi^2_{cal} = 3.184$ d.f = 4 P* > 0.05 CC = 0.527
2.4 การทำเว็บไซต์ของวัด	129	209	228	
เห็นด้วย	67.44	58.37	61.84	
ปานกลาง	27.13	33.49	32.02	
น้อย	5.43	8.14	6.14	
รวม	100.00	100.00	100.00	$\chi^2_{cal} = 5.480$ d.f = 4 P* > 0.05 CC = 0.241
2.5 กฎหมายที่พระสงฆ์ควรทราบ	129	209	228	
เห็นด้วย	81.39	76.08	78.07	
ปานกลาง	14.73	17.22	19.30	
น้อย	3.88	6.70	2.63	
รวม	100.00	100.00	100.00	$\chi^2_{cal} = 5.238$ d.f = 4 P* > 0.05 CC = 0.264
2.6 ศิลปะการดูแลศาสนสถาน	129	209	228	
เห็นด้วย	79.07	78.47	82.01	
ปานกลาง	15.50	17.70	16.67	
น้อย	5.43	3.83	1.32	
รวม	100.00	100.00	100.00	

ตารางที่ ๔.๒๐ (ต่อ)

รายการ	จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม			ค่าทางสถิติ
	พระภิกษุสามเณร	ประชาชน	เด็กและเยาวชน	
3. ควรมีกิจกรรมให้พระสงฆ์ให้คำปรึกษาบรรเทาความทุกข์ร้อนทางใจของประชาชน โดยเปิดให้บริการทุกวันตามเวลาที่กำหนดไว้	129	209	228	$\chi^2_{\text{cal}} = 9.526$ d.f = 4 P* < 0.05 CC = 0.049
เห็นด้วย	78.29	69.71	78.95	
ปานกลาง	19.38	23.56	18.86	
น้อย	2.33	6.73	2.19	
รวม	100.00	100.00	100.00	
4. ควรเพิ่มกิจกรรมการเจริญวิปัสสนากรรมฐานสำหรับพุทธบริษัทในวันพระตอนเย็นหลังเลิกงาน	129	209	228	$\chi^2_{\text{cal}} = 7.860$ d.f = 4 P* > 0.05 CC = 0.097
เห็นด้วย	77.51	69.38	64.91	
ปานกลาง	21.71	26.79	32.02	
น้อย	0.78	3.83	3.07	
รวม	100.00	100.00	100.00	
5. นอกเหนือจากกิจกรรมที่วัดจัดอยู่ ควรมีกิจกรรมสำหรับเด็กเพิ่มเติม ดังต่อไปนี้				
5.1 ห้องสุโลกแห่งธรรมะด้วยคอมพิวเตอร์	129	209	228	$\chi^2_{\text{cal}} = 5.457$ d.f = 4 P* > 0.05 CC = 0.243
เห็นด้วย	75.19	71.29	76.31	
ปานกลาง	20.93	20.57	20.18	
น้อย	3.88	8.13	3.51	
รวม	100.00	100.00	100.00	
5.2 การฟังธรรมะบรรยายจากแผ่นซีดี - รวม	129	209	228	$\chi^2_{\text{cal}} = 3.759$ d.f = 4 P* > 0.05 CC = 0.439
เห็นด้วย	68.21	71.77	71.49	
ปานกลาง	27.13	21.05	24.56	
น้อย	4.66	7.18	3.95	
รวม	100.00	100.00	100.00	
5.3 กิจกรรมการอ่านหนังสือธรรมะ	129	209	228	$\chi^2_{\text{cal}} = 37.480$ d.f = 4 P* < 0.05 CC = 0.000
เห็นด้วย	80.62	84.21	60.09	
ปานกลาง	15.50	12.92	34.21	
น้อย	3.88	2.87	5.70	
รวม	100.00	100.00	100.00	
5.4 กิจกรรมการเล่นิทานธรรมะ	129	209	228	$\chi^2_{\text{cal}} = 12.767$ d.f = 4 P* < 0.05 CC = 0.012
เห็นด้วย	83.72	93.78	90.79	
ปานกลาง	13.18	6.22	8.33	
น้อย	3.10	0.00	0.88	
รวม	100.00	100.00	100.00	
5.5 กิจกรรมการชมการ์ตูนธรรมะ	129	209	228	$\chi^2_{\text{cal}} = 10.897$ d.f = 4 P* < 0.05 CC = 0.028
เห็นด้วย	79.84	90.43	88.15	
ปานกลาง	16.28	9.09	10.53	
น้อย	3.88	0.48	1.32	
รวม	100.00	100.00	100.00	

ตารางที่ ๔.๒๐ (ต่อ)

รายการ	จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม			ค่าทางสถิติ
	พระภิกษุสามเณร	ประชาชน	เด็กและเยาวชน	
6. กิจกรรมการเรียนรู้ในวัดสำหรับประชาชน ควรจะมีมากน้อยเพียงใด				
6.1 ควรมีเวทีอภิปรายธรรม	129	209	228	$\chi^2_{cal} = 6.944$ d.f = 4 P* > 0.05 CC = 0.139
เห็นด้วย	61.24	66.51	68.85	
ปานกลาง	31.78	28.71	29.39	
น้อย	6.98	4.79	1.76	
รวม	100.00	100.00	100.00	
6.2 กิจกรรมการพูดคุยกันเรื่องหนังสือธรรมะที่ชื่นชอบ	129	209	228	$\chi^2_{cal} = 5.666$ d.f = 4 P*> 0.05 CC = 0.225
เห็นด้วย	62.79	72.73	64.47	
ปานกลาง	31.78	23.44	32.02	
น้อย	5.43	3.83	3.51	
รวม	100.00	100.00	100.00	
6.3 กิจกรรมอ่านหนังสือธรรมะบันทึกลงแผ่นซีดี- รอมเพื่อคนตาบอด	129	209	228	$\chi^2_{cal} = 8.357$ d.f = 4 P*> 0.05 CC = 0.079
เห็นด้วย	67.44	73.68	78.95	
ปานกลาง	27.13	21.05	19.30	
น้อย	5.43	5.27	1.75	
รวม	100.00	100.00	100.00	
7. กิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา นอกจากการสวดมนต์ไหว้พระและเวียนเทียนตามปกติแล้วควรมีกิจกรรมอื่นด้วย เช่น การได้วาที	129	209	228	$\chi^2_{cal} = 27.960$ d.f = 4 P*< 0.05 CC = 0.000
เห็นด้วย	63.56	44.98	65.79	
ปานกลาง	26.36	39.71	29.82	
น้อย	10.08	15.31	4.39	
รวม	100.00	100.00	100.00	
8. ควรเชิญวิทยากรภายนอกเข้ามาร่วมสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ทางธรรมะระหว่างพุทธบริษัททุกวันอาทิตย์	129	209	228	$\chi^2_{cal} = 9.917$ d.f = 4 P*< 0.05 CC = 0.042
เห็นด้วย	75.97	67.46	71.05	
ปานกลาง	17.05	26.32	26.75	
น้อย	6.98	6.22	2.20	
รวม	100.00	100.00	100.00	
9. ควรมีกิจกรรมแนะนำประโยชน์ของการเข้าวัดโดยมีพระสงฆ์พาชมวัดและอธิบายหลักธรรมะแทรก	129	209	228	$\chi^2_{cal} = 6.803$ d.f = 4 P* > 0.05 CC = 0.147
เห็นด้วย	81.39	77.99	83.77	
ปานกลาง	14.73	17.22	15.35	
น้อย	3.88	4.79	0.88	
รวม	100.00	100.00	100.00	
10.กิจกรรมการทำวัตรสวดมนต์ควรมีการแปลเพื่อให้รู้ความหมาย สามารถนำไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้	129	209	228	$\chi^2_{cal} = 17.423$ d.f = 4 P*< 0.05 CC = 0.002
เห็นด้วย	83.71	91.39	79.82	
ปานกลาง	14.73	6.22	19.30	
น้อย	1.56	2.39	0.88	
รวม	100.00	100.00	100.00	

จากตารางที่ ๔.๒๐ ความคิดเห็นด้านกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้ใช้บริการ พบว่า

(๑) ต่อข้อคำถามที่ว่า “กิจกรรมสำหรับพระภิกษุสามเณรควรเปิดโอกาสให้เลือกเรียนรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมไปพร้อม ๆ กัน” พบประเด็นที่น่าสนใจ ตามที่ได้แสดงผลการวิเคราะห์ไว้ในตารางที่ ๔.๒๐ ดังนี้

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 86.82
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 69.85
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 83.77

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) ผลการวิเคราะห์ พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนรู้ในข้อที่ว่า “กิจกรรมสำหรับพระภิกษุสามเณร ควรเปิดโอกาสให้เลือกเรียนรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมไปพร้อม ๆ กัน” แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 กล่าวคือ กลุ่มพระภิกษุสามเณร กลุ่มเด็กและเยาวชน เห็นด้วย มากกว่ากลุ่มประชาชน

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยพบว่า พระภิกษุสามเณรต้องการที่จะเรียนรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมไปพร้อม ๆ กัน เพื่อพัฒนาตนให้อยู่กับโลกยุคปัจจุบันที่ไร้พรมแดนได้อย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สามารถปรับตัวและเข้าถึงพุทธศาสนิกชนได้อย่างเหมาะสม อันหมายถึงการที่ท่านจะได้นำธรรมะที่ได้ศึกษาเรียนรู้มาส่งต่อโลกให้สว่างได้อย่างถูกกาลเวลา หากพระภิกษุสามเณรรู้แต่ทางธรรมอาจจะเกิดช่องว่างในการเผยแผ่ธรรมะให้เข้าถึงประชาชนได้ ส่วนประชาชนที่เห็นด้วยในระดับต่ำกว่า เพราะเข้าใจว่าหากพระภิกษุสามเณรเรียนรู้ทางโลกไปพร้อม ๆ กับการศึกษาเรียนรู้ธรรมะนั้น ทำให้พระสงฆ์ธรรมะน้อยลง หรือปฏิบัติตนไปตามโลกมากกว่าที่ควรจะเป็น

ดังนั้น กระบวนการจัดวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงจำเป็นต้องสร้างกิจกรรมให้เกิดขึ้น โดยเปิดโอกาสให้พระภิกษุสามเณรได้เรียนรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมไปพร้อม ๆ กัน เพื่อสามารถนำความรู้ทางโลกและทางธรรมที่ได้รับมาปรับประยุกต์สอนญาติโยมพุทธบริษัท ให้รู้จักนำธรรมะมาใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนรู้ได้เลือกสรรที่จะรับเอาตามสมควรแก่ฐานานุรูป แต่ในเรื่องนี้พระภิกษุสามเณรต้องเน้นการศึกษาเรียนรู้ทางธรรมเป็นหลัก เพราะประชาชนส่วนใหญ่ต้องการรู้ธรรมะจากพระภิกษุสามเณร มิใช่จะมาขอรับความรู้ด้านอื่นจากพระภิกษุสามเณรในวัด

(๒) ต่อข้อคำถามที่ว่า “ควรเชิญวิทยากรจากภายนอกเข้ามาถวายความรู้แด่พระสงฆ์ในเรื่องจำเป็น” พบประเด็นที่น่าสนใจ ดังต่อไปนี้

(๒.๑) การอบรมวาทศิลป์ พบว่า

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 87.60
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 76.08
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 76.31

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการวิเคราะห์ พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

(๒.๒) การพูดในที่ชุมชน พบว่า

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 86.05
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 72.73
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 78.51

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
ผลการวิเคราะห์ พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

(๒.๓) การเผยแผ่ที่เหมาะสมกับสังคมไทย พบว่า

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 85.27
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 87.08
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 88.16

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
ผลการวิเคราะห์ พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

(๒.๔) การทำเว็บไซต์ของวัด พบว่า

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 67.44
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 58.37
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 61.84

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
ผลการวิเคราะห์ พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

(๒.๕) กฎหมายที่พระสงฆ์ควรทราบ พบว่า

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 81.39
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 76.08
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 78.07

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
ผลการวิเคราะห์ พบว่ากลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

(๒.๖) ศิลปะการดูแลศาสนสถาน พบว่า

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 79.07
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 78.47
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 82.02

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
ผลการวิเคราะห์ พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

(๓) ต่อข้อคำถามที่ว่า “ควรมีกิจกรรมให้พระสงฆ์ให้คำปรึกษาบรรเทาความทุกข์ร้อนทางใจของประชาชน โดยเปิดให้บริการทุกวันตามเวลาที่กำหนดไว้” พบประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้คือ

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 78.29
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 69.71
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 78.95

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) ผลการวิเคราะห์ พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็น แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 กล่าวคือ กลุ่มพระภิกษุสามเณร เด็กและเยาวชน เห็นด้วย มากกว่ากลุ่มประชาชน

ในประเด็นนี้ เพราะว่าพระภิกษุสามเณรมีความต้องการที่จะเป็นผู้ให้คำปรึกษากับผู้เข้มาร่วมเรียนรู้ในวัดอยู่แล้ว ส่วนกลุ่มประชาชนอาจจะยังไม่คุ้นเคยกับกิจกรรมเช่นนี้ เนื่องจากปัจจุบันผู้ใหญ่ในวัยทำงานนั้นมุ่งแต่ทำมาหาเลี้ยงชีพ ห่างวัด ห่างพระมากกว่าเด็กที่ได้รับอบรมพัฒนาจิตใจ ทั้งจากทางโรงเรียน และจากวัดที่จัดกิจกรรมสำหรับเด็กมากขึ้น

ดังนั้น กระบวนการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตในวัด จำเป็นต้องจัดอบรมพระภิกษุสามเณรให้มีเสขียวัตถมารยาทยอดเยี่ยม มีความรู้ ความสามารถในการให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องแก่ญาติโยมพุทธบริษัทในการดำเนินชีวิตที่ดีงาม ทำให้พุทธบริษัทได้เห็นวัตรปฏิบัติที่งดงาม สมควรเป็นแบบอย่างที่ดีของพระสงฆ์ และสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ กิจกรรมนี้ถือได้ว่าเป็นกิจกรรมที่ทำให้พระสงฆ์ได้แสดงบทบาทในการให้คำปรึกษา และช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตในวัดได้อย่างครบถ้วน สามารถนำข้อธรรมต่างๆ ไปใช้ในชีวิตได้อย่างเหมาะสม ภิกษุในสายตาของประชาชน ถือได้ว่าเป็นบุคคลที่ได้รับการฝึกฝนอบรมมาแล้วอย่างดี ถือเป็นบุคคลสัปปายะที่สำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ให้ประสบความสำเร็จ

(๔) ต่อข้อคำถามที่ว่า “ควรมีกิจกรรมการเจริญวิปัสสนากรรมฐานสำหรับพุทธบริษัทในวันพระตอนเย็นหลังเลิกงาน” พบประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้คือ

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 77.52
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 69.38
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 64.91

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการวิเคราะห์ พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

(๕) ต่อข้อคำถามที่ว่า “นอกเหนือจากกิจกรรมการเรียนรู้ที่วัดจัดอยู่แล้ว ควรมีกิจกรรมเพิ่มเติมสำหรับเด็ก ดังต่อไปนี้ แล้วให้เด็กสรุปวิธีแก้ไขปัญหาด้วยธรรมะให้เพื่อน ๆ ฟัง” พบประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

(๕.๑) ท่องสู่โลกแห่งธรรมะด้วยคอมพิวเตอร์ พบว่า

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 75.19
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 71.29
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 76.31

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการวิเคราะห์ พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

(๕.๒) การพึงพระธรรมบรรยายจากแผ่นซีดี - รอม พบว่า

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 68.22
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 71.77
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 71.49

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการวิเคราะห์ พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

(๕.๓) กิจกรรมการอ่านหนังสือธรรมะ พบว่า

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 80.62
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 84.21
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 60.09

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) ผลการวิเคราะห์ พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 กล่าวคือ กลุ่มพระภิกษุสามเณรและกลุ่มประชาชน เห็นด้วย มากกว่ากลุ่มเด็กและเยาวชน

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยพบว่า ความคิดเห็นของเด็กสะท้อนให้เห็นว่าวัฒนธรรมในการอ่านหนังสือของเด็กมีน้อย พระภิกษุสามเณรและประชาชน มองเห็นความสำคัญของการอ่านหนังสือธรรมะมากกว่าเด็ก ซึ่งเด็ก ๆ บางส่วน อาจจะยังไม่เห็นประโยชน์ของหนังสือที่ดีว่าจะสามารถนำผู้อ่านไปสู่เส้นทางที่ทำให้เกิดปัญญาได้อย่างไร มีหนังสือดีเป็นเพื่อนก็เปรียบเสมือนการมีกัลยาณมิตรที่คอยชักนำเราไปสู่เส้นทางแห่งความสำเร็จ

ดังนั้น วัดควรจัดกิจกรรมสักช่วงเวลาหนึ่งหาหนังสือธรรมะดี ๆ ที่น่าสนใจมาแนะนำให้เด็กอ่าน อาจจัดให้เป็นหนังสืออ่านนอกเวลาบ้าง หนังสืออ่านก่อนนอนบ้าง หรือจัดหนังสือที่เหมาะสมสำหรับเด็ก เช่น หนังสือที่มีภาพประกอบที่สวยงามน่าอ่าน พระสูตรเรื่องเล่าที่ได้รับการคัดเลือกแล้วว่ามีความเหมาะสมกับวัย คติชีวิตง่าย ๆ สั้น ๆ ที่มีเนื้อหาเหมาะสมกับเด็ก หนังสือที่แนะนำแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตนให้มีชีวิตอย่างมีความสุข ทำอย่างไรจึงจะเรียนเก่ง ทำอย่างไรจึงจะมีเพื่อนดี ๆ หรือรักอย่างไรจึงจะไม่เป็นทุกข์ หรือจัดกิจกรรมให้เด็กเขียนรายชื่อหนังสือที่เขาเห็นว่าดีมีประโยชน์ กิจกรรมแนะนำหนังสือดีที่เพื่อนควรอ่าน เมื่อเด็กกลับไปบ้าน ก็อาจจะไปหาอ่านเพิ่มเติมได้ ทั้งนี้โดยได้แนวคิดเรื่องหนังสือธรรมะมาจากวัด

(๕.๔) กิจกรรมการเล่านิทานธรรมะ พบว่า

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 83.72
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 93.78
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 90.79

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) ผลการวิเคราะห์ พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็น แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 กล่าวคือ กลุ่มประชาชน กลุ่มเด็ก และเยาวชน เห็นด้วย มากกว่ากลุ่มพระภิกษุสามเณร

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า พระภิกษุสามเณรคิดว่า ประชาชน เด็กและเยาวชน ไม่ชอบฟังนิทานธรรมะ เพราะเนื่องจากมีเรื่องสมัยใหม่ที่น่าสนใจกว่ามากมาย แต่จริง ๆ แล้วการเล่านิทานทางธรรมะที่มีคติสอนใจ ยังเป็นสิ่งที่ต้องการของทั้งเด็กและผู้ใหญ่ที่เข้ามาเรียนรู้ในวัด

ดังนั้น ในเรื่องดังกล่าวนี้ วัดจึงควรปรับปรุงการเล่านิทาน หรือพระสูตรที่น่าสนใจ โดยการนำเด็กไปจัดกลุ่มเล่านิทานกันในบรรยากาศความร่มรื่นที่เป็นธรรมชาติ มากกว่าการใช้อุปกรณ์ที่ทันสมัย เช่น ฉายสไลด์ให้เด็กดูอย่างเดียว หรืออาจจะเล่าสลับกับเหตุการณ์ในปัจจุบันเพื่อให้เด็กเห็นภาพที่สอดคล้องกัน และสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

(๕.๕) กิจกรรมการชมรายการการ์ตูนธรรมะ พบว่า

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 79.85
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 90.43
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 88.16

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) ผลการวิเคราะห์ พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 กล่าวคือ กลุ่มประชาชน กลุ่มเด็ก และเยาวชน เห็นด้วย มากกว่ากลุ่มพระภิกษุสามเณร

ในเรื่องนี้ พบว่า วัดยังขาดการ์ตูนทางธรรมะไว้บริการเด็ก ๆ เพราะผู้ใหญ่ต่างก็ทราบดีว่าเด็กชอบดูการ์ตูน ฉะนั้นในเรื่องนี้หากมีการผลิตสื่อทางธรรมะที่น่าสนใจจะสามารถชักนำเด็ก ๆ ให้เข้าสู่โลกแห่งธรรมได้ไม่ยาก และหากวัดไม่สามารถผลิตได้เอง ก็อาจจะติดต่อขอยืมจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่ดำเนินการอยู่

สรุปโดยภาพรวมในเรื่องกิจกรรมของเด็ก กลุ่มประชาชนเห็นด้วยกับทุกกิจกรรม ทั้งนี้ เพราะว่าผู้ใหญ่ที่ผ่านโลกและชีวิตมาพอสมควรเห็นว่า การจัดกิจกรรมเรียนรู้สำหรับเด็กนั้น จำเป็นต้องให้มีความเหมาะสมกับวัยและอายุ กิจกรรมต่าง ๆ ทั้งการเล่านิทาน และการชมการ์ตูนนั้น สามารถดึงดูดความสนใจ และกระตุ้นให้เด็กเกิดความสนใจใคร่รู้ได้ ดังนั้น กิจกรรมที่วัดจัดขึ้นนั้น จำเป็นต้องศึกษาหากิจกรรมที่เหมาะสมกับเด็ก ๆ ด้วย

(๖) ต่อข้อคำถามที่ว่า นอกเหนือจากกิจกรรมที่วัดจัดอยู่แล้ว ควรจะมีกิจกรรมสำหรับประชาชนเพิ่มเติมดังต่อไปนี้ “กิจกรรมการเรียนรู้ในวัดสำหรับประชาชน ควรจะมีอย่างน้อยเพียงใด”

(๖.๑) ควรมีเวทีอภิปรายธรรมะ พบว่า

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 61.24
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 66.51
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 68.86

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการวิเคราะห์ พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

(๖.๒) กิจกรรมการพูดคุยกันเรื่องหนังสือธรรมะที่ชื่นชอบ

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 62.79
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 72.72
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 64.47

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการวิเคราะห์ พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

(๖.๓) กิจกรรมอ่านหนังสือธรรมะบันทึกลงแผ่นซีดี – รอมเพื่อคนตาบอด พบว่า

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 67.44
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 73.68
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 78.95

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการวิเคราะห์ พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

(๗) ต่อข้อคำถามที่ว่า “กิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา นอกจากการสวดมนต์ไหว้พระและเวียนเทียนตามปกติแล้ว ควรจะมีกิจกรรมอื่นด้วย เช่น การไต่วาที” พบประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้คือ

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 63.56
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 44.98
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 65.79

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) ผลการวิเคราะห์ พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 กล่าวคือ กลุ่มพระภิกษุสามเณร กลุ่มเด็กและเยาวชน เห็นด้วย มากกว่ากลุ่มประชาชน

ประเด็นนี้ ผู้วิจัยพบว่า เด็กมีกิจกรรมการไต่วาทีในโรงเรียนอยู่แล้วจึงคุ้นเคยกับกิจกรรมดังกล่าวมากกว่ากลุ่มผู้ใหญ่ที่เป็นประชาชน

ดังนั้น ในเรื่องนี้จึงจำเป็นต้องจัดให้มีกิจกรรมการไต่วาทีให้กับกลุ่มเด็กและเยาวชน แต่ไม่จำเป็นต้องจัดให้กับกลุ่มผู้ใหญ่ที่เป็นอุบาสกอุบาสิกา

(๘) ต่อข้อคำถามที่ว่า “ควรเชิญวิทยากรภายนอกเข้ามาร่วมสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ทางธรรมะระหว่างพุทธบริษัททุกวันอาทิตย์” พบประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้คือ

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 75.96
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 67.46
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 71.05

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) ผลการวิเคราะห์ พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 กล่าวคือ กลุ่มพระภิกษุสามเณร กลุ่มเด็กและเยาวชน เห็นด้วย มากกว่ากลุ่มประชาชน

ประเด็นนี้ ผู้วิจัยพบว่า พระภิกษุสามเณรต้องการให้วิทยากร หรือผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิต่าง ๆ เข้ามาให้ความรู้และร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ต่างๆ เพื่อสร้างกระบวนการ

เรียนรู้ในบริบทที่หลากหลาย ทั้งนี้ เพราะพระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ไม่ค่อยได้มีโอกาสได้รับความรู้จากวิทยากรที่มีความสามารถและประสบการณ์โดยตรง ส่วนประชาชนเห็นด้วยในระดับรองลงมา เพราะว่ามีโอกาสได้พบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันตามสถานที่ต่าง ๆ เช่น ชมรมที่จัดขึ้นเพื่อพูดคุยเสวนาธรรมในสวน บ้านธรรมะ ห้องสมุดธรรมะ ซึ่ง ณ ปัจจุบันมีการขยายตัวและเปิดให้บริการมากขึ้น

ดังนั้น การจัดกิจกรรมที่เอื้อต่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้ ผู้บริหารจึงจำเป็นต้องดึงทรัพยากรบุคคลจากแหล่งต่าง ๆ เข้ามาในวัด อาจจะเป็นครั้งคราวหรือสม่ำเสมอก็ได้

(๙) ต่อข้อคำถามที่ว่า “ควรมีกิจกรรมแนะนำประโยชน์ของการเข้าวัด โดยมีพระสงฆ์พาชมวัด และอธิบายหลักธรรมะแทรก” พบประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้คือ

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 81.40
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 77.99
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 83.77

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการวิเคราะห์ พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

(๑๐) ต่อข้อคำถามที่ว่า “กิจกรรมการทำวัตรสวดมนต์ ควรมีการแปลเพื่อให้รู้ความหมาย สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้” พบประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้คือ

- พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 83.72
- ประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วย ร้อยละ 91.39
- เด็กและเยาวชน เห็นด้วย ร้อยละ 79.82

เมื่อผู้วิจัยใช้การทดสอบไคสแควร์ (chi-square) ผลการวิเคราะห์ พบว่า กลุ่มผู้ตอบมีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 กล่าวคือ กลุ่มพระภิกษุสามเณรและกลุ่มประชาชน เห็นด้วย มากกว่ากลุ่มเด็กและเยาวชน

ประเด็นนี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า กลุ่มประชาชนไม่มีความรู้ด้านภาษาบาลี หรือไม่เข้าใจในบทสวดที่เป็นภาษาบาลี ส่วนพระภิกษุสามเณร เด็กและเยาวชน เห็นด้วยรองลงมา ในระดับใกล้เคียงกัน แต่เป็นคนละเหตุผล เด็กไม่ชอบการสวดมนต์ที่ใช้เวลายาวนานกว่าปกติ แต่หากอธิบายให้เห็นประโยชน์ของการสวดมนต์ที่รู้ความหมายอาจจะทำให้เด็กเปลี่ยนความคิดได้

ดังนั้น กระบวนการจัดกิจกรรมเพื่อจัดวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต จึงควรเพิ่มเติมในส่วนของการอธิบายความก่อนจะเริ่มการสวดมนต์ว่าเนื้อหาของบทสวดมนต์นี้แปลว่าอะไร นำไปใช้แล้วเกิดประโยชน์อย่างไร อธิบายให้เด็กเข้าใจจนเห็นประโยชน์ของการแปลภาษาบาลีประกอบการสวดมนต์ จักเป็นการสร้างคุณภาพต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

จากตัวแปรความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ ทั้ง ๔๐ ข้อ เมื่อพิจารณาลำดับความสำคัญโดยพิจารณาจากค่าสถิติ Contingency Coefficient (CC) พบว่า ตัวแปรความคิดเห็นที่มีความสัมพันธ์กับกลุ่มผู้ตอบจากมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด มีดังนี้

หมายเหตุ : ค่าสถิติ CC ใช้วัดค่าความสัมพันธ์ของตัวแปร ค่า CC มีค่าใกล้ 1 มาก แสดงว่าตัวแปรมีความสัมพันธ์กันมาก ถ้าค่า CC มีค่าใกล้ 0 แสดงว่าตัวแปรมีความสัมพันธ์กันน้อย

ตารางที่ ๔.๒๑ ค่า CC ความคิดเห็นด้านนโยบาย

ความคิดเห็นด้านนโยบาย		
ลำดับที่	รายการ	ค่า CC
1	ปรับปรุงสถานที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ดี	0.824
2	สอนให้บุคคลที่เข้าไปเรียนรู้ในวัดรู้จักหน้าที่ของตนเอง	0.755
3	เป็นแหล่งให้ความรู้ด้านศีล สมาธิ ปัญญาแก่ประชาชน	0.540
4	มีแผนงานพัฒนาพระวิทยากรให้มีความรู้ในการเผยแผ่ธรรมได้เป็นอย่างดี	0.401
5	ควรมีวัดเครือข่ายในการทำงาน เพื่อแลกเปลี่ยนวิทยากรและสื่อการเรียนรู้	0.301
6	เป็นที่พึ่งของประชาชนด้วยการเป็นศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชน	0.283
7	มีร้านจำหน่ายหนังสือและสื่อธรรมะต่าง ๆ ในวัด	0.276
8	ปรับปรุงเนื้อหาการเรียนรู้ให้สามารถนำไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้	0.134
9	วัดควรมีปฏิทินกิจกรรมประจำปีแจกให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรม	0.006
10	ควรมีห้องสมุดที่ทันสมัย มีหนังสือใหม่ให้ค้นคว้าหาความรู้อย่างเพียงพอ	0.005
11	จัดกิจกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ทางศาสนา	0.000
12	จัดหาแหล่งความรู้จากที่ต่าง ๆ เช่น อินเทอร์เน็ต	0.000
13	มีการประเมินผลในการจัดกิจกรรมแต่ละครั้ง	0.000

ตารางที่ ๔.๒๒ ค่า CC ความคิดเห็นด้านคุณลักษณะของพระภิกษุสามเณรในวัด

ความคิดเห็นด้านคุณลักษณะของพระภิกษุสามเณรในวัด		
ลำดับที่	รายการ	ค่า CC
1	พระเจ้าหน้าที่ควรจะมีผู้เชี่ยวชาญในการจัดกิจกรรมที่ได้รับมอบหมาย	0.432
2	ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีได้	0.275
3	มีทักษะในการเผยแผ่ธรรมให้เข้ากับยุคสมัยได้ชัดเจนดี	0.174
4	ดูแลเอาใจใส่ผู้เรียนเป็นอย่างดี	0.145
5	วัตรปฏิบัติของพระสงฆ์สามารถสร้างศรัทธาให้เกิดในหมู่ประชาชน	0.137
6	สามารถอำนวยความสะดวกแก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้อย่างสม่ำเสมอชัดเจนดี	0.013
7	สามารถตอบข้อซักถามทางธรรมะได้ชัดเจนดี	0.009
8	เป็นหมอดูทำนายดวงชะตา	0.003

ตารางที่ ๔.๒๓ ค่า CC ความคิดเห็นด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก

ความคิดเห็นด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกในวัด		
ลำดับ ที่	รายการ	ค่า cc
1	มีสถานที่จอดรถพอเพียง	0.975
2	มีห้องน้ำสะอาดพร้อมเปิดให้บริการ	0.671
3	มีแผนผังแสดงส่วนต่าง ๆ ของวัด มีป้ายบอกทาง	0.635
4	จัดสถานที่สำหรับเป็นแหล่งการเรียนรู้ให้ร่มรื่น สะอาด สงบ มีบรรยากาศเอื้อต่อการเรียนรู้ธรรม	0.452
5	มีป้ายบอกเวลาในการทำงานอย่างชัดเจน	0.090
6	ควรมีพื้นที่การต้อนรับให้เป็นที่น่าประทับใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรม	0.085
7	ควรจัดพื้นที่ให้ผู้เข้ามาใช้บริการมีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องธรรมะกัน	0.068
8	มีธรรมชาติที่ร่มรื่นเป็นประโยชน์ปรากฏอยู่ทั่วบริเวณแหล่งเรียนรู้ของวัด	0.004
9	ห้องสมุดควรมีหนังสือสำหรับคนทุกวัย	0.002

ตารางที่ ๔.๒๔ ค่า CC ความคิดเห็นด้านกิจกรรมการเรียนรู้

ความคิดเห็นด้านกิจกรรมการเรียนรู้		
ลำดับ ที่	รายการ	ค่า cc
1	ควรมีกิจกรรมแนะนำประโยชน์ของการเข้าวัด โดยมีพระสงฆ์พาชมวัดและอธิบายหลักธรรมะแทรก	0.147
2	ควรเพิ่มกิจกรรมการเจริญวิปัสสนากรรมฐานสำหรับพุทธบริษัทในวันพระตอนเย็นหลังเลิกงาน	0.097
3	ควรมีกิจกรรมให้พระสงฆ์ให้คำปรึกษาบรรเทาความทุกข์ร้อนทางใจของประชาชน โดยเปิดให้บริการทุกวันตามเวลาที่กำหนดไว้	0.049
4	ควรเชิญวิทยากรภายนอกเข้ามาร่วมสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ทางธรรมะระหว่างพุทธบริษัททุกวันอาทิตย์	0.042
5	กิจกรรมการทำวัตรสวดมนต์ ควรมีการแปลเพื่อให้รู้ความหมาย สามารถนำไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้	0.002
6	กิจกรรมสำหรับพระภิกษุสามเณรควรเปิดโอกาสให้เลือกเรียนรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมไปพร้อม ๆ กัน	0.000
7	กิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา นอกจากการสวดมนต์ไหว้พระและเวียนเทียนตามปกติแล้ว ควรมีกิจกรรมอื่นด้วย เช่น การโต้วาที	0.000

ตารางที่ ๔.๒๕ ค่า CC ความคิดเห็นด้านกิจกรรมการเรียนรู้เพิ่มเติมของพระภิกษุสามเณร

ลำดับ ที่	กิจกรรมการเรียนรู้ของพระภิกษุสามเณร	ค่า cc
	ควรเชิญวิทยากรจากภายนอกเข้ามาถวญความรู้แต่พระสงฆ์ในเรื่องที่จำเป็นดังต่อไปนี้	
1	การเผยแพร่ที่เหมาะสมกับสังคมไทย	0.620
2	การทำเว็บไซต์ของวัด	0.527
3	ศิลปะการดูแลศาสนสถาน	0.264
4	กฎหมายที่พระสงฆ์ควรทราบ	0.241
5	การพูดในที่ชุมชน	0.072
6	การอบรมวาทศิลป์	0.055

ตารางที่ ๔.๒๖ CC ความคิดเห็นด้านกิจกรรมการเรียนรู้เพิ่มเติมของเด็กและเยาวชน

ลำดับ ที่	กิจกรรมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน	ค่า cc
	ควรมีกิจกรรมสำหรับเด็กดังต่อไปนี้ แล้วให้เด็กสรุปวิธีแก้ไขปัญหาด้วยธรรมะให้เพื่อนๆ ฟัง	
1	การฟังธรรมะบรรยายจากแผ่นซีดี - รวม	0.439
2	ท่องสุโลกแห่งธรรมะด้วยคอมพิวเตอร์	0.243
3	กิจกรรมการชมรายการการ์ตูนธรรมะ	0.028
4	กิจกรรมการเล่นิทานธรรมะ	0.012
5	กิจกรรมการอ่านหนังสือธรรมะ	0.000

ตารางที่ ๔.๒๗ ค่า CC ความคิดเห็นด้านกิจกรรมการเรียนรู้เพิ่มเติมของประชาชน

ลำดับ ที่	กิจกรรมการเรียนรู้ของประชาชน	ค่า cc
	กิจกรรมการเรียนรู้ในวัดสำหรับประชาชน ควรจะมีอย่างน้อยเพียงใด	
1	กิจกรรมการพูดคุยกันเรื่องหนังสือธรรมะที่ชื่นชอบ	0.225
2	ควรมีเวทีอภิปรายธรรมะ	0.139
3	กิจกรรมอ่านหนังสือธรรมะบันทึกลงแผ่นซีดี - รวมเพื่อคนตาบอด	0.079

ค. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

ผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งเป็นตัวแทนจากพระภิกษุสามเณร ประชาชน เด็กและเยาวชน ผู้ใช้บริการจากวัดราชโอรสาราม วัดโสมนัสวิหาร และวัดปัญญานันทาราม ได้ให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม พอสรุปได้ ดังนี้

ความคิดเห็นด้านนโยบาย

- ควรมีการบันทึกผลการจัดการเรียนรู้ไว้ตามความเป็นจริง
- วัดทุกวัดควรสร้างคนของวัดเพื่อเป็นกำลังของพระศาสนา (สร้างคนเพื่อพระพุทธศาสนา) ด้วยการพัฒนานุคลากรเพิ่มเติม
- จัดถวายความรู้ที่จำเป็นแก่พระภิกษุสามเณรในวัด
- สรรหานุคลากรที่มีคุณภาพตรงตามงาน
- จัดทำคู่มือการเข้าวัด แนะนำวัดหรือสิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติตามหลักของชาวพุทธ
- เปิดตู้รับฟังความคิดเห็น หรือ ออกแบบสอบถามและข้อเสนอแนะแบบสั้น ๆ สำหรับคนเข้ามาชมวัด หรือเปิดกว้างสำหรับใครก็ได้ที่จะเสนอแนะ อาจเป็นพระในวัด เด็กหรือเยาวชนก็มีสิทธิ์ให้ข้อเสนอแนะได้
- ควรมีระบบการทำงานที่จริงจังและชัดเจน
- ปูพื้นฐานแนวคิดทางพุทธศาสนาอย่างถูกวิธีให้กับพุทธศาสนิกชน
- วัดควรสร้างศรัทธาที่ถูกต้อง สร้างปัญญา ละสิ่งมกมายทุกชนิดทุกประเภท
- วัดต้องมีจุดยืนที่ชัดเจนในการให้ความรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรมเน้นกระบวนการพัฒนาศีล สมาธิ ปัญญา
- วัดควรทำประชาสัมพันธ์ให้มากกว่านี้
- ควรเร่งและริเริ่มการจัดอบรมคุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนอย่างต่อเนื่อง (ปัจจุบันยังขาดความต่อเนื่อง)
- ควรส่งเสริมให้มีคฤหัสถ์อาสาสมัครอยู่ประจำวัดเพื่อต้อนรับญาติโยม
- ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในวัดมาก ๆ รับฟังความคิดเห็นของชาวบ้าน
- วัดต้องมีนโยบายทั้งระยะสั้น และระยะยาว ๓ - ๕ ปีไว้ด้วย รวมทั้งแผนปฏิบัติงานและเป้าหมายที่ชัดเจน
- จัดการระบบการบริหารงานให้ทันสมัยขึ้น
- ควรมีการประชาสัมพันธ์ในการจัดกิจกรรมแต่ละครั้งตามความเหมาะสม
- ควรเชิญชวนให้ประชาชนเข้ามาฟังเทศน์ทุกวันพระ อาจปรับเวลาให้เหมาะสมกับสถานการณ์ เช่น เริ่มเทศน์ช่วงเย็นหลังคนเลิกงาน
- หาเครือข่ายภาคธุรกิจที่มีทักษะด้านการจัดการ เข้าร่วมมือกับวัด เพื่อจัดกิจกรรมส่งเสริมพระศาสนา

ความคิดเห็นด้านคุณลักษณะของพระภิกษุสามเณรและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับวัด

- พระเจ้าหน้าที่ประจำโบสถ์ควรมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ยินดีต้อนรับ พร้อมให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์แก่ญาติโยม มีวิธีการสอนที่เข้าใจได้ง่าย
- พระควรมีความสำรวม การพูดจา การปฏิสังขารที่ดี
- ผู้สอนธรรมะต้องตระหนักว่าการกระทำ คือ การสอนที่ดีที่สุด ท่านสอนผู้อื่นแล้ว ต้องทำดีให้เห็นเป็นตัวอย่างด้วย
- บุคลิกของพระผู้ใหญ่ ไม่ควรทำตัวให้เหมือนภูเขาสูงทะมึนจนคนไม่อาจเข้าใกล้ได้ แต่ต้องทำตัวให้เหมือนอากาศ ที่รู้สึกเป็นธรรมชาติเมื่อถูกหายใจเข้าไป
- พระสงฆ์ควรปรับตัวจากการเป็นผู้พูด ผู้เทศน์มาเป็นผู้ฟังด้วย ทำให้พระ และญาติโยมได้ใกล้ชิดกัน รับฟังความคิดเห็นของญาติโยม และพระในวัด เพื่อนำมาใช้ปรับปรุงสิ่งต่าง ๆ ภายในวัด
- พระทุกรูปและเด็กวัดควรเป็นตัวอย่างที่ดี เป็นที่ศรัทธาของประชาชน ไม่ใช่มาร่วมกันชกมวยทำกิจกรรมที่ไม่สุจริตผิดวินัยของชาวพุทธ
- ให้เด็กที่อาศัยวัดได้ศึกษาธรรมะ และช่วยงานวัดไปด้วย
- ปฏิบัติการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต่องดงามของพระสงฆ์เป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะชักจูงใจให้คนอยากเข้าวัด
- หลีกเลียงการชักชวนให้คนทำบุญด้วยอามิสบูชาที่มากเกินไป แต่ควรส่งเสริมการปฏิบัติบูชา โดยให้คนบูชาด้วยการทำความดีในตัวเองให้มากขึ้น
- พระสงฆ์ควรปฏิบัติให้ดู เป็นครูให้เห็น
- พระภิกษุควรสอนให้ประชาชนเข้าใจและมีความรู้อย่างถูกต้อง เช่น การปฏิบัติตนต่อพระภิกษุสามเณร (ให้ทุกคนเรียนรู้บทบาทและหน้าที่ของกันและกัน)
- พระสงฆ์ควรมีจิตวิทยาในการโน้มน้าวให้คนหันมาสนใจธรรมะ ไม่เอนเอียงไปตามโลกนิยมเพื่อหวังลาภสักการะ
- พระควรตอบปัญหาของผู้ซักถามด้วยความตั้งใจ เพราะการพูดล้อเล่นตลอด เหมือนการดูถูกปัญหานั้น ไม่ตั้งใจที่จะให้รู้ความจริง
- ไม่ชอบพระที่สูบบุหรี่
- ขอให้พระสงฆ์เลิกพูดจาแบบชมราวาสและมีขอบเขตในการพูดธรรมะให้เป็นเรื่องตลก
- บรรยายธรรมโดยเนื้อหาของศาสนาจริง ๆ
- พระไม่ควรมีโทรศัพท์มือถือ
- ธรรมะเกิดจากการเป็นแบบอย่างที่ดี มากกว่าการสอนเป็นไหน ๆ การเรียนรู้ สัมผัสแบบอย่างที่ดีทำให้ผู้เรียนรู้ได้เรียนรู้ธรรมะอย่างแท้จริง สามารถนำไปใช้ได้จริง
- ต้องอบรมคนทำงานในวัดให้ประพฤติดี ทั้งกายวาจาใจ (ทั้งพระ ทั้งคนที่มาช่วยงานในวัด)

ความคิดเห็นด้านสถานที่ และสิ่งอำนวยความสะดวก

- ไม่จำเป็นต้องเน้นความทันสมัยทางวิทยาการใหม่ ๆ แต่ควรจะเน้นเรื่องเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ชุมชน ธรรมชาติ ซึ่งจะมีผลด้านจิตใจโดยตรง ความง่าย ไม่ฟุ่มเฟือย สะอาด และความสงบ เป็นอุปสรรคอย่างดีต่อการเข้าถึงธรรม
- ควรจัดวัดให้ร่มรื่น งดการตัดต้นไม้ใหญ่ อนุรักษ์รูปแบบของวัด ที่เมื่อเข้ามาแล้วพบกับความร่มรื่น อาจพัฒนารูปแบบความร่มรื่นจาก Resort หากวัดมีพื้นที่น้อย
- ในวัด ควรมีมุมสงบที่มีธรรมชาติ มีต้นไม้มาก ๆ ลัก ๑ มุม ไม่ต้องใหญ่โตมาก เหมือนรีสอร์ทเล็ก ๆ เพื่อให้คนได้ใกล้ชิดกับธรรมชาติ
- ภายในบริเวณวัดควรรักษาบรรยากาศให้สงบร่มรื่น ปลอดภัย ปราศจากมิจฉาชีพ
- กฎและที่พักรักษาของพระภิกษุสามเณรควรดูแลให้สะอาดเรียบร้อย
- สิ่งปลูกสร้างในวัดควรสื่อธรรมได้
- วัดควรดูแลเรื่องความสะอาด สงบ เรียบร้อยให้มาก ๆ
- สิ่งปลูกสร้างในวัดควรพิจารณาให้พองาม พอสมควร ไม่ใหญ่โตหรูหราเกินจำเป็น
- ควรมีห้องสมุด สำหรับศึกษาธรรมะ มีหนังสือใหม่ ๆ ดี ๆ
- ในห้องสมุด ควรมีสื่อธรรมที่ให้ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา
- วัดที่มีเทคโนโลยีสมัยใหม่มากเกินไป แต่ไม่มีการควบคุม ทำให้นำไปใช้ในทางที่ผิด
- จัดสถานที่ สวนหย่อมเล็ก ๆ หรือสนามเด็กเล่น สำหรับผู้ปกครองที่ต้องการพาบุตรหลานมาวัดด้วย
- น่าจะมีรูปปั้นสวรรณกรไว้เตือนใจเด็ก
- จัดเตรียมสถานที่ให้ประชาชนเข้ามาร่วมเรียนรู้ได้อย่างพอเพียง
- ควรจัดที่พักให้เพียงพอ เหมาะสม
- ควรมีสื่อเสียงในวัดเพื่อเผยแพร่กระจายเสียงสาระสำคัญในงานเทศกาลต่าง ๆ เพื่อภารกิจสำคัญ

ความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนรู้

- วัดควรจัดพื้นที่ แสดงนิทรรศการพุทธประวัติ แสดงข้อธรรม แสดงกิจของสงฆ์
- สื่อสอนธรรมสำหรับเยาวชนควรมีมากกว่านี้ ผู้ที่มีความสามารถในการผลิตสื่อมีน้อย
- ควรมีกิจกรรมการแข่งขันทางธรรมะ
- ประกวดอ่านหนังสือธรรมะ หรือส่งเสริมการอ่านการ์ตูนธรรมะ น่าจะมีหนังสือการ์ตูนธรรมะให้กับเด็ก เพื่อเสริมสร้างนิสัยให้เด็กรักการอ่านและเป็นคนดี ปลูกฝังตั้งแต่เด็ก
- ประกวดเขียนเรียงความ

- ควรเชิญวิทยากรภายนอกเข้ามาในวัดบ่อย ๆ พระสงฆ์จะได้มีการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมให้กระฉับกระเฉงกว่าที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ มีความทันสมัย ทันโลก ไม่อยู่แต่กับตัวเองมากเกินไป
- การปฏิบัติธรรม ควรจัดให้เป็นกิจวัตรประจำวันทั้งของพระ และของโยม
- เปิดอบรมธรรมะหลักสูตรสั้น ๆ สำหรับผู้บริหาร พนักงานเอกชน โดยสอดแทรก ธรรมะให้กับผู้บริหาร พนักงาน เพื่อการเข้าใจ และนำไปปรับใช้ได้ในชีวิตประจำวัน
- ควรนำธรรมะประยุกต์มาสอนให้กับผู้สนใจ เช่น ทำงานอย่างไรจึงมีความสุข บริหารงานบริหารชีวิตอย่างไรจึงจะอยู่อย่างมีกำไร พ่อดี แม่ดี ลูกดีเพราะมีธรรม
- กิจกรรมการอภิปรายธรรมะ หัวข้อที่นำมาพูดคุย ควรเกี่ยวกับการนำธรรมะไปใช้ในการดำเนินชีวิต (พุทธศาสนาเพื่อมนุษย์)
- วัดควรจัดบวชชีพราหมณ์บ้างบางโอกาส จัดให้มากขึ้นกว่าที่ดำเนินการอยู่ เฉพาะในวันสำคัญทางศาสนานั้นน้อยเกินไป
- ควรจัดให้มีการอบรมสมาธิวิปัสสนาเป็นประจำทุกเดือน
- จัดกิจกรรมวันอาทิตย์สำหรับเด็ก เยาวชน และผู้สนใจ
- ควรมีกิจกรรมเผยแผ่คำสอนทางพระพุทธศาสนาทางสื่อมวลชน (นสพ.รายวันเป็นประจำ) วันละ ๑ คอลัมน์ ทุกวันนี้คนไทยเป็นชาวพุทธแต่ชื่อ พุทธแท้มีไม่ถึง ๕๐% มีแต่นับถือไสยจับฉ่าย
- อยากให้วัดมีกิจกรรมประจำที่แน่นอน เช่น ในวันอาทิตย์ของวัดชลประทาน ประชาชนจะได้ทราบ และมาได้ถูกเวลา
- ควรมีกิจกรรมเชิดชูพระดี ให้เป็นที่รู้จักเป็นตัวอย่าง เพื่อเป็นกำลังใจแก่ทั้งพระอื่น และประชาชน ไม่ใช่มีแต่ข่าวพระไม่ดี แล้ววัดก็ทำอะไรไม่ได้
- ควรมีกิจกรรมตอบปัญหาธรรมะในวัด
- ควรมีการกระจายเสียงสวดมนต์ตามสาย เหมือนการเปิดเพลงเคารพธงชาติ
- การจัดกิจกรรมควรกำหนดระยะเวลาให้ประชาชนรู้ เช่น จะมีการสวดมนต์เทศนา เวลา ๙.๐๐ น. ๑๒.๐๐ น. ๑๕.๐๐ น. ๑๘.๐๐ น. เป็นต้น
- ส่งเสริมให้มีการออกบูธ หรือจัดซุ้มจำหน่ายหนังสือ ซีดีธรรมะ (ไม่ใช่พระเครื่อง) เพื่อเสริมปัญญาให้ประชาชน
- เปิดชมรมเพื่อพบปะแลกเปลี่ยนความรู้ของผู้เข้ามาวัด
- มีกิจกรรมสม่ำเสมอ
- ควรเปิดธรรมะทางเสียงตามสายรอบบริเวณวัด
- กิจกรรมในวัดควรเน้นการเรียนรู้ด้านศีลธรรม จริยธรรมเป็นหลักใหญ่
- จัดวัด จัดคน จัดกิจกรรมในวัด เพื่อความดับทุกข์ในใจ

ความคิดเห็นอื่น ๆ

- ตั้งกองทุนศึกษาเล่าเรียนภายในวัด
- บ้าน วัด โรงเรียน ควรมีบทบาทชัดเจน ไม่ควรจัดกิจกรรมทับซ้อนกันแต่ควรจะเป็นกิจกรรมที่สัมพันธ์และส่งเสริมกัน
- ควรส่งเสริมให้พระสงฆ์ศึกษาและเข้าถึงแก่นแท้ของพระธรรมคำสั่งสอนของพระศาสดา เมื่อพระสงฆ์เข้าถึงแก่นธรรมก็จะมีพฤติกรรมที่น่าเลื่อมใสและเป็นแบบอย่างที่ดี (เมื่อเข้าใจก็เข้าถึง) สามารถเผยแผ่ธรรมได้อย่างถูกต้อง
- บางครั้งความต้องการของพระในวัดกับเจ้าอาวาสก็ไม่ตรงกัน เจ้าอาวาสมีอำนาจในการบริหารจัดการกิจกรรมภายในวัด พระผู้น้อยไม่กล้าเสนอแนะหรือเสนอแล้วแต่เจ้าอาวาสไม่เห็นด้วยก็เปล่าประโยชน์

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย อภิปราย และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบของวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตนี้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีและความเป็นมาของการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ในสมัยพุทธกาลและวัดดีเด่นในปัจจุบัน และเพื่อศึกษารูปแบบของวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาเอกสารและใช้แบบสอบถาม

การสรุปข้อมูลที่ได้จากการศึกษา ผู้วิจัยจะสรุปข้อมูลโดยแบ่งออกเป็น ๓ ส่วน คือ ส่วนที่ ๑ และส่วนที่ ๒ เป็นการสรุปข้อมูลที่ได้จากการศึกษาภาคเอกสาร ส่วนที่ ๓ เป็นข้อมูลจากการศึกษาภาคสนาม ที่ได้จากแบบสอบถาม และการสัมภาษณ์พระสังฆาธิการ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ จากการศึกษาพบว่า วัดในสมัยพุทธกาล เกิดขึ้นเพราะมีผู้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า ผู้มุ่งทำประโยชน์เพื่อความสุขของมหาชน การสร้างวัดถวายไว้ในพระพุทธศาสนานั้น จุดประสงค์ก็เพื่อใช้เป็นสถานที่พำนักของพระสงฆ์ผู้สละแล้วจากการเป็นอยู่อย่างคฤหัสถ์ พระสงฆ์ผู้ปรารถนาความเพียร เพื่อให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน วัดในสมัยพุทธกาลมีบรรยากาศสภาพแวดล้อมเอื้ออำนวยต่อการประพฤติพรหมจรรย์ของพระสงฆ์ วัดเป็นสัญลักษณ์ของความสงบ รื่นรมย์ เพราะเป็นที่พักของผู้มีบาปกรรมอันสงบระงับแล้ว ห่างไกลจากความชั่วทุกรูปแบบ เป็นที่อาศัยของผู้ที่มีความบริสุทธิ์สะอาดทางกาย วาจา ใจ

แนวคิดในการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ในสมัยพุทธกาล เป็นไปตามพุทธปณิธานของพระพุทธเจ้า คือ มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) โดยสอนภิกษุให้รู้จักตนเองและรู้จักสรรพสิ่งต่างๆ ที่แวดล้อมอยู่ให้แจ่มแจ้ง เพื่อจะได้ปฏิบัติตนให้กลมกลืนกับสภาพที่แท้จริงของสิ่งแวดล้อนั้นได้อย่างถูกต้อง โดยยึดหลักธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ จากนั้นก็บำเพ็ญสมณกิจเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน โดยการสั่งสอนด้วยวิธีต่างๆ เช่น การทำให้ดูเป็นตัวอย่าง การเทศนา เพื่อให้รู้จักทางดำเนินชีวิตที่จะทำให้พบกับความสุข ความสงบเย็นที่ประณีต แนวคิดเรื่องการจัดวัดในสังคมสงฆ์สมัยพุทธกาล ไม่มีอะไรมากนัก เพราะสงฆ์ทุกรูปมีหน้าที่ปฏิบัติตามธรรมวินัย พระอุปัชฌาย์มีหน้าที่ปกครองดูแลศิษย์ การหาสถานที่ในการสร้างวัด จัดการเรื่องการก่อสร้างเสนาสนะต่าง ๆ เป็นเรื่องของชาวบ้านทั้งสิ้น เช่น อนาถบิณฑิกเศรษฐี นางวิสาขาจะทำการทำนุบำรุงวัด บำรุงพระ ภิกษุเป็นเพียงผู้อาศัยเท่านั้น ฉะนั้น ภิกษุจึงต้องตอบแทนชาวบ้านด้วยการ

๕.๑.๒ จากการศึกษาวัดที่มีความโดดเด่นด้านการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรม ๓ วัด ได้แก่ วัดราชโอรสาราม วัดโสมนัสวิหาร และวัดปัญญานันทาราม พบว่า วัดทั้ง ๓ แห่งนี้ จัดการเรียนรู้ตามแนวทางพระพุทธศาสนา โดยมุ่งให้พระภิกษุสามเณรพัฒนาตนเองให้มีความรู้และความประพฤติดีด้วยการศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรมวินัย จากนั้นก็เผยแผ่หลักธรรมคำสอนสู่สาธารณชน เพื่อประโยชน์เพื่อความสุขต่อไป

แนวทางการจัดการเรียนรู้ในวัด มีองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อกัน คือ มีบุคลากรที่เป็นกัลยาณมิตรเป็นผู้จัดเตรียมปัจจัยภายนอก เพื่อนำมาให้ผู้เรียนรู้เกิดกระบวนการเรียนรู้ขึ้นภายใน จนพัฒนาไปสู่กระบวนการเรียนรู้ตามหลักศีล สมาธิ ปัญญาอย่างเป็นองค์รวม มุ่งให้เกิดผล คือ การพัฒนาชีวิตที่สมบูรณ์ครบทั้ง ๔ ด้านคือ ด้านกาย (กายภาวนา) ด้านความประพฤติ (ศีลภาวนา) ด้านการฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็ง (จิตตภาวนา) และด้านการพัฒนาปัญญา รู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง (ปัญญาภาวนา) อันเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มุ่งพัฒนาบุคคลให้สามารถดำรงชีวิตและปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้อย่างเหมาะสมในทุกช่วงของชีวิต โดยมีองค์ประกอบในการดำเนินการ ดังนี้ คือ มีสภาพแวดล้อม รมรื่นเป็นธรรมชาติ เงียบ สงบ เหมาะแก่การเรียนรู้ธรรม มีอาคารสถานที่ สิ่งอำนวยความสะดวกเพียงพอต่อการให้บริการ ในส่วนของบุคลากร เป็นผู้ประพฤติธรรม ใฝ่รู้ มีความรับผิดชอบ ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ภายในวัด จัดขึ้นเพื่อมุ่งพัฒนากลุ่มเป้าหมาย คือ พระภิกษุสามเณร ประชาชนทั่วไป เด็กและเยาวชน เช่น กิจกรรมการเรียนรู้ธรรมะเพื่อพัฒนาตนเองสำหรับพระภิกษุสามเณร การอบรมพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม สำหรับประชาชนทั่วไป เด็กและเยาวชน ด้านกระบวนการดำเนินงาน วัดบริหารงานและจัดกิจกรรมต่างๆ อย่างเป็นระบบสอดคล้องกับพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎหมายอาญาแพ่ง โดยกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และโครงสร้างการบริหารการจัดองค์กรเป็นกรอบในการปฏิบัติงาน มีการติดตามและประเมินผลงาน

๕.๑.๓ แนวทางการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ที่ได้จากการศึกษาภาคสนาม โดยได้ทำการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นพระภิกษุสามเณร ประชาชน เด็กและเยาวชน พบว่า

๑. ด้านนโยบาย

จากผลการวิจัย เรียงลำดับความสำคัญของนโยบายการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ พระภิกษุสามเณร ประชาชน เด็กและเยาวชน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันในเรื่องนโยบายของวัดว่า ควรมีนโยบายด้านการจัดและปรับปรุงอาคารสถานที่ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้เข้ามาใช้บริการ สอนให้ผู้เข้าไปเรียนรู้ในวัดรู้จักหน้าที่ของตนเอง วัดต้องเป็นแหล่งให้ความรู้ด้านศีล สมาธิ ปัญญา วัดควรมีแผนงานพัฒนาพระวิทยากรให้มีความรู้ในการเผยแผ่ธรรมเป็นอย่างดี นอกจากนี้ควรมีวัดเครือข่ายเพื่อแลกเปลี่ยนวิทยากรและสื่อการเรียนรู้ และมีนโยบายจัดวัดให้เป็นศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้

ของชุมชน มีร้านจำหน่ายหนังสือและสื่อธรรมะต่าง ๆ ในวัด ด้านเนื้อหาที่นำมาใช้สอนควรปรับปรุงให้สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

ส่วนความคิดเห็นที่แตกต่างกันของผู้ตอบแบบสอบถาม มีดังนี้ คือ

๑.๑ เรื่องปฏิทินกิจกรรมประจำปีแจกให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรม เด็กและเยาวชนเห็นด้วยทั้งหมด ขณะที่พระภิกษุสามเณรและประชาชนเห็นด้วยรองลงมา ในประเด็นนี้ผู้วิจัยเห็นว่าบางวัดยังไม่มีการจัดทำปฏิทินกิจกรรมประจำปีไว้แจกจ่ายให้กับกลุ่มประชาชนและกลุ่มเด็กที่เข้ามาร่วมกิจกรรม การเรียนรู้ภายในวัด หรือบางวัดมีปฏิทินแจกจ่ายแล้วแต่ยังไม่ทั่วถึง ดังนั้น ในกระบวนการจัดวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต จำเป็นต้องมีนโยบายให้ผู้บริหารวัด และผู้จัดกิจกรรม จัดทำปฏิทินประจำปีไว้แจกจ่ายผู้เข้ามาใช้บริการหรือเข้ามาร่วมเรียนรู้ตลอดชีวิตภายในวัดให้ทั่วถึง การเข้าร่วมกิจกรรมจึงจะเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและพร้อมเพรียง ทั้งในส่วนของบ้าน วัด และโรงเรียน

๑.๒ นโยบายเรื่องควรมีห้องสมุดที่ทันสมัย มีหนังสือใหม่ให้ค้นคว้าหาความรู้อย่างเพียงพอในวัด ประเด็นนี้พบว่า นักเรียนเห็นด้วยสูงสุด เพราะนักเรียนต้องการห้องสมุดเพื่ออ่านค้นคว้าเพิ่มเติมจากการที่ได้ฟังบรรยาย ส่วนพระภิกษุสามเณร และประชาชนก็ต้องการห้องสมุดเพื่อค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม แต่อยู่ในสัดส่วนที่มีความต้องการรองลงมา อย่างไรก็ตามทุกฝ่ายต่างเห็นด้วยให้มีห้องสมุดที่ทันสมัยในวัด ดังนั้น การจัดวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงจำเป็นต้องมีนโยบายให้วัดจัดให้มีห้องสมุด เพื่อการค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมไว้บริการผู้เข้ามาร่วมเรียนรู้ตลอดชีวิตในวัด และเป็นการให้บริการกลุ่มเป้าหมายหลักในวัด

๑.๓ นโยบายเรื่องจัดกิจกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ทางศาสนา ประเด็นนี้ กลุ่มเด็กและเยาวชนเห็นด้วยน้อยสูงที่สุด เพราะเด็กเห็นว่าการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตในวัดนั้นควรเน้นแต่กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาเท่านั้น เมื่อเด็กได้เข้ามาเรียนรู้ในวัดได้พบกับความสงบ ร่มรื่น ร่มเย็นทั้งในด้านสถานที่ และการปฏิสนธิ์การต้อนรับจากพระภิกษุสามเณร ทำให้เด็กเกิดความรู้สึกที่ดีประทับใจ ขณะที่กลุ่มพระภิกษุสามเณรและประชาชนเห็นด้วยน้อยรองลงมา เพราะว่าพระภิกษุสามเณรและประชาชนเห็นความสำคัญของการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย ไม่จำเพาะเจาะจงแต่เพียงด้านศาสนาเท่านั้น ซึ่งอาจเป็นวิธีการชักจูงใจให้คนหันมาสนใจการเข้าวัดมากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ ดังนั้น กลุ่มพระภิกษุสามเณรและประชาชน จึงต้องการให้วัดมีนโยบายจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ให้หลากหลาย ทั้งที่เกี่ยวข้องกับศาสนาโดยตรง และมีกิจกรรมที่สอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมด้วย

๑.๔ นโยบายด้านการจัดให้มีแหล่งความรู้จากที่ต่าง ๆ เช่น อินเทอร์เน็ต ในประเด็นนี้พบว่า กลุ่มนักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในการสืบค้นข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต เว็บไซต์ ได้ดีกว่าประชากรกลุ่มอื่น ๆ ดังนั้น การจัดวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต จึงจำเป็นต้องมีนโยบายในการจัดการเรียนรู้ผ่านเว็บไซต์หรืออินเทอร์เน็ตเข้ามาร่วมในกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อตอบสนองความต้องการของกลุ่มนักเรียนนักศึกษาที่นับวันอินเทอร์เน็ตจะเข้ามามีบทบาทในชีวิตมากขึ้นทุกขณะ แต่มีข้อควรระวัง คือ ข้อมูลที่เป็นอันตรายต่อคุณธรรมจริยธรรม หรือเกมส์ที่แฝงความรุนแรง ควรมีการควบคุมดูแลและแนะนำการใช้อินเทอร์เน็ตให้อยู่ในขอบเขต

๑.๕ ต่อความคิดเห็นด้านการประเมินผลในการจัดกิจกรรมแต่ละครั้ง ในประเด็นนี้ พบว่า กลุ่มพระภิกษุสามเณรเห็นความจำเป็นต่อการจัดการประเมินผลกิจกรรม และวัดจัดกิจกรรม ประเมินผลเชิงคุณธรรม โดยเน้นการสังเกต และการสัมภาษณ์อย่างบ้างแล้ว และจากการสัมภาษณ์เพิ่มเติมพบว่า เด็กนักเรียนรู้สึกไม่สบายใจเมื่อรู้ว่ามี การประเมินผลการจัดกิจกรรม เพราะรู้สึกว่าจะเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของตนเอง กลุ่มนักเรียนจึงเห็นด้วยกับการประเมินผลต่ำที่สุด

๒. ด้านคุณลักษณะของพระภิกษุสามเณร

จากผลการวิจัย เรียงลำดับความสำคัญด้านคุณลักษณะของพระภิกษุสามเณรในวัด พบว่า ความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณร ประชาชน เด็กและเยาวชน ไม่แตกต่างกันในข้อที่ว่า พระเจ้าหน่ที่ควรมีความเชี่ยวชาญในการจัดกิจกรรมที่ได้รับมอบหมาย ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีทักษะในการเผยแพร่ธรรมให้เข้ากับยุคสมัยได้ชัดเจน ดูแลเอาใจใส่ผู้เรียน วัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ต้องสร้างศรัทธาให้เกิดในหมู่ประชาชน

ส่วนความคิดเห็นที่แตกต่างกันของผู้ตอบแบบสอบถาม มีดังนี้ คือ

๒.๑ เรื่องการอำนวยความสะดวกแก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรม พบว่า พระภิกษุสามเณรเห็นด้วยสูงที่สุด ในประเด็นนี้ พบว่า พระภิกษุสามเณรเห็นความจำเป็นต่อการปฏิสนธการต้อนรับผู้เข้ามา ร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้เกิดความสะดวก และเกิดสปีบายะแก่พุทธศาสนิกชนที่มาใช้ วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ตลอดชีวิต ดังนั้น คุณสมบัติหรือคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่เอื้อต่อการ จัดวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต พระภิกษุสามเณรจำเป็นต้องสามารถอำนวยความสะดวกให้กับผู้เข้า ร่วมกิจกรรมได้ แต่หากมีการกิจอื่นที่สำคัญกว่าก็สามารถสลับสับเปลี่ยนกันไปทำงานอื่นที่สำคัญกว่าได้บ้าง

๒.๒ ด้านความสามารถในการตอบข้อซักถามธรรมะได้ชัดเจนและถูกต้อง ในประเด็นนี้ พบว่า ประชาชน เด็กและเยาวชน ซึ่งถือได้ว่าเป็นกลุ่มฆราวาสที่เข้ามาเรียนรู้และแสวงหา ความรู้ในทางธรรม มีความคาดหวังต่อความรู้ความสามารถของพระภิกษุสามเณรอย่างสูง ขณะที่ กลุ่มพระภิกษุสามเณรกลับเห็นด้วยในระดับต่ำสุด ดังนั้น ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตใน วัดนั้นจำเป็นต้องสร้างบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถให้เป็นที่ยอมรับของผู้เข้ามาเรียนรู้ในศาสนา - สถาน ปัจจัยเงื่อนไขด้านบุคลากรทางศาสนาเองจึงมีความสำคัญต่อการยอมรับของฆราวาสอย่างยิ่ง ฉะนั้น บุคลากรทางศาสนาต้องศึกษาพระธรรมวินัยให้ถูกต้องแม่นยำ สามารถตอบข้อซักถามทาง ธรรมะได้อย่างชัดเจน

๒.๓ ต่อความเห็นด้านคุณลักษณะของพระภิกษุ ต่อการเป็นหมอดูทำนายดวงชะตา ใน ประเด็นนี้ พบว่า กลุ่มประชาชนเห็นด้วยน้อย เพราะประชาชนต้องการเข้ามาเรียนรู้ศาสนาธรรมในวัด โดยไม่เห็นความจำเป็นที่ว่า พระภิกษุสามเณรจะต้องมีคุณสมบัติเป็นหมอดูทำนายดวงชะตา ส่วน เด็กและเยาวชนยังมีความเชื่อในเรื่องนี้อยู่บ้าง ดังนั้น ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต คุณลักษณะของพระภิกษุสามเณรในเรื่องการเป็นหมอดูจึงไม่จำเป็นมากนัก แต่ควรใช้จุดนี้เป็น ยุทธศาสตร์ในการดึงเยาวชนเข้าสู่การเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาที่ถูกต้อง

๓. ด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก

จากผลการวิจัย เรียงลำดับความสำคัญด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก พบว่า ความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณร ประชาชน เด็กและเยาวชน ไม่แตกต่างกันในข้อที่ว่า วัดต้องมีสถานที่จอดรถเพียงพอ มีห้องน้ำสะอาดพร้อมเปิดให้บริการ มีแผนผังแสดงส่วนต่าง ๆ ของวัด มีป้ายบอกทาง จัดสถานที่ให้ร่มรื่น สะอาด สงบ มีบรรยากาศเอื้อต่อการเรียนรู้ธรรม มีป้ายบอกเวลาการทำงานอย่างชัดเจน มีพื้นที่ต้อนรับให้เป็นที่น่าประทับใจ จัดพื้นที่ให้ผู้เข้ามาใช้บริการมีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องธรรมะกัน

ส่วนความคิดเห็นที่แตกต่างกันของผู้ตอบแบบสอบถาม มีดังนี้ คือ

๓.๑ มีข้อคิดที่เป็นธรรมะปรากฏอยู่ทั่วบริเวณวัด ในประเด็นนี้ กลุ่มเด็กและเยาวชนเห็นด้วยสูงที่สุด กลุ่มประชาชนเห็นด้วยต่ำสุด ทั้งนี้เพราะว่าเด็กและเยาวชนมีความสนใจในการเรียนรู้กับรูปหรือป้ายธรรมะสั้น ๆ กระชับ ซึ่งสามารถทำให้เข้าใจได้ง่ายและน่าสนใจมากกว่าการอ่านหนังสือธรรมะเล่มใหญ่ๆ การจัดกระบวนการเรียนรู้ด้วยวิธีดังกล่าว จึงดึงดูดความสนใจให้กับเด็กและเยาวชนได้มากประการหนึ่ง ดังนั้น การจัดวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต จึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญด้านการจัดสถานที่ และสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนจึงจักสร้างกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้

๓.๒ ห้องสมุดควรมีมุมหนังสือสำหรับคนทุกวัย กลุ่มเด็กและเยาวชนเห็นด้วยสูงสุด พระภิกษุสามเณรเห็นด้วยรองลงมา ส่วนกลุ่มประชาชนเห็นด้วยในระดับต่ำสุด ทั้งนี้ เพราะเด็กและพระภิกษุสามเณร มีความต้องการที่จะใช้ห้องสมุดของทางวัดมากกว่ากลุ่มประชาชน ซึ่งพิจารณาได้ว่าประชาชนเป็นกลุ่มผู้มีรายได้ หรือมีความสามารถที่จะค้นคว้าหาหนังสือได้จากแหล่งการเรียนรู้อื่น ๆ ได้ไม่ยาก ฉะนั้น การจัดกระบวนการเรียนรู้ด้วยการมีห้องสมุดภายในวัด จึงเป็นวิธีดึงดูดความสนใจให้กับเด็กและพระภิกษุสามเณรได้มากประการหนึ่ง ดังนั้น การจัดห้องสมุดภายในวัด ถือว่ามีความสำคัญ ทั้งนี้ เพื่อเอื้ออำนวยต่อกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียน จึงควรมีห้องสมุดที่มีมุมหนังสือสำหรับคนทุกวัย แต่มุ่งเน้นมุมหนังสือที่เป็นความต้องการของเด็กและพระภิกษุสามเณรมากกว่าในส่วน of ประชาชน

๔. ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

จากผลการวิจัยเรียงลำดับความสำคัญ ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ พบว่า ความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณร ประชาชน เด็กและเยาวชน ไม่แตกต่างกันในข้อที่ว่า ควรมีกิจกรรมแนะนำประโยชน์ของการเข้าวัดโดยมีพระสงฆ์พาชมวัดและอธิบายหลักธรรมแทรก ควรเพิ่มกิจกรรมการเจริญวิปัสสนากรรมฐานสำหรับพุทธบริษัทในวันพระตอนเย็นหลังเลิกงาน

กิจกรรมของพระภิกษุสามเณรที่ควรจะมีเพิ่มเติม คือ การเผยแผ่ที่เหมาะสมกับสังคมไทย การทำเว็บไซต์ของวัด ศิลปะการดูแลศาสนสถาน กฎหมายที่พระสงฆ์ควรทราบ การพูดในที่ชุมชน การอบรมวาทิลป์

กิจกรรมของประชาชนที่ควรจะมีเพิ่มเติม คือ ควรจัดกิจกรรมการพูดคุยกันเรื่องหนังสือธรรมะที่ชื่นชอบ ควรมีเวทีอภิปรายธรรมะ และกิจกรรมอ่านหนังสือธรรมะบนที่กลางแจ้ง - รอมเพื่อคนตาบอด

กิจกรรมของเด็กที่ควรจะมีเพิ่มเติม คือ การฟังธรรมบรรยายจากแผ่นซีดี - รอม กิจกรรมท่องสุโลกแห่งธรรมะด้วยคอมพิวเตอร์

ส่วนความคิดเห็นที่แตกต่างกันของผู้ตอบแบบสอบถามมีดังนี้ คือ

๔.๑ ด้านกิจกรรมที่ให้พระสงฆ์ให้คำปรึกษา เพื่อบรรเทาความทุกข์ร้อนทางใจของประชาชนโดยเปิดให้บริการทุกวันตามเวลาที่กำหนดไว้ กลุ่มพระภิกษุสามเณร และกลุ่มเด็กเห็นด้วยในระดับที่ใกล้เคียงกันมาก เพราะว่าพระภิกษุสามเณรมีความต้องการที่จะเป็นผู้ให้คำปรึกษากับผู้เขามาร่วมเรียนรู้ในวัดอยู่แล้ว ส่วนเด็กและเยาวชนก็มีความคุ้นเคยกับวัดและพระสงฆ์เพราะมีกิจกรรมที่ทำร่วมกัน ส่วนกลุ่มประชาชนอาจจะยังไม่คุ้นเคยกับกิจกรรมเช่นนี้ เนื่องจากปัจจุบันผู้ใหญ่ในวัยทำงานนั้นมุ่งแต่ทำมาหาเลี้ยงชีพ ห่างวัด ห่างพระมากกว่าเด็ก ๆ ที่ได้รับการอบรมพัฒนาจิตใจทั้งจากทางโรงเรียนและจากวัดที่จัดกิจกรรมสำหรับเด็กมากขึ้น ดังนั้น กระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในวัดจำเป็นต้องจัดอบรมพระภิกษุสามเณรให้มีเลิขียวตรมารยาทยอดเยี่ยม มีความรู้ความสามารถในการให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องแก่ญาติโยมพุทธบริษัทในการดำเนินชีวิตที่ดีงามทำให้พุทธบริษัทได้เห็นวัตรปฏิบัติที่งดงามสมควรเป็นแบบอย่างที่ดีของพระสงฆ์ และสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ กิจกรรมนี้ถือได้ว่าเป็นกิจกรรมที่ทำให้พระสงฆ์ได้แสดงบทบาทในการให้คำปรึกษาและช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตในวัดได้อย่างครบถ้วน โดยสามารถนำข้อธรรมต่าง ๆ ไปใช้ในชีวิตได้อย่างเหมาะสม ภิกษุในสายตาของประชาชนถือได้ว่าเป็นบุคคลที่ได้รับการฝึกฝนอบรมมาแล้วอย่างดี ถือเป็นคนลัษปะายะที่สำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ให้ประสบความสำเร็จ

๔.๒ การเชิญวิทยากรภายนอกเขามาร่วมสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ทางธรรมะระหว่างพุทธบริษัททุกวันอาทิตย์ ประเด็นนี้พบว่า พระภิกษุสามเณรเห็นด้วยสูงที่สุด รองลงมาคือกลุ่มเด็กและเยาวชนซึ่งเห็นด้วยมากกว่ากลุ่มประชาชน ทั้งนี้เพราะว่าพระภิกษุสามเณรและเด็กมีเวลาว่างในวันหยุดมากกว่ากลุ่มประชาชน อีกทั้งกลุ่มพระภิกษุสามเณรต้องการสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันกับวิทยากรจากภายนอก เพื่อเป็นประสบการณ์ที่ได้รับโดยตรงจากวิทยากร ผู้เชี่ยวชาญ หรือผู้ทรงคุณวุฒิต่าง ๆ อันเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในบริบทที่หลากหลาย ทั้งนี้ เพราะพระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีโอกาสได้รับความรู้จากวิทยากรที่มีความสามารถและประสบการณ์โดยตรง แนวทางนี้ถือเป็นการศึกษาหาความรู้ให้กว้างขวางได้อีกทางหนึ่ง ส่วนประชาชนนั้นมีโอกาสมากกว่าที่จะพบปะวิทยากรในการอบรมสัมมนา หรือในโอกาสต่าง ๆ ดังนั้น การจัดกิจกรรมที่เอื้อต่อการสร้าง

กระบวนการเรียนรู้จึงจำเป็นที่ผู้บริหารวัดต้องดึงทรัพยากรบุคคลจากแหล่งต่าง ๆ เข้ามาในวัด อาจจะ
เป็นครั้งคราวหรือสม่ำเสมอก็ได้ ทั้งนี้ ในเรื่องของวันและเวลา ควรสำรวจตามความเหมาะสม

๔.๓ ความคิดเห็นต่อกิจกรรมทำวัตรสวดมนต์ควรมีการแปลเพื่อให้รู้ความหมาย ใน
ประเด็นนี้กลุ่มประชาชนเห็นด้วยสูงสุด เพราะประชาชนทั่วไปส่วนใหญ่ไม่มีความรู้ด้านภาษาบาลี
หรือไม่เข้าใจในบทสวดที่เป็นภาษาบาลี ส่วนพระภิกษุสามเณร เด็กและเยาวชน เห็นด้วยรองลงมา ใน
ระดับใกล้เคียงกัน แต่เป็นคนละเหตุผล เด็กและเยาวชนไม่ชอบการสวดมนต์ที่ใช้เวลายาวนานกว่า
ปกติ แต่หากอธิบายให้เห็นประโยชน์ของการสวดมนต์ที่รู้ความหมาย อาจจะทำให้เด็กเปลี่ยนความคิด
ได้ ดังนั้น กระบวนการจัดกิจกรรมเพื่อจัดวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงควรเพิ่มเติมในส่วนของ
การอธิบายให้เห็นประโยชน์ของการแปลภาษาบาลีประกอบการสวดมนต์ด้วยจะเป็นการสร้างคุณภาพการ
ต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๔.๔ ความคิดเห็นในการจัดกิจกรรมสำหรับพระภิกษุสามเณรนั้น ควรเปิดโอกาสให้เลือก
เรียนรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมไปพร้อม ๆ กัน ประชากรกลุ่มตัวอย่างมีความเห็นแตกต่างกัน โดยที่
กลุ่มพระภิกษุสามเณรเห็นด้วยในระดับสูงสุด ขณะที่กลุ่มประชาชน เห็นด้วยในระดับรองลงมา ทั้งนี้
เพราะว่าพระภิกษุสามเณรต้องการที่จะเรียนรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมไปพร้อม ๆ กัน เพื่อพัฒนา
ตนเองให้อยู่กับโลกยุคปัจจุบันที่ไร้พรมแดนได้อย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สามารถปรับตัวและเข้าถึง
พุทธศาสนิกชนได้อย่างเหมาะสม อันหมายถึงการเรียนรู้ที่จะนำกระบวนการทางธรรมที่ได้ศึกษาเรียนรู้
มาส่งโลกให้สว่างได้อย่างถูกกาลเวลา หากพระภิกษุสามเณรมีความรู้แต่ทางธรรม จะทำให้เกิด
ช่องว่างในการเผยแผ่ธรรมะให้เข้าถึงประชาชนได้ ส่วนประชาชนที่เห็นด้วยในระดับต่ำกว่า เพราะมี
ความเข้าใจว่า หากพระภิกษุสามเณรเรียนรู้ทางโลกมาก ๆ แล้วจะทำให้รู้ธรรมะน้อยลงหรือปฏิบัติตน
ไปตามโลกมากกว่าที่ควรจะเป็น ดังนั้น กระบวนการจัดวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงจำเป็นต้อง
สร้างกิจกรรมให้เกิดขึ้น โดยเปิดโอกาสให้พระภิกษุสามเณรได้เรียนรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมไป
พร้อม ๆ กัน เพื่อสามารถนำความรู้ทางโลกและทางธรรมที่ได้รับมาปรับประยุกต์สอนญาติโยมพุทธ –
บริษัทให้รู้จักนำธรรมะมาใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้เรียนรู้ได้
เลือกสรรที่จะรับเอาตามสมควรแก่ฐานะานุรูป แต่อย่างไรก็ตาม ต้องเน้นการศึกษาทางธรรมเป็นหลัก
เพราะประชาชนส่วนใหญ่ต้องการรู้ธรรมะจากพระภิกษุสามเณร มิใช่จะมาขอรับความรู้ด้านอื่น ๆ จาก
พระภิกษุสามเณรในวัด

๔.๕ กิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนาอื่น ๆ เช่น การโต้วาที ประเด็นนี้กลุ่มนักเรียนเห็น
ด้วยสูงสุด รองลงมาคือพระภิกษุสามเณร ในขณะที่กลุ่มประชาชนมีความคิดเห็นระดับต่ำสุด เพราะ
เด็กมีกิจกรรมการโต้วาทีในโรงเรียนอยู่แล้วจึงคุ้นเคยกับกิจกรรมดังกล่าวมากกว่ากลุ่มผู้ใหญ่ที่เป็น
ประชาชน ส่วนพระภิกษุสามเณรสนใจกิจกรรมการโต้วาทีว่าควรมีในวัด ดังนั้น การจัดกิจกรรมจึง
จำเป็นต้องจัดให้มีกิจกรรมการโต้วาทีให้กับกลุ่มเด็ก และพระภิกษุสามเณร แต่ไม่จำเป็นต้องจัด
ให้กับกลุ่มผู้ใหญ่ที่เป็นอุบาสกอุบาสิกา

๔.๖ ต่อความคิดเห็นด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพิ่มเติมสำหรับเด็กและเยาวชน
ประชากรกลุ่มตัวอย่างมีความเห็นแตกต่างกัน ๓ ข้อ คือ

๔.๖.๑ กิจกรรมการอ่านหนังสือธรรมะ กลุ่มเด็กและเยาวชน เห็นด้วยต่ำที่สุด ส่วนกลุ่มพระภิกษุสามเณร และกลุ่มประชาชน เห็นด้วยสูงในระดับใกล้เคียงกัน ทั้งนี้ เป็นไปได้ว่าโลกยุคปัจจุบันมีสิ่งอื่นที่สร้างความสนใจให้กับเด็กได้มากกว่าหนังสือ ความคิดเห็นของเด็กในข้อนี้สะท้อนให้เห็นว่า วัฒนธรรมในการอ่านหนังสือของเด็กมีน้อย ในขณะที่กลุ่มพระภิกษุสามเณรและประชาชน มองเห็นความสำคัญของห้องสมุดที่มีหนังสือให้ค้นคว้าหาความรู้อย่างเพียงพอมากกว่าเด็ก ซึ่งเด็ก ๆ บางส่วนยังมองไม่เห็นประโยชน์ของหนังสือที่ดีว่า จะสามารถนำผู้อ่านไปสู่เส้นทางที่ทำให้เกิดปัญญาได้อย่างไร มีหนังสือดีเป็นเพื่อนเปรียบเสมือนการมีกัลยาณมิตรที่คอยชักนำเราไปสู่เส้นทางแห่งความสำเร็จ ดังนั้น วัดสามารถปลูกฝังให้เด็กหันมาหาความรู้จากหนังสือดี ๆ ด้วยการจัดกิจกรรมสักช่วงเวลาหนึ่ง หาหนังสือธรรมะดี ๆ ที่น่าสนใจมาแนะนำให้เด็กอ่าน อาจจัดให้เป็นหนังสืออ่านนอกเวลาบ้าง หนังสืออ่านก่อนนอนบ้าง หรือจัดหาหนังสือที่เหมาะสมสำหรับเด็ก เช่น หนังสือที่มีภาพประกอบที่สวยงาม น่าอ่าน พระสูตรเรื่องเล่าที่ได้รับการคัดเลือกแล้วว่า มีหลักธรรมะที่เหมาะสมกับวัย มีคติชีวิตง่าย ๆ สั้น ๆ มีเนื้อหาเหมาะสมกับเด็ก หนังสือที่แนะนำแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตนให้มีชีวิตอย่างมีความสุข ทำอย่างไรจึงจะเรียนเก่ง ทำอย่างไรจึงจะมีเพื่อนดี ๆ มีความรักอย่างไร จึงไม่ทุกข์ เป็นต้น หรือจัดกิจกรรมให้เด็กเขียนรายชื่อหนังสือที่เห็นว่ามีประโยชน์ต่อกัน เมื่อเด็กกลับไปบ้านก็อาจจะไปหาอ่านเพิ่มเติมได้ ทั้งนี้ โดยได้แนวคิดเรื่องหนังสือธรรมะมาจากวัด

๔.๖.๒ กิจกรรมเล่านิทานธรรมะ กลุ่มประชาชน และกลุ่มเด็ก เห็นด้วยในระดับสูงใกล้เคียงกัน ส่วนพระภิกษุสามเณร เห็นด้วยรองลงมา ทั้งนี้พระภิกษุสามเณรคิดว่า ประชาชน เด็ก และเยาวชน ไม่ชอบฟังนิทานธรรมะ เพราะเนื่องจากมีเรื่องสมัยใหม่ที่น่าสนใจกว่ามากมาย แต่จริง ๆ แล้วการเล่านิทานทางธรรมะที่มีคติสอนใจ ยังเป็นที่ต้องการของทั้งเด็กและผู้ใหญ่ที่เข้ามาเรียนรู้ในวัด ดังนั้นในเรื่องดังกล่าวนี้ วัดจึงควรปรับปรุงการเล่านิทาน หรือพระสูตรที่น่าสนใจ โดยการนำเด็กไปจัดกลุ่มเล่านิทานกันในบรรยากาศความร่มรื่นที่เป็นธรรมชาติมากกว่าการใช้อุปกรณ์ที่ทันสมัย เช่น ฉายสไลด์ให้เด็กดูอย่างเดียว หรืออาจจะเล่าสลับกับเหตุการณ์ในปัจจุบันเพื่อให้เด็กเห็นภาพที่สอดคล้องกัน และสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

๔.๖.๓ กิจกรรมการชมรายการการ์ตูนธรรมะ กลุ่มประชาชน และกลุ่มเด็ก เห็นด้วยสูงในระดับใกล้เคียงกัน ส่วนพระภิกษุสามเณรเห็นด้วยรองลงมา ในเรื่องนี้ สะท้อนให้เห็นว่า ในวัดยังขาดการ์ตูนทางธรรมะไว้บริการเด็ก ๆ เพราะผู้ใหญ่ต่างก็ทราบดีว่า เด็กชอบดูการ์ตูน ฉะนั้น ในเรื่องนี้ หากมีการผลิตสื่อทางธรรมะที่น่าสนใจจะสามารถชักนำเด็ก ๆ ให้เข้าสู่โลกแห่งธรรมะได้ไม่ยาก หากวัดไม่สามารถผลิตได้เอง ก็ติดต่อขอยืมจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่ดำเนินการอยู่

จะเห็นได้ว่าในเรื่องกิจกรรมของเด็ก กลุ่มประชาชนมีความคิดเห็นในระดับสูงสุดทุกกิจกรรม ทั้งนี้ เพราะว่าผู้ใหญ่ที่ผ่านโลกและชีวิตมาพอสมควร เห็นว่าการจัดกิจกรรมเรียนรู้สำหรับเด็กนั้นจำเป็นต้องให้มีความเหมาะสมกับวัยและอายุ กิจกรรมต่าง ๆ ทั้งการเล่านิทานและการชมการ์ตูนนั้น สามารถดึงดูดความสนใจและกระตุ้นให้เด็กเกิดความสนใจใคร่รู้ได้ ดังนั้น กิจกรรมที่วัดจัดขึ้นนั้นจำเป็นต้องศึกษาหากิจกรรมที่เหมาะสม และตรงกับความต้องการของเด็ก ๆ ด้วย

๕.๒ อภิปราย

การศึกษาเอกสารงานวิจัย วัด : แหล่งการเรียนรู้สมัยพุทธกาล และวัดที่มีความโดดเด่น ๓ วัด แหล่งการเรียนรู้ในปัจจุบัน และจากผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถามจะเห็นได้ว่า พุทธบริษัทยังมีความต้องการไม่แตกต่างกัน กล่าวคือ

ด้านนโยบายของวัด ผู้วิจัยเห็นว่าสอดคล้องกับการจัดอารามให้เป็นแหล่งการเรียนรู้สมัยพุทธกาลอย่างเห็นได้ชัดเห็นว่า วัดเป็นสถานที่ให้ความรู้ศาสนธรรมทั้งทางด้านปริยัติธรรมและปฏิบัติธรรม เป็นสถานที่บ่มเพาะศาสนทายาทให้มีทั้งความรู้และความประพฤติที่ดี โดยมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) จนผู้เรียนรู้สามารถเป็นกัลยาณมิตร แนะนำประโยชน์ จัดเตรียมปัจจัยภายนอก (ปรโตโฆสะ) ให้พร้อม เพื่อให้ผู้ยังต้องศึกษาอยู่เข้าสู่กระบวนการคิดอย่างแยกแยะ รู้จักคิดพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบจนเกิดโยนิโสมนสิการ ซึ่งถือได้ว่าเป็นปัจจัยภายในตัวเอง อันจะก่อให้เกิดการพัฒนาตนได้ครบทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านกาย ด้านความประพฤติ ด้านการฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็ง เจริญด้วยคุณธรรม และด้านการพัฒนาปัญญาให้รู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงได้ในที่สุด โดยในส่วนของ การเรียนรู้ตลอดชีวิตตามแนวทางของพระพุทธศาสนา นั้น มุ่งสอนภิกษุให้รู้จักตนเองและรู้จักสรรพสิ่งที่แวดล้อมอยู่ว่ามีสภาพที่แท้จริงอย่างไร เพื่อจะได้รู้และปฏิบัติตนให้กลมกลืนกับสภาพที่แท้จริงของสิ่งแวดล้อมนั้นได้อย่างถูกต้อง เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อพัฒนาตนเองให้พ้นจากความทุกข์ จากนั้นก็เป็นที่พักทางด้านจิตใจให้กับประชาชนทั่วไป แม้จะมีความแตกต่างกันบ้างด้านจุดมุ่งหมายในการออกบวช กล่าวคือ พระภิกษุสามเณรในยุคปัจจุบันนอกจากประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยเพื่อขัดเกลากิเลส และเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนแล้ว ยังมีหน้าที่ให้บริการพุทธศาสนิกชนในด้านศาสนประเพณี และศาสนพิธีอีกด้วย เนื่องจากวัดในปัจจุบันเป็นสถานที่ทำบุญ เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่ต้องปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัย วัดควรมีเครือข่ายที่คอยให้ความช่วยเหลือร่วมมือกันในการแลกเปลี่ยนวิทยากร และสื่อการเรียนรู้ เพื่อนำความรู้ ความเข้าใจ และหลักธรรมคำสอนให้เข้าถึงประชาชน โดยที่ทุกฝ่ายได้รับประโยชน์จากความร่วมมือร่วมใจกัน ทำให้เกิดพลังความคิด ความสามัคคี ไม่มีความรู้สึกแตกต่างหรือเห็นห่างกัน ซึ่งนโยบายในเรื่องนี้ แตกต่างจากวัดในสมัยพุทธกาลที่มุ่งเน้นให้ภิกษุเมื่อออกบวชแล้วก็ตั้งใจปฏิบัติปฏิบัติชอบเพื่อความพ้นทุกข์ในสังสารวัฏด้วยการประพฤติพรหมจรรย์อยู่กับธรรมชาติอย่างสงบเรียบง่าย

ความคิดเห็นเพิ่มเติมจากข้อเสนอแนะ และการสัมภาษณ์ผู้ให้บริการในวัดสอดคล้องกับนโยบายด้านการบริหารของเจ้าอาวาส กล่าวคือ พุทธบริษัทผู้เข้าไปใช้บริการต่างต้องการให้วัดมีความสงบ ร่มรื่น เป็นแหล่งให้ความรู้ด้านศีล สมาธิ ปัญญา นอกจากนั้นวัดควรมีแผนพัฒนาพระภิกษุสามเณรให้เป็นนักเผยแผ่ที่มีคุณภาพ ด้วยการที่วัดควรสร้างคนของวัดให้มีความรู้และความประพฤติดี

เพื่อเป็นกำลังของพระศาสนา มีจริยวัตรงดงาม ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด เจ้าอาวาสควรเปิดกว้างรับฟังความคิดเห็นจากพุทธบริษัท ให้พุทธบริษัทมีส่วนร่วมในวัดมาก ๆ วัดควรจะมีระบบการทำงานที่จริงจังและชัดเจน ดำเนินงานตามนโยบายอย่างต่อเนื่อง มีการประเมินผลและนำข้อเสนอแนะต่าง ๆ มาแก้ไขปรับปรุงการจัดกิจกรรมในครั้งต่อไป

ด้านคุณลักษณะของพระภิกษุสามเณรในวัด จากการศึกษาวิจัยวัดในสมัยพุทธกาล และจากการเก็บข้อมูลประชากรกลุ่มตัวอย่างในวัดแหล่งการเรียนรู้ในปัจจุบันพบว่า พุทธบริษัทยังคงต้องการให้พระภิกษุสามเณรดำเนินชีวิตโดยการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี เป็นกัลยาณมิตรและแนะนำประโยชน์ สร้างศรัทธาให้เกิดในหมู่ประชาชน เผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนให้สามารถนำไปใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งความต้องการในด้านนี้สอดคล้องกับเป้าหมายหลักของวัดสมัยพุทธกาล กล่าวคือ ภิกษุปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา อบรมศีล เจริญภาวนา สारวม กาย วาจา ใจ โดยยึดธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ เป็นผู้มักน้อย สันโดษในปัจจุบัน ๔ มีปณิธานจิ๋ว เสนาสนะ เกสัช โดยต้องพิจารณาก่อนการใช้อย่าง ไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ ปราบความเพียร มีความประพฤติเพื่อขัดเกลากิเลส และเพื่อส่งเสริมการบำเพ็ญสมณธรรมให้ดำเนินไปด้วยดี

ความคิดเห็นจากข้อเสนอแนะของผู้ใช้บริการ และจากการสัมภาษณ์เจ้าอาวาส พบว่า สอดคล้องกัน กล่าวคือ ด้านการเตรียมความพร้อมของบุคลากร ต่างฝ่ายต่างเห็นว่าบุคลากรในวัดมีความสำคัญมาก ประชากรกลุ่มตัวอย่าง เห็นว่า การประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามหลักธรรมวินัย คือการสอนที่ดีที่สุด นอกจากนี้พระภิกษุสามเณรที่อยู่ในวัดควรมีความรู้ดี สามารถแก้ไขปัญหา แนะนำแนวทางที่ถูกต้องในการดำเนินชีวิตแก่ญาติโยมได้ถูกต้อง มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีความพร้อมในการให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์แก่พุทธบริษัท การพูดจาควรระมัดระวังให้มีความสละสลวย หลีกเลียงการชักชวนให้ทำบุญด้วยอามิสบูชาที่มากเกินไปจนความจำเป็น ควรส่งเสริมให้พุทธบริษัทปฏิบัติบูชาให้มากยิ่งขึ้น

ด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก จากการศึกษาวิจัยวัดในสมัยพุทธกาลและจากการเก็บข้อมูลในปัจจุบัน รวมถึงการสัมภาษณ์เจ้าอาวาสพบว่า มีบางสิ่งที่สอดคล้องกัน กล่าวคือพุทธ – บริษัทยังคงเห็นความสำคัญว่า วัดต้องเป็นสถานที่ที่มีความร่มรื่น สะอาด สงบ เหมาะแก่การศึกษา และปฏิบัติธรรม วัดไม่ควรเป็นสิ่งก่อสร้างที่เกินความจำเป็น แต่ควรดำรงความเป็นธรรมชาติที่น่ารื่นรมย์ไว้ให้มากที่สุด และบางอย่างที่กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นแตกต่างกันก็คือ ในด้านของการจัดสถานที่ คือ พุทธบริษัทบางส่วนเห็นว่า ควรมีการเพิ่มเติมธรรมชาติที่เป็นประโยชน์ดีไว้ให้ทั่วบริเวณ และวัดควรมีห้องสมุดที่มีมุมหนังสือตามวัย

ความคิดเห็นจากข้อเสนอแนะ พบว่าผู้เข้าไปใช้บริการในวัดไม่ต้องการความทันสมัยทางวิทยาการใหม่ ๆ มากนัก แต่ต้องการให้วัดเน้นเรื่องเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะมีผลทางด้านจิตใจโดยตรง ความสะอาด ความสงบเป็นปัจจัยอย่างดีต่อการเข้าถึงธรรมะ ควรใช้สื่อเสียงบ้างเป็นครั้งคราว เพื่อการเผยแผ่ธรรมะหรือสาระสำคัญต่าง ๆ ที่สำคัญคือ ควรดูแลจัดสถานที่ให้เหมาะสมเพียงพอต่อการใช้งาน ไม่ทิ้งให้รกร้าง สกปรก รกรุงรังไม่พร้อมต่อการใช้งาน

ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ จากการศึกษาวิจัยวัดในสมัยพุทธกาล และจากการเก็บข้อมูลในปัจจุบันพบว่า วัดในสมัยพุทธกาลจัดกิจกรรมที่เป็นไปตามพุทธประสงค์ของพระพุทธเจ้า กล่าวคือ กิจกรรมการเรียนรู้ในสมัยพุทธกาลของภิกษุ คือ กิจกรรมการเรียนรู้เพื่อประโยชน์สุขของตนเอง และ กิจกรรมการเรียนรู้ด้วยการบำเพ็ญสมณกิจเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน โดยการสั่งสอนด้วยวิธีต่างๆ เช่น การทำให้ดูเป็นตัวอย่าง การเทศนา เพื่อให้รู้จักทางดำเนินชีวิตที่จะทำให้พบกับความสุขความสงบเย็นที่ประณีต ซึ่งเมื่อพิจารณาในด้านจุดมุ่งหมายแล้วไม่มีความแตกต่างกัน ส่วนด้านวิธีการและรูปแบบนั้น วัด : แหล่งการเรียนรู้ในปัจจุบัน นอกจากจะจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับพระภิกษุสามเณรเพื่อการอบรมพัฒนาตนเองแล้ว ยังเพิ่มเติมในส่วนของการดำเนินงานด้านวัฒนธรรม ประเพณี การให้บริการด้านศาสนพิธี นอกจากนั้น วัดยังดำเนินการจัดกิจกรรมให้กับพุทธบริษัทตามความต้องการและความจำเป็นที่แตกต่างกัน โดยแบ่งเป็นกิจกรรมสำหรับพระภิกษุสามเณร ประชาชน เด็ก และเยาวชน โดยใช้ช่วงเวลาที่แตกต่างกันไปตามความเหมาะสม แต่ทั้งนี้วัดแหล่งการเรียนรู้ในปัจจุบันต่างก็มุ่งเผยแผ่พระธรรมคำสอน เพื่อการน้อมนำให้ผู้ประพฤติปฏิบัติได้พบทางแห่งความสุขสงบเย็นสมตามเจตนารมณ์ของพระศาสดา

ความคิดเห็นจากข้อเสนอแนะพบว่า สื่อสอนธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนยังมีน้อย ควร มีกิจกรรมการแข่งขันทางธรรมะ เช่น การประกวดการเขียนเรียงความด้านคุณธรรม จริยธรรม การประกวดการอ่านหนังสือธรรมะสำหรับเด็ก ส่งเสริมให้มีการตอบปัญหาธรรมะในวัด ประกวดการเขียนโครงการสำหรับพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ในวัด เปิดอบรมหลักสูตรการนำธรรมะไปใช้ในแวดวงธุรกิจ เปิดหลักสูตรอบรมธรรมะสำหรับพนักงานและผู้บริหาร จัดกิจกรรมเป็นประจำและต่อเนื่อง กิจกรรมเชิดชูพระดี การจัดกิจกรรมควรกำหนดระยะเวลาให้ประชาชนรู้ล่วงหน้า และมีการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง

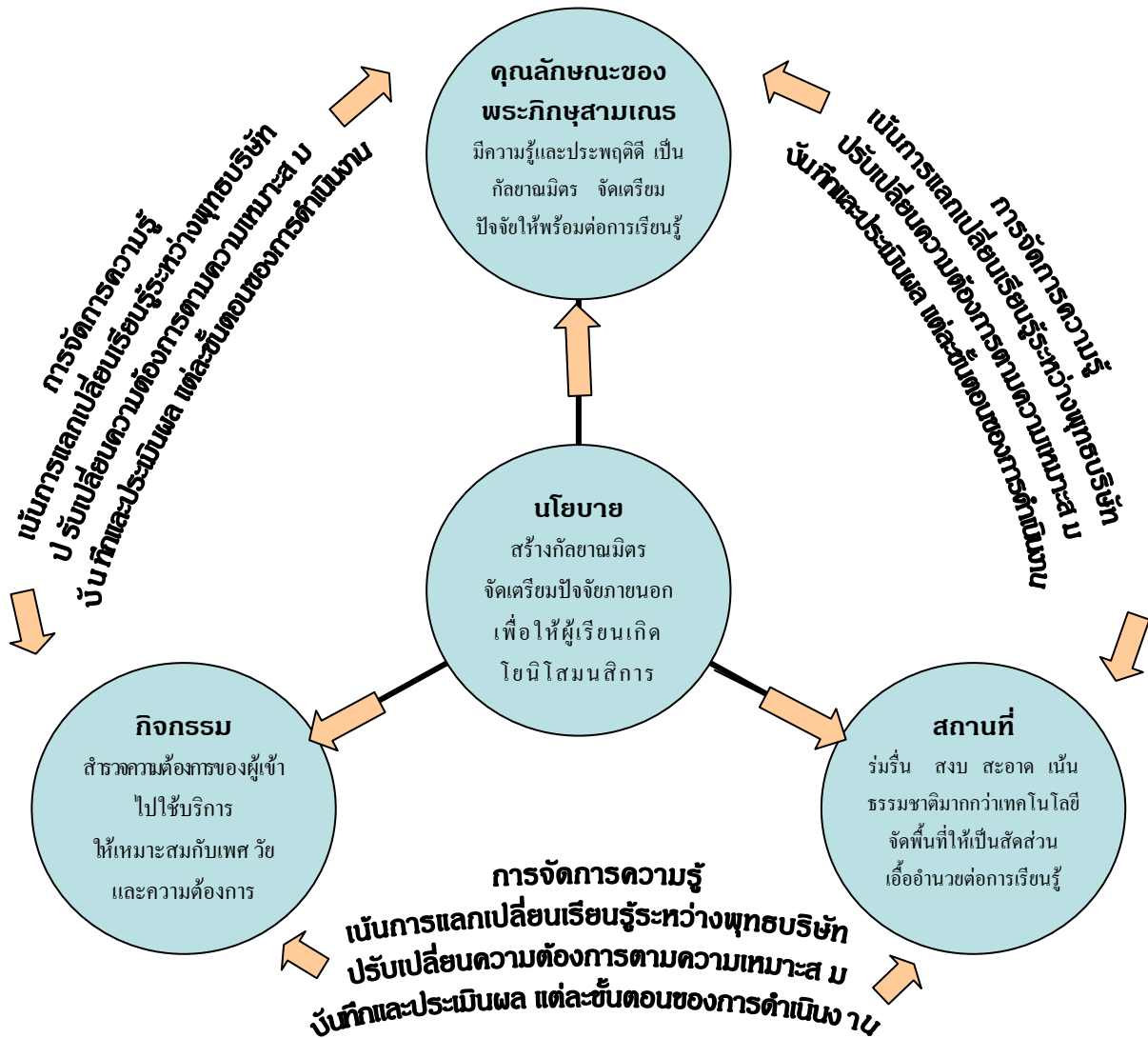
ประเด็นสุดท้ายที่ผู้วิจัยจะแสดงความคิดเห็น คือ รูปแบบของวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากผลการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล พบว่า การกำหนดนโยบายเป็นสิ่งแรกที่จะเป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินงาน ซึ่งนโยบายนี้มีความเกี่ยวโยงสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างปัจจัยแรก คือ การสร้างบุคลากรในวัดให้เป็นกัลยาณมิตร และปัจจัยที่ ๒ คือ การสร้างเหตุปัจจัยภายนอกให้ผู้เรียนพร้อมที่จะเกิดการเรียนรู้ เกิดความคิดพิจารณาอย่างแยบคาย ไตร่ตรอง คิดเป็น (ปัจจัยภายใน - โยนิโสมนสิการ) จากนโยบายเข้าสู่ขั้นตอนของการปฏิบัติ จำเป็นต้องใช้การจัดการความรู้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการทุกชั้น

การจัดการความรู้ (Knowledge Management) นำไปสู่ข้อสรุปของรูปแบบที่เหมาะสมของวัดที่จะเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพราะประกอบด้วยการเปิดใจกว้างรับฟังความคิดเห็นทุกด้านของทุกฝ่าย การพร้อมรับกับความเปลี่ยนแปลง เริ่มตั้งแต่การกำหนดทิศทางนโยบายอย่างชัดเจนก่อนว่าเราจะมุ่งหน้าไปทางไหน และเพื่ออะไร จากนั้นก็สร้างเหตุให้พุทธบริษัทแบ่งปันและเรียนรู้ร่วมกัน

ด้วยการจัดสถานที่ สร้างบรรยากาศ และสิ่งอำนวยความสะดวกให้เอื้อต่อการเกิดการเรียนรู้ จัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับเพศและวัย ตลอดจนความต้องการของแต่ละกลุ่มที่แตกต่างกันไป จากนั้นก็เก็บข้อมูลและบันทึกผลที่ได้รับแต่ละครั้งไว้ เพื่อนำไปประเมินผลการดำเนินงานของวัด เพื่อการพัฒนาปรับปรุงแก้ไขการทำงานในครั้งต่อไปให้ดียิ่งขึ้น

จากอดีตจนถึงปัจจุบัน นโยบายหลักในการดำเนินงานของวัดในสมัยพุทธกาลและวัดดีเดิณ ยังคงมีจุดยืนอยู่บนหลักการเดิม ส่วนในรายละเอียดนั้นขึ้นอยู่กับเหตุการณ์ สภาพแวดล้อมและจุดเน้นของสังคมในยุคนั้น ๆ รูปแบบที่เหมาะสมของวัดที่จะเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต คือ การจัดระบบและสร้างกรอบการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ในวัดให้มีความยืดหยุ่น โดยมีเป้าหมายหลัก ๒ ประการที่ชัดเจนและแน่นอน คือ ๑. วัดต้องเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่สามารถนำสังคมได้ ๒. สนองความต้องการของพุทธบริษัทได้ด้วยการเปิดกว้างรับฟังความคิดเห็นของทุกฝ่าย

แผนภูมิที่ ๖ : รูปแบบของวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะสำหรับวัดที่จะเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

๑. ด้านนโยบาย นโยบายของวัดต้องมีความชัดเจน แน่นนอน และต่อเนื่อง ควรมีการวางแผนระยะสั้น ระยะยาวเป็นเรื่อง ๆ ไป โดยคิดถึงผลประโยชน์ระยะยาวมากกว่าระยะสั้น การจัดกิจกรรมภายในวัดต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์ของคนเข้าวัดและจัดอย่างต่อเนื่อง มีการติดตามประเมินผลด้วย ในเรื่องของการประเมินผล กลุ่มนักเรียนเห็นด้วยกับการประเมินผลต่ำที่สุดนั้นมาจากความเชื่อเดิมที่มักจะเน้นการตำหนิและลงโทษเมื่อการประเมินผลไม่ตรงตามความต้องการ ฉะนั้น ในเรื่องนี้วัดต้องทำการชี้แจงกับผู้เข้าร่วมกิจกรรมว่า วัดมีวัตถุประสงค์ที่จะประเมินผลเพื่อนำสิ่งที่ได้มาปรับปรุงแก้ไขให้การดำเนินงานครั้งต่อไปสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ไม่ได้มุ่งประเมินผลเพื่อจะลงโทษผู้หนึ่งผู้ใด นอกจากนี้วัดควรปลูกฝังแนวความคิดที่ว่า วัดและพระพุทธศาสนาเป็นของพุทธบริษัททุกคนมิใช่เป็นของพระภิกษุสามเณรหรือเป็นของเจ้าอาวาส เมื่อใครนึกถึงวัดก็จะรู้สึกได้ว่า วัดเป็นแหล่งให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่เราทุกคนจะต้องมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเป็นเจ้าของและช่วยกันทำนุบำรุงรักษาไว้

๒. ด้านคุณลักษณะของพระภิกษุสามเณร ต้องเป็นกัลยาณมิตรได้ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น เพราะกัลยาณมิตรเป็นจุดเริ่มต้นแห่งความเจริญ ไม่มีองค์ประกอบภายนอกอย่างอื่นที่มีประโยชน์มากเหมือนความมีกัลยาณมิตร กัลยาณมิตรสามารถเป็นแบบอย่างที่ดี เพราะความสำรวมตน ทั้งกาย วาจา ใจ รู้จักหน้าที่ของตนเอง ไม่เห็นแต่ประโยชน์หรือมุ่งศึกษาหาความรู้ใส่ตัวอย่างเดียวจนละเลยหน้าที่ที่ต้องเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน เมื่อยังอยู่ในเพศบรรพชิตก็ประพฤติปฏิบัติตนเหมาะสมแก่สมณสาธูป ดำรงตนให้น่าเคารพเลื่อมใส ปฏิสันถารต้อนรับญาติโยมด้วยจิตใจที่เมตตา การพูดจาตลกคะนองแม้แต่เด็กก็แสดงความคิดเห็นว่าไม่เหมาะสมกับเพศบรรพชิต ควรมีขอบเขตที่เหมาะสม ธรรมชาติของพระพุทธเจ้าเป็นของสูงไม่ควรนำมาล้อเล่นอย่างไม่มีขอบเขต เราควรจะต้องตัวเองและผู้อื่นให้สูงขึ้นไป ไม่ใช่ดึงธรรมชาติลงมาให้ตกต่ำลง ในเรื่องของการใช้เทคโนโลยีในวัดควรมีข้อจำกัดบ้าง เพราะการนำเทคโนโลยีมาใช้มากเกินไปจนความจำเป็นและไม่ระมัดระวัง อาจจะพลาดพลั้งใช้ผิดวัตถุประสงค์ได้ ฉะนั้น ในเรื่องนี้ ควรเน้นการฝึกและพัฒนาคนให้ดีกว่าที่จะมุ่งพัฒนาเครื่องมือที่จะให้คนนำไปใช้

ในเรื่องของการทำนายโชคชะตาของพระในวัด เด็กและประชาชนบางส่วนยังเห็นว่าน่าจะมีอยู่บ้างในวัด พระภิกษุควรชี้แจงให้เห็นประโยชน์ของการมีปัญญา แม้ว่าการทำนายโชคชะตาจะเป็นการชักจูงให้คนเข้าวัดได้ในระดับหนึ่งก็ตาม แต่ในที่สุดแล้วต้องบอกสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ว่า สิ่งใด ๆ ล้วนเกิดแต่เหตุ เพราะเหตุดี ผลจึงดี ฉะนั้นจึงต้องแนะนำสั่งสอนให้คนเข้าใจแก่นแท้ของ

พระพุทธศาสนาให้ได้ ไม่ให้หลงมกยารอคอยโชคชะตาที่จะมาถึงในอนาคต สอนให้ทุกคนรู้ว่า ทำดีดีกว่าดวงดี

๓. ด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก วัดต้องเน้นความสงบร่มรื่นให้มาก อย่างน้อยในวัดควรมีมุมพักผ่อนหย่อนใจสำหรับพุทธบริษัท สวนหย่อมที่จัดไว้บริการต้องได้รับการดูแลอย่างดี ไม่ปล่อยให้ทิ้งให้รกร้าง หากวัดมีเนื้อที่ไม่มากอาจจัดเป็นสวนหย่อมเล็ก ๆ ที่มีชีวิตชีวา หากได้รับผิดชอบดูแลอย่างสม่ำเสมอ ขนาดของสวนอาจจะไม่ต้องใหญ่โตนัก แต่ต้องจัดให้เป็นธรรมชาติ ดูตามริสอร์ทหรือโรงแรมที่จัดสวนหย่อมขนาดเล็กได้น่ารักมาก ใช้พื้นที่ไม่มาก แต่สามารถสร้างความประทับใจให้กับผู้มาเยือนได้เป็นอย่างดี วัดอาจของความร่วมมือจากญาติโยมที่มีฝีมือทางด้านนี้ หรือขออาสาสมัครเข้ามาทำงาน ทั้งนี้เพื่อการมีส่วนร่วมของประชาชนที่เข้ามาเรียนรู้ในวัดจะได้แสดงความคิดเห็น หรือได้ร่วมงานกับพระภิกษุสามเณรในวัด ซึ่งถือได้ว่าได้แลกเปลี่ยนความรู้ความคิดร่วมกันด้วย นอกจากนั้นภายในบริเวณวัด ควรมีห้องน้ำสะอาดเปิดไว้บริการ มีน้ำดื่มไว้บริการบ้าง อย่างน้อยถือเป็นการต้อนรับอย่างมีน้ำใจสำหรับญาติโยมที่เข้ามาร่วมเรียนรู้ในวัด วัดควรมีถังขยะตั้งไว้ให้บริการเป็นระยะ วัดควรจัดให้มีห้องสมุดที่มีบรรยากาศน่าเข้าไปเรียนรู้ จัดพระเจ้าหน้าที่คอยดูแลอำนวยความสะดวก และกำหนดเวลาเปิดปิดไว้ให้เห็นอย่างชัดเจน เพื่อสะดวกในการเข้ามาค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม

๔. ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ ในการจัดกิจกรรมควรคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างวัยให้มาก จัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ตรงกับความต้องการของกลุ่ม โดยการออกแบบสอบถามความต้องการหรือการสัมภาษณ์ การแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็นต่อกันระหว่างพุทธบริษัท และอาจใช้การวิจัยเข้ามาช่วยการจัดกิจกรรมในวัดครั้งต่อไป กิจกรรมควรเน้นความต่อเนื่อง มีการติดตามผลและบันทึกผลไว้เพื่อการปรับปรุงแก้ไขด้วย

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรทำการศึกษาวิจัยกับพุทธบริษัทในเขตพื้นที่อื่น นอกเหนือจากเขตกรุงเทพและปริมณฑล เพราะความแตกต่างด้านที่ตั้งของวัด ความต้องการของผู้ใช้บริการอาจแตกต่างกัน

๒. ควรทำการศึกษาเรื่องความต้องการในการพัฒนาวัด และพัฒนาตนเองของพระภิกษุสามเณรซึ่งถือว่าเป็นบุคลากรที่มีความสำคัญมากในแหล่งการเรียนรู้

๓. ควรศึกษาวิจัยเฉพาะเรื่องกิจกรรมการเรียนรู้ที่เป็นที่ต้องการสำหรับพุทธบริษัทแต่ละกลุ่มอย่างละเอียดต่อไป เพื่อสามารถนำมาใช้ในการวางแผนและกำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาการจัดกิจกรรมของวัด

๔. ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องกำหนดนโยบายและการบริหารนโยบายการจัดการวัดเพื่อให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ของวัดที่สามารถบริหารจัดการได้ดี

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก. ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๐๖.

_____. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงพิมพ์วิญญูญาณ, ๒๕๓๒ - ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมการศาสนา, กระทรวงศึกษาธิการ. การพัฒนาวัด. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, มปป.

_____. คู่มือปฏิบัติงานด้านการศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

_____. คำแนะนำเรื่องการสร้างวัดและตั้งวัดในพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๓.

_____. บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต. กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการการศาสนาเพื่อพัฒนา, ๒๕๒๕.

_____. ประวัติวัดสำคัญทางพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๙.

_____. วัดพัฒนา'๒๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๕.

กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ. วัดกับชีวิตไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๓๑.

_____. วัดของเรา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๓๑.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒

และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕. กรุงเทพฯ : บริษัทพริกหวาน

กราฟฟิค จำกัด, ๒๕๔๕.

_____. ปฏิรูปการเรียนรู้ ผู้เรียนสำคัญที่สุด. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา
ลาดพร้าว, ๒๕๔๓.

คณินนิตย์ จันทบุตร. สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย.

กรุงเทพมหานคร : หจก. ภาพพิมพ์, ๒๕๓๐.

ชำเลื่อง วุฒิจันทร์. การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๔.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ, กรมพระยา. มูลเหตุแห่งการสร้างวัดใน

ประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๐๓.

นิตย สัมมาพันธ์. การบริหารเชิงพุทธ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรินติ้งเฮาส์, ๒๕๒๙.

เนตรนภิศ นาควัชร และคณะ. วัดในกรุงเทพฯ : การเปลี่ยนแปลงในรอบ ๒๐๐ ปี

(พ.ศ. ๒๕๒๓ - ๒๕๒๕). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

ประพนธ์ ผาสุขยืด. การจัดการความรู้ จากหลักคิดสู่การปฏิบัติจริง. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ
: ไยใหม่, ๒๕๔๘.

ประเวศ วะสี. ปฏิรูปการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ : หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๐.

_____. พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคม. กรุงเทพฯ : หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๐.

พรนพ พุกกะพันธ์. ภาวะผู้นำและการจูงใจ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จามจุรีโปรดักท์, ๒๕๔๔.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). บทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการจัด

การศึกษา. กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๔๖.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). ขอบฟ้าแห่งความรู้กับผลงานด้านการศึกษา.

กรุงเทพฯ : หจก. สามลดา, ๒๕๔๘.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). พุทธวิธีบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). จาริกบุญจาริกธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพฯ : บริษัท

พิมพ์สวຍ จำกัด, ๒๕๔๗.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒.

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระธรรมราชาวัตร (กมล โกวิท). **ชีวิตและงานของหลวงเตี้ย**. ม.ป.ท, ๒๕๓๔.

พระพุทธรูป (บุญมา ที่ปทุมโม). **ที่ปทุมม. นครปฐม : ระฆังทอง, ๒๕๕๐.**

พระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตโต). **บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน.**

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมศาสนา, ๒๕๓๐.

_____. **สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย.** กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, ๒๕๒๕.

พระวิสุทธิภักทธาดา (ประสิทธิ์ พุทธิมรสี). **พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายเถระ.**

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ). **พุทธศาสตร์ปริทรรศน์.** กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

ภัทรพร สิริกาญจน์. **ความรู้พื้นฐานทางศาสนา.** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕.** พิมพ์ครั้งที่ ๖.

กรุงเทพฯ : บริษัทอักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด, ๒๕๓๙.

เลื่อน วรรณรัตน์. **พระอารามครั้งพุทธกาล.** พระนคร : โอเดียนการพิมพ์, ๒๕๑๒.

วสิน อินทสระ. **ชาวพุทธกับวิกฤตศรัทธา.** กรุงเทพมหานคร : ปัญญา, ๒๕๓๗.

_____. **ธรรมบททางแห่งความดี เล่ม ๑.** พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : ธรรมดา, ๒๕๔๘.

_____. **พระอานนท์พุทธอนุชา.** พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

_____. **พุทธวิถีในการสอน.** พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : ธรรมดา, ๒๕๔๕.

วิโรจน์ สารัตนะ. **การบริหาร หลักการ ทฤษฎีและประเด็นทางการศึกษา.** กรุงเทพฯ :

โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๔๒.

ศูนย์มนุษยวิทยาสิรินธร. **วิกฤตพระพุทธศาสนา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้ว

การพิมพ์, ๒๕๔๒.

สนิท ศรีสำแดง. **พระพุทธศาสนากับการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ - ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

สารานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่มที่ ๗ (๒๕๐๙ - ๒๕๑๐) กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๑๐.

สารานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่มที่ ๑๐ (๒๕๑๒ - ๒๕๑๓) กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๑๓.

สารานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่มที่ ๑๕ (๒๕๒๑ - ๒๕๒๒) กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๒๒.

สารานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่มที่ ๑๖ (๒๕๒๒ - ๒๕๒๓) กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๒๓.

(๒) บทความในหนังสือ :

ประมุข พงษ์ศิวัลย์. “วัดของเรา”, ใน **วัดพัฒนา’๒๕**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๕ :

๑๑๙.

พระไพศาล วิสาโล และคณะ. “พุทธศาสนาในร่มเงาของบริโศคนิยม”, ใน **มองอย่างพุทธเพื่อ**

เข้าใจในชีวิตรและสังคม. กรุงเทพฯ : บริษัทเฟื่องฟ้าพรินต์ติ้งจำกัด, ๒๕๔๖ : ๖๓.

พระราชันท์มุนี. “การพัฒนา”, ใน **วัดพัฒนา’๒๕**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๕ : ๑๓-๑๔.

วิทยานิพนธ์และรายงานการวิจัย

คณินันต์ จันทบุตร และ สุบรรณ จันทบุตร. “ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษา

เฉพาะกรณีวัดป่าหนานาชาติ อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี”. **รายงาน**

การวิจัย. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๕.

คณินันต์ จันทบุตร และ สุบรรณ จันทบุตร. “ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษา

เฉพาะกรณีวัดหนองป่าพง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี”. **รายงาน**

การวิจัย. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๕.

ชุตินา สัจจามนต์. “รูปแบบยุทธศาสตร์และแนวทางบูรณาการการศึกษาของวัดใน

พระพุทธศาสนา : กรณีการจัดการศึกษาตามอริยาคัย”. **รายงานการสังเคราะห์**

งานวิจัย. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, ๒๕๔๘.

ปกรณ สิริสุริยา. “รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา

: กรณีศึกษาวัดโสมนัสวิหาร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร”. **รายงาน**

การวิจัย. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, ๒๕๔๘.

พระมหาสมชาย เจริญกิจ. “วัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์ : ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะและ

กิจกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์กับสภาพความเป็นจริงของวัดใน

สังคมไทยในปัจจุบัน”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาศาสนา

เปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๒.

พระมหาสุเทพ สุวณฺโณ. “การดเว้นอบายมุขของผู้เข้าอบรมกรรมฐาน วัดโสมนัสวิหาร พ.ศ.

๒๕๔๗”. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช -

วิทยาลัย, ๒๕๔๗.

- พระมหาหรรษา นิธิบุญยากร. “วิกฤติพุทธศาสนา : ศึกษากรณีการบรรพชาเป็นสามเณรในประเทศไทย (๒๕๒๓ - ๒๕๔๓)”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕.**
- พาสนา กิจถาวร. “บทบาทของพระสงฆ์ในเรื่องการศึกษาในสมัยรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔.**
- มาณี ไชยธีรานุวัตรศิริ และคณะ. “บทบาทพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศาสตร์และศิลป์ในการอบรมคุณธรรมของพระเถระภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”. **รายงานการวิจัย. คณะสังคมศาสตร์และสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๙.**
- ศรีนทิพย์ สัตร์ศิลป์ และคณะ. “รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาวัดราชโอรสาราม เขตจอมทอง กรุงเทพมหานคร”. **รายงานการวิจัย. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, ๒๕๔๘.**
- ศิริพร แยมนิล และคณะ. “รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาวัดปัญญาบันฑิตาราม อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี”. **รายงานการวิจัย. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, ๒๕๔๘.**
- สุมาลี สังข์ศรี และคณะ. “การจัดการเรียนรู้ของแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต : พิพิธภัณฑ์”. **รายงานการวิจัย. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, ๒๕๔๘.**
- โสภา ชูพิกุลชัย. “การศึกษาวิเคราะห์สาเหตุที่วัยรุ่นระยะกลางในกรุงเทพฯ เห็นห่างศาสนา”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาศาสนาเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๒.**
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. “บทบาทที่พึงประสงค์ของวัดและพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทย”. **รายงานผลการเสวนาทางวิชาการ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.**
- _____. “วิชาพระพุทธศาสนากับการสร้างคนดีตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ”. **รายงานผลการเสวนาทางวิชาการ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๗.**

๒. ภาษาอังกฤษ

Heinze Ruth-nge. **The Role of the Sangha in Modern Thailand.** Taipei : Orient Cultural Service, 1977.

Rhys D. & William S. **Pali – English Dictionary.** Delhi : Motilal Banarsidass, 1933.

Suksamran Somboon. **The Role of the Sangha in the Modernization of Thailand.** New York : St. Martin's Press, 1975.

ภาคผนวก

แบบสอบถามวิทยานิพนธ์

เรื่อง

การศึกษารูปแบบที่เหมาะสมในการจัดตั้งวัดต้นแบบเพื่อเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

คำชี้แจง

แบบสอบถามนี้จัดทำขึ้น เพื่อศึกษารูปแบบที่เหมาะสมในการจัดตั้งวัดต้นแบบเพื่อเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นของกลุ่มบุคคลผู้เข้าร่วมกิจกรรมในวัด ที่มาจาก “บ้าน วัดและโรงเรียน” ระดับความคิดเห็นจากการตัดสินใจเลือกของท่าน ผู้วิจัยจะประมวลผลให้เป็นรูปแบบที่เหมาะสมตามความต้องการของผู้เข้ามาใช้บริการทุกฝ่าย จึงเรียนมาเพื่อขอความร่วมมือจากท่านในการตอบแบบสอบถามทุกข้อตามความเป็นจริง

แบบสอบถามนี้ แบ่งเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ แนวทางการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า จะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน และขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

นางนริวัลค์ ธรรมนิมิตโชค

นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสอบถามวิทยานิพนธ์

เรื่อง

การศึกษารูปแบบที่เหมาะสมในการจัดตั้งวัดต้นแบบเพื่อเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต
สำหรับพระภิกษุสามเณร

คำชี้แจง แบบสอบถามมีทั้งหมด ๓ ตอน

ตอนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ แนวทางการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

๑ สถานภาพ

☐ พระภิกษุ ☐ สามเณร

๒ อายุ

☐ ต่ำกว่า ๒๐ ปี ☐ ๒๐ - ๓๐ ปี

☐ ๓๑ - ๔๐ ปี ☐ ๔๑ - ๕๐ ปี

☐ ๕๑ - ๖๐ ปี ☐ ๖๑ ปีขึ้นไป

๓ การศึกษา

☐ ต่ำกว่าชั้นมัธยมศึกษา

☐ มัธยมศึกษา

☐ อนุปริญญา

☐ ปริญญาตรี

☐ สูงกว่าปริญญาตรี

๔ วุฒิทางธรรม

☐ นักธรรมตรี ☐ นักธรรมโท ☐ นักธรรมเอก

๕ วุฒิทางเปรียญธรรม

☐ ประโยค ๑ - ๒ ถึงเปรียญธรรม ๓ ประโยค

☐ เปรียญธรรม ๔ - ๖ ประโยค

☐ เปรียญธรรม ๗ - ๙ ประโยค

แบบสอบถามวิทยานิพนธ์

เรื่อง

การศึกษารูปแบบที่เหมาะสมในการจัดตั้งวัดต้นแบบเพื่อเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต
สำหรับประชาชน

คำชี้แจง แบบสอบถามมีทั้งหมด ๓ ตอน

ตอนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ แนวทางการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

- ๑ เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง
- ๒ อายุ ☐ ต่ำกว่า ๒๐ ปี ☐ ๒๑ - ๒๕ ปี ☐ ๒๖ - ๓๐ ปี
☐ ๓๑ - ๓๕ ปี ☐ ๓๖ - ๔๐ ปี ☐ ๔๑ - ๔๕ ปี
☐ ๔๖ - ๕๐ ปี ☐ ๕๑ - ๕๕ ปี ☐ ๕๖ - ๖๐ ปี
☐ ๖๐ ปีขึ้นไป
- ๓ การศึกษา ☐ ต่ำกว่ามัธยมศึกษา ☐ มัธยมศึกษาปีที่ ๑ - ๓
☐ มัธยมศึกษาปีที่ ๔ - ๖ ☐ อนุปริญญา
☐ ปริญญาตรี ☐ สูงกว่าปริญญาตรี
- ๔ อาชีพ ☐ ข้าราชการ / พนักงานของรัฐ
☐ พนักงานเอกชน ☐ รับจ้าง
☐ ธุรกิจส่วนตัว ☐ แม่บ้าน
☐ อื่น ๆ ระบุ

๕ ท่านเกี่ยวข้องกับวัดในฐานะ

- ☐ เป็นผู้มาร่วมเรียนรู้ศาสนาธรรมในวัด
- ☐ เป็นผู้สอน
- ☐ เป็นกรรมการ
- ☐ เป็นผู้อุปถัมภ์วัด
- ☐ ผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ โปรดระบุ.....

แบบสอบถามวิทยานิพนธ์

เรื่อง

การศึกษารูปแบบที่เหมาะสมในการจัดตั้งวัดต้นแบบเพื่อเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต
สำหรับเด็กและเยาวชน

คำชี้แจง แบบสอบถามมีทั้งหมด ๓ ตอน

ตอนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ แนวทางการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

๑ เพศ

☐ ชาย

☐ หญิง

๒ อายุ

☐ ๑๑ - ๑๕ ปี

☐ ๑๖ - ๒๐ ปี

๓ การศึกษา

☐ ต่ำกว่าชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

☐ กำลังศึกษาอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ - ๓

☐ กำลังศึกษาอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ - ๖

ตอนที่ ๒ แนวทางการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

โปรดกาเครื่องหมาย ✓ ในช่องที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด

รายการ	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
ต่อไปนี้เป็นนโยบายของวัดที่จะเป็นวัดต้นแบบของแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ท่านมีความคิดเห็นว่าจะเหมาะสมมากน้อยเพียงใด					
๑ เป็นแหล่งให้ความรู้ด้านศีล สมาธิ ปัญญาแก่ประชาชน					
๒ สอนให้บุคคลที่เข้าไปเรียนรู้ในวัด รู้จักหน้าที่ของตนเอง					
๓ เป็นที่พึ่งของประชาชนด้วยการเป็นศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้					
๔ ปรับปรุงสถานที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ดี					
๕ จัดกิจกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ทางศาสนา					
๖ ปรับปรุงเนื้อหาการเรียนรู้ให้สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้					
๗ มีห้องสมุดที่ทันสมัย มีหนังสือใหม่ให้ค้นคว้าหาความรู้ได้อย่างเพียงพอ					
๘ จัดหาแหล่งความรู้จากที่ต่าง ๆ เช่น อินเทอร์เน็ต					
๙ มีวัดเครือข่ายในการทำงาน เพื่อแลกเปลี่ยนวิทยากร และสื่อการเรียนรู้					
๑๐ มีแผนงานพัฒนาพระวิทยากรให้มีความรู้ในการเผยแพร่ธรรมได้เป็นอย่างดี					
๑๑ มีร้านจำหน่ายหนังสือ และสื่อธรรมะต่าง ๆ ในวัด					
๑๒ มีการประเมินผลในการจัดกิจกรรมแต่ละครั้ง					
๑๓ มีปฏิทินกิจกรรมประจำปีแจกให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรม					

รายการ	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
ท่านมีความต้องการอย่างไรต่อคุณลักษณะของพระภิกษุสามเณรในวัดต้นแบบที่จะเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้					
๑๔ ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีได้					
๑๕ ดูแลเอาใจใส่ผู้เรียนเป็นอย่างดี					
๑๖ สามารถตอบข้อซักถามทางธรรมะได้ชัดเจนดี					
๑๗ มีทักษะในการเผยแพร่ธรรมะให้เข้ากับยุคสมัยได้					
๑๘ เป็นหมอดูทำนายดวงชะตา					
๑๙ สามารถอำนวยความสะดวกแก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้อย่างสม่ำเสมอ					
๒๐ พระเจ้าหน้าที ควรจะมีความเชี่ยวชาญในการจัดกิจกรรมที่ได้รับมอบหมาย					
๒๑ วัตรปฏิบัติของพระสงฆ์สามารถสร้างศรัทธาให้เกิดในหมู่ประชาชน					
ท่านคิดว่าสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกที่ควรจะมีในวัดต้นแบบของแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ควรเป็นเช่นใด					
๒๒ จัดสถานที่สำหรับเป็นแหล่งเรียนรู้ให้ร่มรื่น สะอาด สงบ มีบรรยากาศเอื้อต่อการเรียนรู้ธรรม					
๒๓ มีพื้นที่การต้อนรับ ให้เป็นที่ประทับใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรม					
๒๔ จัดพื้นที่ให้ผู้เข้ามาใช้บริการมีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องธรรมะกัน					
๒๕ มีป้ายบอกเวลาการทำงานอย่างชัดเจน					
๒๖ มีสถานที่จอดรถพอเพียง					
๒๗ มีห้องน้ำสะอาดพร้อมเปิดให้บริการ					
๒๘ มีแผนผังแสดงส่วนต่าง ๆ ของวัด มีป้ายบอกทาง					

รายการ	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๒๙ มีธรรมเนียมข้อคิดที่เป็นประโยชน์ปรากฏอยู่ทั่วบริเวณแหล่งเรียนรู้ของวัด					
๓๐ วัดมีมุมหนังสือสำหรับคนทุกวัยในห้องสมุด					
นอกเหนือจากกิจกรรมที่วัดจัดอยู่แล้ว ท่านมีความคิดเห็นว่าการเรียนรู้อะไรในการจัดตั้งวัดต้นแบบเพื่อเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตควรเป็นอย่างไร					
๓๑ เปิดโอกาสให้พระภิกษุสามเณรเลือกเรียนรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมไปพร้อม ๆ กัน					
๓๒ เชิญวิทยากรจากภายนอกเข้ามาถวายเป็นความรู้แด่พระสงฆ์ในเรื่องที่จำเป็น ดังต่อไปนี้ เลือกได้มากกว่า ๑ อย่าง					
(๓๒.๑) การอบรมวาทศิลป์					
(๓๒.๒) การพูดในที่ชุมชน					
(๓๒.๓) การเผยแผ่ที่เหมาะสมกับสังคมไทย					
(๓๒.๔) การทำเว็บไซต์ของวัด					
(๓๒.๕) กฎหมายที่พระสงฆ์ควรทราบ					
(๓๒.๖) ศิลปะการดูแลศาสนสถาน					
๓๓ มีกิจกรรมให้พระสงฆ์ให้คำปรึกษา บรรเทาความทุกข์ร้อนทางใจของประชาชนโดยเปิดให้บริการทุกวันตามเวลาที่กำหนดไว้					
๓๔ เพิ่มกิจกรรมการเจริญวิปัสสนากรรมฐานสำหรับพุทธบริษัทในวันพระตอนเย็นหลังเลิกงาน					

รายการ	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๓๕ มีกิจกรรมสำหรับเด็ก ดังต่อไปนี้ แล้วให้เด็กสรุปวิธีแก้ไขปัญหาด้วยธรรมะให้เพื่อน ๆ ฟัง (๓๕.๑) ท่องสู่โลกแห่งธรรมะด้วยคอมพิวเตอร์					
(๓๕.๒) การฟังหนังสือเสียงจากแผ่นซีดี					
(๓๕.๓) กิจกรรมการอ่านหนังสือเล่านิทานธรรมะ					
(๓๕.๔) กิจกรรมการเล่านิทานธรรมะ					
(๓๕.๕) กิจกรรมการดูการ์ตูนธรรมะ					
๓๖ กิจกรรมการเรียนรู้ในวัดสำหรับประชาชน ควรมีดังนี้ (๓๖.๑) ควรมีเวทีการอภิปรายไต่ถามที่ธรรมะ					
(๓๖.๒) กิจกรรมพูดคุยกันเรื่องหนังสือธรรมะที่ชอบ					
(๓๖.๓) กิจกรรมอ่านหนังสือธรรมะลงแผ่นซีดี – รอม เพื่อคนตาบอด					
๓๗ กิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา ควรมีมากกว่าการสวดมนต์ไหว้พระและเวียนเทียนตามปกติ					
๓๘ ควรเชิญวิทยากรภายนอกเข้ามาพูดคุย แลกเปลี่ยนความรู้ทางธรรมะระหว่างพุทธบริษัททุกวันอาทิตย์					
๓๙ ควรมีกิจกรรมแนะนำประโยชน์ของการเข้าวัด โดยมีพระสงฆ์พาชมวัด อธิบายหลักธรรมะแทรก					
๔๐ กิจกรรมทำวัตรสวดมนต์ ควรมีการแปลเพื่อให้ได้รู้ความหมาย สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้					

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

๑.....

๒.....

๓.....

๔.....

๕.....

๖.....

๗.....

ขอขอบพระคุณในการตอบแบบสอบถาม
นางนรีวัลค์ ธรรมนิมิตโชค

ตัวอย่างแบบสอบถาม

เป้าหมาย

เพื่อพัฒนาคุณภาพการจัดกิจกรรมภายในวัด

: การจัดกิจกรรมวันวิสาขบูชา

วันศุกร์ที่ ๑๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

เพื่อประโยชน์ในการจัดกิจกรรมครั้งต่อไป โปรดกา ✓ เพื่อเลือกคำตอบที่ท่านเห็นว่าเหมาะสมที่สุด

	มากที่สุด	มาก	น้อย	น้อยที่สุด	ข้อเสนอแนะ
๑. ความน่าสนใจ					
๒. ความเหมาะสมระหว่างวิทยากรกับหัวข้อ					
๓. ความถูกต้องของข้อมูลที่จัดแสดง					
๔. ความเข้าใจในเนื้อหาสาระของกิจกรรม					
๕. ความเหมาะสมของอุปกรณ์ที่ใช้ในกิจกรรม					
๖. การให้บริการและการอำนวยความสะดวกในงาน					
๗. ความเหมาะสมของขนาดพื้นที่ที่ใช้จัดกิจกรรม					
๘. ความเหมาะสมของระยะเวลาในการบรรยาย					
๙. หากมีการจัดกิจกรรมครั้งต่อไป ๙.๑ ท่านมีความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมหรือไม่ ๙.๒ หัวข้อที่อยากให้อำจารย์บรรยาย ๙.๓ ผู้บรรยาย / วิทยากรที่อยากให้เชิญ	☐ สนใจ ☐ แล้วแต่หัวข้อ ☐ ไม่สนใจ 				
๑๐. ท่านทราบข่าวการจัดกิจกรรมนี้จาก ☐ ป้ายผ้า ☐ สื่อสิ่งพิมพ์ ☐ อื่น ๆ					

**แบบสอบถามนี้มีค่า..สามารถนำมาแลกซีดีพระไตรปิฎกหรือหนังสือธรรมะคลายร้อน ได้ที่ ชุมนของรางวัล

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	นางนริวัลค์ ธรรมนิมิตโชค
วัน เดือน ปีเกิด	วันที่ ๑๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๗
สถานที่เกิด	กรุงเทพมหานคร
การศึกษา	ศิลปศาสตรบัณฑิต (ศึกษาศาสตร์) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ประสบการณ์การทำงาน

พ.ศ. ๒๕๓๐	บริษัท ดาต้าแมท จำกัด
พ.ศ. ๒๕๓๓	Executive Management Ltd.
พ.ศ. ๒๕๓๕	โรงเรียนอนุบาลปทุมธานี
พ.ศ. ๒๕๔๐ - ปัจจุบัน	ธุรกิจส่วนตัว จำหน่ายคริสตัล นำเข้าจากสาธารณรัฐจีน